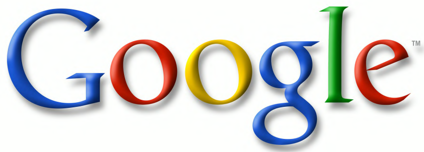
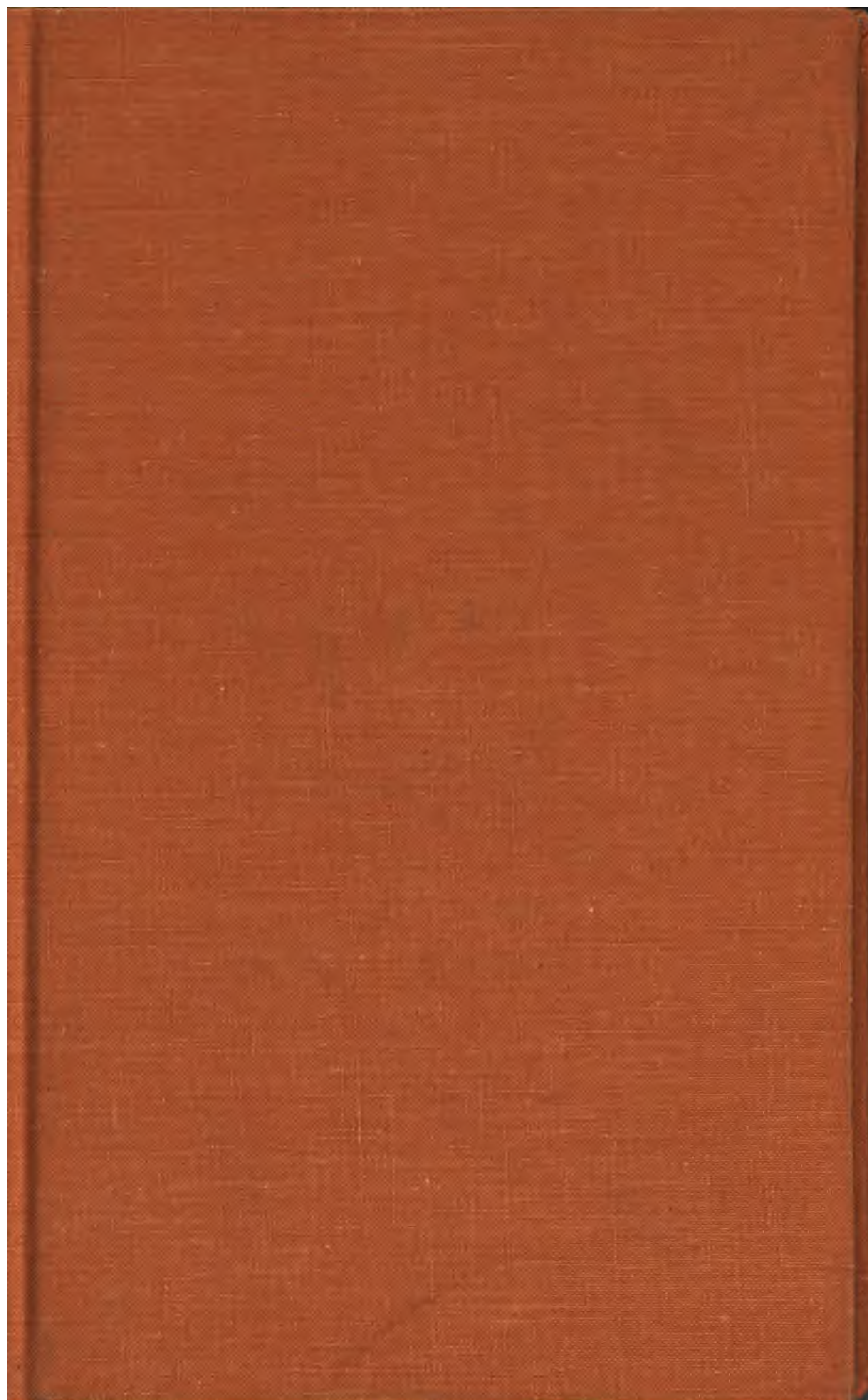

LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891

MADOEREESCHE SPRAAKKUNST

EERSTE STUK.

MADOEREESCHE

SPRAAKKUNST

DOOR

H. N. KILIAAN,

CONTROLEUR BIJ HET BINNENLANDSCH BESTUUR OP JAVA EN MADOERA.

EERSTE STUK,

INLEIDING EN KLANKLEER.

BATAVIA

LANDSDRUKKERIJ

1897.

DEN HOOGLEERAREN

Dr. A. C. VREEDE en Dr. J. H. C. KERN

door wier initiatief het den schrijver mogelijk
was zich onverdeeld aan de wetenschap te
wijden, wordt deze spraakkunst als een
nederig blijk van erkentelijkheid
hoogachtend opgedragen.

INLEIDING.

I. De Madoereesche taal wordt gesproken op het eiland Madoera en de omliggende kleinere eilanden met inbegrip van de eilandengroepen Sapoedi en Kangean. Verder is de Oosthoek van Java, inzonderheid de residentiën Bĕsoeki en Prabalingga, een Madoereesche kolonie te noemen, en het Baweansch als een dialect van het Madoereesch aan te merken.

In dit werk wordt uitsluitend de taal van de residentie Madoera beschreven.

II. Met talen zooals het Javaansch, Soendaneesch, Maleisch, Balineesch, Bataksch, Makassaarsch, enz., heeft het Madoereesch, immers alle takken van denzelfden taalstam, den Maleisch-Polynesischen, woorden gemeen, zij het ook veelal in eenigszins afwijkende vormen. Doch het getal Javaansche woorden vooral, die in het Madoereesch teruggevonden worden, is groot zonder dat van verreweg de meeste bewezen kan worden dat ze overgenomen zijn; terwijl een nauwere verwantschap tusschen het Javaansch en Madoereesch dan die tusschen zustertalen onderling pleegt te bestaan ook niet aangetoond kan worden (1). Dat echter juist van het Javaansch veel woorden overgenomen zijn is natuurlijk: de ligging van de beide taalgebieden Java en Madoera, slechts van elkander gescheiden door een nauwe gemakkelijk over te steken straat; de invloed althans in vroegere

(1) Gaan we af op het verschijnsel dat de Madoereesche *b* in het Javaansch gewoonlijk door *w* vertegenwoordigd wordt (§ 17) en dat daarentegen Mad. *bh* aan Jav. *b* beantwoordt (§ 76), dan moeten we één van beide aannemen: òf de oorspronkelijke klank, d. i. de klank in de Maleisch-Poynèsische grondtaal, waaruit Mad. *b* en Jav. *w* zich ontwikkeld hebben, is een andere klank dan die waaruit Mad. *bh* en Jav. *b* gesproten zijn; òf die oorspronkelijke klanken zijn dezelfde, en dan zouden het Javaansch en Madoereesch éen taal hebben uitgemaakt, lang nadat zij zich van de grondtaal hadden afgescheiden. Er is evenwel geen reden om het laatste te beweren. Zie Prof. Kern, De Fidjitaal, vergeleken met hare verwanten in Indonesië en Polynesië, pag. 10 en 11, waaraan onze beschouwing ontleend is; zie ook de 2e noot op pag. 9 van hetzelfde werk.

dagen door de Javanen op de Madoereezen geoefend (de Mataramsche suprematie is bekend); eindelijk de beoefening van het Javaansch, voor zoover Javaansche dichtwerken thans nog algemeen gelezen worden (onder het vorstenbestuur was het Javaansch zelfs de officiëele schrijftaal); dat zijn alle omstandigheden die een overneming in de hand werken van Javaansche woorden en uitdrukkingen waartoe ook woorden van de zoogenaamde hooge of fijne taal behooren. Woorden die aan een zustertaal ontleend zijn kunnen echter in den regel alleen als zoodanig herkend worden, wanneer de uitspraak der klinkers van de daarvoor geldende regels afwijkt (§ 27 en § 28). Dat verder woorden van een anderen taalstam, zooals van het Arabisch, het Sanskrit en het Hollandsch vooral, doch ook van het Perzisch, Portugeesch, Engelsch, Fransch en Chineesch in het Madoereesch zijn gedrongen, hetzij direct of (wat veelal het geval zal zijn geweest) indirect door het Javaansch, Maleisch of Hollandsch, kan hier nog even worden aangestipt.

III. Wat het klankstelsel betreft, van de *a* bestaat een doffe, min of meer kleurlooze, en daardoor zachte variëteit, namelijk *ą* ± = de Engelsche *a* in het onbetoond woordje *a* (*an*), in tegenstelling tot den anderen *a*-klank, namelijk de scherpe *a* of *à* in klank = de Nederlandsche *a* in *pas*. En zoo staat tegenover de zachte *i*, in klank = Nederl. *ie* in *niet*, de scherpe *e* = Nederl. *e* in *net*; tegenover de zachte *oe* (*u*) = Nederl. *oe* in *koek*, de scherpe *o* = Nederl. *o* in *kok* (¹). Verder bepaalt een medeklinker, naarmate hij zelf zacht of scherp is, de zachte of scherpe uitspraak van den volgenden klinker (§ 27 en § 28). Slechts bij uitzondering komen dan ook de tusschenklinkers voor, namelijk *é* of *ì*, in klank = Nederl *ee* in *zee*; en *ó* of *ù*, in klank = Nederl. *oo* in *boos*. Evenals in het Javaansch, Maleisch, enz. heeft het Madoereesch bovendien nog den kleurloozen korten klank *ĕ̜* ± = Nederl. *e* in *de*. Over de tweeklanken zie beneden V *b* 3°. Eveneens als in het Javaansch wordt er een onderscheid tusschen een tand- (*d* of *t*) en een tongletter (*ḍ* of *ṭ*) gemaakt. Eigenaardig Madoereesch is het evenwel dat de zachte klemletters in niet-geaspireerde en geaspireerde zijn

(¹) Een zachte *i* of *oe* (*u*) in een gesloten lettergreep krijgt het teeken: ʹ boven zich, en een scherpe *e* of *o* in een open lettergreep het teeken: ˋ.

te onderscheiden; zooals: *b* en *bh* (lipletters), *d* en *dh* (tandletters), *ḍ* en *ḍh* (tongletters), *dj* en *djh* (verhemelteletters) en *g* en *gh* (keelletters). De geaspireerde zachte vormen den overgang van de niet-geaspireerde zachte tot de scherpe klemletters, als daar zijn respectief: *p*, *t*, *ṭ*, *tj* en *k*. Daarbij bestaat van elk geslacht, behalve dat der tandletters, een neusklank; zooals *m* (lipletter), *n* (tongletter), *nj* (verhemelteletter) en *ng* (keelletter). Verder komen van de trilletters voor: *r* en *l*; van de halfklinkers: *j* en *w*; van de sisletters: *s*; en van de onvolkomen gutturale consonanten: *h* aan het eind van een woord en *q* aan het eind van een lettergreep. De *l* heeft, en dit is ook eigenaardig Madoereesch, als sluitletter een doffen klank.

IV. Een onderscheid in taalsoorten bestaat in het Madoereesch wel niet in die mate als in het Javaansch, (1) toch heeft men daarop te letten, vooral bij het gebruik der persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden, bij veel voorkomende namen van bloedverwantschap, bij namen van lichaamsdeelen, en bij woorden die een natuurlijke verrichting, zooals: *eten*, *slapen* te kennen geven, enz.

De taal waarin de Madoerees denkt en welke hij dus in de eerste plaats als kind, onverschillig tot wien, leert spreken; de taal die men verder bezigt, wanneer men iemand toespreekt met wien men vertrouwelijk omgaat, zooals altijd met jongere, soms met oudere verwanten (de ouders er onder begrepen), en ook met de vrienden of kennissen zijner jeugd; de taal die men ook spreekt, wanneer men met een mindere te doen heeft, of met iemand van gelijken rang of stand voor wien men echter geen egard heeft, en waartoe o. a. zijn bediende en zijn vijand behooren; die taal heet *bhąsa kasar* (K.), d. i. de grove taal.

De *bhąsa alos* (A.), d. i. de fijne taal, daarentegen bezigt men tot iemand die door den spreker niet familiair behandeld wordt of kan worden; zooals zijn meerderen in de eerste plaats, dan onbekenden die geacht worden minstens van gelijken rang of stand als de spreker te zijn; ook zijn kennissen van gelijken rang of stand voor wie men zich echter gêneert of voor wie men om met den Madoerees te spreken »beschaamd" is (2).

(1) Zelfs niet in die mate als in het Soendaneesch.

(2) sè èkatòḍusi.

Een derde taalsoort is de *bhąsa tęngngaqan* (T.), d. i. middeltaal, aldus genoemd omdat zij 't midden houdt tusschen de fijne en grove taal. Zij is vooral bij het onderling verkeer van landbouwers of hun gezinnen gebruikelijk in plaats van de fijne taal elders. Soms wordt zij gesproken door een aanzienlijke, wanneer deze het woord richt tot een mindere wien hij eenige achting toedraagt, en niet zelden ook door echtelieden tot elkander; in beide gevallen in plaats van de grove of fijne taal. Het gebeurt echter niet zelden dat de vrouw *alos* spreekt tot haar man, ten minste wanneer deze tot haar zich van de middeltaal bedient. Een jonggetrouwde vrouw vooral doet zulks; later evenwel kan de verhouding door vertrouwelijken omgang zich dermate wijzigen, dat het voor haar gaandeweg gewoonte wordt hem in de middeltaal, ja niet zelden zelfs in de grove taal toe te spreken. Een jonggetrouwde man volstaat echter in den regel met de middeltaal tot zijn vrouw te bezigen, welke taalsoort hij na verloop van tijd behoudt of vervangt door de grove taal. Dat als elkanders echtgenooten oude kennissen in hun onderlinge verhouding zich evenwel van de grove taal blijven bedienen spreekt wel van zelf. In de betrekking van schoonzoon of-dochter tot de schoonouders is voor deze de middeltaal en voor gene de fijne taal gebruikelijk. Is de schoonzoon of-dochter iemand dien de schoonouders reeds van vroeger kennen, dan bedienen zich deze tot gene ouder gewoonte van de grove, terwijl gene tot deze de fijne taalsoort begint te bezigen of blijft bezigen.

Bovendien bestaan ettelijke woorden die men van een meerdere sprekende gebruikt, hetzij dat men dit doet in de grove, middel-of fijne taalsoort met een ander, hetzij met dien meerdere zelf en dan in de fijne taalsoort. Die woorden behooren tot de *bhąsa alos tengghi* (A. T.), d. i. de hooge fijne taal. Daarentegen zijn er ook woorden in zwang die bepaald *plat* zijn, en die men dan ook alleen in een kwaden luim zich laat ontvallen, wanneer men van of tot een persoon spreekt tegen wien men iets heeft. Zij heeten daarom ook *kasar*, en meer bepaald *kasar dhillu*, d. i. erg grof.

Aanmerking. Taal in 't algemeen is, zooals we gezien hebben, *bhąsa* in het Madoereesch, doch dit woord beteekent ook meer bepaald de fijne of middel-taalsoort, met dien verstande dat het daarvan gevormde woord: *abhąsa* niet *spreken* in 't algemeen is, maar de *fijne* of de *middeltaal spreken*; terwijl het tutoyeeren (om nu eens dit woord te bezigen) als een

tegenstelling vooral tot het eerste begrip wordt genoemd: *taq abhąsa*, d. i. niet fijn spreken. Of anders heet het spreken van de fijne taalsoort ook: *ngòtjaq engghi bhuntę̆n*, d. i. spreken met *ja* en *neen*, doch zooals de fijne taalsoort *ja* en *neen* aangeeft; en zoo is *ngòtjaq ę̆ngghi-ę̆ntę̆n*, de middeltaalsoort-, en *ngòtjaq ę̆ndjąq-ij̨ą* de grove taalsoort spreken. Den naam *alos tengghi*, een vertaling van het Javaansche *krâmâ inggil* (want het kind moet een naam hebben), kent men in de wandeling niet; de Madoerees pleegt de woorden die daartoe behooren met de andere *alos*-woorden kortweg *tengghi* of *alos* te noemen.

V. Twee hoofddialecten zijn te onderscheiden: het West- en het Oost-Madoereesch. Het eerste omvat twee dialecten: het Pamĕkasansch waarvan de taal der hoofdplaats Pamĕkasan, en het Bangkalansch waarvan de taal der hoofdplaats Bangkalan (Mad. uitspraak: bhąngkalan) het type vormt. Van het tweede hoofddialect, voornamelijk vertegenwoordigd door de taal der hoofdplaats Soemĕnĕp, is het Kangeansch als een onderdialect zeer kenmerkend.

a. In 't algemeen onderscheidt zich het Soemĕnĕpsch van het West-Madoereesch door het bezit van zuivere, d. i. oorspronkelijke vormen:

1e. Zoo komt de *h* in het Soemĕnĕpsch niet als sluitletter van een woord (geen interjectie) voor, terwijl zij in het West-Madoereesch achter een oorspronkelijk open woord wordt vernomen, ten minste wanneer spoedig daarop geen ander woord wordt uitgesproken; bijv. Soemn. en West-Mad. *mata* = West-Mad. *matah* (§ 61).

2e. Het possessief aanhechtsel *na* achter de sluitletter *q* van het grondwoord komt in het West-Madoereesch doorgaans verkort voor, evenwel soms ook in den vollen vorm die in het Soemĕnĕpsch uitsluitend gebruikelijk is; zooals Soemn. en West-Mad. *anaqna* = West-Mad. *anaqn* (§ 63).

3e. De verbinding van de suffixen *an* en *na* (adnominaal) of van *an* en *a* (verbaal) wordt in het West-Madoereesch doorgaans tot *ę̆nna* verdoft, wat echter in het Soemĕnĕpsch nooit plaats heeft; bijv.: West-Mad. *kabittę̆nna* of *kabiddhę̆nna* = Soemn. *kabitanna* of *kabidhąnna*; West-Mad. *ngòrokkę̆nna* of *ngòrogghę̆nna* = Soemn. *ngòrokkana*; West-Mad. *kę̆llaqę̆nna* = Soemn. *kę̆llaqanna*; West-Mad. *èèkaqę̆nna* = Soemn. *èèkaqana*; West-Mad. *mâteqę̆nna* of soms ook: *matèję̆nna* = Soemn. *matèjana*; West-Mad. *kabbhiqę̆nna* of *kabbhiję̆nna* = Soemn. *kabbhijąnna*; West-Mad. *èloqę̆nna* of *èlòwę̆nna* = Soemn. *èlòwanna*; West-Mad. *ghę̆ḍḍhùgghę̆nna* of *ghę̆ḍḍhùkkę̆nna* =

Soemn. *ghę̆ḍḍhughą̨nna;* West-Mad. *kę̆mmassę̆nna* = Soemn. *kę̆mmasanna* (§ 72).

Aanmerking. Evenwel kan ten minste een op die wijs afgeleid *substantief* in het West-Madoereesch ook zijn oorspronkelijken vorm behouden; zooals *èlòwanna, ghę̆ḍḍhughąnna, kę̆mmasąnna.* Het gebeurt niet zelden dat het Soemĕnĕpsch het aanhechtsel *a* door verdubbeling verlengt tot *aqa*, ten minste wanneer de vorm verbaal is; zooals *ngòrokkana* = *ngòrokkanaqa. matèjana* = *matèjanaqa.* De verdubbeling van het aanhechtsel *a* heeft evenwel niet plaats, wanneer de vorm nominaal is; dus niet: *èlòwanaqa voor èlòwanna.* Zulk een pleonastisch gebruik van twee suffixen heeft eigenlijk ook in het West-Madoereesch plaats waar ten minste de uitgang *ghinna* nevens *ghina* en *ghìją* aangetroffen wordt; bijv. *mę̆llèaghinna* = *mę̆llèaghina* = *mę̆llèaghìją.* Immers *mę̆llèaghinna* zal wel ontstaan zijn uit het ongebruikelijke *mę̆llèaghię̆nna* = het ongebruikelijke *mę̆llèaghiąna*, d. i. *mę̆llèaghi* + *a* + *n* (ingelascht) + *a*; anders is de dubbele *n* in *ghinna* niet te verklaren (§ 46 Aanm.).

4e. Van een drielettergrepig woord, mits het het niet is door een suffix, wordt de derde klinker van achteren in het West-Madoereesch vaak in *ę̆* gewijzigd, hetgeen in het Soemĕnĕpsch vóór *r* of *l* zelden, en vóór een andere consonant nooit plaats heeft. Zoo is:

Soemn.	en	West-Mad.	*naghąrą*	=	West-Mad.	*nę̆gghąra,*
»	»	»	*tamę̆ngghùng*	=	»	*tę̆mmę̆ngghùng,*
»	»	»	*kabąlą*	=	»	*kę̆bbąlą,*
»	»	»	*pònapa*	=	»	*pę̆nnapa.* (1)

En zoo heeft het Soemĕnĕpsch veelal *karaddhu, salasa,* enz.; het West-Madoereesch gewoonlijk *kę̆raddhu, sę̆llasa,* enz.

5e. Bovendien toont het West-Madoereesch meer neiging tot korte vormen. Vandaar dat een *ę̆* in de derde lettergreep van achteren, wanneer daarop *r* of *l* volgt, kan wegvallen waardoor het woord tweelettergrepig wordt; zooals: *kraddhu, slasa.* In het Soemĕnĕpsch gebeurt zulks minder vaak. Zoo kan ook vooral in het West-Madoereesch vóór een *w* een *oe*-klank en vóór een *j* een *i*-klank verdwijnen: *swara* = *sòwara, kjaè* = *kèjaè.* Ja zelfs kunnen twee medeklinkers waarvan de laatste geen *r* noch *l*, geen *w* noch *j* is, ten minste in de West-Madoereesche uitspraak wel eens met elkander verbonden zijn; zooals: *ktara* = *katara, smadją* = *sòmadją.*

---

(1) Dat het Soemĕnĕpsch evenwel ook *sę̆ddhądją* bijv. naast *sadhądją* heeft is te verklaren door de omstandigheid dat het woord in dien verdoften vorm uit het Javaansch moet zijn overgenomen.

Aanmerking. Samensmelting van twee klinkers tot één komt echter overal voor, ofschoon het Soemĕnĕpsch ze niet gaarne op de *a* van *sa* in de beteekenis van één toepast; zoo heeft het gewoonlijk *saòbqng*, *saèkĕt*, *saèbu*, terwijl het West-Madoereesch daarnaast veelal *sòbqng*, *sèkĕt*, *sèbu*, kent. Anders bestaat ook in het Soemĕnĕpsch bijv. *saddjhĕgghq* nevens *saĕddjhĕgghq*, *kèbuwqn* nevens *kaèbuwqn*, *pamèdhqn* nevens *pa'amèdhqn*, *sasangon* nevens *sasangòwan*, enz. Zie verder V *b* 3e.

6e. Niet zelden wordt in het West-Madoereesch een *n* achter de suffixen *è* en *aghi* gevoegd, terwijl het Soemĕnĕpsch die achteraanvoeging zoo niet kent; bijv.: Soemn. en West-Mad. *mateqè* = West-Mad. *mateqen*, Soemn. en West-Mad. *mĕllèaghi* = West-Mad. *mĕllèaghin* (§ 60). Alleen wanneer achter het suffix *aghi* nog het suffix *a* gevoegd wordt, kan in het Soemĕnĕpsch evenals in het West-Madoereesch een *n* daartusschen ingelascht worden: *mĕllèaghina*. (Zie ook boven V*a* 3e, Aanm.).

7e. Het West-Madoereesch kent naast de scherpe ook de zachte uitspraak van den klinker in een eenlettergrepig aanhechtsel, wanneer dit met de sluitletter *s* des grondwoords moet beginnen; bijv.:

Soemn. en West-Mad. *tangèsàn* = West-Mad. *tangèsqn*,
» » » *nangèsè* = » *nangèsi* (§ 31).

Het Soemĕnĕpsch alleen dan, wanneer de *s* na een klinker staat die naar de algemeene regels voor de uitspraak als een zachte vocaal moet worden uitgesproken; zooals *èkatòdusi* naast *èkatòdusè* (§ 27*a*). Zelfs *bqlĕssqn* naast *bqlĕssàn* (§ 27*b*). Doch nooit: *tangèsqn*, enz.

8e. Het grondwoord van een werkwoord in den passieven vorm kan, wanneer de spreker als de bewerker der handeling optreedt, in het West-Madoereesch (niet alzoo in het Soemĕnĕpsch) het nasaal prefix vóór zich krijgen, welk prefix vóór een klinker of keelletter *ĕng*, vóór een verhemelte-, tong- of tandletter *ĕn*, vóór een lipletter *ĕm* luidt; zooals: *ĕngngènom biq ĕngkoq* = overal *èènom biq ĕngkoq*; en zoo ook: *ĕngkakan-*, *ĕngghughqt-*, *ĕngngòpĕngngaghi-*, *ĕntjòtjò-*, *ĕndjhĕkdjhĕk-*, *ĕnsarèpò-*, *ĕnnjata'aghi-*, *ĕntoktok-*, *ĕndqqngngaghi-*, *ĕnnangghqlq-*, *ĕnlandúq-*, *ĕnròsak-*, *ĕntombhqk-*, *ĕndhuwqi-*, *ĕmpenta-*, *ĕmbhqnteng-*, *ĕmmadhqdhi biq ĕngkoq*.

Aanmerking. Zelfs kan soms in het West-Madoereesch (niet in het Soemĕnĕpsch) de scherpe beginletter van het grondwoord eens werkwoords in den actieven vorm behouden worden, wanneer ten minste die beginletter een verhemelte-, tong- of tandletter is; bijv.: *ĕntjòtjor* = *njòtjor*, *ĕntjòkaj* = *njòkaj*, *ĕnsakseqè* = *njakseqè*, *ĕnseksek* = *njeksek*, *ĕnsassa* = *njassa*,

ĕnṭokṭok = *nokṭok*, *ĕnṭuwattaghi*, *ĕntarôwè*, *ĕntaròsè*, *ĕntettè*. De vorm waarin de scherpe beginletter wordt afgeworpen, komt echter 't meest voor, zoo zelfs dat hij bij vele grondwoorden alleen, dus met uitsluiting van den anderen vorm gebruikelijk schijnt. Zie verder ook V*b* 2e, Aanm.

9e. Voorbeelden van meer op zich zelf staande klankveranderingen die bij vergelijking van het West-Madoereesch met het Soemĕnĕpsch zich voordoen zijn als volgt:

West-Mad.	Soemn.	West-Mad.	Soemn.
antjor	ook: *atjor*	*pandjhạlin*	ook: *mandjhạlin*
annjong	*anjong*	*para(h)*	*paraj*
ampeq	*ampek*	*pèkot*	*pengkot*
ĕmpoq	*ĕmpok*	*palĕddhĕn*	*malĕddhĕn*
ompos	*pòpos*	*pèṭet*	*pèṭek*
tjòkĕp	*dhúngghĕp*	*ḍhạrạt*	*dhạrạq* of *dhạrạt* (ook Pamk.)
ròpò(h)	*ḍúmpò*	*djhạlma(h)*	*djạlma*
kòkos	ook: *òkos*	*djhạghạl*	*djạgạl*
kasembhúqqn	*kasembhughạn*	*djhạngò(h)*	*djhạngngò*
ḍhúrrún	*dhurúm*	*mandirạ(h)*	*panḍirạ*
dhạddhạli(h)	ook: *ḍhạḍḍhạli*	*ghuru(h)*	ook: *guru*
dhilĕm	*dhilĕp*	*ghitek*	*bhiṭek*
dhungeng	*dhúngngeng* (ook: Pamk.)	*gạdji*	ook: *ghạdjhi* (ook Pamk.)
tanĕn	*taĕn*	*ghĕddjhúk*	*ghĕbbhlúk*
talòpaghạn	*tjalòpak* = *tjalòpaghạn*	*búqúq*	ook: *búqbúq*
tabingkar	ook: *tambikar*	*bhạin* of *bhại(h)*	*bhại*
tongngoq	*dhúngngoq*	*bhúrtoq*	ook: *bhúrḍúq*
soddjhin	ook: *toddjhin*	*bidhuri(h)*	*biduri* (ook Pamk.)
sombạl	*sombhạl*	*bidhạddhạri(h)*	ook: *bidạddạri*
lĕnna(h) (Bangk.)	*rĕnna*	*bạlạng*	ook: *bạllạng*
lanas	ook: *nanas*	*bhughĕm*	ook: *pòghĕm*
lollò	ook: *ḍúllò*		
labhúr	*labúr*		
lètjĕng (ook: *lèngĕs*)	*langĕs*, *lèngĕs*		

Aanmerking. Het West-Madoereesch, althans van de hoofdplaatsen Bangkalan en Paměkasan zelve, verzacht doorgaans de sluitletter eens grondwoords, wanneer zij als beginletter van een eenlettergrepig suffix moet worden uitgesproken; terwijl het Soeměněpsch niet alleen de zachte, maar vooral de scherpe uitspraak kent; bijv.:

West-Mad. en Soemn. *adhąddhą* = Soemn. *adhątta*.
» » » *tjęllębbhą* = » *tjęllęppa*.
» » » *ròdjhągghą* = » *ròdjhąkka*.
» » » *karòsaghąn* = » *karòsakan*.
» » » *èghęppòghi* = » *èghęppòkè* (§ 90).

Evenwel bestaat ook elders in West-Madoera de uitspraak *tjęllęppa* naast *tjęllębbhą*, enz.

b. 1°. Tusschen het Paměkasansch en Bangkalansch bestaat het verschil voornamelijk hierin dat bij het gelijktijdig gebruik van de suffixen *an* en *a* of *an* en *na* het Bangkalansch verder den vorm verkort, door de *ę* te laten wegvallen (zie V*a* 3°), hetgeen in het Paměkasansch nooit plaats heeft; bijv.: Pamk. en Bangk. *kabittęnna* = Bangk. *kabitna*, Pamk. en Bangk. *nqòrokkęnna* = Bangk. *ngòrokna*, Pamk. en Bangk *kęllaqęnna* = Bangk. *kęllanna*, Pamk. en Bangk. *èkaqęnna* = Bangk. *èkanna*, Pamk. en Bangk. *mateqęnna* = Bangk. *matenna*, Pamk. en Bangk. *kabbhiqęnna* = Bangk. *kabbhinna*, Pamk. en Bangk. *èloqęnna* = Bangk. *èlonna*,, Pamk. en Bangk. *ghęḍḍhugghęnna* = Bangk. *ghęḍḍhúkna*, ja zelfs *ghęḍḍhúgghą*; Pamk. en Bangk. *kęmmassęnna* = Bangk. *kęmmasna*, ja zelfs *kęmmassą*, Pamk. en Bangk. *ngakallęnna* = Bangk. *ngakalna*, ja zelfs *ngakalla*, enz.

In dit opzicht vormt het Paměkasansch dus als 't ware de schakel die het Bangkalansch met het Soeměněpsch verbindt.

2°. Het nasaal verbaal prefix van het actief kan in het Bangkalansch zijn oorspronkelijken vorm *ęng* (want men moet dezen vorm juist door een zoodanig gebruik als oorspronkelijk aanmerken) behouden, zelfs wanneer het grondwoord met de *tong*letter *r* of *l* begint; bijv.: Bangk. *ęngrampas* of *ngarampas* (= *ngrampas*), of ook wel, evenals in het Paměkasansch en Soeměněpsch: *ęnrampas*; Bangk. *ęnględdjhúr* of *ngalęddjhúr* (= *nględdjhúr*), of ook wel evenals in het Paměkasansch en Soeměněpsch: *ęnlęddjhúr*. Bij het gebruik van het prefix *ang* in plaats van *ęng* blijft dat prefix in het Bangkalansch vóór *r* of *l* doorgaans onveranderd, zooals: *angròsak*, *anglèbądhi*; terwijl het Paměkasansch en het Soeměněpsch alsdan gaarne *aròsak*, *alèbądhi* bezigen.

Aanmerking. Daarbij is nog op te merken dat in het West-Madoereesch (niet in het Soemĕnĕpsch) de neusklank van het prefix zelfs volkomen aan de *r* of *l* van het grondwoord geassimileerd kan worden; bijv.: *ĕrrampas* = *ĕnrampas*, en *ĕllĕddjhúr* = *ĕnlĕddjhúr*. Ook vormen als *ĕngsakseqè* nevens *ĕnsakseqè* en *njakseqè*, zelfs *ĕngkĕssot* nevens *ngĕssot*, *ĕmpakò* = *makò*, kent het Bangkalansch wel, niet echter het Pamĕkasansch, evenmin als het Soemĕnĕpsch. Zoo ook heeft het Bangkalansch in den passieven vorm bijv.: *ĕngtjòtjò biq ĕngkoq*, *ĕngtombhąk-*, *ĕngpenta biq ĕngkoq*, terwijl het Pamĕkasansch nevens *ètjòtjò-*, alleen heeft *ĕntjòtjò biq ĕngkoq*, enz. (zie V*a* 8°), en dit nog wel bij uitzondering.

3°. Samensmelting van twee klinkers tot een tweeklank vóór een consonant die geen overgangsletter is, komt alleen in het Bangkalansch voor, niet in het Pamĕkasansch noch in het Soemĕnĕpsch; bijv.: *sajbu*, naast *saèbu*; *sajkĕt*, naast *saèkĕt*; *kawlą*, naast *kaulą*. Doch overal: *awweng*, naast *auweng*; *awwaj*, naast *auwaj*.

Het Madoereesch kent dan ook den tweeklank *aw* anders slechts in woorden uit het Arabisch overgenomen, zooals: *awwąl*, *sawwąl*; en een oorspronkelijke *aw*-klank bestaat nergens, tenzij in de interjectie *awwą* (Bangkalansch). Wel hebben alle dialecten de tweeklanken: *aj*, *ąj*, *új* en *òj* (§ 19).

4°. Wat den woordenschat betreft, in 't algemeen kan gezegd worden dat het Pamĕkasansch zoo geheel het Bangkalansch volgt dat men voornamelijk het onderscheid tusschen de hoofddialecten, het West- en het Oost-Madoereesch, heeft in acht te nemen, het Bangkalansch als het type van het West-Madoereesch aanmerkende. En zulks te meer omdat, in geval het Pamĕkasansch in het spraakgebruik verschil met het Bangkalansch oplevert, het veelal toch nog dezelfde woorden met het Soemĕnĕpsch gemeen heeft; bijv.: Bangk. *abbhrĕng* = Soemn. en Pamk. *agghrĕm*, Bangk. *rèham* = Soemn. en Pamk. *rèhan* of *lèhan*, Bangk. *tantjĕk* = Soemn. en Pamk. *tattjĕk*, Bangk. *tarnaq* = Soemn. en Pamk. *tarnjaq*, Bangk. *ḍhĕmpĕl* = Soemn. en Pamk. *ḍĕmpĕl*, Bangk. *gąridúq* = Soemn. en Pamk. *gąriddúq*, Bangk. *ghumĕng* = Soemn. en Pamk. *dumĕng*.

Verder kan de *k* van het prefix *ka* in het Bangkalansch aan de *g* (*h*) van het grondwoord geassimileerd worden; niet alzoo elders; bijv.: *èkaghilą* = *èghąghilą*, en vandaar *ngąghilą* naast *ngàghilą*; *èkaghunĕm* = *èghąghunĕm*, en vandaar *ngąghunĕm* naast *ngàghunĕm*; *èkaghurit* = *èghąghurit*, en vandaar ook *ngąghurit* naast *ngàghurit* (§ 36*c* 1° en 2°).

Aanmerking. Soms gebeurt het echter dat het Paměkasansch een afzonderlijken vorm kent, zooals: Pamk. *pandjhilan* = Bangk. *bighilan* = Soemn. *mandjhilan.*

c. Het Kangeansch onderscheidt zich van de andere dialecten in 't algemeen, en van het Soeměněpsch in 't bijzonder, als volgt:

1e. Na een zachte consonant die een klinker, gevolgd door *r, l, w, j, q* of stomme *h*, voorafgaat, wordt een volgende klinker scherp, doch overal elders zacht uitgesproken (§ 27*b*); bijv.: *djhqràn* = elders *djhqrqn, djhqreng* = elders *djhqring, djhĕrrok* = elders *djhĕrrúk, ghurok, djhqlàn* = elders *djhqlqn, dhqlloq* = elders *dhqllúq, dhqlò, djhĕlleng* = elders *djhĕlling, djhilè, ghqlàgghq* = elders *ghqlqgghq, duwàq* = elders *duwqq, dijà* = elders *dijq, bhqè* = elders *bhqi.* En zoo is de *a*-klank als een sufix steeds scherp; bijv. in: *ĕndqqà, ambuwà, bqbijà,* enz. Zie ook beneden sub 5e.

Aanmerking. Van sommige woorden is bedoelde klinker echter zacht, zooals: *bqllúq, bqqqreq* (niet *bqqàreq*).

2e. Het nasaat prefix heeft altijd *a* tot klinker en nooit *ĕ* die elders juist 't meest voorkomt; bijv.: *ambuwàng, anlĕddjhúr, anrangghqs, andjhuwàl, angghughqt.*

3e. Naast het prifix *è* van het passief is het prefix *di* in gebruik; zooals: *dighqppor* of *èghqppor, dikakan* of *èkakan.* Ook als prepositie is *di* = *è*, zooals: *di-dqlĕm* = *è-dqlĕm.*

4e. In plaats van het elders 't meest gebruikelijke suffix *aghi* heeft het Kangeansch veelal *aghĕn* of anders, doch het komt minder vaak voor, *akĕn* (1); zooals: *mĕllèaghĕn* of *mĕllèakĕn.*

5e. Het possessief pronominaal aanhechtsel *a* luidt in het Kangeansch *na* (2); bijv.: *sòratna, karĕpna,* terwijl deze vorm elders, vooral in West-Madoera, minder gebruikelijk is (§ 54).

De verzachte uitspraak zooals *sòraddhq* kent het Kangeansch in 't geheel niet (3).

6e. Bij een woordherhaling laat het Kangeansch het grondwoord gaarne onverkort; zooals: *pèlet-pèlet, kapor-kapòran, èbirek-birek,*

(1) Ook het Baweansch heeft doorgaans *akĕn.*

(2) Zoo ook in het Baweansch.

(3) In 't algemeen kan gezegd worden dat vooral in het Kangeansch de sluitletter van een grondwoord als beginletter van een suffix optredende, scherp blijft uitgesproken. Zie de Aanm. sub V*a* 9e.

alossa-lossa (§ 105). Daarentegen kan de reduplicatie van een woord er licht aanleiding tot klankverplaatsing geven waarvan weder samensmelting van klinkers het gevolg is; bijv. uit *bibinè* is met verdoffing van den klinker in de 3e lettergreep van achteren ontstaan: *ĕbbinè;* doch verder kan de *ĕ* dier lettergreep met een voorafgaanden klinker samensmelten; vandaar: *sebbinè* voor *sè ĕbbinè.* Ook: *saḍḍuwàq* naast *saḍạḍuwàq*, *sattĕlloq* naast *satatĕlloq*, enz.; *attaròwan* = *atataròwan*, *attanja* = *atatanja*, enz.

7e. Klankverwisselingen die bij vergelijking van het Kangeansch met de andere dialecten te constateeren zijn zijn bijv.: *aleng* (elders *aleq*), *tjĕkkor* (elders *kĕntjor*), *tjoppcq* (elders *tjòpeq*), *akèrè* (elders *akèrek*), *kĕrbhi* (elders *kĕrbhùj*), *kapok* (elders *kapò*), *tĕgghiq* (elders *tĕgghùq*), *tabi* (elders *tabingkar* of *tambikar*), *saka* (elders *sòkò*), *njèjong* (elders *njèjor*), *marèjà* (elders *bạrìjạ*), *mannjaq* (elders *bạnnjaq*), *mamma* (elders *bạrạmma*), *ghạlèmaq* (elders *ghạlìjạq*), *buwoq* of *òbùq* (elders *òbùq*), *ngarsò* (elders *ngangsor*).

Aanmerking, Nog is als een merkwaardige variëteit te vermelden het gebruik van het suffix *ḍạ* in plaats van *a* of *na* (adnominaal) in de desa Penggir-papas (lees: *pengghir-*) van de afdeeling Soemĕnĕp; zooals *kakalongḍạ*, *sòrojḍạ*, *kakananḍạ*, *anaqḍạ*, *paraoḍạ*, *sòratḍạ*, enz. Verder de wijziging in *Marengan-laoq* (Soemĕnĕp) van de tandletter *t* vóór een met een klinker beginnend suffix in de tongletter *ṭ;* zooals: *sambhạṭṭa* naast *sambhạtta*, *pĕṭṭèṭan* naast *pĕṭṭètan*. In 't vervolg kunnen we dergelijke locale verschijnselen, zooals ook die het Kangeansch oplevert, evenwel als afgehandeld beschouwen, zoodat de volgende hoofdstukken meer in 't bizonder betrekking hebben op de taal van het hoofdeiland Madoera, zooals zij door de twee hoofddialecten, het West- en het Oost-Madoereesch, wordt vertegenwoordigd. Zoo doende zullen wij er zooveel mogelijk meer algemeene verschijnselen in beschouwing nemen, met dien verstande dat woorden of woordvormen die uitsluitend tot het West- of Oost-Madoereesch behooren, er mede hun plaats zullen vinden zonder dat wij echter telkens weder op het verschil tusschen beide dialecten behoeven te wijzen. Immers voor zoover den *woordvorm* betreft, kan de *Inleiding* reeds voldoende uitsluitsel geven; terwijl het verder de taak van het *Woordenboek* is andere verschillen in het spraakgebruik op te geven.

KLANKLEER.

HOOFDSTUK I.

VOCALISMUS

§ 1. Het Madoereesch heeft alzoo zeven duidelijke klinkers (vocalen):

a, *è* in een open of *e* in een gesloten lettergreep, *é* = *ì*, *i* in een open of *i* in een gesloten lettergreep, *ò* in een open of *o* in een gesloten lettergreep, *ó* = *ù*, *u* in een open of *ú* in een gesloten lettergreep; en twee onduidelijke (of zoogenaamde toonlooze) klanken: *ą* en *ę̆* (1).

Aanmerking 1. De *ò* (*o*), *ó* (*ù*) en *u* (*ú*) laten zich samenvatten onder den naam van *oe*-klanken; de *è* (*e*) *é* (*ì*) en *i* (*i*) onder dien van *i*-klanken; terwijl de heldere *a* en de onduidelijke *a* (*ą*) *a*-klanken zijn.

Aanmerking 2. Om de Madoereesche klinkers respectief met die der Hollandsche te kunnen gelijkstellen, dient de duur der laatstbedoelde klanken, de quantiteit, geheel buiten rekening gelaten te worden. Te eer kan daartoe worden besloten, omdat het Madoereesch zelf geen onderscheid maakt tusschen korte en lange klinkers (zie echter § 6). Doch er is meer. In zekere mate is namelijk een wisselwerking tusschen de quantiteit en qualiteit van klinkers niet te loochenen, zoodat het ook ten opzichte van de qualiteit op de gelijkstelling niet zoo nauw behoeft aan te komen. De afwezigheid van een quantitatief verschil tusschen de klinkers in het Madoereesch toch heeft ten gevolge dat deze taal geen qualitatief onderscheid maakt tusschen scherpe *e's* onderling, tusschen scherpe *o's* en tusschen een meer open *a* en een meer gesloten *a*. Immers, ofschoon de *è* en *ò* van het Madoereesch moeten worden aangegeven, zooals is gedaan (zie: Inleiding), zijnde zulks naar de voorheerschende uitspraak, zoo laat de taal toch ook een andere (of meer andere) uitspraak van de klinkers

(1) Duidelijkheidshalve schrijven we soms *à* voor *a*, bijv. daar waar men *ą* zou verwachten, evenals *ì* voor de scherpe *i* en *ù* voor de scherpe *u* in exceptioneele gevallen.

toe, en kan bijv. *òreng* met een meer open *ò* en *è*, die namelijk meer naar de *a* trekken, worden uitgesproken, zooals bijv. de *o* in ons *god* en de *e* in ons *ver;* of wel met een meer gesloten *ò* en *è*, die namelijk respectief meer naar de *u* en *i* overhellen; en zulks zonder dat de Madoerees zelf het verschil zou opmerken. Zelfs heeft de klinker van een gerekte lettergreep door de eigenaardige modulatie twee duidelijk van elkander te onderscheiden tonen, zoodat hij met den hoogeren van zelf scherper, d. i. meer open is dan met den lageren toon. Ook de *a* dus, ofschoon van de *ą* duidelijk te onderscheiden (en deze *ą* zelf), laat zich als een open klank bijv. als de *a* in het Fransche *patte* en ook als een meer gesloten klank, d. i. doffer, zooals in het Fransche *pâte* uitspreken.

Het een en ander geldt mede van het Javaansch.

Een wezenlijk onderscheid tusschen de *a* bijv. in *maling* en die in *mati* bestaat er niet, in spijt van de theorie, ontwikkeld in Roorda's Grammatica, en waartoe hoofdzakelijk aanleiding schijnt te hebben gegeven de neiging van den schrijver om den juisten regel voor de uitspraak van den *e*- en *o*-klank vóór *u*, *i* of *ĕ*, dien ten onrechte ook op de *a* toepasselijk verklarende, consequent door te voeren. Zoo verwart de Javaan zelf *å* en *ò* met elkander; vandaar bijv. de spelling *ombå* voor *åmbå*, enz.

Ook het maken van subtiele onderscheidingen tusschen de klinkers van het Soendaneesch (en met welke andere in het vocaalstelsel even eenvoudige zustertaal zou dit niet het geval zijn?) komt ons willekeurig voor: nationale gewoonten, gevoegd bij een streven naar groote nauwkeurigheid, kunnen den uitheemschen waarnemer in dezen parten spelen, zoo hij vergeet de proef op de som te nemen, d. i. na te gaan of en zoo ja in hoever de door hem gemaakte fijne qualitatieve onderscheidingen door den Inlander zelf worden gevoeld en toegepast. Voor zoover er in werkelijkheid geen fijne onderscheidingen tusschen de leden van de vocalengroepen in het Madoereesch en andere zustertalen en daartusschen alzoo ruime spelingen bestaan, kunnen we wel van een „gebrekkige articulatie" der klinkers spreken.

Dat overigens een eindconsonant van een lettergreep op de quantiteit en qualiteit eenigen invloed kan oefenen, spreekt wel van zelf, doch men verlieze niet uit 't oog dat zelfs in een dergelijk geval de klinker in de uitspraak gerekt kan worden waardoor die invloed tot nul is te reduceeren.

§ 2. Bij het achtereenvolgens uitspreken van *a*, *ò*, *ó* en *ú* wordt de mondholte van voren door middel van de lippen gaandeweg vernauwd, zoodat zij bij *ú* van voren het nauwste is, terwijl zij in 't midden door het terugtrekken van de tong zoo veel mogelijk wordt verbreed. In 't geheel heeft de mondholte dus de gedaante van een flesch zonder hals, waarvan de opening tamelijk nauw is. Overigens vormt de binnenholte een samenhangend geheel.

De toon van zulk een fleschvormige ruimte is des te lager, naarmate de holte ruimer en de opening nauwer is. Bij een geheel doffe *ú*, wanneer de mondholte het wijdst en de mond het nauwst is, blijkt de eigentoon het laagst te zijn. Laat men echter de *ú*, door *ó* en *ò* heen, in de *a* overgegaan, zoo stijgt weder gaandeweg die toon.

Bij de *oe*-klanken laat zich geen tweede eigentoon ontdekken. Inderdaad is de resonantie van dien eenen toon voldoende om bedoelde klinkers te karakteriseeren ([1]).

§ 3. Niet aldus is het met de *i*-klanken gesteld. Bij deze worden de lippen zoo teruggetrokken, dat zij den luchtstroom niet meer belemmeren. Daarentegen ontstaat een nieuwe vernauwing tusschen het voorste deel van de tong en het harde verhemelte, terwijl de ruimte vlak boven het strottenhoofd zich verbreedt doordat de tongwortel teruggetrokken en het strottenhoofd gelijktijdig opgeheven wordt. De vorm van de mondholte heeft veel weg van die eener flesch met een nauwen hals. De buik van de flesch ligt in den achtermond; de hals is het nauwe kanaal tusschen de bovenvlakte der tong en het harde verhemelte. In de volgorde: *a*, *è*, *é*, *i* nemen deze veranderingen toe, zoodat bij *i* de buik van de flesch het grootst, de hals het engst is.

Wanneer men nu een flesch met een nauwen hals als resonansruimte aanwendt, onderscheidt men gemakkelijk twee eigentonen waarvan de eene als de toon van den buik, de andere als die van den hals der flesch aangemerkt moet worden.

De *i*-klanken hebben ieder dus een hoogeren en een lageren duidelijk waarneembaren eigentoon. De hoogere tonen zetten de opklimmende reeks van eigen tonen der klinkers *ú*, *ó*, *ò*, *a* voort. Daarentegen vormen de lagere tonen van *a* tot *i* een afdalende reeks waarvan de laatste term (*i*) zoo laag is, dat de toonshoogte gelijk met die van de *ú* is te stellen. ([1])

Aanmerking. Op deze lagere tonen van de *i*-reeks vooral moet de aandacht gevestigd worden om de uitspraak van het Madoereesch te begrijpen (zie § 4 en § 25).

([1]) H. Helmholtz, Die Lehre von den Tonempfindungen.

§ 4. Ten opzichte van de lagere tonen laten de uiterste termen van de *i*- en *oe*-reeksen en de *a*-klanken zich als *scherp* en *zacht* van elkander onderscheiden die dan twee aan twee elkanders verwanten zijn, als volgt:

Verwanten.	Scherp.	Zacht.
a-klanken	*a*	*ą*
oe-klanken..................	*ò* (*o*)	*u* (*ú*)
i-klanken..................	*è* (*e*)	*i* (*i*)

Aanmerking 1. Als een bewijs dat de Madoerees of Javaan zelf gemakkelijk voelen kan, hoe juist de lagere tonen en niet de hoogere van de *i*-klanken naast de tonen van de *oe*-klanken de scherpte van de klinkers bepalen, moge het volgende dienen.

Volgens hem dan is, wanneer men hem op het verschil attent maakt, van de *i*-klanken: *i* een kleine maar zware of dikke klank, *é* grooter maar lichter of dunner dan *i*, *è* grooter maar lichter of dunner dan *é*; van de *oe*-klanken: *u* (*ú*) een groote en zware of dikke klank, *ó* kleiner en lichter of dunner dan *ú*, *ò* kleiner en lichter of dunner dan *ó*; van de *a*-klanken: *a* kleiner en lichter of dunner dan *ą*. En wel zoo, dat *ú* het grootst is, waarop *ó* volgt, en zoo vervolgens: *ò*, *ą*, *a*, *è*, *é*, en eindelijk *i* die dan het kleinste is.

Wij zien dus dat de rangschikking van de klinkers naar de »grootte" dezelfde is als die naar de hoogere tonen van de *i*-klanken en de tonen van de *oe*-reeks, terwijl »licht" of »dun", hier synoniem met »scherp" en »zwaar" of »dik", synoniem met »zacht", bepaald worden door de lagere tonen van de *i*-reeks naast de tonen van de *oe*-reeks. Zie ook § 25 Aanm.

Aanmerking 2. De *a*-klanken zijn keel-, de *oe*-klanken lip- en de *i*-klanken verhemelteletters; zie § 9.

§ 5. De tusschenklinkers *é* (*i*) van de *i*-, en *ó* (*ú*) van de *oe*-reeks komen in het Madoereesch slechts bij uitzondering voor. Zij kunnen ten opzichte van de onderscheiding in *scherpe* en *zachte* klinkers als daartusschen liggende met den naam van *middelsoortig* bestempeld worden.

§ 6. De *ĕ* is het geluid van de uitademing der lucht bij de gewone ademhaling; zij is dezelfde klank die als een naslag bij het openen van de sluiting van een klemletter (§ 14) wordt gehoord. Als zoodanig vormt zij een overgangsklank bij de uitspraak van twee onmiddellijk met elkander verbonden medeklinkers, doch als

een zelfstandige articulatie, d. i. duidelijk een lettergreep vormende, treedt zij dan eerst op, wanneer haar klank wordt versterkt door ze met meer nadruk uit te spreken. Zoo is zij krachtens haar ontwikkeling uit een klank van geringen omvang, die dus geen lettergreep, althans geen welke voor het gehoor duidelijk waarneembaar is, kan vormen, vergeleken bij de andere klinkers, kort. Doch juist haar kortheid, gevoegd bij de neiging van den spreker om de lettergreep waarin zij voorkomt, even lang aan te houden als in de andere gevallen dat de klank geen *ĕ* is, ten einde die lettergreep tot haar recht te doen komen, brengt mede dat de volgende medeklinker ook als sluitconsonant van dezelfde lettergreep wordt uitgesproken. Trouwens de naam *pĕpĕt* (lees: *pĕppĕt*) in het Javaansch, »sluiting" beteekende, wijst er ook op (¹). Bijv. de lettergreep *pta* uitsprekende, hoort men den overgangsklank tusschen de *p* en *t*, en eigenlijk dus ook wel een lettergreep daartusschen, ofschoon deze moeielijk als zoodanig is te herkennen. Houdt men deze echter langer aan, zoo komt zij als zoodanig duidelijk uit, en onvermijdelijk wordt de *ĕ*, d. i. een zelfstandige hoewel korte klank, met een volgende sluitconsonant gehoord, namelijk *pĕtta*.

Zoo missen de spraakorganen bij de vorming van de *ĕ* den stand noodig voor de uitspraak van de *a*-, *oe*- of *i*-klanken, en niet alleen is zij dus een korte, maar ook een onbepaalde, kleurlooze of onduidelijke klank.

Haar toonshoogte kan wel verschillend zijn, naarmate zij na een scherpen of zachten medeklinker wordt uitgesproken (§ 25), doch dat verschil alleen brengt geen door de praktijk als verschillend aangemerkten klank teweeg: de taal kent maar één *ĕ*-klank en van verwanten is hier geen sprake.

Aanmerking 1. Aan de kortheid van de *ĕ* dan is het toe te schrijven dat zij in het Madoereesch (evenmin als in het Javaansch, Maleisch en Soendaneesch, om niet van andere verwante talen te spreken) nooit als een eindklank van een lettergreep kan voorkomen, en dat niet alleen van de laatste, maar ook wel beschouwd van elke andere lettergreep (zie ook § 101

(¹) Niettemin schrijven we kortheidshalve *pĕpĕt* enz. in het Javaansch voor *pĕppĕt*, enz.; te meer omdat deze taal anders geen, althans geen *absolute* geminatie kent (§ 40). Zoo ook in het Maleisch en Soendaneesch.

Vergelijk Roorda, Beknopte Javaansche Grammatica, § 43.

In het Madoereesch is de naam *pĕlpĕl*, waarvan *mĕlpĕt* ook de beteekenis heeft van: een doode begraven.

Zie echter ook de noot onder § 113 Aanm.

en de Aanm.). Zulks laat zich vooral in het Madoereesch, dank zij het opvallend lang aanhouden van de lettergreep, gemakkelijk opmerken; duidelijk zegt de Madoerees *bĕttjeq* bijv.; ja, zelfs wanneer de *ĕ* in de immers betrekkelijk niet lang aangehouden derde lettergreep van achteren voorkomt, wordt de volgende medeklinker nog als sluitconsonant gehoord: *kĕttònon*. En zoo bestaat bijv. de uitspraak *sĕrrat* in het Soendaneesch even goed als in het Javaansch, ook wanneer de klemtoon, wat volstrekt niet behoeft, op de laatste lettergreep mocht vallen. Zelfs in woorden als het Javaansche *kĕwĕtu*, *kĕwĕleh* en het Soendaneesch *bĕlĕwúk* wordt de *w*, nota bene een halfvocaal, nog als sluitletter vernomen ([1]). Elke lettergreep toch, maar vooral de twee laatste, moet min of meer worden aangehouden om tot haar recht te komen. Gebeurt zulks niet, dan moet een drielettergrepig woord, zooals het Javaansche *kĕlliwat* bijv, onvermijdelijk tweelettergrepig (*kliwat*) worden.

Hoezeer de lettergreep met de korte *ĕ* ook in het Soendaneesch behoefte heeft aan een sluitmedeklinker, kan indirect hieruit blijken dat, waar twee klinkers in een woord naast elkander staan, de eerste klinker wel de lange *ē*, maar nooit de korte *ĕ* kan zijn: *rēaj*, *rēēk*, *rēēs*, *kēēng*.

Ook het maken van een onderscheid in het Maleisch tusschen den enkelen en dubbelen medeklinker na de *ĕ* moet op een niet in allen deele juiste waarneming gegrond zijn. Dat bijv. in *putĕra* de medeklinker *r* niet verdubbeld wordt, kunnen we nog zoo begrijpen, dat het woord immers wel meer als *putra* zal luiden dan als *putĕrra* of liever, dat de juiste uitspraak daartusschen in ligt, zijnde de *r* in het Maleisch evenmin als in het Madoereesch een volkomen smeltletter (vergelijk de uitspraak: *sĕrrat*). Maar we achten het toch bedenkelijk een onderscheid tusschen *dĕkus* en *dĕkkus* bijv. te maken. Vooreerst is het twijfelachtig of er werkelijk verschil zou bestaan in de accentuatie van beide woorden (zie § 111). Dan nog, zelfs in geval de klemtoon niet op de lettergreep met de *ĕ* valt, kan deze, hoewel de sluiting der lettergreep zoo gemakkelijk aan onze aandacht kan ontsnappen, niet anders dan als een zelfstandige klank gehoord worden; immers de medeklinkers waartusschen zij zich bevindt laten zich in de uitspraak niet met elkander verbinden.

Hoe het zij, in het Madoereesch is een lettergreep waarin de korte *ĕ* voorkomt, nog betrekkelijk lang, ten minste niet korter dan in andere gevallen, namelijk door den volgenden medeklinker niet alleen als sluiter van de lettergreep te doen hooren, maar ook door hem vaak in de uitspraak, althans van de voorlaatste lettergreep, langer aan te houden dan elders. Daarom zouden we hier ook wel kunnen zeggen dat de lettergreep door stelling (»positione") lang is.

([1]) Ten onrechte is de verdubbeling van een consonant na de korte *ĕ* in het Soendaneesch wel meer voorgesteld, als zou zij slechts ten doel hebben om deze van de lange *ē* te onderscheiden. Trouwens de opvatting dat de korte *ĕ* in de uitspraak geen sluitletter na zich zou behoeven, is algemeen.

Het hedendaagsch Javaansch dat anders geen tweeklank, d. i. geen halfklinker als sluitletter, kent, wijzigt dan ook gaarne de *ĕ* vóór *w* in *u* en vóór *j* in *i*; bijv. *kuwĕtu*, *kuwåså* en *ijå*. Vergelijk Roorda, Beknopte Javaansche Grammatika, § 43 en § 44.

Aanmerking 2. Onder een klinker worde voortaan ook de *ĕ* verstaan, tenzij deze van de bespreking moet worden uitgesloten (bijv. § 27 en § 28).

§ 7. De Madoereesche doffe onduidelijke *a* (*ą*) wordt gevormd door de spraakorganen in denzelfden stand te brengen die noodig is voor de uitspraak van den klinker *a;* doch in dien stand spreke men den kleurloozen, onduidelijken klank van de *ĕ* uit. Zij is dus zoo te zeggen een gemengde klank, uit *a* en *ĕ* bestaande.

Aanmerking 1. Niet alle talen hebben door het gehoor scherp van elkander te onderscheiden *a*-klanken. In het Balineesch kan de heldere *a* in sommige gevallen, bijv. aan het eind van een woord, haar helderheid verliezen, evenals in het Madoereesch in gevallen die beneden zullen worden opgegeven (§ 27). Daardoor heeft die *a*-klank (evenals de Madoereesche uit te spreken) iets met de *ĕ* gemeen, voor zoover beide klanken onduidelijk zijn. Toch kan zij zelfs in het Balineesch waar zij in schrift daarom weleens door het teeken van de *ĕ* wordt uitgedrukt, niet geheel in diens klank overgaan ([1]).

Ook in het Madoereesch doet zich zulk een wijziging van *ą* in *ĕ* niet voor, waar ten minste ook niet de heldere *a* (daargelaten andere klinkers) dezelfde klankverandering kan ondergaan (zie Hoofdstuk VI: over klankverwisselingen).

Het Maleisch van Rijau vertoont dezelfde onduidelijke *a* aan het eind van een woord. Verder is daartoe te rekenen de *antja* van het Boegineesch. In geen geval mag dus deze *a*-klank met de *ĕ* verward worden, evenmin met de Hollandsche *eu*.

Het Javaansch heeft twee zeer goed van elkander te onderscheiden *a*-klanken: de eigenlijke *a* en de meer naar de *oe* overhellende *å;* doch de laatste is evenmin als de eerste onduidelijk.

Voor het gehoor is het kenmerkend onderscheid tusschen de Balineesche of de Madoereesche onduidelijke *ą* eenerzijds en de Javaansche (of Menangkabausche) *å* anderzijds dan ook duidelijk waarneembaar, en daarom is een transcriptie van den eersten klinker door middel van *å*, alsof hij in klank met den laatsten gelijk was te stellen, niet goed te keuren.

Wij bedienen ons van *ą* voor de onduidelijke *a*, evenals *ĕ* voor de kleurlooze korte *ĕ*, en *ē̦* voor den onduidelijken langen klank van het Soendaneesch, de onduidelijkheid (wij zouden kunnen zeggen: de *ĕ*-achtigheid) van den klank door een *o* onder de letter aanduidende.

In het Hollandsch is de *e*, althans in den mond van vele Hollanders voller en altijd langer dan de korte *ĕ* en luidt dan veeleer als de onduidelijke *ą*. Vandaar de gelijkstelling door sommige Hollandsche schrijvers van de onduidelijke *ą* van het Maleisch of Madoereesch bijv. met de *e* in *de*. Door echter den *e*-klank van *de* ook dan met de korte *ĕ* als identiek op

---

([1]) Dr. H. N. van der Tuuk, Korte opmerkingen over Balineesch en Kawi, in de Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van N.-I, 3e volgreeks, 6e deel.

te vatten, komt men, wat bedenkelijk is, er van zelf toe de onduidelijke *ḙ* geheel en al met de korte *ĕ* gelijk te stellen, en alsof er hiervan sprake was, te transcribeeren: *aḍĕq* bijv.

De Soendanees geeft zijn langen onduidelijken klank (namelijk lang in tegenstelling van de korte *ĕ*) door middel van het teeken voor de laatste aan, en zulks op grond van de *ĕ*-achtigheid van bedoelden klank. Overigens is die Soendaneesche klank niet onder de *a*- wel onder de *i*-reeks te rekenen en is dus palataal (zie verder beneden Aanm. 3). De voorstelling als zou de Soendaneesche lange *ē* met *u* als in ons *dun*, met *eu* als in ons *reu*, met de Duitsche *ö* enz., een middenreeks namelijk de *u*-reeks (geen *oe*-reeks) zou vormen, ja zelfs een dier klanken zou zijn, is dan ook naar onze bevinding onjuist. Een indirect bewijs hiervan is wel de uitspraak van vreemde woorden, zooals *controleur*, *gouverneur*, namelijk als *kontroliúr* en *gupĕrnúr*, d. i. met onze *oe;* men zou, als de lange *ē eu* was of althans meer overeenkomst daarmede had, eerder *kontròlēr*, *gupĕrnēr* met *ē* verwachten. Dat de lange *ē* in elk geval geen lipletter kan zijn, zooals de Hollandsche *u* of *eu* dat eenigermate nog is, zulks toont niet alleen de uitspraak aan, maar ook de spelling van woorden als *hēaj*, *rēaj*, namelijk nooit met *w* tusschen de klinkers, wat toch volgens de Soendaneesche spelmanier die *w* tusschen *ò* en *a* (en *j* tusschen *è* en *a*) toelaat, zelfs daar waar geen *w* (of *j*) in de uitspraak wordt waargenomen, wel eens het geval zou zijn. Als een palataal laat zich de Soendaneesche lange onduidelijke klank gevoegelijk door middel van *e* wedergeven; wij transcribeeren hem dus met *ē* om hem tevens van de korte *ĕ* te onderscheiden.

Aanmerking 2. Over de tweeklanken zie beneden onder de halfklinkers § 19.

Aanmerking 3. Nasale klinkers (*naso-apertae*), d. i. die waarbij de expiratie-lucht door het geopend neuskanaal gaat in plaats van door de mondbuis, kent het Madoereesch niet. En eigenlijk wordt er ook geen onderscheid gemaakt tusschen genasilleerde klinkers (*naso-strictae*), namelijk die waarbij de weg tot het neuskanaal slechts wordt vernauwd, zoodat de expiratie-lucht gedeeltelijk door de mondbuis naar buiten stroomt; en niet-genasilleerde of niet-nasale (*naso-clausae*) waarbij het neuskanaal geheel wordt afgesloten. Evenwel laten zich de klinkers, vooral van de *i*- en *oe*-reeks, en aan het begin van een woord, soms als min of meer genasilleerd waarnemen. Doch een vereischte is het niet, en daarom hebben wij de Madoereesche vocalen alle zonder onderscheid als *naso-clausae* aan te merken; zie § 13.

Het Soendaneesch schijnt volstrekt genasilleerde klinkers te hebben; ten minste de *i* van *tanghi*, *mahi* bijv. is dat zelfs in 't oogloopend (lees oorloopend); minder, maar toch nog eenigszins genasilleerd is de *a* van *bĕnghar*, *linghas*, de *e* van *aheng*, enz. Daarentegen is ons ten minste geen enkel voorbeeld bekend dat zulks ook met de *ē* het geval zou zijn ([1]).

([1]) Vergelijk Roorda, Beknopte Javaansche Grammatica, de noot van § 2; en Oosting, Soendasche Grammatica, § 15, de tafel.

HOOFDSTUK II.

CONSONANTISMUS.

§ 8. Medeklinkers (consonanten) zijn er zes en twintig: *h*, *q*, *k*, *g*, *gh*, *ng*, *tj*, *dj*, *djh*, *s*, *j*, *nj*, *ṭ*, *ḍ*, *ḍh*, *r*, *l*, *n*, *t*, *d*, *dh*, *p*, *b*, *bh*, *w* en *m*.

§ 9. Naar de *plaats der articulatie* worden zij van elkander onderscheiden in:
1e. *keelletters* (de dorsaal-gutturalen en de faucale *h* en *q*),
2e. *verhemelteletters* (de dorsaal-palatalen),
3e. *tongletters* (de coronaal-cacuminalen en de lateraal-cacuminale *l*),
4e. *tandletters* (de coronaal-interdentalen of post- of supradentalen), en
5e. *lipletters* (labio-labialen).

§ 10. Naar de mindere of meerdere *volkomenheid* der *articulatie* in *onvolkomen* (*ijle*) en *volkomen* (*vaste*).

De mindere of meerdere volkomenheid der articulatie wordt weder bepaald door de mindere of meerdere *vastheid* der sluiting van de articulatie-plaats. Als van zelf kan dus een enkele *vernauwing* der articulatie-plaats niet dan de eerste soort medeklinkers teweegbrengen. Verder moet de articulatie der *stembanden* alleen mede onder de *onvolkomene* gerekend worden. Daarentegen zijn de *neusklanken* (§ 13) krachtens de volkomen sluiting der articulatie-plaats, althans van de mondbuis, onder de laatste soort medeklinkers te brengen.

§ 11. Ten opzichte van de *intensiteit* in groepen van twee leden: *scherpe* en *zachte*, die elkanders verwanten vormen.

Bij de uitspraak van de scherpe medeklinkers wordt het keelgat wijd geopend en de strottenhoofdsklep opgeheven; bij

de zachte daarentegen wordt de stemspleet genoegzaam verengd, zoodat de uit de longen geperste adem de stembanden doet trillen en dus klinken. De zachte medeklinkers worden alzoo (doch in het Madoereesch enkel als beginletter, zie § 91) door stemgeluid begeleid (klinkend), wat niet met de scherpe het geval is.

Aanmerking. In theorie kan de verdeeling naar de intensiteit van *elke* articulatie-plaats althans van de mondbuis gelden, terwijl het getal articulatie-plaatsen onbeperkt is. In werkelijkheid echter bepaalt het een en ander zich slechts tot een zeker getal. Zoo is deze verdeeling in het Madoereesch alleen op de *volkomen niet-nasale* medeklinkers toe te passen.

§ 12. De zachte medeklinkers worden weder van elkander onderscheiden in *geaspireerde* en *niet-geaspireerde*. Zie verder § 24.

§ 13. Bij de uitspraak van elken medeklinker (en van elken klinker) kan het neuskanaal geheel worden afgesloten (de afsluiting geschiedt door het nederhangend verhemelte tegen den keelwand aan te drukken), of wel de weg daarheen kan slechts vernauwd of geheel worden opengelaten. Hierop berust een derde onderscheiding van de medeklinkers in *niet-neusklanken* (*niet-nasalen*) en *neusklanken* (*nasalen*).

Tusschen de twee uitersten, namelijk volkomen openhouden en afsluiten van het neuskanaal, kan wel een oneindige reeks van min of meer onvolkomen openhouding of afsluiting (vernauwing) bestaan, doch waar het verschil te dien opzichte tusschen twee overigens gelijke spraakgeluiden gering is, kan dat tenauwernood door het gehoor worden waargenomen. Doorgaans heeft men in de praktijk dan ook alleen met de twee uitersten rekening te houden, en dus alleen daar, waar sprake is van articulatieplaatsen die een volkomen afsluiting van het neuskanaal of het omgekeerde toelaten (namelijk bij volkomen medeklinkers, en dan nog niet altijd bij alle), laat zich een nasaal naast een niet-nasaal aanwijzen, terwijl genasilleerde medeklinkers (door vernauwing) niet voorkomen.

Aanmerking. Zie ook § 7 Aanm. 3, wat de klinkers betreft.

§ 14. **De volgende tafel geeft een overzicht van de onderscheidingen.**

Geslacht.	Volkomen of vast.					Onvolkomen of ijl.	
	Niet-nasaal			Nasaal		Niet-nasaal	
		zacht					
	scherp.	geaspireerd.	niet-geaspireerd.	scherp.	zacht.	scherp.	zacht.
Keelletters	k	gh	g	ng	—	h	—
	—	—	—	—	—	q	—
Verhemelteletters	tj	djh	dj	nj	—	j	—
	s	—	—	—	—	—	—
Tongletters	ṭ	ḍh	ḍ	n	—	r	—
	—	—	—	—	—	l	—
Tandletters	t	dh	d	—	—	—	—
Lipletters	p	bh	b	m	—	w	—

De niet-nasale volkomen medeklinkers (behalve de *s*) en de onvolkomen *q* worden ook *klemletters* of *slagconsonanten* of ook wel *ontploffingen* genoemd, en wel omdat de spraakorganen waarmede zij gevormd worden, vast tegen elkander worden *geklemd* niet alleen, maar ook omdat de adem, zoo geen anderen uitweg vindende, bij het plotseling openen van de articulatie-plaats een *ploffend* geruisch als van een slag maken.

Tegenover de *ontploffingen* staan de *schuringen* namelijk de *neusklanken*, de *s*, de *h*, de *w* en *j*.

Verder is de *s* een *sisklank*; zijn de *j* en *w* *halfklinkers* (*semivocales*); en de *r* en *l* *ratelingen* of *trillers* of ook wel met de *j* en *w* *smelt-* of *vloeiletters* (*liquidae*); doch zie § 20.

§ 15. **De** *h* (*spiritus asper*) ontstaat doordat de adem zonder tegenstand uit de luchtpijp in de mondholte langs de wanden stroomt.

§ 16. De *q* wordt gevormd door de stemspleet af te sluiten, en den ademstroom tegen de afsluiting aan te drijven; zij is dus een *keelgeluid* bij uitnemenheid (*faucale* klemletter).

de zachte daarentegen wordt de stemspleet genoegzaam verengd, zoodat de uit de longen geperste adem de stembanden doet trillen en dus klinken. De zachte medeklinkers worden alzoo (doch in het Madoereesch enkel als beginletter, zie § 91) door stemgeluid begeleid (klinkend), wat niet met de scherpe het geval is.

Aanmerking. In theorie kan de verdeeling naar de intensiteit van *elke* articulatie-plaats althans van de mondbuis gelden, terwijl het getal articulatie-plaatsen onbeperkt is. In werkelijkheid echter bepaalt het een en ander zich slechts tot een zeker getal. Zoo is deze verdeeling in het Madoereesch alleen op de *volkomen niet-nasale* medeklinkers toe te passen.

§ 12. De zachte medeklinkers worden weder van elkander onderscheiden in *geaspireerde* en *niet-geaspireerde*. Zie verder § 24.

§ 13. Bij de uitspraak van elken medeklinker (en van elken klinker) kan het neuskanaal geheel worden afgesloten (de afsluiting geschiedt door het nederhangend verhemelte tegen den keelwand aan te drukken), of wel de weg daarheen kan slechts vernauwd of geheel worden opengelaten. Hierop berust een derde onderscheiding van de medeklinkers in *niet-neusklanken* (*niet-nasalen*) en *neusklanken* (*nasalen*).

Tusschen de twee uitersten, namelijk volkomen openhouden en afsluiten van het neuskanaal, kan wel een oneindige reeks van min of meer onvolkomen openhouding of afsluiting (vernauwing) bestaan, doch waar het verschil te dien opzichte tusschen twee overigens gelijke spraakgeluiden gering is, kan dat tenauwernood door het gehoor worden waargenomen. Doorgaans heeft men in de praktijk dan ook alleen met de twee uitersten rekening te houden, en dus alleen daar, waar sprake is van articulatieplaatsen die een volkomen afsluiting van het neuskanaal of het omgekeerde toelaten (namelijk bij volkomen medeklinkers, en dan nog niet altijd bij alle), laat zich een nasaal naast een niet-nasaal aanwijzen, terwijl genasilleerde medeklinkers (door vernauwing) niet voorkomen.

Aanmerking. Zie ook § 7 Aanm. 3, wat de klinkers betreft.

§ 14. **De volgende tafel geeft een overzicht van de onderscheidingen.**

Geslacht.	Volkomen of vast.					Onvolkomen of ijl.	
	Niet-nasaal			Nasaal		Niet-nasaal	
		zacht					
	scherp.	geaspi-reerd.	niet-geas-pireerd.	scherp.	zacht.	scherp.	zacht.
Keelletters........	k	gh	g	ng	—	h	—
	—	—	—	—	—	q	—
Verhemelteletters...	tj	djh	dj	nj	—	j	—
	s	—	—	—	—	—	—
Tongletters	ṭ	ḍh	ḍ	n	—	r	—
	—	—	—	—	—	l	—
Tandletters	t	dh	d	—	—	—	—
Lipletters	p	bh	b	m	—	w	—

De niet-nasale volkomen medeklinkers (behalve de *s*) en de onvolkomen *q* worden ook *klemletters* of *slagconsonanten* of ook wel *ontploffingen* genoemd, en wel omdat de spraakorganen waarmede zij gevormd worden, vast tegen elkander worden *geklemd* niet alleen, maar ook omdat de adem, zoo geen anderen uitweg vindende, bij het plotseling openen van de articulatie-plaats een *ploffend* geruisch als van een slag maken.

Tegenover de *ontploffingen* staan de *schuringen* namelijk de *neusklanken*, de *s*, de *h*, de *w* en *j*.

Verder is de *s* een *sisklank;* zijn de *j* en *w* *halfklinkers* (*semivocales*); en de *r* en *l* *ratelingen* of *trillers* of ook wel met de *j* en *w* *smelt-* of *vloeiletters* (*liquidae*); doch zie § 20.

§ 15. **De *h* (*spiritus asper*) ontstaat doordat de adem zonder tegenstand uit de luchtpijp in de mondholte langs de wanden stroomt.**

§ 16. De *q* wordt gevormd door de stemspleet af te sluiten, en den ademstroom tegen de afsluiting aan te drijven; zij is dus een *keelgeluid* bij uitnemenheid (*faucale* klemletter).

Aangezien men de stemspleet vernauwen moet om een zachten medeklinker te laten hooren, terwijl de vernauwing natuurlijk niet tegelijk kan plaats hebben met de afsluiting, zoo kan de *q* uitteraard niet dan scherp zijn.

§ 17. De *keelletters* (*gutturalen*) *k*, *g*, *gh*, en *ng* worden voortgebracht door den rug der tong (*dorsale* articulatie), en wel het achterste deel tegen het zachte verhemelte te klemmen.

§ 18. Bij de *verhemelteletters* (*palatalen*) geschiedt de afsluiting van de mondbuis, namelijk bij *tj*, *dj*, *djh* en *nj*; of de vernauwing, namelijk bij *s* en *j*, mede door den tongrug (*dorsale* articulatie), meer bepaald door het midden gedeelte daarvan en het achterste deel van het harde verhemelte.

Aanmerking. De *s* wordt in geen geval zacht als *z* uitgesproken (zelfs niet in het geval als bedoeld bij § 31).

§ 19. De halfklinkers *j* en *w* zijn evenals in het Javaansch, Soendaneesch en andere Maleisch-Polynesische talen scherp, in onderscheiding van de Nederlandsche bijv. die immers in den regel zacht zijn ([1]).

Als sluitletter van een lettergreep vormt ten minste de *j* met een *a-*. of *oe-* klank een tweeklank: *rantaj*, *labaj*, *tòroj*, *angghùj*. (Zie ook: Inleiding, V *b* 3°).

Aanmerking 1. In het Sålåsch-Javaansch wordt de *w* in *wae* ten minste, ook vaak als een zachte consonant uitgesproken. De *j* in het bevestigende *ja* voor *ijå* is er ook vaak zacht; als een verkorting van een ander woord, bijv. van *Djåjå*, is zij echter weder scherp als gewoonlijk.

De Madoereesche *j* en *w* zijn steeds scherp.

Aanmerking 2. Of een medeklinker in het Madoereesch scherp of zacht is, zulks is in 't algemeen op te maken uit de scherpe of zachte uitspraak van den begeleidenden klinker in het alphabet; zie § 124 Aanm. 1.

§ 20. De *tongletters* (*cacuminalen*), ten minste de *ṭ*, *ḍ*, *ḍh*, *n* en *r*, worden voortgebracht door de punt der tong (*coronale* articulatie), of zooals de *l* door de randen van de tongspits (*laterale*

([1]) Zacht bijv. de Hollandsche *j* in *voorjaar*, maar scherp in *loopjongen*; zie Donders, de Physiologie der spraakklanken, § 35.

articulatie) tegen het voorste deel van het harde verhemelte te klemmen, waarbij de punt der tong op- en terug wordt getrokken.

De *r* en *l* laten zich in de uitspraak nog wel met een voorgaanden medeklinker verbinden, maar toch minder gemakkelijk dan in het Javaansch bijv. Vandaar ten minste § 42*b*. Zoo zijn zij nog wel *smelt-* of *vloeiletters*, maar toch in mindere mate dan die van het Javaansch.

Opmerking verdient verder de eigenaardige uitspraak van de *l*. Zij wordt namelijk als sluitletter met een duidelijk hoorbaren overgangsklank van den klinker tot den medeklinker uitgesproken; *dhúttol* bijv. spreekt de Madoerees uit ongeveer als: *dhúttòe̥l* zonder dat het tweelettergrepig woord echter drielettergrepig wordt. Zij klinkt alzoo als sluitletter dof, en het komt hiervan dat de Madoerees het overig deel der tong verder van het verhemelte verwijderd houdt, waardoor in den voormond een grootere ruimte ontstaat dan anders 't geval zou zijn, welke ruimte dus een dofferen (dieperen) klank moet teweegbrengen (¹).

Hoewel de *r* en *l* min of meer vocalisch zijn, volgt daaruit echter nog niet dat zij zachte medeklinkers zijn; in het Madoereesch worden zij integendeel steeds als scherpe medeklinkers uitgesproken (²).

Aanmerking. Gemakkelijk is een medeklinker als een scherpe alleen te herkennen, wanneer daartegenover een medeklinker van dezelfde articulatie, doch van mindere intensiteit kan worden gesteld.

In het Sålåsch-Javaansch nu wordt de *l* in den uitroep *la* als een zachte consonant uitgesproken en dus met een doffere *a* dan de *l* of *r* overal elders, bijv. in *larang* (§ 25). Zoo zijn de Javaansche *r* en *l* in de andere (gewone) gevallen gemakkelijk als scherpe medeklinkers aan te wijzen. En aangezien de Madoereesche *r* en *l* in intensiteit niet van de Javaansche verschillen, zijn ze ook onder de scherpe medeklinkers te rangschikken.

Eveneens wordt in den Javaanschen uitroep *lo* de *l* meermalen als een zachte consonant uitgesproken, bijv. in *kije-lo, kuwe-lo* en *kae-lo*. Van daar dat door een eigenaardige omzetting waartoe de *l* als *triller* aanleiding geeft, en door de samentrekking der klanken, de Javaan daarvoor in de plaats ook wel: *gilo, gulo* en *galo* laat hooren, doch nu, opmerkelijk genoeg, met de gewone, d. i. scherpe uitspraak van de *l*; het wil dan zeggen dat genoemde medeklinker zijn zachten klank verliest die, op de *k* overgaande, deze op hare beurt in *g* wijzigt; alzoo: *kije* + *zachte l* + *o* = *kiji* + *zachte l* + *o* = *ki* + *zachte l* + *o* = *gi* + *scherpe l* + *o*.

(¹) Sievers, Phonetik, pag. 111.

(²) Zie Donders, de Physiologie der spraakklanken, waarin de *r* en *l* elk terecht in zachte en harde (scherpe) worden onderscheiden.

Ook in het Javaansche *lâ*, de verkorting van *kulâ* in *Madyâ* ([1]) gebruikelijk als antwoord dat iemand geeft, wanneer men hem roept, is de *l* zacht. Wat de *r* betreft, zoo is zij in de Javaansche interjectie *hârâ* (met spiritus asper) vaak ook zacht. Zie verder § 22 Aanm. 1.

§ 21. De *tandletters t, d* en *dh* worden gevormd hetzij door de punt der tong (*coronale* articulatie) tusschen de beide tandrijen te plaatsen (*interdentaal*), hetzij door ze tegen de bovenste tandrij (*postdentaal*) of tegen het bovenste tandvleesch (*supradentaal*) te klemmen zonder ze evenwel op- of terug te trekken.

Het kenmerkend onderscheid tusschen de klanken van de *tand-* en *tong*letters ligt dan ook niet zoo zeer in de *articulatie-plaats* waarop zij gevormd worden, als wel vooral in de *wijze* waarop de tongspits op de articulatie-plaats wordt gebracht. Toch is het waar dat door de *ḍ* en *ṭ* als *cacuminalen* uit te spreken, de tongspits van zelf of gemakkelijk op- en teruggetrokken wordt, en dat zij omgekeerd door de *d* en *t* als *interdentale* articulaties te laten hooren, van zelf naar beneden en naar voren wordt gehouden. En in zoover bestaat er nog wel verband tusschen de *plaats* en de *wijze* der articulatie, zoodat gewoonlijk in de praktijk deze, en daarmede de klank van den medeklinker, door gene wordt bepaald. Doch mogelijk blijft het, ten minste den *eigenaardigen* klank van de *tong*letters *ḍ* en *ṭ* en *tand*letters *d* en *t* voort te brengen op een *andere* articulatie-plaats dan waarop zij gewoonlijk (namelijk de laatste als *interdentaal*) gevormd worden. Na eenige oefening toch kan het ieder gelukken *ḍ* en *ṭ* als *supradentalen*, ja zelfs als *postdentalen* zoo uit te spreken, dat hun *kenmerkende* klank behouden blijft. En omgekeerd laten de *d* en *t* zich niet alleen als *interdentalen*, maar ook gemakkelijk als *postdentalen*, ja zelfs als *supradentalen* vormen. Verder kunnen we echter niet gaan; we kunnen geen *d* of *t* als *cucuminalen* uitspreken, noch *ḍ* of *ṭ* als *interdentalen*.

Aanmerking. En dat alles geldt ook van de Javaansche *t*, *d* en *ṭ* en *ḍ*. Trouwens al de Madoereesche medeklinkers, behalve de *l* (§ 20), worden precies als de overeenkomstige Javaansche uitgesproken, ten minste wat de *wijze* en *plaats* der articulatie betreft, niet altijd echter wat de *intensiteit* aangaat (§ 24).

Alzoo aannemende dat de Nederlandsche *d* is of *supra-dentaal* zooals

([1]) Om verwarring te voorkomen schrijven we *y* voor *j*, wanneer deze in de uitspraak met een vorigen beginmedeklinker van een lettergreep is verbonden.

dapper, *doen*, ja zelfs *postdentaal* zooals in *dak*, *dik* (¹), zoo moet de wijze van articulatie der tongspits in beide gevallen toch meer overeenkomen met die bij de uitspraak der Madoereesche (of Javaansche) *tong*letter *ḍ* dan met die bij de uitspraak der Madoereesche (of Javaansche) *tand*letter *d*, want de Madoerees (of Javaan) meent in de uitspraak van onze *d steeds* zijn *tong*letter te hooren. Daarentegen is de Nederlandsche *t* die *supradentaal* is, in de wijze der articulatie van de tongspits met de Madoereesche (of Javaansche) *interdentale t* gelijk te stellen, zoodat de Madoerees (of Javaan) in de uitspraak van onze *t steeds* zijn *tand*letter meent te hooren.

Of nu de Hollandsche, Soendaneesche of Maleische *d* niet of wel precies op dezelfde articulatie-plaats wordt gevormd als de Madoereesche of Javaansche *tong*leter, die vraag kunnen wij in 't midden laten; waar het op aankomt is dat de Soendaneesche bijv. en Madoereesche (of Javaansche) beide den typischen klank van een *tong*letter met elkander gemeen hebben, zoodat de Soendaneesche *d* in Javaansch schrift dan ook terecht met hetzelfde letterteeken als de Javaansche *ḍ*, en niet als de Javaansche *d* wordt weergegeven. Ons op Madoereesch of Javaansch, d. i. het juiste standpunt plaatsende, zouden we de Soendaneesche, Maleische en Nederlandsche *d* daarom liever een *tong*letter noemen dan *tand*letter, en de Soendaneesche, Maleische en Nederlandsche *t* daarentegen een *tand*letter, in plaats van ze beide tegelijk met den naam van *tand-* of *tong*letter te bestempelen en ze als van een en hetzelfde geslacht aan te merken.

§ 22. Ook de *neusklanken* zijn scherpe medeklinkers te noemen. Voor 't overige maakt de Madoerees geen onderscheid tusschen *tand-* en *tong*neusklank; hij kent alleen den *tong*neusklank. Spreekt hij bijv. *namĕn* uit, zoo brengt hij de punt der tong bij het begin en einde van het woord precies op dezelfde articulatie-plaats, als wanneer hij zijn *tong*letters *ḍ* en *ṭ* uitspreekt, en niet op de wijs als bij de vorming van zijn *tand*letters *d* en *t*.

Aanmerking 1. In plaats van *la* met zachte *l* kan men in het Javaansch ook *na* met zachte *n* als een uitroep hooren. Doch buiten dat ééne geval zijn de nasale medeklinkers van het Javaansch daarmede vergeleken, scherp, wat dus ook van de Madoereesche die immers in intensiteit niet van de Javaansche verschillen, kan gezegd worden. (Zie ook § 19 Aanm. 2). Men verlieze evenwel niet uit 't oog dat het onderscheid tusschen scherp en zacht, zooals hier 't geval is, zeer betrekkelijk kan zijn.

Het geldt hier immers klanken die evenals alle klinkers wel zacht zijn of kunnen heeten, maar zulke klanken kunnen niettemin nog verschillende graden van intensiteit vertoonen, zoodat zulk een klank *die nog zachter kan worden uitgesproken* zonder dat die zachtere uitspraak in de taal bestaat, evengoed *scherp* als *zacht* zou kunnen heeten. Zoo worden bijv.

(¹) Prof. H. KERN, Klankverwisseling in de Maleisch-Polynesische talen; Bijdragen tot de T.- L.- en V.kunde van Ned.-Indië, 5ᵉ volgreeks, 2ᵉ deel.

de Nederlandsche neusklanken die van de Madoereesche in intensiteit niet verschillen, wel met den naam van *zacht* bestempeld, maar de praktijk der Madoereesche taal vordert meer dat haar neusklanken *scherp* genoemd worden (§ 28).

Aanmerking 2. Behalve door assimilatie en vóór een *tand*letter midden in een woord als in *lanting* kent ook de Javaan enkel een *tong*-neusklank geen *tand*-neusklank. En daarom moeten we de gangbare opvatting van de Javaansche *n* elders als *tand*letter, althans voor zoover het de *uitspraak* betreft, als onjuist aanmerken; immers een opvatting waartoe ook slechts het schrift aanleiding kan geven ([1]). Zie verder § 131 Aanm.

§ 23. De *lipletters* (*labio-labialen*) ontstaan of door de afsluiting van de mondbuis met de beide lippen: de *p*, *bh*, *b* en *m*; of door de vernauwing daarvan: de *w*.

§ 24. Wat nu verder de *intensiteit* aangaat, zoo worden de niet-geaspireerde zachte medeklinkers van het Madoereesch, vooral wanneer zij onmiddellijk na een neusklank staan, zeer zacht en zachter dan die van het Javaansch uitgesproken. Daarentegen zijn de geaspireerde zachte medeklinkers in den regel scherper dan de Javaansche; want de expiratie-stroom is als gevolg van de uitspraak van de *h* (spiritus asper), zij het ook dat deze mede zacht wordt, sterker, energieker, zoodat de spraakorganen ook vaster tegen elkander worden geklemd, en de articulatie dus intensiever wordt.

Aanmerking. Menigmaal zou men zelfs *bhĕnnĕr* bijv. in plaats van *bhĕnḍĕr* meenen te hooren en *bạdjạr* met zachte *dj* klinkt bijna als *bạjạr* met zachte *j*; zóó zacht zijn de *ḍ* en *dj*. Ook het Soendaneesch heeft zulke zeer zachte medeklinkers ([2]).

Zoo houden de Javaansche zachte medeklinkers 't midden tusschen de verwante geaspireerde en niet-geaspireerde zachte medeklinkers van het Madoereesch. Voegt men daarbij dat de aspiratie van de Madoereesche geaspireerde zachte consonanten, vooral wanneer er geen nadruk op het woord gelegd wordt, minder sterk kan zijn, dan kan het geen verwondering baren dat een Javaansch oor de Madoereesche geaspireerde zachte medeklinkers niet zelden met de Javaansche zachte gelijk stelt. Vergeleken bij de Madoereesche niet-geaspireerde zachte consonanten zijn de Javaansche, vooral de *dj*, dan ook meer geaspireerd. Doch het omgekeerde heeft ook vaak plaats, namelijk dat de expiratie-stroom bij de uitspraak van Madoereesche geaspireerde zachte medeklinkers zoo sterk is, dat deze zich zeer gemakkelijk als aspiraties laten waarnemen.

([1]) Vergelijk Roorda, Beknopte Javaansche Grammatica, § 24.

([2]) Reeds opgemerkt door Dr. van der Tuuk; zie zijne Tobasche spraakkunst, § 30 IX Aant.

Alzoo laten zich de Madoereesche geaspireerde zachte medeklinkers als een overgang van een zachten tot een scherpen, gevoegelijk *middelsoortig* (*mediae*) noemen, en met 't oog op de min of meer geaspireerde uitspraak het best door een zachte consonant met *h* er achter wedergeven. Inderdaad is de verbinding van een zachten medeklinker met *h* nog mogelijk, omdat deze, hoewel scherp wanneer zij zelfstandig optreedt, in die verbinding min of meer zacht kan worden uitgesproken niet alleen, maar het ook van zelf wordt (assimilatie) (¹).

§ 25. Niets is natuurlijker dan dat de onmiddellijk op een medeklinker volgende vocaal zacht of scherp wordt uitgesproken, naarmate de medeklinker zelf zacht of scherp is. Immers, het onderscheid tusschen zachte en scherpe medeklinkers ligt in de meerdere of mindere vernauwing der stemspleet (§ 11). Hoe nauwer nu de opening (de stemspleet) is, die den toegang verschaft tot een resonansruimte (de mondbuis), hoe lager de toon dier ruimte moet worden, d. i. hoe zachter de vocaal moet klinken. Het neemt echter niet weg dat de klinker achter een zachte consonant *niet altijd* als een zachte wordt waargenomen, want hij kan na de uitspraak van de consonant geleidelijk, om zoo te zeggen in een ondeelbaar oogenblik en dus onmerkbaar, tot een hoogere toonshoogte worden opgevoerd en dan aangehouden. Omgekeerd kan de toon van een scherpe vocaal, als de *natuurlijke* begeleider van een scherpe consonant aan te merken, onmerkbaar dalen, zoodat ze in die hoogte aangehouden voor het gehoor alleen als een zachte klank moet luiden. Het een en ander wordt ons duidelijker, wanneer wij in 't oog houden dat een woord eigenlijk uit een onafgebroken reeks van

---

(¹) Vergelijk Dr. C. L. Merkel, Physiologie der Menschlichen Sprache. Deze geleerde die van de mogelijkheid eener verbinding *g* + *h*, *d* + *h*, enz. getuigt dat, »diese Ansicht das Unglück (hat) sovieler Ansichten, die nicht auf Einsicht in das Wesen der Sache beruhen", geeft van de Sanskritsche *mediae aspiratae* een andere verklaring die echter op de Madoereesche ten minste, o. i. niet of moeielijk kan worden toegepast. Volgens onze opvatting (gezwegen nog dat de Madoerees zelf bedoelde medeklinkers ook geaspireerd noemt, althans met 't oog op hun vorming van *ngaluwarraghi njabą* of *ka-luwar* spreekt, en dat ze ook volgens het schrift zacht zijn) laat de zoogen. Blählaut door de zachte uitspraak van de *h* zich toch nog wel waarnemen, zoodat het bezwaar tegen de verbinding *gh*, *djh*, enz. voor ons moet vervallen. Zie ook Sievers, Phonetik § 20, 2. Daarentegen spreekt de Madoerees, den klank eens niet-geaspireerden zachten medeklinkers bedoelende, van *ka-ḍąlęm*.

een oneindig groot aantal klanken bestaat ([1]). De klank nu die onmiddellijk op een zachten medeklinker volgt, is zacht, en scherp die, welke onmiddellijk na de uitspraak van een scherpe consonant ontstaat; onverschillig of bedoelde klank karakteristiek is bij de vorming van de lettergreep, en als zoodanig door het schrift wordt aangeduid of niet ([2]).

Aanmerking. Vandaar ook dat de Madoerees of Javaan de scherpe medeklinkers *k, tj, ṭ, t* en *p*, evenals de scherpe klinkers, *licht* of *dun* en de zachte consonanten *g, dj, ḍ, d* en *b*, evenals de zachte vocalen, *zwaar* of *dik* noemt. Ook noemt hij ze respectief *klein* en *groot*; de geleerde Javaan kent zelfs den term *sugotå*, verklaard door: »*de klank is klein*" en den term *gunggotå*, verklaard door: »*de klank is groot*", respectief voor de scherpe en zachte volkomen niet-nasale medeklinkers (tenues en mediae); zie ook § 4 Aanm. 1.

Inderdaad spreekt de Javaan het woord *båpå* bijv. zóó uit, dat de *å* van *bå* een lagere toonshoogte heeft dan de *å* van *på*. En in sterkere mate geldt zulks, zooals nader zal blijken, van het Madoereesch (§ 27).

([1]) Sievers, Phonetik, § 5, 1 en Paul, Principien der sprachgeschichte, Cap. III, pag. 48.

([2]) Ook de toonshoogte van den klank die onmiddellijk vóór een sluitmedeklinker wordt uitgesproken, is afhankelijk van de intensiteit van den laatste (§ 1 Aanm. 2).

HOOFDSTUK III.

ALGEMEENE REGELS VOOR DE UITSPRAAK.

§ 26. In het Madoereesch is het de intensiteit der articulatie van een medeklinker, welke in verband met haar mindere of meerdere volkomenheid de scherpte, de kleur van den volgenden klinker bepaalt. De invloed van een *volkomen* medeklinker op den volgenden klinker is *volkomen*, d. w. z. hij bepaalt *uitsluitend* diens uitspraak; die van een *onvolkomen* medeklinker daarentegen is *onvolledig*, en wel zóó *onvolkomen*, dat zelfs een meer verwijderde, doch volkomen medeklinker de uitspraak kan bepalen van den klinker die bij een *onvolkomen* medeklinker behoort.

Houdt men bovendien in 't oog dat de Madoerees voor de uitspraak van een op zich zelf staanden klinker de stem òf met een zoogen. *stomme h*, d. i. *zwakke aspiratie* inzet, welke *h* daardoor toch niet ophoudt te zijn een met een min of meer open keelgat gevormd en dus *scherp* spraakgeluid, òf met *q*, alzoo ook een *scherpen* klank, dan zal men de volgende regels als uitvloeisels van de besproken beginselen begrijpen.

Aanmerking. Niettemin behoeven we in een letterschrift als het onze een stomme *h* niet afzonderlijk weder te geven, te minder omdat die *h* als een *zwakke aspiratie* niet alleen bij het begin, maar ook gedurende de uitspraak van een klinker, aanwezig is; immers daarbij heeft in mindere of meerdere mate steeds schuring van den adem langs de wanden der spraakorganen plaats. De naam »klinkerdrager" voor de stomme *h* is dan ook daarom alleen kenmerkend.

Daar een *begin-q* door haar ijlheid (onvolkomenheid) zich tenauwernood van een stomme *h* laat onderscheiden, ja daarom zelfs niet zelden in werkelijkheid wordt gemist, komt het ons verkiezelijk voor ze in ons schrift anders dan een *sluit-q* te behandelen. Zoo bedienen wij ons van ' (*spiritus lenis*) om er ten minste de scheiding (*hiaat*) tusschen twee klinkers mede aan te geven, wanneer die scheiding in den regel enkel door een begin-*q* of anders enkel door een stomme *h* plaats heeft; maar wij laten zelfs genoemd teeken weg, wanneer die scheiding reeds door een *q*, d. i. *sluit-q* wordt aangegeven; bijv.: *ka'aḍqq*, lees: *ka-qaḍqq* of *ka-aḍqq*, *leqer*, lees: *leq-qer* of *leq-er*.

Drie gevallen kunnen zich daarbij voordoen:

1°. De vereenigde werking van de intensiteit en van den graad van volkomenheid doet zich het meest gelden, en dan vertoont zich het woord in zijn regelmatigen vorm.

2°. Beide tegengestelde invloeden zijn even groot, en dan is hunne uitwerking merkbaar aan de aanwezigheid van een middelsoortigen klinker.

3°. De verhouding van den klinker tot den volgenden heeft den grootsten invloed, en dan wordt de vereenigde werking van de intensiteit en van den graad van volkomenheid geheel geparalyseerd.

Zoo laat zich ten minste de volgende klinker die niet of anders slechts door een ingevoegden halfklinker van den vorigen gescheiden wordt, gelden; vandaar bijv.: naast *ròwa, rówa,* ja zelfs *ruwa;* naast *satèja, satéja,* zelfs *satija,* naast *bąnnèjan, bąnnéjan* en *bąnnijan* van *bąnnè;* naast *èandhęl, éandhęl* en *iandhęl;* naast *èesseqè,* zelfs *éesseqè* en *iesseqè;* naast *njapòwè, njapówè* en *njapuwè* van *sapò,* enz. Zie verder § 92*g*.

§ 31. Opmerking verdient de zachte uitspraak van den klinker in alle eenlettergrepige achtervoegsels, wanneer het stamwoord op *s* uitgaat.

De *s* is namelijk een verhemelteletter, zoodat de volgende klinker, is hij ten minste een *i*-klank, neiging krijgt ook meer een verhemelteletter, d. i. zachte *i*, te worden. Alzoo: *nangèsi,* doch ook *nangèsè; nges-tangèsąn,* doch ook *nges-tangèsàn; panangessą,* doch ook *panangessà; nangèsą,* doch ook *nangèsà,* enz.

§ 32. Om te kennen te geven dat iets in volle mate dat is wat door het woord wordt uitgedrukt, wordt dit vaak met een zachten klinker uitgesproken; zoo: *níq-kiníq* in plaats van *neq-kèneq;* verder: *njít-marinjít* voor *njet-marènjet; tús-rutús* voor *tos-ròtos; ti-puti* voor *tè-pòtè; ngíq-mingíq* voor *ngeq-mèngeq; tíq-narittíq* voor *teq-naretteq; síq-lęssíq* voor *seq-lęsseq; njín-marinjín* voor *njen-marènjen; típ-ngęttíp* voor *tep-ngęttep; lús-alús* voor *los-alos; píq-tjupíq* voor *peq-tjòpeq; núq-ngunúq* voor *noq-ngònoq; tjíq-bęttjíq* voor *tjeq-bęttjeq; ri-ririjàn* of *ri-rijąn* voor *rè-rèrijàn; tùl-kattulàn* of *tùl-kattòtàn* = *tùl-kattuląn* of *tùl-kattòląn* voor *tol-kattòlan; su-kasusu* voor *sò-kasòsò;*

ning-kuning voor *neng-kòneng; kùn-rukùn* voor *kon-ròkon; tiq-pitiq* voor *teq-pèteq; nju-munju* voor *njò-mònjò; liq-piliq* voor *leq-pèleq; tùp-ngùntùp* voor *top-ngontop; mis-rimis* voor *mes-rèmes*; *pis-tipis* voor *pes-tèpes*, enz. (¹).

Aanmerking. Doch terwijl het Madoereesch geen voorbeeld van klankwijziging der *a* bij dergelijk gebruik kent, kan het Javaansch op verscheidene wijzen; niet alleen toch bestaan de Javaansche vormen: *tjiliq, gędi, kiji, kuwi, duwùr,* maar ook zelfs *abing* voor *abang, ènęk* voor *ènaq, sędèlit* voor *sędèlå, èleq* voor *ålå, tuweq* voor *tuwå*, en ook *timęn* voor *tęmęn.* In de Javaansche spreektaal zijn verder *kęneq* voor *kęnå, èneq* voor *ånå*, enz. gebruikelijk, zelfs in gevallen dat bepaald geen nadruk bedoeld wordt. Toch moet dit gebruik zoo niet aan analogie dan oorspronkelijk ook aan den nadruk worden toegeschreven (zie *èleq*).

§ 33. Uit den aard behooren ook interjecties vaak tot de uitzonderingen: ó, *lą*, *ló*, *hąrra*, *bùq*, *husé* of *usé* en *hóré* of *óré*, *aé*, *it*, *ùt*, enz.

§ 34. In zoover is ook de middelsoortige uitspraak van klinkers in verwantschapsnamen te begrijpen, dat deze immers veelal als vocatieven dienst doen: *ęmbùq* naast *ęmbúq*, *ęmbhùk* naast *ęmbhúk*, *aliq* naast *aleq*.

§ 35. Onregelmatig doch ook niet onnatuurlijk is de uitspraak van klanknabootsende woorden; zooals: *ṭùng-ṭùng*, *ṭùng-kaṭùng*, *ṭing-kaṭing*, *tùtting*, *ęmbeq* naast *ęmbiq*.

§ 36. De herinnering aan de oorspronkelijke uitspraak handhaaft die uitspraak in de vormen waar de invloed van een medeklinker anders zou doen verwachten. Alzoo:

a. In alle verkorte woordherhalingen met een zachte beginletter in het stamwoord; zooals: *rąng-birąng* van *birąng-birąng*, *lùq-ghulùqqn* van *ghulùq-ghulùqqn*, enz.

b. Verder in *sariją*, want het is niet *sa* + *rijà*, maar een samentrekking van *sabqriją* (te vergelijken met den eigenaam *Sarijà*), evenals *sarintò* voor *sabqrintò*. Ook in: *ḍqq-iją* = *ḍqq-riją* voor *ḍqq-bqriją* (te vergelijken met *ḍqq rijà*, bijv.: *lèburqn ḍqq rijà*), evenals

(¹) Bedoelde zachte uitspraak van den klinker komt echter meestal slechts in het Bangkalansch voor.

dąq-intò of *dąq-rintò* voor *dąq-bąrintò; koq-intò* voor *koq-dintò*, *en kaq-intò* voor *kaq-dintò*. In *koq-iją* voor *koq-diją*, *koq-issa* voor *koq-dissa*, evenals *kaq-issa* voor *kaq-dissa*. In *dąq-ąmma* of *dąq-rąmma* voor *dąq-bąrąmma; koq-imma* voor *koq-dimma*, evenals *kaq-imma* voor *kaq-dimma*. In *ghąruwà*, T. van *ruwà*, evenals *djijà* voor *dją-rijà* van *rijà*; *ląggháq* verkorting van *ghąląggháq* (te vergelijken met *làgghu*); *ląggha* verkorting van *ghąląggha; kulą* voor *kaulą*, en dit voor *kabulą*, enz.

De *a* die in een samenstelling achter een lettergreep met een zachte beginconsonant komt te staan, kan echter haar oorspronkelijken helderen klank behouden of door den invloed van dien medeklinker dof worden; zooals in: *ghiq-àgghu* of *ghiq-ągghu* voor *ghiq-làgghu*, *dąq-ànnaq* of *dąq-ąnnaq* voor *dąq-kànnaq*, *dąq-àndją* of *dąq-ąndja* voor *dąq-kàndja*, *dąq-àssa* of *dąq-ąssa* voor *dąq-kàssa*, *dąq-àmma* of *dąq-ąmma* voor *dąq-kàmma*.

c. 1°. In 't algemeen kan gezegd worden dat de klinker achter den neusklank van werkwoordelijke of soms ook andere vormen zacht is, wanneer hij het is in het stamwoord of in den oorspronkelijken vorm; bijv.: *ngąbąj* van *ghąbąj*, *ngąmbhąr* van *ghąmbhąr*, *njądjhąl* van *djhądjhąl*, *njąngka* van *djhąngka*, enz. Soms hebben dergelijke vormen nu eens een zachten, dan weder een scherpen, ja zelfs wel eens een middelsoortigen klinker achter den neusklank; bijv.: *mitong* of *mêtong* van *bitong* ([1]), *mąghi* of *màghi* van *bąghi*, *mûkkaq* of *mokkaq* van *búkkaq*, *mîgghiq* of *megghiq* van *bigghiq*, enz.

Van *bąbą* daarentegen is alleen *màbą* gebruikelijk.

2°. Omtrent den klinker achter een onvolkomen consonant van de tweede of derde lettergreep van dergelijke werkwoordelijke vormen valt op te merken dat hij gewoonlijk zacht, maar soms ook scherp is. In het laatste geval heeft de eerste lettergreep veelal ook een scherpen klinker.

Zacht, bijv. in: *ngulúq* van *ghulúq*, *nguwąr* van *ghuwąr*, *njiląt* van *djhiląt*, *njuwąl* van *djhuwąl*, *njąring* van *djhąring*.

Scherp, zooals in: *męllè* (of *męlli*) van *bęlli*, *mòrok* (of *murúk*) van *burúk*, *mèlàng* (of *mèląng*, ook *miląng*) van *biląng*, *mòlàng* (of

([1]) Het teeken ^ boven een klinker geeft zoowel de scherpe of zachte als de middelsoortige uitspraak aan; bijv. *mêtong* is te lezen: *métong* en *mètong*.

mulęng) van *bulęng*. Doch van *ghąruḍúq* bijv. naast *ngàròḍúq* ook *ngęròḍúq* = *ngęruḍúq* = *ęngghęruḍúq*; van *gąrijúng* naast *ngàrijong* ook *ngęrijong* = *ngęrijúng* = *ęnggarijúng*.

d. En zoo zijn er vele vreemde woorden die aan de uitspraak nog als zoodanig te herkennen zijn; doch hierover zie § 37.

Aanmerking 1. In 't algemeen laten zich de verkorte vormen als zoodanig nog gemakkelijk herkennen aan de uitspraak van den klinker, welke immers niet van die der oorspronkelijke vormen afwijkt of behoeft af te wijken; adres: *lęgghą*.

Aanmerking 2. De onderlinge verwisseling van een zachten en een scherpen medeklinker in het begin van eenige werkwoordstammen schijnt soms zoo te moeten worden verklaard, dat de klinker van den actieven vorm scherp wordt uitgesproken; bijv.: *kèbą* wellicht van *ngèbą* en dit van *ghibą* (Jav. *gåwå*). Daarentegen is *kanḍhúq* bijv. oorspronkelijker dan *ghąnḍhúq*, blijkens het Javaansche *kanḍut* (§ 90 Aanm.), zoodat *ngànḍhúq* geacht moet worden rechtstreeks van *kanḍhúq*, en niet van *ghąnḍhúq* afgeleid te zijn.

§ 37. *Vreemde woorden*. Voor zoover woorden aan een taal van een andere familie ontleend en als zoodanig gemakkelijk aan te wijzen zijn, behouden de klinkers hun oorspronkelijke uitspraak, of ten minste zij krijgen een uitspraak die de oorspronkelijke tracht nabij te komen; bijv.: *bólà* (Portugeesch), *antiró* (Port. *anteiro*), *ębbor* (Hollandsch *boor*). Zoo kunnen woorden die van een verwante taal overgenomen zijn, als zoodanig alleen herkend worden, wanneer de uitspraak van de klinkers van de in het Madoereesch heerschende klankwetten afwijkt (§ 27 en § 28).

Wat de uitspraak der medeklinkers van vreemde woorden betreft, zoo worden zachte medeklinkers veelal niet geaspireerd uitgesproken; bijv.: *djąrąngkong*, *gingg àng*, *ęddim*, *sigàr* of *sigąr*.

De geaspireerde uitspraak van zachte consonanten kan evenwel in tal van aan het Arabisch ontleende woorden aangewezen worden; zooals: *adhąt*, *adhąn*, *òdhúr*, *abdhi*, *haddjhi*, enz.

Soms wijzigt zich de uitspraak van een consonant naar die van den volgenden klinker; zooals: *kèpas* naast *gèbàs*, *gusir* = Hollandsch *koetsier*, *djita* = *tjita*, *masghi* naast *maskè* = Maleisch *maski*, *ghulą* naast *kulą*.

De *f* vindt men in van het Arabisch overgenomen woorden; bijv. *nafas* naast *napas*.

Andere van het Arabisch overgenomen consonanten zijn: *ch* (of *h*), *dz*, *z* en *g* (als de Hollandsche *g*); bijv.: *hidąjąt*, *choldi*, *udzùr* naast *òdhúr*, *ząman* naast *djhąman*, *magrib*, doch ook *mahrib*.

Als beginletter komen niet alleen de sterk geaspireerde *h*, (of *ch*) voor, maar ook *j* en *w* (§ 100); bijv.: *haddjhi*, *hadjhąt*, *haram*, *chèlap* (of *hèlap*), *sajòran*, *raja*, *dèwi*.

Aanmerking 1. De oorspronkelijke uitspraak van het Arabisch wordt vrij algemeen in acht genomen. Zelfs wordt soms *p* in een woord, van een andere taal overgenomen, tot *f* verarabiescht; zoo wordt het Hollandsche *aspirant* als *aspiran* of ook als *asfiran* uitgesproken.

Aanmerking 2. Er zijn nog vele andere woorden waarvan de onregelmatige uitspraak niet is te begrijpen, tenzij ze als overgenomen moeten worden aangemerkt. Ofschoon dit in elk bijzonder geval niet altijd gemakkelijk is uit te maken, staan toch zij, althans de meeste, juist door de vreemde uitspraak onder de verdenking van te zijn overgenomen.

Opmerkelijk is ook de vreemde uitspraak van veel eigennamen; bijv.:

a. jongensnamen: *Hąni*, *Hąrùn*, *Arìm*, *Ękku*, *Ali*, *Karùn*, *Karìm*, *Karsidìn*, *Karsiman*, *Karìp*, *Katìm*, *Kasìm*, *Talùn*, *Sa'iman*, *Saliman*, *Djòkò*, *Buhàr*, enz.;

b. meisjesnamen: *Amina*, *Ani*, *Arsina*, *Habibà*, *Habijà*, *Na'isa*, *Karsina*, *Tidjà*, *Sari*, *Sarmina*, *Sakibà*, *Sati*, *Djàmi*, *Djàmina*, *Ma'ila*, *Gijà*, *Bhusina*, enz.

HOODSTUK IV.

DUBBELE MEDEKLINKERS.

§ 38. Onder verdubbeling van een medeklinker (geminatie) wordt verstaan zijn uitspraak èn als sluit- èn als beginletter.

Aanmerking. En zulks onverschillig of de medeklinker daardoor werkelijk precies tweemaal langer wordt aangehouden of niet dan ingeval hij enkel als sluit- of beginletter optreedt. Want evenals een klinker in het Madoereesch niet zelden zeer gerekt wordt uitgesproken, zoo is zulks ook vaak met een sluitmedeklinker midden in een woord 't geval, zoodat een dubbele medeklinker menigmaal driemaal, ja nog meer zoo lang in de uitspraak wordt aangehouden als een enkele (§ 113). Doch evenmin als er onderscheid wordt gemaakt tusschen korte en lange klinkers, kent het Madoereesch tusschen de medeklinkers geen quantitatief verschil; het onderscheid tusschen een lange (gerekte) en een dubbele consonant heeft in deze taal alzoo geen praktisch belang, te minder daar verdubbeling van een medeklinker alleen midden in een woord voorkomt. Om een dubbelen medeklinker te constateeren, dient deze echter niet alleen tusschen twee vocalen te staan, maar ook moet het tijdstip dat de expiratie-stoot waarmede een lettergreep wordt uitgesproken, zijn kracht geheel verliest, in één woord: de drukgrens, gedurende de uitspraak van den medeklinker zelf bereikt worden. Niet daarvóór, want dan zou men alleen de beginletter (van de volgende lettergreep) hooren, en ook niet daarna, want dan zou alleen de sluitconsonant van de lettergreep worden vernomen.

§ 39. Ten opzichte van de beteekenis van het woord kan de verdubbeling van een medeklinker *absoluut* of *relatief* zijn.

§ 40. *Absoluut* is zij, wanneer daarvan zelfs de beteekenis van het woord afhangt. Zoo bestaat *njamman* bijv. niet, maar is de uitspraak steeds *njaman*. En zoo is er verschil in beteekenis tusschen: *anaq* en *annaq*, *òdhùt* en *oddhùt*, *tjòtjò* en *tjottjò*, *rasa* en *rassa*, *radjhą* en *raddjhą*, *laghu* en *lagghu*, *mata* en *matta*, *bątja* en *bąttja*, *bilą* en *billą*, *bhąbhąl* en *bhąbbhąl*, enz.

Niet minder absoluut, doch *willekeurig*, d. i. *onbestendig* is ook de consonantverdubbeling in ettelijke woorden waarnaast immers die zonder verdubbeling bestaan; bijv.: *agghą* naast *aghą*, *agghąq* naast *aghąq*. En zoo is *dhungeng* = *dhúngngeng*, *bąląng* = *bąlląng*, *gąridúq* = *gąriddúq*, *anjong* = *annjong*, *djhąngò* = *djhąngngò*, *tòngò* = *tongngò*.

§ 41. *Relatief* daarentegen is een consonantverdubbeling, wanneer zij slechts het gevolg is van den vorm waarin zich het woord in de hedendaagsche taal vertoont; zij hangt alzoo af van de aanwezigheid van een bepaalden klank op een bepaalde plaats.

Aanmerking. Kortheidshalve bedienen we ons bij de verdubbeling van *tj*, *dj* en *nj* respectief van *t*, *d* en *n* als sluitconsonant, ook wanneer die medeklinkers volkomen mochten worden verdubbeld, hetgeen echter niet altijd het geval is. Immers naast *bątj-tja* bijv. laat zich ook *bąt-tja* vernemen. Vooral de *nj* wordt slechts onvolkomen verdubbeld, bijv.: *kę̆nnjang* in plaats van *kę̆njnjang* (§ 103c Aanm. 2).

Een onvolkomen verdubbeling is ook die van alle zachte medeklinkers; vooreerst omdat zij, sluitletters zijnde, scherp worden uitgesproken (§ 91); ten andere omdat de aspiratie, voor zoover zij geaspireerd zijn, zóó van zelf te gronde gaat. Om evenwel de verdubbeling te doen uitkomen, bedienen we ons in dat geval niet van een scherpe consonant als sluitletter, maar behouden als zoodanig den zachten, immers oorspronkelijken medeklinker; bijv.: *kabbhi* in plaats van *kapbhi*.

§ 42. Relatieve verdubbeling komt voor in de volgende gevallen:

a. Na de *ę̆* en vóór een klinker:

ę̆nnę̆ng, *bę̆ttjeq*, *bhę̆rrąs*, *bę̆kkas*, *kę̆ddhąq*, *ę̆ddąl*, *pę̆ttes*, *kę̆ssot*, *tę̆lloq*, *tę̆ppong*, *tę̆ddhą*, *lę̆ddjhúr*, *kę̆nnjang*, *sę̆mmaq*, *pę̆gghę̆l*, *tę̆ggę̆r*, *lę̆bbi*, *lę̆bbhąr*, *kę̆ttang*, *lę̆ngngę̆n*, enz.

Ter verklaring van het verschijnsel zie men § 6.

b. Voor *r* of *l* wordt elke consonant, behalve *ng*, *n* en *w*, verdubbeld: *abbhrą*, *kappra*, *pottra*, *assra*, *tjeddhrą*, *lúmmra*, *sekklak*, *tjopplak*, *tjepplę̆k*, *tjapplak*, *sę̆pplok*, *sobbhlúk*, *ngabbhląk*, enz.

Daarentegen: *ang-lò*, *ngang-les*, *mang-rò*, *tang-res*, *ę̆n-rampas*, *ę̆n-lòkaè*, *kaw-lą*, enz.

Aanmerking. De verklaring van de verdubbeling vóór *r* of *l* moet in den aard van deze letters gezocht worden (§ 20). Om namelijk te maken dat de overgangsklank (*ę̆*) bij de verbinding van de *r* of *l* met den voorgaanden medeklinker zoo min mogelijk wordt gehoord, wordt deze

consonant als sluitletter van de vorige lettergreep uitgesproken. Alzoo zou men in plaats van *ka-pra, kap-ra* te hooren krijgen. Zal echter de *r*, althans gemakkelijk, gevormd kunnen worden, zoo dient vooraf de *p*-afsluiting van de mondbuis opgeheven te worden, waarbij dan de *p* vanzelf weder voor den dag treedt als eerste beginletter van de volgende lettergreep: *kap-pra*. Doch nu kan de verbinding van de *p* met de *r* ook gemakkelijker tot stand komen, nadat zij zoo te zeggen, is voorbereid door die letter het eerst als sluitletter te doen fungeeren, als ware het een aanloop om daartoe te geraken; haar uitspraak als beginletter toch is nu slechts het natuurlijk gevolg van die als sluitletter.

Een enkelen keer kan het evenwel gebeuren dat een overgenomen woord nu eens naar de oorspronkelijke uitspraak zonder-, dan weder naar dezen regel met dubbelen medeklinker wordt uitgesproken; bijv.: *es-lam* (Arab. *islām*), doch ook wel *esslam*.

Wat de *ng* vóór *r* of *l* betreft, wij merken alweder op dat zij tengevolge van de niet groote geschiktheid van laatstgenoemde medeklinkers om smeltletters te zijn, als sluitletter wordt uitgesproken: *ang-lò tang-res*. Maar nu blijft ook haar uitspraak als beginletter van de volgende lettergreep geheel achterwege om reden het niet noodig is de *ng*-afsluiting van de mondbuis eerst te doen ophouden, ten einde de *r* of *l* gemakkelijk te kunnen uitspreken.

Dat ook in sommige Javaansche stukken vóór sluit- *ng*, *r* of *l* alleen als beginletter wordt aangetroffen, wijst op het bestaan van een dergelijke uitspraak in het Javaansch; bijv.: *ang-langgar* (¹), al pleegt de Javaan van Midden-Java ten minste, tegenwoordig *a-nglanggar* te zeggen. Toch gebeurt het ook daar niet zelden dat de Javaan de *ng* in een dergelijk geval mede als sluitletter uitspreekt: *tang-nglĕ̆t* bijv. in plaats van *ta-nglĕ̆t*.

Wat van de *ng* gezegd is, geldt ook van de *n*: *ĕ̆n-rampas*, *ĕ̆n-lòkaè*, enz.

De *nj* daarentegen, van het optreden waarvan vóór *r* of *l* wel is waar geen voorbeeld bekend is, zou in een dergelijk geval volgens de theorie althans, moeten worden verdubbeld, evenals de *m* in *lúmmra* bijv.

De niet-verdubbeling van *w* zooals in *kawlą* is aan haar geringen omvang als halfklinker toe te schrijven.

Een voorbeeld van *w* vóór *r*, van *j* vóór *r* of *l* is niet te geven.

§ 43. Een relatieve verdubbeling, namelijk van de *q*, heeft ook tusschen twee gelijke klinkers plaats; zooals: *dhúqqúm, taqqat, koqqong, leqqer, paqqaq, poqqon.*

Doch dit zijn slechts voorbeelden van een min of meer willekeurige, d. i. onbestendige verdubbeling; want de *q* wordt soms ook wel eens enkel als sluitletter, of anders als beginletter van de volgende lettergreep vernomen; bijv. *dhúq-úm* of *dhu-qúm* (§ 26 Aanm.). Zie verder § 55.

(¹) Zie bijv. Tijdschrift van Ind. T.-, L.- en V.-kunde, deel XXXIX, pag. 610.

§ 44. Een willekeurige relatieve verdubbeling van de sluitconsonant eens woords heeft mede plaats, wanneer daaraan twee lettergrepen worden gevoegd, waarvan de eerste met een klinker begint; en zulks onverschillig of die lettergrepen een woord of een aanhechtsel uitmaken.

1°. In samenstellingen: *dhin-nadju* naast *dhin-adju*, enz.

2°. In woordherhalingen: *bit-tabit* naast *bit-abit*, enz.

3°. In afgeleide vormen met een twee- of meerlettergrepigen uitgang; zooals: *ngator-raghi*, doch ook *ngator-aghi*; *konkon-nanna*, doch ook *konkon-anna*; *tjatjat-tèpon*, doch ook *tjatjat-èpon*, enz. Zie verder § 109 en § 110.

§ 45. Opmerkelijk is het volgende geval van absolute consonantverdubbeling. Zij heeft namelijk plaats, wanneer de medeklinker na een vocaal staat, die aan een ḝ van dezelfde of een verwante taal beantwoordt: *raddjhą*, Jav. *rḝdjå*; *keppong* of *kḝppong*, Jav. *kḝpung*; *sattò*, Jav. *sḝtu*; *saddjhą*, Jav. *sḝdjå*; *naḍḍhą*, Jav. *nḝḍå*; *ebbhąq*, Jav. *kḝbaq*; *tjattjaq*, Jav. *tjḝtjḝk*; *bąkkor*, Jav. *bḝkur*; *tattaq*, Jav. *tḝtaq*; *patjarren*, Jav. *patjḝren*; *kellḝm* of *kḝllḝm*, Jav. *kḝlḝm*; *tjellḝng* of *tjḝllḝng*; *tjellḝp* of *tjḝllḝp*.

Aanmerking 1. Vergelijk ook *kabbhi* met Sangirsch *kḝbi*.

Daarentegen bestaat *tòngò* naast *tongngò* = Jav. *tḝngu*.

Het Makassaarsch dat geen ḝ kent, kan in dezen op één lijn met het Madoereesch gesteld worden, voor zoover het *a* met volgenden dubbelen medeklinker kent, waar een zustertaal als het Javaansch ḝ, het Bataksch *o* heeft, enz. Alzoo: Mak. *djalling* = Mad. *djhḝlling*, Mak. *tattaq* = Jav. *tḝtaq*, Mak. *tjalla* = Mad. *tjḝlla*, Mak. *battu* = Jav. *wḝtu*, Mak *bassi* = Mal. *bḝsi*, Mak. *patti* = Mal. *pḝti*, Mak *lamma* = Mal. *lḝmah*, Mak *panno* = Mal. *pḝnuh*, Mak *tallang* = Mal. *tḝlan*, Mak. *lappaq* = Soend. *lḝpit*, Mak. *tallu* = Jav. *tḝlu*, Mak. *appaq* = Bat. *opat*, Mak. *annang* = Bat. *onom*, enz. (¹).

Aanmerking 2. De verklaring van een absolute consonantverdubbeling ligt uitteraard niet zoo voor de hand als die van een relatieve. In de eerste plaats moet zij in den oorsprong van het woord worden gezocht

(¹) Hetzelfde is in het Ibanag op te merken. »In allen gevallen", aldus Prof. Kern in zijn verhandeling over: Regelen van klankverbinding in 't Oud-Javaansch, »is het opmerkelijk dat het Ibanag vrij regelmatig eene *a* met daarop volgenden dubbelen medeklinker vertoont, waar het Javaansch, Sangirsch en Bulusch de *Pĕpĕt*, het Bataksch en Bisaija *o*, het Tagalog de *i* heeft, enz.". »Bijv. *ammay*, *rijst*, Sang. *ḝme*, Bis. *homay*, Bat. *ome*", enz. (Bijdragen voor de T.-, L.- en V.-kunde, 5ᵉ volgreeks, 4ᵉ deel).

en zij kan alzoo alleen langs den weg der vergelijking soms reeds met vormen van dezelfde taal, maar meestal met vormen van verwante talen gevonden worden. Het spreekt echter vanzelf dat ter laatste instantie toch het phonetisch element als bewerker der verdubbeling opgespoord moet worden.

In bovengenoemde voorbeelden zal het weder de *ę* zijn die de oorzaak der verdubbeling is, want wij kunnen wel aannemen dat zij althans in die gevallen van consonantverdubbeling de oorspronkelijke klank moet zijn.

§ 46. Een absolute consonantverdubbeling komt ook voor dáar, waar een verwante taal een vorm vertoont met een halfklinker achter den medeklinker; of wel daar, waar zulk een de oorspronkelijke vorm is: *manossa*, Sanskr. *manusya*; *rammè*, Sanskr. *ramya*; *dhùnnja*, Arab. *dunya*; *kottja*, Arab. *kūfīah*; *attjon*, Arab. *afiun*; *naddjhąn*, Kawi *nadyan*; *saddjhą*, Kawi *sadya*; *rassa*, Kawi *raswa*; *billą*, Kawi *wilwa*; *loppa*, Kawi *lepya* en *lupwa*, dial. Jav. *lepyan*, Balin. *lipya*.

Ook het possessief pronominaal aanhechtsel *a* bewerkt steeds verdubbeling van de sluitconsonant des grondwoords: *ampassa*, *òmorra*, *abiddhą*, *djhąrąnna*, *malęmma*, *sijangnga*.

Aanmerking. Voor zoover het phonetisch element betreft, laat het verschijnsel zich op dezelfde wijs als de verdubbeling van een medeklinker vóór *r* of *l* begrijpen (§ 42*b* Aanm.). Ja, zelfs eischt een halfklinker zulks uitteraard veeleer dan een triller; vandaar dat ook in het Javaansch hetzelfde zich niet zelden laat waarnemen: *koppyor*, *nullyå*, *sammyą*, enz.

Te opmerkelijker is de verdubbeling van de eindconsonant vóór het possessief pronominaal aanhechtsel *a*, wanneer wij zulke vormen vergelijken met die waarvan het aanhechtsel vormelijk gelijk, maar in beteekenis verschillend is; wij bedoelen het aanhechtsel *a* van het futurum, hetwelk immers geen verdubbeling van de sluitconsonant des grondwoords vordert; bijv.: *sengkoq entara*. Van waar dit verschil?

Het possessief pronominaal aanhechtsel *a* moet namelijk oorspronkelijk *ija* (*ia*) geweest zijn, welk *ija* echter in het Javaansch tot *e* is samengetrokken, terwijl in het Madoereesch de *i* (*j*) wier vroeger bestaan immers juist uit de verdubbeling van de sluitconsonant des grondwoords is op te maken, hieraan is geassimileerd (§ 92*a*).

Vergelijk verder *dhąddhi* met Kawi *dadya*; *bąnnè* met Kawi *wanya*; *tjabbhi* met Kawi *tjabya*; *bąddhi* in *bąddhinna* met Kawi *wadya*.

Doch zooals bekend, komt tal van zulke vormen in de Javaansche dichterstaal voor, welke vormen, voor zoover het Madoereesch ten minste geen dubbele consonant vertoont, eerst later door analogie moeten zijn ontstaan; bijv. Kawi *kukya* = Mad. *kòkò*.

Opmerkelijk is ook de verdubbeling in *bidhąddhąri*. De gewone Kawi-vorm toch is *widyadari*, zoodat men in het Madoereesch *biddhądhąri* zou verwachten. In Javaansche handschriften die op het eiland Madoera gevonden worden, komt echter ook *widadyari* meermalen voor en dit alleen kan den Madoereeschen vorm verklaren.

Vreemd is het woord *radhin*, wanneer wij het vergelijken met *raddhin*, »vrouwelijk schoon"; immers beide kunnen van *ra* + *adi* + *an* afkomstig zijn; *radhin* is dus aan het Javaansche *raden* ontleend ([1]).

§ 47. In 't algemeen wordt in wortelverdubbelingen de beginmedeklinker van den wortel verdubbeld (§ 96): *tjattjap, tjettjep tjottjop, ḍiḍḍiq, ḍąḍḍąr, ḍhąḍḍhąk, ḍhúḍḍhúk, bąbbąr, bąbbąk, bhúbbhúk, ṭaṭṭar, ghągghąr.*

Ook vele geredupliceerde woorden (§ 104) hebben ten minste naast den vorm zonder-, een met verdubbeling van de beginconsonant des grondwoords; zooals: *tjettjèrè* = *tjètjèrè*, *bhúbbhuru* = *bhubhuru*, *tjottjòpò* = *tjòtjòpò*, *kokkònang* = *kòkònang*, *ghigghirę̆n* = *ghighirę̆n*, *ghigghiḍhąng* = *ghighiḍhąng*, *búbbukon* = *bubukon*, *tjottjòbhąn* = *tjòtjòbhąn*, *kekkèpè* = *kèkèpè*, *poppòtjok* = *pòpòtjok*, *poppòdjhąn* = *pòpòdjhąn*, *bhúbbhungaqan* = *bhubhungaqan*, *peppèsò* = *pèpèsò*, *adhúddhuląng* = *adhudhuląng*, *aghúgghubąng* = *aghughubąng*, *aḍhúḍḍhukò* = *aḍhuḍhukò*, *adjhúddjhulúk* = *adjhudjhulúk*, *aghúgghuring* = *aghughuring*, *aghúgghubhę̆k* = *aghughubhę̆k*, enz.

Aanmerking. Genoemde wortelverdubbelingen zijn aan de bestaande bijvormen te herkennen, namelijk respectief aan: *tjaptjap, tjeptjep, tjoptjop, ḍiqḍiq, ḍąrḍąr, ḍhąkḍhąk, ḍhúkḍhúk, bąrbąr, bąkbąk, bhúkbhúk, ṭarṭar;* doch *ghągghąr* is duidelijk door het Soendaneesche *rag-rag* (§ 66*a*). Zoo is ook *ḍhiḍḍhiq* = Jav. *ṭiṭiq* van *ṭiq* ([2]).

Vreemd is daarom *djhądjhąr* = *djhąrdjhąr*. Zou *djhądjhąr* dus uit het Javaansch overgenomen zijn?

Wat de verdubbeling van een medeklinker in geredupliceerde vormen betreft, zoo is zij toe te schrijven aan de omstandigheid dat de klinker in de derde lettergreep van achteren kort wordt uitgesproken en daardoor zelfs in *ę̆* kan overgaan; bijv. *tjettjèrè* = *tję̆ttjèrè* (§ 71). Doch ook de

---

([1]) Zie Kern, De Fidjitaal, de woordenlijst onder *adi* en *radi*.

([2]) Een onderzoek omtrent andere wortelwoorden volgens de methode die door Prof. Vreede op het Javaansch is toegepast, moet wellicht doorgaans tot hetzelfde resultaat leiden, mits men, rekening houdende met de veranderlijkheid der Madoereesche klanken, uitga van de equivalenten in zustertalen als het Javaansch. Zie: Actes du sixième congrès international des orientalistes, Over de wortelwoorden in de Javaansche taal door A. C. Vreede.

analogie met bovenbedoelde wortelverdubbelingen schijnt daarop haar invloed te doen gelden.

§ 48. Vaak heeft ook een absolute consonantverdubbeling plaats daar, waar in dezelfde of in een verwante taal een vorm met een neusklank en een daaropvolgenden niet-neusklank kan worden aangewezen: *ghąttong* = *ghąntong*, *magghą* = *mangghą*, *tegghu* = *tengghu*, *soddhúq* = Jav. *súnduq*, *matta* = Jav. *mĕntah*, *tottaq* = Jav. *túntaq*, *okkel* = Jav. *óngkel*, *sabbhąn* = Jav. *sambĕn*, bijvorm van *sabĕn*.

Aanmerking. Zie ook § 92c.

En zoo is het als eigennaam gebruikelijke *sengnga* duidelijk door het Sanskritsch *sing-ha* en *tangngè* door het Oud-Javaansch en Soendaneesch *tang-hi* (§ 92*a*).

Doch *tòghu* = Jav. *túnggu*, *èghĕm* = Jav. *ingkĕm*, enz. Vergelijk ook Mak. en Boeg. *mata* met Jav. *mĕntah*.

§ 49. Woordvormen die blijkbaar uit twee deelen samengesteld zijn, waarvan het eerste op een klinker uitgaat en het tweede een vóórslag (ĕ) kan hebben, hebben mede een dubbele consonant achter den samengetrokken klinker; bijv.: *saddjhąm*, d. i. *sa* + *ĕddjham*; *sarrèna* = *sa* + *ĕrrèna*, *addjhĕn* = *a* + *ĕddjhĕn*, *angngar* = *a* + *ĕngngar*, *ngappen* = *nga* + *ĕppen*. Eveneens is *ḍinnaq* = *ḍi* + *ĕnna* + *q* (§ 62), en *kannaq* = *ka* + *ĕnna* + *q* (§ 62); blijkens *ḍąq-ĕnnaq*, een bijvorm van *ḍąq-ąnnaq* = *ḍąq-ànnaq* = *ḍąq-kannaq*. Doch vooral kan zulks duidelijk worden door het Kangeansch *ĕnna* = *rija* elders, waarvan dan ook *ḍinna* = *ḍinnaq* elders, en *kanna* = *kannaq* elders (¹).

Aanmerking 1. Verder is *pessè* op te vatten als een omzetting van den Oud-Javaanschen vorm *pisis* (§ 66c); *abbhą* wellicht een omzetting van het oudere *abab* (§ 66 Aanm.).

De woorden *ḍissa*, *kassa*, *ḍimma* en *kamma* kunen verkortingen zijn respectief van *ḍisana*, *kasana*, *ḍimana* en *kamana* (Maleisch); want de geminatie zou te verklaren zijn uit de neiging om naar het beginsel van compensatie het klankverlies te vergoeden.

Ook *ollè* is te verklaren als een samentrekking van het oudere *aulih* (Jav. *olih*); daarentegen is *pòlè* = Jav. *pulih*.

(¹) Het Madoereesch *ḍinna* of *ḍinnaq* is dus in samenstelling en beteekenis op dezelfde lijn te stellen als het Maleisch *disini*, immers = *di* + *s* (ingelascht) + *ini*, d. i. te dezer (plaatse).

Aanmerking 2. Vermelding verdient nog de verdubbeling van den medeklinker in van het Arabisch overgenomen woorden, welke verdubbeling tot stand komt, hetzij doordat zij reeds in deze taal valt te constateeren, zooals: *Alla* = Arab. *Allah, sonnat* = Arab. *sonnat;* of doordat de medeklinker oorspronkelijk reeds als sluitletter optreedt, zooals: *pekker* = Arab. *fikr, sobbhu* = Arab. *çobh, sabbhąr* = Arab. *çabr, ḑhikker* = Arab. *dikr, haddjhi* = Arab. *hadjdj;* of wel eindelijk doordat de voorgaande klinker in het Arabisch kort en de volgende lang is, zooals: *bąkkel* = Arab. *wakil, nabbhi* = Arab. *nabi.*

HOOFDSTUK V.

GRAMMATISCHE FIGUREN.

---

§ 50. *Voorvoeging (prothesis).* Om eenlettergrepige woorden tweelettergrepig te maken, wordt een vóórslag daaraan gevoegd; zooals: *ĕ̦* in *ĕ̦ppal, ĕ̦mmas, ĕ̦ddhúk,* enz.; *a* in *aha,* de aksara *ha; i* in *ija,* de aksara *ja̦; u* in *uwa̦,* de aksara *wa̦.*

Aanmerking. In *aha* kan de vóórslag geen *ĕ̦* zijn, omdat de *h* als een onvolkomen consonant niet als sluitletter na de *ĕ̦* kan optreden (§ 101 Aanm.); terwijl de verandering van de *ĕ̦* in *i* en *u* respectief vóór *j* en *w* noodig is om de *j* en *w* gemakkelijk uit te spreken, want in deze taal komen de *j* en *w* niet voor, tenzij tusschen twee klinkers als overgangsklanken, zoodat de vóórslag *i* of *u* nergens elders wordt aangetroffen.

Toch vindt men ook *ĕ̦* als vóórslag in *vreemde* woorden als bijv. *ĕ̦hham,* Holl. *ham.*

§ 51. *Afwerping van klanken vóór aan het woord (aphaeresis).*

a. Een consonant wordt afgeworpen bijv. in: *aḍa̦q* voor *taḍa̦q, èneq* voor *kèneq, èruwan* voor *njèruwan, òlĕ̦k* voor *ghulĕ̦k, adjhúm* voor *radjhúm, ĕ̦nneng* voor *bhĕ̦nneng, entjeng* voor *kentjeng, òṭègha̦n* voor *tjòṭègha̦n, ĕ̦mmĕ̦t* voor *ghĕ̦mmĕ̦t, òbhĕ̦k* voor *ghubhĕ̦k, osslim* voor *mosslim.*

b. Niet zelden wordt het voorvoegsel *a* afgeworpen; zooals: *eddhĕ̦r* voor *aeddhĕ̦r;* zulks vooral in lange vormen, bijv.: *radja̦qa̦n* voor *aradja̦qa̦n, òḍhĕ̦ngngan* voor *aòḍhĕ̦ngngan.*

Ook het voorvoegsel *è* aan verbale vormen wordt vaak afgeworpen: *man-kaèmanè* voor *èman-kaèmanè; tĕ̦mmò abu* voor *ètĕ̦mmò abu; tjapoq òdjha̦n* voor *ètjapoq òdjha̦n.*

§ 52. *Inlassching (epenthesis).* Tusschen een neusklank en *r* of *l* heeft inlassching van een consonant plaats die het geslacht van den neusklank heeft; bijv.: *ambri,* Jav. *amrih; lúmbrà* (of *lommra*), Jav. *lumrah; gîmbló,* Jav. *kimlo;* ook *bhĕ̦nḍĕ̦r,* Jav. *bĕ̦nĕ̦r.*

Aanmerking. De reden van de inlassching ligt in den aard van de *r* of *l* in het Madoereesch (§ 20). Om namelijk een woord waarin een neusklank met r of *l* zou moeten worden verbonden, gemakkelijker uit te spreken, voegt de Madoerees er een *niet*-neusklank tusschen en wel een, die met den neusklank van hetzelfde geslacht is. Dat zelfs in *bhĕ̦ndĕ̦r ḍ* wordt ingeschoven, terwijl de *n* en *r* toch reeds door de *ĕ̦* van elkander worden gescheiden, is mede een gevolg van den korten en tevens kleurloozen klank van de *ĕ̦*, zoodat de door deze alleen bewerkte scheiding gering is te achten ([1]).

§ 53. Inlassching van een neusklank is aanwezig in: *ghúnḍhĕ̦k* = *ghuḍhĕ̦k, ghinḍhą̦l* = *ghiḍhą̦l, sanḍhą̦kka* = *saḍhĕ̦kka* (Arab. *sadaka*), *kanḍuḍu* = *kaḍuḍu, kanḍhą̦li* = *kaḍhą̦li, ghúmbhĕ̦l* = *ghubhĕ̦l, sambhúng* = *sabhúng, lampat* = *lapat, lempĕ̦t* = *lèpĕ̦t, sempè* = *sèpè, kantara* = *katara, kanḍhibą̦s* = *kaḍhibą̦s, mangsa* = *masa.*

Aanmerking. En zoo is *sĕ̦mpò* = Jav. *sĕ̦puh; ḍhimpok* = Jav. *ḍepoq, bą̦rą̦mpa* = Mal. *bĕ̦rapa.* Er zijn evenwel voorbeelden op te noemen dat omgekeerd een neusklank in het Madoereesch ontbreekt, terwijl hij in een verwante taal wordt aangetroffen; zooals: *èghĕ̦m,* Jav. *ingkĕ̦m* (§ 90); *tòghu,* Jav. *túnggu; sĕ̦lteq,* Jav. *slĕ̦nṭiq* (§ 83); *sĕ̦lpet,* Jav. *slĕ̦mpit* (§ 66*a*); *sabhúng,* Jav. *sambung; bą̦u,* Jav. *ambu* (§ 66 Aanm.).

Anders zijn in 't algemeen de gevallen waarin een dubbele medeklinker is aan te wijzen; bijv.: *bhúḍḍhą̦s* = *bhúnḍhą̦s, katteng* = *kanteng, kattong* = *kantong;* want hier zal de neusklank wel oorspronkelijker zijn dan de verdubbeling.

§ 54. Epenthesis van de *n* tusschen het grondwoord en zijn suffix wordt aangetroffen:

1°. In open of slechts door een *q* gesloten woorden met het possessief pronominaal aanhechtsel *a: tjòpana, tjalèna, dhibiqna,* enz.; d. i. *tjòpa + n + a,* enz. Het zijn voorbeelden van onwillekeurige (vaste of noodzakelijke) inlassching.

Maar ook wanneer het stamwoord op een anderen medeklinker dan *q* uitgaat, heeft soms een inlassching van een *n,* maar dan een willekeurige, plaats; bijv. *kĕ̦rresna,* doch meestal *kĕ̦rressa; ladją̦rna,* doch meestal *ladją̦rrą̦; sòratna,* doch meestal *sòraddhą̦; tjĕ̦llĕ̦pna,* doch meestal *tjĕ̦llĕ̦bbhą̦; tombhą̦kna,* doch meestal *tombhą̦gghą̦.*

2°. Ook tusschen den eindklinker van een grondwoord en het suffix *è* of *an* wordt de *n* niet zelden ingelascht; zooals: *nampanè* van *tampa, nèbhą̦nè, kathèbhą̦nan* van *tèbha, natònè* van *tatò,* enz.

([1]) Vergelijk ons *zindelijk* voor *zinlijk,* enz.

3°. Verder kan de *n* overal tusschen de suffixen *aghi* en *a* ingeschoven worden; bijv.: *mȩllèjaghina* naast *mȩllèjaghiją*, enz.

§ 55. 1°. Inlassching van de *q* komt voor tusschen twee gelijke klinkers om deze van elkander te scheiden; en zulks vooral tusschen de laatste en vóórlaatste lettergreep van een woord,; zooals: *laqang*, zeer zelden: *la'ang*; *mateqè*, zeer zelden: *matè'è*. Ook: *dhùquman*, zelden: *dhu'uman*, enz. (§ 110). Verder *njalaqaghi* van *sala*, enz.

Doch tusschen den klinker van een prefix en dien van het grondwoord (zie ook § 110) is de inlassching van de *q* meer willekeurig; alzoo: *kaqadąq*, doch ook *ka'adąq*; *bąqąriq*, doch ook *bą'qriq* (1).

2°. Tusschen een klinker en een medeklinker heeft een inlassching van de *q* plaats in: *laqdjąn* naast *laddjąn*, Jav. *lajan*; *laqdjùn*, Jav. *lajon*; *bhurùqmaen* of *bhurumaen*.

§ 56. Inschuiving van de *w* is aanwezig tusschen een *oe*-klank en een anderen klinker, zij het ook dat deze figuur willekeurig is: *ȩnlabbhuwi*, *ȩnlabbhuwaghi* van *labbhu*; *njapuwè*, *njapuwaghi*, *njapuwaghiją*, zelfs *njapòwè*, enz., van *sapò*; *ambuwą* van *ambu*; *maluwa* zelfs *malòwa* van *palò*; *kèbuwan* van *èbu*.

Doch ook: *ȩnlabbhui*, *ȩnlabbhuaghi*, *njapuè*, *njapuaghi*, *njapuaghiją*, enz.

§ 57. Inlassching van de *j*, hoewel ook willekeurig, wordt tusschen een *i*-klank en een anderen klinker aangetroffen; zooals in: *mȩllijaghi*, zelfs *mȩllèjaghi*, naast *mȩlliaghi*, enz.; *njarija*, zelfs *njarèja*, naast *njaria*, enz.; *maghiją*, naast *maghią*; *pèlijan*, zelfs *pèlèjan*, naast *pèlian*, enz.; *kataghijąn* naast *kataghiąn*; *kamatijȩn*, zelfs *kamatèjȩn*, naast *kamatiȩn*, enz.

Verder in: *ijandhȩl*, zelfs *èjandhȩl*, naast *iandhȩl*, enz.; *ijònos*, zelfs *èjònos*, naast *iònos*, enz.; *ijesseqè*, zelfs *èjesseqè*, naast *iesseqè*, enz.; *ijȩndąqi*, zelfs *èjȩndąqi*, naast *iȩndąqi*, enz.

Doch ook hier is vooral de inlassching van de *j* tusschen den beginklinker van het grondwoord en het prefix *è* willekeurig (§ 110).

(1) Zie ook: Inleiding, V*a* 3°.

Aanmerking. De *j* tusschen twee *è*'s zooals in *èjèsscqè* is in zooverre nog te begrijpen dat de tweede *è*, met meer nadruk dan de eerste uitgesproken, een hoogeren toon heeft, zoodat die *j* daartusschen nog licht als een overgangsklank kan worden vernomen.

§ 58. *Afwerping van klanken midden in een woord (synkope).* Synkope van een consonant komt voor in: *ghiq-àgghu* of *ghiq-ągghu* voor *ghiq-lagghu*; *dąq-iją* voor *dąq-riją*, en dit voor *dąq-bąriją*; *dąq-intò* voor *dąq-rintò*, en dit voor *dąq-bąrintò*; *sarintò* voor *sabąrintò*; *sariją* voor *sabąriją*; *koq-intò* voor *koq-dintò*; *kaq-intò* voor *kaq-dintò*; *kaq-iją* voor *kaq-diją*; *koq-issa* voor *koq-dissa*; *kaq-issa* voor *kaq-dissa*; *dąq-ànnaq* of *dąq-ąnnaq* voor *dąq-kannaq*; *koq-antò* voor *koq-kantò* (het laatste zoo goed als in 't geheel niet gebruikelijk); *dąq-andją* of *dąq-ąndją* voor *dąq-kandją*; *koq-andją* voor *koq-kandją* (het laatste zoo goed als in 't geheel niet gebruikelijk); *dąq-àssa* of *dąq-ąssa* voor *dąq-kassa*; *koq-assa* voor *koq-kassa* (het laatste zoo goed als in 't geheel niet gebruikelijk); *dąq-rąmma* voor *dąq-bąrąmma*; *koq-imma* voor *koq-dimma*; *kaq-imma* voor *kaq-dimma*; *dąq-àmma* of *dąq-ąmma* voor *dąq-kamma*; *koq-amma* voor *koq-kamma* (het laatste zoo goed als in 't geheel niet gebruikelijk); *koq-ęmma* voor *koq-kęmma* (het laatste zoo goed als in 't geheel niet gebruikelijk); *kaq-ęmma* voor *kaq-kęmma*; *djijà* voor *djąrijà*.

§ 59. De *a* van het aanhechtsel *an* kan worden afgeworpen, wanneer zij vóór het suffix *a* of *na* staande in *ę* wordt gewijzigd. Daarbij moet ook de *n* (en dus het geheele aanhechtsel) wegvallen om de eenvoudige reden dat anders twee of drie onuitspreekbare *n's* op elkander zouden volgen: *konkonna* voor *konkonnęnna*, en dit voor *konkònanna*; *kabitna* voor *kabittęnna*, en dit voor *kabitanna*; *paghąlùjna* voor *paghąlùjjęnna*, en dit voor *paghąlująnna*; *ngòrokna* voor *ngòrokkęnna* en dit voor *ngòrokkana*.

In woorden die door *q* zijn gesloten of die ze ingevoegd kunnen krijgen, wordt ook die *q* afgeworpen: *nòranna* voor *nòraqęnna*, en dit voor *nòraqana*; *kęllanna* voor *kęllaqęnna*, en dit voor *kęllaqanna*; *èkanna* voor *èkaqęnna*, en dit voor *èkaqanna*. Zoo ook *matenna* voor *mateqęnna*, en dit voor *matèjana*; *kabbhinna* voor *kabbhiqęnna*, en dit voor *kabbhijąnna*; *èlonna* voor *èloqęnna*, en dit voor *èlòwanna*.

Aanmerking. Van *èbún* = *èbuwon* afgeleid, komt echter *aèbuna* naast *aèbúnna* voor. Zoo ook is *alaksana* = *alaksanna*, *akèttèna* = *akèttenna*, *adjutana* = *adjutanna*, omdat *alaksan*, enz., waarvan immers *alaksana*, enz. zich rechtstreeks laat afleiden, nog gebruikelijk is. Daarentegen is *apòlon* niet in zwang, wel *apòlôwan;* vandaar: wel *apòlonna*, maar niet *apòlòna*. Zie verder § 103*c*.

§ 60. *Achteraanvoeging* (*paragoge*). Een neusklank, en wel de *n*, wordt geparagogeerd in: *bhoin* = *bhoi; gholliún* = *ghollu; sadjon* = Jav. *såjå*; *sakalen* = *sakalè*.

Verder aan de aanhechtsels *è* = *en* en *aghi* = *aghin*.

En de *ng* in: *pettong*, *bollúng* en *sangang*, wanneer zij vóór een woord optreden; zooals: *pettông pòlò*, *bollúng atos*, *sangang ròpija*.

§ 61. *Paragoge van de h.* De *h* wordt aan het eind van een oorspronkelijk open woord uitgesproken. Zij is echter in het Madoereesch slechts accidenteel; dat wil zeggen, niet onafscheidelijk aan het woord verbonden, heeft zij haar bestaan enkel aan een toevallige omstandigheid te danken waarin het woord tijdelijk gebracht wordt; meer bepaald aan de plaats die het ten opzichte van andere woorden inneemt, namelijk als het laatste van de een groep, d. i. een zin of zindeel, vormende woorden; want doorgaans wordt ze slechts bij een *rust* achter een eigenlijk, d i. oorspronkelijk, open woord uitgesproken. Ook wanneer een eigenlijk open woord op zich zelf staat, wordt de *h* daarachter gehoord; trouwens ook dan is er van een rust sprake. Men zou anders meenen dat het woord in het laatste geval, daar het geenszins onder den invloed van andere woorden staat, den oorspronkelijken, d. i. door geen invloed gewijzigden vorm, moest vertoonen. Alzoo kan de *h* ook achter een oorspronkelijk open suffix vernomen worden, (¹) terwijl zij nooit achter een prefix wordt aangetroffen. Intusschen moet er nadrukkelijk op worden gewezen dat de *h* zelfs aan het einde van een zin of zindeel toch niet altijd wordt uitgesproken, een bewijs vooral van haar accidenteelen aard. Het is alsof de Madoerees ze alleen uitspreekt wanneer het hem gelegen komt. Vandaar dat zij vooral achterwege blijft, wanneer een woord als *bodo* bijv. niet met nadruk wordt uitgesproken, en zóó dat bij de uitspraak van de laatste letter de

(¹) Het suffix *aghi* wordt echter zonder de sluitletter *h* uitgesproken.

kracht van den expiratie-stroom reeds te zeer is verbruikt, dan dat men daarop nog *h* zou kunnen hooren.

Het is dan ook niet te verwonderen dat woorden met een geparagogeerde *h* voor 't overige geheel op dezelfde wijs behandeld worden als open woorden die geen *h* achter zich kunnen krijgen; zoo namelijk wanneer zij van een suffix moeten worden voorzien.

Aanmerking. Waarom nu echter woorden als *nana*, *pana* (§ 64) in het Madoereesch anders behandeld worden dan woorden als *mata*(*h*), *ratò*(*h*), voor zoover eerstbedoelde nooit een *h*, zij het ook een acidenteele *h*, achter zich kunnen krijgen?

Ziedaar een vraag die zich onwillekeurig bij ons opdringt en die wij moeilijk anders kunnen beantwoorden dan ons het verschijnsel als volgt voor te stellen:

Het kan, dunkt ons, wel niet anders of die verschillende behandelingswijs moet worden toegeschreven aan een verschil dat er eenmaal in de moedertaal tusschen de eindletter van *pana*, enz. eenerzijds en die van *mata*, enz. anderzijds moet hebben bestaan. Terwijl *mata* (de accidenteele *h* daargelaten) oorspronkelijk er niet anders kan hebben uitgezien dan zooals het zich thans ook in sommige zustertalen vertoont, zoo moet *pana* in die moedertaal derhalve anders, namelijk *panah* geweest zijn, de eenige vorm trouwens die nog in sommige zustertalen wordt aangetroffen.

Intusschen kan het verschijnsel dat een aspiratie uitgesproken wordt, waar zij eigenlijk, d. i. oorspronkelijk, niet op haar plaats is, terwijl zij omgekeerd weggelaten wordt, waar zij eigenlijk behoort te staan; kortom, het verschijnsel van »kruiselingsche compensatie" ook elders geconstateerd worden (¹).

Een aardig bewijs dat de Madoereesche *h* accidenteel is levert het alphabet op, als de Madoerees het op de volgende wijze opzegt: *a*, *na*, *tja*, *ra*, *kah* (rust); *dq*, *ta*, *sa*, *wq*, *lah* (rust); *pa*, *ḍq*, *djq*, *jq*, *njah* (rust); *ma*, *gq*, *bq*, *ṭa*, *ngah* (rust).

We kunnen dus wel zeggen dat de *h* dient om het woord, als het laatste van een zin of een zinsnede, uit te blazen in dubbele beteekenis, en daartoe leent zij zich gemakkelijk door haar aard als een onvolkomen articulatie.

Het Soendaneesch dat de *h* wel, doch de *q* anders niet kent als sluitletter van een woord, moet zich, overigens dezelfde neiging als het Madoereesch vertoonende, van de *q*, immers ook een onvolkomen articulatie, bedienen om daarmede een eigenlijk open woord te eindigen; en zulks dus niet door evenals de Madoerees uit te blazen, maar wel door den adem in te houden; bij elke rust wordt in het Soendaneesch een *q* achter zulk een woord vernomen.

(¹) Een »gebrek" ook van vele Londenaars. Zie over »cross compensation" A. H. Sayce, Introduction to the science of language, vol. 1, pag. 197.

§ 62. *Achteraanvoeging van de q.*

1°. Achter hoofdtelwoorden: *saq, ḍuwǫq, tȩlloq, lèmaq, pettoq, bǫllûq, sangaq.*

Het verschijnsel laat zich zoo verklaren dat die woorden vaak, namelijk bij het tellen (waarbij men *saq* in plaats van *settong* kan bezigen), achter elkander worden uitgesproken, waardoor zich de behoefte aan een meer volkomen scheiding der woorden doet gevoelen. Anders is het evenwel met *kaḍuwǫ(h), katȩllò(h), kalèma(h), ngaḍuwǫi,* enz. En voor een ander woord staande worden *sa, ḍuwa, tȩllò,* enz. doorgaans ook niet met een sluit-*q* (evenmin met een *h*) uitgesproken: *sǫbȩllǫs, ḍu pòlò, tȩllò ratos,* enz.

2°. Achter *lakè* en *binè,* wanneer deze woorden adjectivisch worden gebezigd: *òreng lakeq, kanaq bineq.*

Op het bepalend woord als zoodanig wordt immers een zekere nadruk gelegd, aangezien het een tegenstelling van wat anders is aanduidt; vandaar de *q.*

3°. Achter de volgende bijwoorden, d. i. ook bepalende woorden: *bǫriq* (¹), *ghǫlǫgghûq* of *lǫgghûq, lagghiq* of ook wel *ghiq, dhǫllûq* of *ghǫllûq.* Ook *ḍinnaq* en *kannaq* (§ 49).

4°. Achter ontkenningen: *taḍǫq* of *aḍǫq, addjhǫq* of *djhǫq.*

5°. Achter *madjûq* of *majûq* of *aïûq* van propositieve beteekenis.

6°. Achter aanwijzende voornaamwoorden.

De Madoerees zegt namelijk niet zelden *rijaq* in plaats van *rija(h),* daarmede iets bedoelende dat zoo te zeggen dichterbij is dan wat voor de hand ligt, bijv. iets dat hij in de hand houdt. Vandaar zegt hij *rijaq, nèkoq, panèkaq,* en niet *rija(h), nèkò(h), panèka(h),* o. a. wanneer hij iemand iets dat hij in de hand houdt, wil geven.

En zoo kan hij van iets dat, hoewel op zekeren afstand van hem verwijderd, toch nog duidelijk door hem kan worden waargenomen, *ruwaq* in plaats van *ruwa(h)* zeggen, doch hij zegt alleen *ruwa(h),* wanneer er sprake is van een voorwerp dat, op een meer verwijderde plaats gelegen, voor hem dan ook niet of althans niet duidelijk zichtbaar is. Door het veelvuldig gebruik van die vormen met een *q* dreigt de bijzondere beteekenis van de sluitconsonant evenwel verloren te gaan, zoodat

(¹) In *bǫriq* of *bǫ'ǫriq* schuilt evenals in het Maleische *kȩlamari* het woord *ari,* dag, zon.

zij voor 't overige ook daar, waar geen bijzondere nadruk er mede bedoeld wordt, worden aangetroffen; zoo bestaat ook *ḍissaq* naast *ḍissa(h)* zonder eenig verschil in beteekenis; terwijl men omgekeerd *rija(h)*, *nèkò(h)*, *panèka(h)* hooren kan, waar men *rijaq*, enz. zou verwachten.

7°. Achter verwantschapsnamen: *aleq*, *kakaq*, *ĕmmaq*, *djąḍjiq*, *òbąq*, *bhibbhiq*.

Dat de *q* in verwantschapsnamen niet oorspronkelijk is, moge uit de volgende vergelijking blijken: *aleq* = Jav. *aḍi*, *kakaq* = Jav. *kåkå*, *ĕmmaq* = Jav. *(rå)må*, *djąḍjiq* = Jav. *jaji*, *òbąq* = Jav. *uwå*, *bhibbhiq* = Jav. *bibi*.

Daartoe is waarschijnlijk ook te rekenen *ĕmbùq* = Jav. *ĕmboq*. En *madjhąḍiq*?

Hoezeer hier overigens oorspronkelijk althans ook weder de nadruk het moet zijn geweest die de uitspraak met sluit-*q* heeft bewerkt, kan ons duidelijk worden, wanneer wij in aanmerking nemen dat juist zulke woorden vaak als vocatieven, uitroepingen, voorkomen; het spraakgebruik wil dan ook dat *djąḍjiq* alleen als een vocatief gebezigd wordt, en niet *radji*.

8°. En zoo zijn er in het Madoereesch nog meer andere woorden met een geparagogeerde *q*, welke als zoodanig kunnen worden onderkend en waartoe behooren: *dhibiq* = Jav. *ḍewe* (§ 83), *ĕngkoq* = Jav. *aku*, *kongseq* naast *kongsè(h)*, *ngètjoq* te vergelijken met het Jav. *ngètju*, *bhĕrriq* = Mal. *bĕri*, *kòḍhiq* = Jav. *kuḍi*, *ghąrighiq* = Jav. *dridji*, enz.

Aanmerking. In andere gevallen is de *q* die aan het eind van een woord voorkomt, echter oorspronkelijk; zooals: *anaq*, *manoq*, enz. Zoowel in deze als in de vorige gevallen is zij niettemin essentiëel, d. i. zij wordt in tegenstelling van de accidenteele *h* te allen tijde aan het einde van het woord aangetroffen en moet dus geacht worden een integreerend deel er van uit te maken. Toch wordt de *q* soms ook als een accidenteele sluiter vernomen. Het komt ons voor dat zulks voornamelijk plaats heeft, wanneer de spreker na het uitspreken van een anders open woord zich gaat bedenken wat hij daarop moet zeggen; bijv.: *bąḍąq*............................ *lèma ròpija*; *marènaq*..........................enz.

§ 63. *Afwerping van klanken aan het eind van een woord (apocope).* Apocope van *a* komt voor in het suffix *na* achter een grondwoord met een sluit-*q*: *anḍiqn* van *anḍiqna*, *aleqn* van *aleqna*, enz.

Aanmerking. Achter de *n* wordt gewoonlijk een naslag *ĕ* of *ĕh* waargenomen zonder dat deze evenwel een afzonderlijke lettergreep kan vormen. Men brengt namelijk na de uitspraak van de *q* de tong in den stand, noodig voor de vorming van de *n*, en als dit gebeurd is, laat men de *q* eerst ontploffen om de *n* meteen te doen hooren.

Dat er in het Javaansch ook een dergelijke apocope van een klinker aanwezig is, bewijst de uitspraak van het poss. pron. aanhechtsel *mu* achter gesloten woorden, ten minste in de spreektaal van Oost-Samarang (Grobogan), Djapara en Rĕmbang, bijv.: *umurm* voor *umurmu* (¹).

§ 64. Vooral wordt deze figuur aangetroffen in woorden die in de zustertalen zooals het Javaansch, Soendaneesch, Balineesch en Maleisch op *h* uitgaan, welke *h* dan in het Madoereesch wordt afgeworpen: *pana*, Jav. *panah; tana*, Jav. *tanah*, enz.

Aanmerking. Wij vatten alzoo *panah, tanah* als den oorspronkelijken vorm op; zie § 61 Aanm.

§ 65. *Samentrekking* (*synaloephe*). Samentrekking van twee klinkers heeft vooral plaats bij de verbinding van een woord met een voorvoegsel. Men verkrijgt daardoor een enkelvoudigen klank, als volgt:

a. Een *a*-klank met een *a*-klank tot één *a*-klank: *kaḍḍhangan* of *ka'aḍḍhangan*, *kanjot* of *ka'anjot*, *pangaq* of *pa'angaq*, en zoo meer in vormen met het voorvoegsel *ka* of *pa*, waarvan de *a* immers vaak met den volgenden klinker kan samensmelten.

b. Een *a*-klank met een *i*-klank tot een *i*-klank: *djèjà* of *djijà* voor *djaijà* en dit van *djarijà; kètong* of *kaètong; kèbuwan* of *kaèbuwan*, enz. Ook *pèngaq* = *paèngaq*, enz.

c. Een *a*-klank met een *oe*-klank tot een *oe*-klank: *kòrèbhan* of *kaòrèbhan*, *kollè* of *kaollè*, *kòtjaq* of *kaòtjaq*, *sòbang* of *saòbang*, enz.

d. Een *a*-klank met een *ĕ* tot een *a*-klank: *sarrèna* of *saĕrrèna*, *saddjham* of *saĕddjham*, *addjhĕn* of *aĕddjhĕn*, *angngar* of *aĕngngar*.

e. Soms heeft ook in de twee laatste lettergrepen samensmelting van twee *a*-klanken en van een *oe*- of *i*-klank met een volgenden *a*-klank plaats; zooals: *rè* = *rija*, *sasangon* = *sasangôwan*, *kakadjün* = *kakadjuwan*, *babĕllin* = *babĕllijan*, *kakaten* = *kakatêjan*, *ban-ghiban* =

(¹) Zie bijv. Tijdschrift voor Ind. T.-, L.- en V.-kunde, deel XXX, pag. 260, 261 en 264.

ghighibqn, zelden *ghighibqqqn*; *tètèbhqn*, niet *tètèbhqqqn*, van *tèbha*; *bqbqlin* = *bqbqlijqn*, *sasaren*, niet *sasarêjan* (1).

§ 66. *Klankverplaatsing* (*metathesis*).

a. *R* of *l* veroorzaakt als triller niet zelden klankverplaatsing: *lèpĕt* of *lĕppet*; *ḍhqlpok* of *ḍhqpplok*; *talpeq*, Jav. *templeq* (§ 70 Aanm.); *dhqlbi*, Jav. *dómble* (§ 70 Aanm.); *ghqlteq*, Jav. *glaṭiq* (§ 83); *tarĕmtĕm*, Jav. *tĕntrĕm*; *ghqgghqr*, Soend. *rag-rag*.

b. Omzetting van klanken is in het Madoereesch ook het gevolg van de aanwezigheid in het woord van neusklanken, namelijk door hun galm als bromstem: *tanang*, Jav. *tangan*; *tamĕn* = *tanĕm*.

c. Dat niet alleen *s*, maar ook elke andere verhemelteletter door haar geruisch een metathesis van klanken kan bewerken, daarvan leveren de volgende woorden voorbeelden op: *kerdjhĕp*, Jav. *kĕdjep*; *seqè* of *tjeqè*, Jav. *etje*; *pessè*, Oud-Jav. *pisis*; *ḍhĕssĕk* = *sĕḍḍhĕk*.

d. Een vereenigde werking van bovengenoemde consonanten vooral veroorzaakt omzetting: *langkep* = *lengkap*, *lèngĕs* = *lèsĕng*, *sĕlpet*, Jav. *slĕmpit*; *sĕlteq*, Jav. *slĕnṭiq* (§ 83); *tjolpak* = *tjopplak*; *salèkarang*, Jav. *selåkarang*; *lòmok*, Jav. *muluq*; *mangkèlas*, Jav. *kalis*; *njèlò*, Jav. *linu* (§ 86 Aanm. 5); *lĕgghis* = *ghĕllis*; *lampò* of *palaor*; *kalòtjer*, Jav. *karutjil*; *salĕbhqr*, Arab. Jav. *sruwal*; *ngalerbè*, Jav. *ngalewer*; *kanaè* of *kanèlaq* van *nganalè*, en dit van *nangalè* (grondwoord *tangalè*) (2); *sengler* of *lengser*; *laon*, Jav. *alon*; *serghing* = *ghirseng*, *tjampĕllaq* = *pantjĕllaq*, *salbhi* = *selbhq*, *djqrĕmmot* = *djqrumĕt*.

Aanmerking. Dat zachte medeklinkers als »klinkend" klankverplaatsing kunnen veroorzaken, daarvan levert het Bataksch voorbeelden op. Wellicht zijn van het Madoereesch daaronder te rekenen: *agghqq* = Jav. *agag*, *abbhq* = Jav. *abab*. Vergelijk ook *bqu* met Jav. *ambu*, *bqqq* met Mak. *aqba*, *buwoq* (Kang.) met *òbúq*.

(1) Zie ook: Inleiding, V*b* 3e.

(2) Voor 't overige is de *q* van *kanèlaq* te verklaren door *nganaleqè*. Deze vorm toch laat zich tot *nganĉlaqè* omzetten waaruit dus *nganèlaq* en *kanèlaq* rechtstreeks moeten zijn ontstaan.

HOOFDSTUK VI.

KLANKVERWISSELINGEN.

---

§ 67. Bij de bespreking van de verschijnselen die hier onder den naam van klankverwisselingen samengevat worden, zullen we ons niet alleen tot die welke binnen het gebied van het Madoereesch zijn te constateeren, bepalen, maar ook de vergelijking meermalen tot het Javaansch vooral, en soms ook tot een andere zustertaal uitstrekken, ten einde alzoo een meer volledig overzicht van het voorkomen der Madoereesche klanken te verkrijgen.

§ 68. *Klinkers.* De *a*- en *i*-klanken worden in het Madoereesch met elkander verwisseld in tal van woorden: *ondhḁr* = *onder, asten* = *esten, naraktak* = *narektek, tjartjar* = *tjertjer, tjalanṭaq* = *tjalanṭeq, tjampar* = *tjemper, kolbḁt* = *kolbit, dhḁllu* = *dhillu, tartar* = *terter, taramtam* = *taremtem, tasanḍhę̆t* = *tasenḍhę̆t, talattjar* = *talettjer, talambhḁk* = *talembhḁk, sanarbhḁ* = *sanerbhḁ, salep* = *sèlep, lanlan* = *lenlen, larlar* = *lerler, larpaq* = *lerpaq, lę̆ttaq* = *lę̆tteq, lèbhḁt* = *lèbhit, langka* = *lengka, panḍḁq* = *penḍḁq, panḍhḁp* = *penḍhḁp, pappa* = *peppè, peppaq* = *peppeq, padjhę̆r* = *pèdjhę̆r, pòṭak* = *pòṭek, djhḁrdjhḁr* = *djhirdjhir, djhḁlḁpeng* = *djhḁlipeng, djhḁlḁddjhḁ* = *djhḁliddjhi, djhḁpet* = *djhipet, djḁbblúng* = *djibblúng, malmal* = *melmel, ghḁnḍhúng* = *ghinḍhúng, ghḁrḁnteng* = *ghḁrinteng, ghḁllu* = *ghillu, ghḁllúq* = *ghillúq, ghḁlḁsat* = *ghḁliset, gḁlḁṭak* = *gḁlḁṭek, ghḁlḁṭat* = *ghḁliṭet, ghúmbhḁq* = *ghúmbhiq, bḁrbḁr* = *birbir, bhúkkak* = *bhúkkek, bhḁlbhḁl* = *bhilbhil, ngatjapak* = *ngatjèpek, nganjap* = *ngènjep.* Zie ook § 71 Aanm.

§ 69. Wisseling van de *a*- en *oe*-klanken komt voor in: *ijḁt* = *ijût, tjarabḁk* = *tjaròbḁk, tję̆pplas* = *tję̆pplos, rę̆mbhḁk* = *rę̆mbhúk, karatòjan* = *karòtòjan, kę̆rpak* = *kę̆rpok, kangsè* (*kangseq*) = *kongsè*

(kongseq), takal = tòkal, tang, ĕttang = ĕttong, sèrang = sèrong, salasar = salòsor, sĕpplak = sĕpplok, lardjaq = lordjúq, lĕddjhar = lĕddjhúr, pòtjak = pòtjok, dĕrrak = dĕrrúk, darang = darúng, djha in ° *laúq,* ° *radja* en ° *dhimor = djhu in* ° *baraq, djha-rabhat = djharubhút, djàkdjàk = djùkdjùk, djhaltoq = djhúltoq, djhambúq = djhúmbúq, gharúndjha = gharúndjhu, gharis = ghuris, garambang = garúmbúng, ghargharr = ghúrghúr, ghalang = ghulang, bak-ghambak = bak-ghúmbak, ghagghaq = ghúgghúq, ghattò = ghúttò, bhalasaran = bhalusaran, bhabhas = bhubhús.* Zie ook § 71 Aanm.

§ 70. Wisseling van een *a*-klank en een *ĕ* komt althans in een voorlaatste of laatste lettergreep veel minder voor: *talak = tĕllak, langker = lĕngker, = palang = pĕllang, ghúndjak = ghúndjĕk, gharúksak = gharúksĕk, ghalaggha = ghalĕggha, gatĕt = gĕttĕt.*

Aanmerking. Reeds uit het groot aantal gevallen waarin een *a*- met een anderen klank (voornamelijk een *i*- of *oe*-klank) wisselt, is op te maken dat de Madoerees althans in de laatste of voorlaatste lettergreep voorliefde voor *a* heeft. Zulks wordt duidelijker, wanneer we de taal met het Javaansch vergelijken; *a* toch komt vaak in het Madoereesch voor, waar het Javaansch een *i*-klank heeft: *amper* = Jav. *emper, tjabhúl* = Jav. *tjebol, kanna (kannaq)* = Jav. *kene, kontjar* = Jav. *kòntjer, kĕttar* = Jav. *gĕtir, kĕttang = kĕteq* (§ 87*b* Aanm. 3), *taratas* = Jav. *tarètes, tata* = Jav. *tetah, talpeq* = Jav. *templeq, tèlang* = Jav. *tiling, sandar* = Jav. *sènde* (§ 81), *suwak* = Jav. *suweq* (§ 89), *salaò* = Jav. *(kĕ-)slijo, lamaq* = Jav. *lèmeq, paras* = Jav. *pères, patang* = Jav. *paling, djharangò* = Jav. *dlingo* (§ 85), *djalna* = Jav. *jitna, djangguq* = Jav. *djènggot* (§ 88), *djhangghar* = Jav. *tjengger* (§ 90 Aanm.), *mantan* = Jav. *manten, mĕllaq* = Jav. *mĕleq, bassò* = Jav. *wisuh, bilaq* (vergel. Jav. *bèleq*), *biddjhan* = Jav. *widjen.*

Daarentegen is Mad. *òreng* = Mal. *orang.*

Niet zelden is een *a*-klank in het Madoereesch ook vertegenwoordiger van een Javaanschen *oe*-klank: *obbhar* = Jav. *òbong* (§ 87*b* Aanm. 1), *tjopplak* = Jav. *tjòploq* (§ 89), *rambing* = Jav. *rómbeng, kataq* = Jav. *kòdoq* (§ 83), *kalottaq* = Jav. *klòtoq, dhalbi* = Jav. *dómble, lorgha* = Jav. *logro, djhadjhalang* = Jav. *sulung* (§ 86 Aanm. 3), *ballúq* = Jav. *wòlu.*

En zoo komt ook *a* in het Madoereesch voor, waar het Javaansch *ĕ* heeft: *naddha* = Jav. *nĕda, tjamplang,* vergl. Jav. *tiĕmplang, raddjha* = Jav. *rĕdja, katok* = Jav. *kĕtog, sattja* = Jav. *sĕtja, sattò* = Jav. *sĕtu, saddjha* = Jav. *sĕdjâ, sabbhan* = Jav. *sabĕn, sangghu* = Jav. *sĕngguh, lambar* = Jav. *lĕmbar, patjarren* = Jav. *patjĕren, paraq* = Jav. *pĕraq, paghar* = Jav. *pagĕr, matta* = Jav. *mĕntah, ghalsĕng* = Jav. *gĕsĕng, bakkor* = Jav. *bĕkur, bhasa* = Jav. *pĕtjah* (§ 99 Aanm.).

Vóór eind-*q* is *a* zelfs noodzakelijk (§ 101): *ĕllaq* = Jav. *ĕlĕt* (§ 88), *adaq* = Jav. *arĕp* (§ 80 en 88 Aanm. 2), *tjattjaq* = Jav. *tjĕtjĕk*, *lalaq* = Jav. *lalĕr* (§ 87*b* Aanm. 2), *djhiraq* = Jav. *djirĕt* (§ 88).

Omgekeerd geldt echter als regel dat, wanneer de sluitletter *q* in het Javaansch achter *a* wordt gevonden en zij in het Madoereesch door *k* wordt vertegenwoordigd, vóór deze, zoo geen *a*, *ĕ* wordt aangetroffen; kortom, dat Jav. *aq* aan Mad. *ĕk* (zoo niet *ak*) beantwoordt; bijv. *kètjĕk* = Jav. *pitjaq*, (§ 89 Aanm. 2), *kòlĕk* = Jav. *kolaq*, *pĕkkĕk* = Jav. *pĕkaq*, *pĕkpĕk* = Jav. *pĕpaq*, *batĕk* = Jav. *wataq*.

In het Javaansch zijn vaak beide vormen in gebruik; bijv.: *pitjaq* naast *pitjĕk*, *pĕkaq* naast *pĕkĕk*, *wataq* naast *watĕk*, *dĕdaq* naast *dĕdĕk*, *tjĕdaq* = *tjĕdĕk*, *sĕsaq* = *sĕsĕk*, *tĕkaq* = *tĕkĕk*, *tjĕtjaq* = *tjĕtjĕk*, *idaq* = *idĕk*, *kĕbaq* = *kĕbĕk*, enz.

Daarentegen beantwoordt een *a* van het Javaansch slechts bij uitzondering aan een anderen klank van het Madoereesch; bijv.: *ghiba* = Jav. *gâwâ*.

§ 71. Omgekeerd wordt de *a* in de derde lettergreep van achteren van drielettergrepige woorden die met een medeklinker beginnen ([1]), niet zelden als *ĕ* uitgesproken; bijv.: voor *samangka*, *sĕmmangka;* voor *naghara*, *nĕgghara*, enz.

Verder voor *ka-dalĕm; kĕd-dalĕm;* voor *kalònon*, *kĕllònon;* voor *tasengsal*, *tĕssengsal;* voor *pamèkol*, *pĕmmèkol;* voor *pakèneq*, *pĕkkèneq;* voor *makèneq*, *mĕkkèneq;* voor *saratos*, *sĕrratos;* voor *sasaka*, *sĕssaka*, enz.

Ook een *i*- of *oe*-klank wordt zoo met *ĕ* verwisseld: *bidhuri* = *bĕddhuri*, *djhúrmòdhi* = *djhĕrmòdhi*, *pònèka* = *pĕnnèka*, enz.

Voor zoover het een prefix betreft, wordt het in de vierde lettergreep van achteren mede vaak met *ĕ* uitgesproken; bijv.: voor *sarupija*, *sĕrrupija;* voor *kaloppaè*, *kĕlloppaè*, enz.

Aanmerking. Begint een drielettergrepig woord met een *a*-, *i*- of *oe*-klank, dan wordt deze nooit verdoft tot *ĕ*: *antara*, *adjhalan;* *èòlok*, *òlaba* nooit: *ĕntara*, enz. Zulks geldt ook bijv. van de *a* (om van de andere klinkers niet meer te spreken) in de derde lettergreep van achteren van woorden, enkel door een achtervoegsel drielettergrepig geworden; zooals: *sampijan*, *dhaghangan*, *rantajja*, *ngakagha*, *ngakalè*, enz.; nooit *sĕmpijan*, enz.

Daarentegen wijzigt zich een *ĕ* vaak in een *a*, wanneer zij vóór een andere *ĕ* komt te staan; bijv. voor *tjĕttjĕmmĕr*, *tjatjĕmmĕr*.

En zoo kan ook een *i*- of *oe*-klank zich in een *a* wijzigen, of omgekeerd: *djhúrmòdhi* = *djharmòdhi*, *pònèka* = *panèka*, *bidhana* = *badhana*.

([1]) D. i. met een anderen medeklinker dan de stomme *k*.

§ 72. De *a* van het aanhechtsel *an* wijzigt zich in *ĕ*, wanneer daaraan nog het suffix *a* of *na* wordt gevoegd: voor *konkonnanna, konkonnĕnna;* voor *matèjana, mateqĕnna,* enz. (1).

§ 73. Verwisseling van een *i*-klank en een *ĕ* vooral in de laatste of voorlaatste lettergreep van het stamwoord komt voor in: *errĕm* = *ĕrrĕm, eḍḍhĕp* = *ĕḍḍhĕp, tjellĕp* = *tjĕllĕp, tjellĕng* = *tjĕllĕng, rampet* = *rampĕt, kĕntel* = *kĕntĕl, kertĕp* = *kĕrtĕp, kèdhĕp* = *kĕddhĕp, kelpĕs* = *kĕlpĕs, kellĕm* = *kĕllĕm, keppong* = *kĕppong, sentaq* = *sĕntaq, sèrĕt* = *sĕrrĕt, palengpèngĕn* = *palĕngpĕngngĕn, njanṭel* = *njanṭĕl, ghimpoq* = *ghĕmpoq, bhúntel* = *bhúntĕl, bilis* = *bilĕs.*

Aanmerking. We kunnen wel aannemen dat de *ĕ* oorspronkelijker is ten minste daar waar het equivalent in het Javaansch *ĕ* heeft, aangezien wisseling van klinkers in deze taal veel minder voorkomt; bijv.: *djhĕlling,* Jav. *dĕlĕng* (§ 85); *mendjhĕn,* Jav. *mĕdjĕn.* Zie ook § 53 Aanm.

§ 74. Verwisseling van een *oe*-klank en een *ĕ* heeft plaats in: *tjalpok* = *tjalpĕk, kartjok* = *kartjĕk, kompĕl* = *kĕmpĕl, koṭṭong* = *koṭṭĕng, tomtom* = *tarĕmtĕm, solpat* = *sĕlpat, pòka* = *pĕkka, ḍgrúsḍús* = *ḍgrĕsḍĕs, mantjòrĕng* = *mantjĕrrĕng, malòkè* = *malĕkkè, ghúrta* = *ghĕrta, ghúrsa* = *ghĕrsa, ghúpplong* = *ghúpplĕng, búttjat* = *bĕttjat, bhulqj* = *bhĕllqj, ngolbúq* = *ngolbĕk.*

Aanmerking. En zoo is *tongngò* = Jav. *tĕngu, sakòdhiq* = Jav. *sakĕḍiq* (§ 53).

§ 75. Verwisseling van een *i*- en een *oe*-klank komt nog al vaak voor; zooals: *èraj* = *òraj, it* = *út, nengngĕp* = *nongngĕp, tjanṭek* = *tjanṭok, tjarèpet* = *tjaròpot, tjèlat* = *tjòlat, ri-ri* = *ru-ru, katteng* = *kattong, kalekker* = *kalokkor, kèpè* = *kòpò, kèpĕk* = *kòpĕk, kèpet* = *kòpot, kempoq* = *kompoq, kempĕt* = *kompĕt, tengteng* = *tongtong, senḍer* = *sonḍer, sarèṭot* = *saròṭot, sèkang* = *sòkang, setset* = *sotsot, saletset* = *salotsot, sèpet* = *sòpot, siḍàng* = *suḍàng, lantè* = *lantò, lenteng* = *lontong, lesles* = *loslos, lènjè* = *lònjò, lengkĕr* = *longkĕr, lengghi* = *longghu, pèsĕr* = *pòsĕr, pèlĕr* = *pòlĕr, pèlĕs* = *pòlĕs, palèsĕr* = *palòsĕr, djikdjik* = *djúkdjúk, djĕggek* = *djĕggok* = *djĕggúk, njalèṭeng* = *njalèṭong, markèkeq* = *markòkoq, mèla* = *mòla, mateṭ-*

(1) Zie Inleiding, *Va* 3°.

teng = *matottong*, *ghąrighiq* = *ghąrughúq*, *gàribàk* = *gàrubàk*, *ghąlimpoq* = *ghąlúmpoq*, *ghimbąk* = *ghúmbąk*, *ghighiq* = *ghughúq*, *ghibhęng* = *ghubhęng*, *bintęp* = *búntęp*, *bąliqbąq* = *bąlúqbąq*, *bhiląt* = *bhuląt*, *bhąlibhąr* = *bhąlubhąr*, *bingkeq* = *búngkeq*, *teltel* = *toltol*, *ngatjètjet* = *ngatjòtjot*.

§ 76. *Lipletters*. In het Madoereesch zelf laten zich *b* en *bh* slechts bij uitzondering met elkander verwisselen: *bęrriq* = *bhęrriq*, *bęttjeq* = *bhęttjeq*, *bąngon* = *bhąngon*. Ook *òbhą* met een gewijzigde beteekenis in plaats van *òbą*.

De *bh* van het Madoereesch is doorgaans representante van *b* in het Javaansch; zooals: *ambhęn*, *ęmbhąn*, *ombhąl*, *òbhą*, *tjabbhi*, *tjòbhą*, *kęmbhąr*, *kęmbhúl*, *kęmbhąng*, *kòbhęr*, *kębbhąt*, *kòbhúng*, *tambhąng*, *tembhąng*, *tabbhu*, *tobbhą*, *tębbhąs*, *sambhęr*, *sęmbhúr*, *sambhąt*, *sambhút*, *sombhąng*, *sabbhąn*, *sabbhrąng*, *sębbhút*, *sębbhúl*, *djhęmbhęr*, *ghąmbhąr*, *ghębbhąl*, *bhęndhu*, *bhąndhąr*, *bhúndhęr*, *bhąntò*, *bhąntęr*, *bhúntel*, *bhąndhą*, *bhęndęr*, *bhuru*, *bhurùn*, *bhąrąng*, *bhirąng*, *bhurúng*, *bhukor*, *bhąkal*, *bhutol*, *bhąsa*, *bhąląka*, *bhąląj*, *bhęddhą*, *bhęddhúk*, *bhudhąk*, *bhudjhąngghą*, *bhąghús*, *bhighąl*, *bhibbhiq*, *bhąbhąr*, *bhubhút*, *bhątang*, *bhunga*, *bhąngka*, *bhęngkong*, *bhąngghą*, enz.

Aanmerking. Op bovenstaanden regel bestaan eenige uitzonderingen; zooals: *ombąq* = Jav. *ómbaq*, *karòbúng* = Jav. *krubung*, *kambąng* = Jav. *kambang*, *kęmbúng* = Jav. *kęmbung*, *kombąng* = Jav. *kómbang*, *dhąlbi* = Jav. *dômblé*, *tembą* = Jav. *timbå*, *bętta* = Jav. *bętah*, *bąbi* = Jav. *babi*, *babún* = Jav. *bawon*. Zie ook § 37.

§ 77. Daarentegen is *b* in het Madoereesch = *w* in het Javaansch: *èbu* (Jav. *ewuh* en *èwu*), *òbą*, *bún-abún*, *abit*, *òbąng*, *tjambúr*, (Jav. *samur*, d. i. *sa* + *wur*), *rèbút*, *kabin*, *kabąter*, *kabąsa*, *kabulą*, *kabąbą*, *dhąbęk*, *dhibąsa*, *sabúng*, *sòbúng*, *dhąbu*, *djhubądhą*, *mabi*, *ghúmbing* (Jav. *guwing* en *goweng*), *ghibą*, *ghąbąj*, *bątja*, *bąrna*, *bąrąs*, *birąng*, *bękkas*, *bątò*, *buta* (Oud-Jav. *wuta*), *bątęk*, *bęssè*, *bąli* (Oud-Jav. *wali*), *bąliq*, *bąlęs*, *bąląng*, *biląng*, *buląng*, *bąddhą*, *będdhi*, *będdhąq*, *bądjąng*, *bubúng*, *bungò*, *búngkal*, enz.

Aanmerking 1. Eenige woorden maken daarop een uitzondering; zooals: *matambhru*, vergl. Jav. *tanwruh*, *sambhurughąn* = Jav. *wúqan*, *bhúngkos* = Jav. *wúngkus*, doch ook *búngkus* (*Bimå* °).

Aanmerking 2. Voor zoover bekend, is *w* slechts in *tjaoq* = Jav. *tjawuq* verdwenen. In dit opzicht is het Madoereesch meer behoudend dan het

Javaansch. Zoo is Mad. *bądą* = Jav. *ora* (Oud-Jav. *wwara*). Mad. *budją* = Jav. *ujah*. In de Javaansche spreektaal zegt men gewoonlijk zelfs *ĕngaqnå* voor *wĕngaqnå*, enz.

Aanmerking 3. Verwisseling van *p* of *b* met *m* komt voor in: *pagghún* = *magghún*, *bigghiq* = *megghiq*, *èlop* = Jav. *alum*.

§ 78. *Tandletters*. De *d* wordt in het Madoereesch zeer zelden aangetroffen. Als regel geldt dus dat Jav. *d* = Mad. *dh* is: *ondhúr* = Jav. *úndur*, enz., enz.

Verwisseling van *dh* en *d* komt dan ook slechts in ettelijke woorden voor; zooals: *bidhuri* = *biduri*, *bidhąddhąri* = *bidąddąri*. Zie ook § 37.

§ 79. *Tongletters*. Verwisseling van *ḍh* en *ḍ* komt in het Madoereesch zeer zelden voor: *ḍhągghiq* naast *ḍągghiq*.

1e. De *ḍh* van het Madoereesch beantwoordt in de meeste gevallen aan de Javaansche *ḍ*; zooals: *anḍhi*, *anḍhĕk*, *onḍhąng*, *eḍḍhĕp*, *aḍḍhąng*, *naḍḍhą*, *tjĕnḍhĕk*, *tjenḍhúl*, *tjaḍhąng*, *ranḍhą*, *kanḍhąghą*, *kanḍhąng*, *kaḍhąli*, *tanḍhą*, *tanḍhu*, *tanḍhing*, *tonḍhúng*, *tĕḍḍhą*, *sĕnḍhąl*, *sanḍhąng*, *sanḍhing*, *sonḍhąng*, *sĕḍḍhút*, *sĕḍḍhĕng*, *lendhu*, *lanḍhijąn*, *panḍhi*, *ponḍhút*, *panḍhita*, *pĕḍḍhĕs*, *paḍhąng* (*maḍhąng*), *paḍḍhąng*, *pĕḍḍhąng*, *ḍhąqąr*, *ḍhątjen*, *ḍhąrąt*, *ḍhukon*, *ḍhąsar*, *ḍhĕssĕk*, *ḍhuḍhą*, *ḍhiḍhis*, *ḍhądjúng*, *ḍhudjúng*, *ḍhimen*, *ḍhąmmang*, *ḍhąbu*, *ḍhingen*, *ḍhąngka*, *ḍhúngkol*, *ḍhingḍhing*, *djhuḍhu*, *monḍhu*, *manḍhąpa*, *ghinḍhúng*, *ghąḍhi*, *ghuḍhik*, *ghĕḍḍhughąn*, *ghąḍḍhing*, *ghąḍḍhúng*, *ghĕḍḍhąng*, *ghĕḍḍhúng*, *bhąnḍhą*, *bhĕnḍhi*, *bhąnḍhing*, *bąḍḍhą*, *bhąḍhi*, *bhĕḍḍhą*, *bĕḍḍhi*, *bĕḍḍhąq*, *bĕḍḍhąr*, *bąḍhúk*, *bhĕḍḍhúk*, *bhuḍhąk*, *bhĕḍḍhąl*, enz.

2e. Soms is echter Mad. *ḍ* = Jav. *ḍ*; zooals: *èḍąng*, *tjanḍiq*, *kòḍúng*, *sanḍąr*, *paḍą*, *panḍąn*, *ḍątĕng*, *ḍuląng*, *ḍĕppa*, *ḍąḍą*, *ḍąnga*, enz.

§ 80. De *ḍ* of *ḍh* en *r* wisselen in: *ḍąq-ḍąmma* = *ḍąq-rąmma*, *radją* in *djhą-rądją* van *ḍądją*, *ḍąq-ḍiją* = *ḍąq-riją*, *ḍąq-ḍintò* = *ḍąq-rintò*, *ḍhąpĕt* = *rapĕt*, *ḍhąngkeq* = *rangkeq*, *ḍhąmpet* = *rampet*.

Aanmerking 1. Doch *r* in een zustertaal beantwoordt gewoonlijk aan *ḍ* in het Madoereesch; bijv.: *aḍąq* = Jav. *arĕp*, *òḍiq* = Jav. *urip*, *òḍąng* = Jav. *urang*, *tèḍúng* = Jav. *turu* (§ 81 en § 87 Aanm. 1), *sòḍu* = Jav. *suru*, *paḍi* = Jav. *pari*, *ḍąún* = Jav. *ron*, *ḍąrą* = Jav. *rah*, *ḍuri* = Jav. *ri*, *ḍuwąq* = Jav. *ro*, *maḍu* = Jav. *maru*, *mòḍą* = Jav. *murah*, *bąḍą* = Oud-Jav. *wwara*, *buḍi* = Jav. *wuri*, *ngòḍą* = Soend. *ngòra*.

Aanmerking 2. Verwisseling van *r* en *n* of *l* heeft plaats in: *senglor* = *senglon*, *djąrumĕt* = *djąlumĕt*, *òner* = *ònel*. Van twee op elkander volgende *r*'s behoeft de eerste niet zooals in het Javaansch in *l* gewijzigd te worden; bijv.: *rarra*, *ròrò*. Van eenige bestaan evenwel zulke dubbelvormen; zooals: *rèrè* = *lèrè*, *rèren* = *lèren*.

§ 81. De *r* komt als beginletter in de plaats van de stomme *h* van het Javaansch of zij treedt als sluitletter op, waar het Javaansch een open lettergreep heeft: *òlar* = Jav. *ulå*, *sandąr* = Jav. *sénde*, *kapor* = Jav. *apu*, *tĕllor* = Oud-Jav. *hantĕlū*, *tabąr* = Jav. *tåwå*, *kĕmmor* = Jav. *kĕmu*, *èpar* = Jav. *ipe*, *òreng* = Jav. *wong* (Oud-Jav. *wwang*), *òraq* = Jav. *uwat* (in *kuwat*), *ḍąrą* = Jav. *rah*, *tarò* = Jav. *toh*, *ghĕrrĕm* = Jav. *bam* (§ 87 Aanm. 4), *djhąrùm* = Jav. *dom*, *tarom* = Jav. *tom*, *ratos* voor *atos* = Jav. *atus*, *ròma* = Jav. *omah*, *rĕbbhùng* = Jav. *ĕbung* (¹).

Aanmerking. In het Madoereesch zijn dubbelvormen als *ĕnḍĕr* = *ĕnḍi* (§ 101 Aanm.) zeldzaam.

§ 82. Daarentegen beantwoordt *r*, *ḍ* of *n* van het Javaansch aan *l* van het Madoereesch in: *lĕnna* = Jav. *rĕnå*, *èlong* = Jav. *irung* (Mal. *idung*), *aleq* = Jav. *aḍi* (Oud-Jav. *ari*), *lanas* = Jav. *nanas*.

Aanmerking 1. Omgekeerd is echter: *tasĕrnaq* = Jav. *kasĕlaq*, *djhąrąngò* = Jav. *dlingo* (ook *dringo*), *tanalè* = Jav. *tĕlale*.

Aanmerking 2. Mad. *n* is = Jav. *m* in: *malan* = Jav. *malam*, *apĕn* = Jav. *apĕm*.

Aanmerking 3. De *n* komt in de plaats van een andere tongletter of van een tandletter in: *ḍùmpa* = *nompa*, *ḍąpaq* = *nąpaq*, *ḍhąmmang* = *nammang*, *ngĕrrĕs* = *ngĕnnĕs*, *dhùttol* = *nattol*. Vergelijk § 103c.

§ 83. Opmerkelijk is het dat soms een niet-nasale tongletter en een tandletter van dezelfde intensiteit met elkander wisselen. Zoo bestaat ten minste: *kapèteng* naast *kapèṭeng*, *mantĕllĕng* = Jav. *manṭĕllĕng*, *landhĕp* naast *lanḍhĕp*.

En zoo beantwoordt verder een Madoereesche tandletter aan een Javaansche tongletter; bijv. in: *kataq* = Jav. *kòḍoq*, *dhąddhąli* = Jav. *ḍaḍali*, *dhuwąq* = Jav. *ḍuwĕt* (§ 88), *dhibiq* = Jav. *ḍewe*, *sĕlteq* = Jav. *slĕnṭiq*, *pĕddhi* = Jav. *pĕrih*, *mĕddhĕm* = Jav. *mĕrĕm*, *ghitek* = Jav. *gèṭeq* (§ 89), *ghąlteq* = Jav. *glaṭiq*.

(¹) Die meer omtrent deze klankwet wil weten, zie Dr. J. L. A. Brandes, Bijdrage tot de vergelijkende klankleer der Westersche afdeeling van de Maleisch-Polynesische Taalfamilie.

§ 84. *Verhemelteletters.* Verwisseling van *djh* en *dj* komt voor bijv. in: *djąrumę̆t* = *djhąrumę̆t, djąrit̤ę̆t* = *djhąrit̤ę̆t.* Als regel kan worden aangenomen dat Mad. *djh* = Jav. *dj* is; zooals: *addjhąq, òdjhúng, ròdjhąk* (§ 89), *kadjhąng, dhikdjhądją, tèdjhą, tadjhin, toddjhu, sanąddjhąn, saddjhą, sadjhi, pandjhę̆r, pendjhúng, pòdjhą, padjhę̆r, djhę̆nnę̆ng, djhirąq* (§ 88), *djhąrąn, djhę̆rrúk, djhąlą, djhuli, djhąlma, djhuḍhu, djhądjhąl, djhąmaq, djhę̆mbhę̆r, djhąmang, djhąghąl, djhubądhą, djhąngghę̆rrę̆ng, ghąndjhąr*, enz.

Aanmerking. Woorden als *djúmblę̆ng* (Jav. idem), *sadjąq* (Jav. *sadjaq*) schijnen aan het Javaansch te zijn ontleend. Maar *djąnggúq* = Jav. *djénggot*, zal wel een zuiver Madoereesch woord zijn.

Naast *sanaddjhąn* is ook *sanaddjąn* niet ongehoord.

§ 85. De *djh* van het Madoereesch beantwoordt ook aan de *d* van het Javaansch: *ondjhąng* = Jav. *úndang, kę̆ddjhudhę̆n* = Jav. *kę̆dutę̆n, kèdjhúng* = Jav. *kidung, djhąu* = Jav. *doh, djhę̆n* = Jav. *dę̆n, djhąrąngò* = Jav. *dlingo, djhuwąl* = Jav. *dol, djhąląn* = Jav. *dalan, djhiląt* = Jav. *dilat, djhę̆lling* = Jav. *dę̆lę̆ng, budjhę̆l* = Jav. *wudę̆l.*

Aanmerking. In het Javaansch wordt soms ook *dj* in plaats van een oorspronkelijker *d* aangetroffen; bijv.: *landjrat* van *landrat; padju* voor *padu;* vooral vóór *j: sanadjan* in plaats van *sanadyan*, enz. Zoo is het begrijpelijk dat, daar immers Jav. *dj* mede aan Mad. *djh* beantwoordt, Jav. *d* = Mad. *djh* is, en niet = Mad. *dj.*

§ 86. Daarentegen beantwoordt *dj* van het Madoereesch aan *j* van het Javaansch; zooals: *ardją, adju, adjunan, adjąm, nadjąka, tjadją, radją, radji, kadją, kadju, dhudjąn, sadjąn, ladjąr, ladjąngan, pardjughą, padju, papadjún, padjúng, ḍhudjúng, djątna, moldją, bądjąng, bhądją, bhudjúng* (Jav. *bòjong* en *bujung*), enz.

Aanmerking 1. De *djh* komt als vertegenwoordigster van de Jav. *j* in 't geheel niet voor.

Aanmerking 2. Soms wordt de Jav. *j* in het Madoereesch door *tj* vertegenwoordigd: *òtję̆l* = Jav. *uję̆l, kètję̆r* = Jav. *kiję̆r.*

Aanmerking 3. De *tj* (*djh*), *s* en *nj* wisselen af in ettelijke woorden: *bąssa* = *bąttja, assę̆m* = *attję̆m, assen* = *attjen, sangghirąng* = *tjangghirąng, lèsę̆ng* = *lètję̆ng, njanjar* = *sasar, bhąsa* = Jav. *pę̆tjah, pessè* = Jav. *pitjis* (ook *pisis*).

Verder is Jav. *bòsoq* = Mad. *búttjoq*, Jav. *sulung* = Mad. *djhądjhąląng.*

Aanmerking 4. Onderlinge verwisseling van *t* en een verhemelteletter heeft plaats in: *talòpaghąn* = Jav. *tjlupaq, teppang* = Jav. *pintjang, tabhúng* = *sąbhúng, tadjąp* = Jav. *sajap.*

Aanmerking 5. Een tongletter wordt met een verhemelteletter verwisseld in: *njèsĕr* = *nèsĕr*, *njèlò* = Jav. *linu*, *anjè* = Jav. *ani*, *djhąmoq* = *ḍhąmoq*.

Aanmerking 6. Verwisseling van een lipletter met een verhemelteletter komt voor in: *katjer* = Jav. *kiwå*, *bhiteng* = *djhiteng*.

Aanmerking 7. De *s* wordt soms daar aangetroffen, waar men een open woord zou verwachten: *ghąląghąs* = Jav. *glagah*, *tolghĕs* = *tòghĕl*, *tampĕs* = Jav. *tampu*.

§ 87. *Keelletters.*

a. De *g* komt in het Madoereesch zeer weinig voor; in verreweg de meeste gevallen hoort men *gh*. Als regel kan dus worden gesteld dat *gh* van het Madoereesch = *g* elders is: *aghąma* = Jav. *agåmå*, enz., enz.

b. De *ng* wisselt met de *r* of *n* in: *settong* = *settor*, *koṭṭĕng* = *koṭṭĕr*, *kaònang* = *kaònar*, *ṭaṭṭang* = *ṭaṭṭar*, *sanglong* = *sanglor*, *senglong* = *senglor*, *dhumeng* = *dhumen*, *kangan* = *kanan*.

Aanmerking 1. Zoo is *tèḍúng* = Mal. *tidur*, *aeng* = Mal. *ajar*, *obbhąr* = Jav. *òbong*, *gąlúnḍúr* = Jav. *glunḍung*.

Aanmerking 2. Ook *q* en *r* of *n* wisselen; zooals: *òlaq* = Jav. *ulĕr*, *lalaq* = Jav. *lalĕr*, *taq* = Jav. *tan* of *tar*, *angoq* = *angor*, *ngoqngoq* = *ngonngon*.

Daarentegen is Jav. *lèpeq* = Mad. *lèper*.

Aanmerking 3. Soms is *ng* van het Javaansch = *q* (of stomme *h*) in het Madoereesch; zooals in: *kakaq* = Jav. *kakang*, *maqar* = Jav. *mangar*, *raqa* = Jav. *rang*, *rangkaq* = Jav. *brangkang*, *ghulúq* = Jav. *gulung*. In *abąk* = *abąng* is *k* = *ng*.

Daarentegen is *ghądhĕbbhúng* = Jav. *gadĕbog* (lees *gadĕbok*), *kĕṭṭang* = Jav. *kĕṭeq*, *settong* = Jav. *sitoq*, *tèḍúng* = Jav. *turu*.

Aanmerking 4. Een keelletter komt wel eens in de plaats van een lip-, tand- of verhemelteletter; bijv.: *ghąnḍhing* = *bhąnḍhing*, *ghąlúddhru* = Jav. *bludru*, *ghĕrrĕm* = Jav. *bam*, *ghąllu* = *dhąllu*, *ghąrighiq* = Jav. *dridji*, *praghąta* = Jav. *pradåtå*, *ghąngan* = *djhąngan*, *bighi* = Jav. *widji*. Daarentegen is *njĕllò* = Jav. *ngĕlu*.

§ 88. *De scherpe klemletters* (*tenues*). De *t* van het Javaansch of van een andere verwante taal wordt in het Madoereesch vaak door *q* vertegenwoordigd: *areq* = Jav. *arit*, *òraq* = Jav. *urat*, *ĕmpaq* = Jav. *papat*, *angaq* = Jav. *angĕt*, *angkaq* = Mal. *angkat*, *atjèreq* = Jav. *kĕtjerit*, *raoq* = Mal. *raut*, *rĕbbhúq* = Jav. *rĕbut*, *rĕngngeq* = Mal. *rĕngit*, *kaddhúq* = Jav. *kadut*, *kòleq* = Jav. *kulit*, *kĕppeq* = Jav. *kĕmpit*, *kabąq* = Jav. *kawat*, *dhuwąq* = Jav. *ḍuwĕt*, *tĕrbiq* =

Mal. *tẹ̆rbit, tòpaq* = Jav. *kupat, sakeq* = Mal. *sakit, sẹ̆ḍḍhąq* = Jav. *sẹ̆ḍẹ̆p, paeq* = Jav. *pait, djhąiq* = Mal. *djait, djhirąq* = Jav. *djirẹ̆t, djhąrąbąq* = Jav. *djrawat, ghąnḍhúq* of *kanḍhúq* = Jav. *kanḍut, ghẹ̆nḍhiq* = Jav. *kẹ̆nḍit, bẹ̆rrąq* = Jav. *wrat, buwąq* = Mal. *muwat, bẹ̆lliq* = Jav. *wẹ̆lit, bẹ̆llúq* = Jav. *wẹ̆lut, bhudjúq* = Jav. *bujut, bhúbbhúq* = Jav. *bubut.*

Aanmerking 1. Dat het Madoereesch ook binnen zijn eigen gebied een enkelen keer *q* voor *t* heeft, bewijzen *angkaq* = *angkat, kolbąq* = *kolbąt, tèkeq* = *tèket.* Zie verder § 103*d*.

Aanmerking 2. Veel zeldzamer is de verwisseling van *p* elders met *q* in het Madoereesch: *òtjaq* = Jav. *utjap, èroq* = Mal. *irup, aḍąq* = Jav. *arẹ̆p, òḍiq* = Jav. *urip.*

Het omgekeerde komt zoo goed als in 't geheel niet voor; evenwel is Jav. *wadjiq* in het Mad. *bądjhit*, en Jav. *sẹ̆nggruq* = Mad. *sẹ̆rgút.*

§ 89. Als regel geldt dat woorden die in het Javaansch *q* als sluitletter hebben, in het Madoereesch door *k* gesloten zijn: *onḍhąk, ondjhúk, ẹ̆nṭek, arak, òsok, alok, apek, adjhąk, amok, ẹ̆mbhúk, tjanḍhąk, tjonḍhúk, tjarek, tjẹ̆kkek, tjopplak, tjangak, ratjek, rẹ̆ssek, ròsak, ròdjhąk, kẹ̆rrek, kadhúk, kòtok, kòsek, kòlak, kamarok, kaṭek, kẹ̆ṭṭok, dhúk, tẹ̆rrak, tasmak, tẹ̆llek, tẹ̆llok, tapok, tampek, tombhąk, sòrak, suwak, salak, samak, sabidhąk, lentjak, lèrek, lẹ̆ttek, lòmok, pònok, pẹ̆nḍhúk, ponḍhúk, pòtjok, pòlok, pòpok, pijak, pẹ̆ṭṭek, ḍhimpok, djhąrąk, djhẹ̆rrúk, mandhẹ̆llik, mẹ̆rrak, mẹ̆llek, mẹ̆llok, mòghúk, ghąlubhúk, burúk, bhąlẹ̆rąk, bhąlulúk, bąḍhúk, bhibhik, bhąṭek, bhąṭok, ngantok.*

Aanmerking 1. Daarentegen bepalen zich de gevallen dat Jav. *q* beantwoordt aan Mad. *q* slechts tot ettelijke woorden; bijv.: *anaq, ombąq, kòdhiq, kataq, tanaq, sẹ̆lteq, lamaq, djhąmaq, manoq, ghąlteq, bąṭoq.*

Wij kunnen aannemen dat *k* in allen gevalle de oorspronkelijke letter is, zoodat Jav. *q* = Mad. *q* ouder moet zijn dan Jav. *q* = Mad. *k*. Doch terwijl het Javaansch bij zijn verdere ontwikkeling elke eind-*k* in *q* heeft gewijzigd, heeft het Madoereesch de *k* als sluitletter meestal behouden, en dit, wel opmerkelijk, niettegenstaande deze taal de neiging vertoont om een oorspronkelijke *p* of *t* in *q* te veranderen.

Aanmerking 2. Onderlinge verwisseling van *p*, *t* en *k* heeft zelden plaats. Van die van *p* en *k* leveren voorbeelden op: *tantjẹ̆p* = *tantjẹ̆k, tatarop* = *tatarok, sabąb* (lees *sabąp*) = *sabąk, rapẹ̆t* = *rakẹ̆t, kòṭol* = Jav. *pòṭol, kètjẹ̆k* = Jav. *pitjaq, kantjèngẹ̆n* = Jav. *pantjingẹ̆n.*

Van *p* en *t*: *pẹ̆rghẹ̆m* = Jav. *tẹ̆kẹ̆m, pẹ̆ḍḍhąs* = Jav. *tẹ̆ḍas, pòkol* = *tòkol.*

Van *t* en *k*: *pèṭet* = *pèṭek, djhurút* = *djhurúk.*

§ 90. *Verzachting van medeklinkers.* Een eigenaardigheid van het Madoereesch is het dat een scherpe sluitconsonant wordt verzacht, wanneer hij als beginletter van een éénlettergrepig achtervoegsel moet optreden: *tjĕllodhą* van *tjĕllot* + *a*, *abiddhą*, van *abit* + *a*, *karĕbbhą* van *karĕp* + *a*, *karòsaghąn* van *ka* + *ròsak* + *an*, enz. Meer constant is de verzachting vooral, wanneer het suffix *è* is dat dan *i* moet luiden: *njambhądhi* van *sambhąt* + *è*, *njòpaghi* van *sòpak* + *è*, *njĕpsĕbbhi* van *sĕpsĕp* + *è*; *njambhątè*, *njòpakè*, *njĕpsĕppè*, enz. daarentegen komen zelden voor.

Daarbij wordt de verzachte consonant steeds geaspireerd uitgesproken.

Wijders komt verzachting van een beginconsonant voor in: *kaḍhik* = *kaṭek*, *dhuli* = *tòlè*, *dhąląten* = *talaten*, *dhúngkĕt* = *tongkĕt*, *ḍądhĕng* = *ḍątĕng*, *ghĕnḍhi* = *kĕnḍhi*, *ghąnḍhúq* = *kanḍhúq*, *ghąnṭeq* = *kanṭeq*, *ghúrghúr* = *korkor*, *ghulą* = *kulą*, enz.

Aanmerking. Ten einde de vraag te beantwoorden, welke klank de oorspronkelijke is, gaan we op de Javaansche of Maleische vormen af, die immers doorgaans niet zoo aan verandering onderhevig zijn als de Madoereesche. Ten opzichte van veel andere woorden verkeeren we echter in 't onzekere of we met een verzachting dan wel een verscherping te doen hebben; bijv.: *ghuląp* = *kòlap*, *ghĕrbhąj* = *kĕrbhąj*, *ghĕḍḍhĕk* = *kĕḍḍhĕk*, enz. Doch de Madoerees schijnt meer neiging te hebben een beginmedeklinker te verzachten dan te verscherpen; ten minste wanneer we zijn taal met het Javaansch vergelijken, blijken de gevallen waarin een Javaansche scherpe consonant in het Madoereesch door een zachte vertegenwoordigd wordt, die waarin omgekeerd een Jav. zachte medeklinker = een Mad. scherpe is (§ 91), te overtreffen. Zoo is *ḍhiḍḍhiq* = Jav. *ṭiṭiq*, *djhąngghąr* = Jav. *tjengger*, *bhiṭṭas* = Jav. *peṭas*, *bhąsa* = Jav. *pĕtjah*, *bhúngkas* = Jav. *púnqkas*, *èghĕm* = Jav. *ingkĕm*, *pĕrghĕm* = Jav. *tĕkĕm*, *ghąlubhúk* = Jav. *klubuq*, *ghĕnḍhiq* = Jav. *kĕnḍit*, *ghąlúmpoq* = Jav. *klúmpuq*.

Bovendien, de verzachting van een als beginletter uitgesproken consonant ten minste, berust op gemakzucht: vóór een klinker, doch vooral tusschen twee klinkers, laat zich een zachte, d. i. klinkende, consonant gemakkelijk uitspreken.

Is het aanhechtsel echter twee- of meerlettergrepig, dan wordt de sluitconsonant van het stamwoord, mede als beginletter van het aanhechtsel optredende, zelfs in de laatste functie nog scherp uitgesproken; bijv.: *ĕnrĕppot-taghi* van *rĕppot* (§ 109).

§ 91. *Verscherping van medeklinkers.* Als sluitletter daarentegen wordt elke consonant steeds verscherpt uitgesproken; hetzij zij oor-

spronkelijk reeds scherp is of niet. Zoo wordt *sabqb* als *sabqp* uitgesproken; *abdhi* als *apdhi;* de eerste *d* in *abiddhq* van *abit* als *t: abitdhq,* enz.

Veel minder vaak heeft echter verscherping van een beginconsonant plaats; zooals in: *kandhibq* = *ghqndhibq, kĕndĕng* = *gĕndĕng, kĕddhughqn* = *ghĕddhughqn, kĕddhqng* = *ghĕddhqng, kĕmpal* = *ghĕmpal, kèbq* = *ghibq, pĕttok* = *bhĕttok.*

Aanmerking 1. Zoo is *pètjĕt* = Jav. *pidjĕt, sòtok* = Jav. *sòdoq, lontjong* = Jav. *londjong.*

Aanmerking 2. De verscherping van een sluitconsonant laat zich aldus begrijpen.

Na de uitspraak van elk woord volgt een korte rust die verwijding van de stemspleet met zich brengt. Alzoo is het gemakkelijker een sluitconsonant die als zacht vernauwing van de stemspleet zou eischen, verscherpt uit te spreken, d. i. de stemspleet maar nu in eens te verwijden, d. i. de spieren te ontspannen om spoediger tot de rust te komen. Dat geldt ook, wanneer een sluitconsonant verdubbeld wordt en zoo mede als beginletter wordt uitgesproken: tusschen de sluit- en de beginletter moet immers de drukgrens zijn die weder een korte rust met zich brengt; alzoo: *tjĕllot-dhq.*

Beginletter zijnde laat zich de consonant evenwel gemakkelijker als een zachte klank uitspreken, aangezien de volgende klank een klinker is.

§ 92. *Assimilatie en dissimilatie,*

a. Regressieve en volkomen assimilatie. Een consonant wordt aan een voorgaande consonant geheel gelijk gemaakt in de gevallen behandeld in § 46, zooals *manossa,* enz. Verder in: *tangngè* en *sengnga* (eigennaam) waarover § 48 Aanm.

b. Regressieve en onvolkomen assimilatie. Daaronder zijn te rekenen de vele gevallen dat de kleur van een klinker door de intensiteit van den voorgaanden medeklinker wordt bepaald (§ 27 en § 28).

c. Progressieve en volkomen assimilatie. Een neusklank die midden in een woord door een niet-nasale consonant gevolgd wordt, wordt hieraan volkomen geassimileerd in: *tegghu* = *tengghu, magghq* = *mangghq, ghqttong* = *ghqntong,* enz. Zie § 48.

Aanmerking. Eigenlijk hebben we in de gevallen dat een zachte geaspireerde medeklinker voorkomt, zooals in *tegghu,* met een onvolkomen assimilatie te maken. Doch naar analogie met de andere gevallen, zooals *ghqttong,* brengen we ze onder de volkomen assimilatie die dan ook plaats zou hebben, indien de werking van een ander beginsel zulks niet belette.

d. Progressieve en onvolkomen assimilatie. Voor zoover den invloed van een consonant op een andere consonant aangaat, heeft progressieve onvolkomen assimilatie plaats in werkwoordelijke vormen met het nasaal prefix *ĕng*, welker stam met een zachten of een scherpen onvolkomen medeklinker begint. Doch hierover zie § 103*c*.

e. Reciproque en volkomen assimilatie. Daartoe behooren de gevallen waarin oorspronkelijk een consonant als beginletter door *j* of *w* gevolgd wordt: *kottja* (lees: *kotjtja*) = Arab. *kūfiah, attjon* (lees: *atjtjon*) = Arab. *afiun, ghĕddjhùk* (lees: *ghĕdjdjhùk*) = Jav. *gĕbjog* (§ 46).

f. Reciproque en onvolkomen assimilatie. Daartoe zijn te rekenen de gevallen behandeld in § 90; zooals *karòsaghan* voor *karòsakan* van *ròsak*, enz.

g. Dissimilatie.

1°. Gevallen van dissimilatie zijn klankveranderingen als *rówa* of *ruwa* voor *ròwa, satèja* of *satija* voor *sàtèja, éesseqè* of *iesseqè* voor *èesseqè, njapówè* of *njapuwè* voor *njapòwè* (§ 30).

De oorspronkelijke *i*- of *oe*-klank namelijk grenst in de klankenreeks: *ù, ò, a, è, i,* onmiddellijk aan den klinker van de volgende lettergreep (in casu *è-a* of *ò-a*), of is als de vocaal van deze lettergreep, zoo niet daaraan geheel gelijk (*è-è*), ten minste even ver verwijderd van de *a* in die reeks (*ò-è*). Die klankveranderingen hebben dus ten doel om een scherper onderscheid tusschen de klanken der op elkander volgende vocalen te maken.

2°. Dissimilatie heeft verder plaats in gereduplicеerde vormen waarin namelijk een *i*-, *oe*- of *ĕ*-klank doorgaans in een *a* veranderd wordt; zooals: *tjatjòpò* voor *tjòtjòpò, daduwaq* voor *duduwaq, lalèmaq* voor *lèlèmaq, ghaghirĕn* voor *ghighirĕn, tatĕlloq* voor *tĕttĕlloq* (§ 104).

Zulks wordt in de hand gewerkt door de veranderlijkheid van den klinker als dien der derde lettergreep van achteren (§ 71).

HOOFDSTUK VII.

WOORDVORM.

---

§ 93. *Stamwoorden.* Zij zijn meestal tweelettergrepig of kunnen ten minste tweelettergrepig gemaakt worden door middel van een vóórslag; zie § 50.

§ 94. Eenlettergrepige stamwoorden worden vooral vertegenwoordigd door zulke die een betrekking aanduiden: *è, sè, ḍąq, ka, taq, loq.* Zie verder § 120.

§ 95. Drielettergrepig zijn vele namen van planten; zooals: *samangka, kamèrè, katjapè, binuwa.*

Verder vindt men drielettergrepige stamwoorden, waar een vloeiletter middellijk tusschen twee andere medeklinkers komt te staan: *ghąrita, karòḍúq, tjąlana, ngalòtjor,* enz. Doch de neiging tot tweelettergrepigheid doet zich hier vooral gelden, zoodat zulke woorden niet zelden als tweelettergrepige worden uitgesproken; bijv. *ghrita,* enz.

§ 96. Ter vorming van stamwoorden bedient de Madoerees zich vaak van een wortelverdubbeling. Deze vertoont tweeërlei vormen:

1e. Dien van een volledige verdubbeling waarbij elke klank wordt herhaald: *tję̆ptję̆p, tjeptjep, karkar, korkor, kotkot, kę̆pkę̆p, sę̆psę̆p, pę̆kpę̆k, djhąrdjhąr, ṭokṭok,* enz.

2e. Dien met een dubbelen medeklinker: *tjattjap, tjettjep,* enz. Zie § 47 en de Aanmerking.

§ 97. Ook heeft vorming van een stamwoord plaats door splitsing van den wortelklinker in twee gelijke klanken: *roqom* = Jav. *rum, dhúqúm* = Jav. *dum, taqal* = Jav. *tal, laqas* = Jav. *las, bąqą* = Mal. *bah.*

Aanmerking. Niet alle dergelijke hiaatvormen zijn door klanksplitsing uit eenlettergrepige wortels ontstaan; bijv.: *ḍhąqąr* = Soend. *ḍahar*, en zulks terwijl het Soendaneesch anders ook dezelfde neiging tot klanksplitsing vertoont; zooals: Soend. *boqol* = Jav. *bol*, Soend. *goqong* = Jav. *gong*, Soend. *tjaqah* = Mal. *bah*.

§ 98. Vorming van stamwoorden door vocaalverandering komt ook voor, d. i. de beteekenis van twee overigens gelijke woorden kan naar gelang de vocaal anders is eenigszins verschillend zijn. Die klankwijziging betreft oorspronkelijk althans slechts klanknabootsingen, maar de taal past ze vervolgens ook toe op gevallen dat er onderscheid wordt gemaakt tusschen *kleine en groote* voorwerpen of hoeveelheden. En wel in dezer voege: terwijl een zwaar dof geluid door een doffen klank, namelijk in 't algemeen een *oe*-klank, en een helder geluid in 't algemeen door een *i*-klank wordt wedergegeven, gebruikt men woorden met een doffen klank van groote, met een helderen klank van kleine voorwerpen of hoeveelheden. Zoo worden *tjĕṭṭor, tjĕṭṭar* en *tjĕṭṭer* als klanknabootsingen van zweepslagen gebezigd; *tjĕṭṭer* echter doelt op een geluid van hoogeren toon dan *tjĕṭṭar*, en dit dan *tjĕṭṭor*. En zoo zijn *agąlinḍing* en *agąlùnḍùng* beide: rollen, doch *agąlinḍing* van kleinere voorwerpen dan *agąlùnḍùng*; *maneqneng* of *malĕnṭeng*: opzwellen, doch in minderen graad dan *manoqnong* of *malĕnṭong*.

Aanmerking 1. Op een ander beginsel berust het verschil in vocaalklank tusschen de aanwijzende voornaamwoorden *rija* en *ruwa*; *rija* doelt op iets dat, zooals de lippen door den aangenomen stand bij de *i*-vorming zulks als met den vinger aanwijzen, zich in de nabijheid van den spreker bevindt; in onderscheiding van *ruwa* dat overeenkomstig den stand van de lippen bij de vorming van de *u*, op een meer verwijderd voorwerp slaat.

Terwijl de Madoerees alzoo echter slechts twee onderscheidingen maakt, kent de Javaan er drie door middel van zijn: *kije, kuwe* en *kae*; of *iki, iku* en *ikå*; ook *kene, kono* en *kånå*; *mrene, mrono* en *mrånå*.

Aanmerking 2. Nog een andere categorie van klanknabootsende woorden mag hier vermeld worden. Met een ingevoegde trilletter namelijk laat zich een eenigszins gerekt geluid plastisch voorstellen; zooals: *tjarèpet, tjaròpot, karekkek, karokkok, karòsò, kalekkek, gąrądąk, ghąruwąq, ghąląęp, ngaròną ng*.

Waar nu zulk een geluid voortgebracht wordt door de aanhoudende beweging van een voorwerp, daar komt men er licht toe die beweging zelf door zulk een woordvorm aan te duiden; bijv.: *agąlinḍing* en *agą-*

lùnḍùng, rollen; van *kalĕppĕr, ngalĕppĕr*, fladderen; van *karòtop, ngaròtop*, iemand met steenen werpen; *aghąlusĕr*, liggen te woelen. En door de werking der analogie is zulk een woordvorm verder ook van toepassing op een dergelijke voortdurende of zich telkens herhalende beweging of handeling die echter niet of tenauwernood met een geluid gepaard gaat; zooals van *karĕttep, ngarĕttep*, glinsteren, schitteren; van *karĕḍḍhąp, ngarĕḍḍhąp*, idem; van *karĕnnjĕp, ngarĕnnjĕp*, idem; *ĕngghąlirąp*, idem; *akalendjąr*, slenteren; van *kalarkar, ngalarkar*, in menigte aanstroomen; van *saronḍùt, njaronḍùt*, knikkebollen; *ngalampar*, naar alle kanten vloeien.

Doch daarnaast laat zich slechts zelden de grondvorm aanwijzen; zooals: *kĕttep* = *karĕttep, songkaq* = *salongkaq, pèsĕr* = *palèsĕr, pòsĕr* = *palòsĕr, bhąngrat* = *bhąląngrat*. En dan nog is de beteekenis van beide vormen doorgaans geheel dezelfde.

Men ziet dat de woordvorm in beginsel mede in het Madoereesch aanwezig is. Maar hij heeft zich toch niet geheel kunnen ontwikkelen tot een van eenige grammatische beteekenis, namelijk tot den frequentatieven woordvorm, zooals wel in het Javaansch 't geval is. Geen wonder dat zulk een woordvorm zoo ooit door den Madoerees niet anders gevoeld kan worden dan als een klanknabootsing.

§ 99. Als beleefdere vormen gelden in het Madoereesch die met den uitgang *tò* voor *naq*, en *ntò* voor *ja*, verder de prefixen *koq* (T.) en *kaq* (A.); zooals: *koqantò* (T.) voor *annaq* (K.) en *kaqkantò* (A.) voor *kannaq* (K.), *ḍąq-intò* (T.) voor *ḍąq-ìją* (K.) = *ḍąq-rintò* (T.) voor *ḍąq-riją* (K.) = *ḍąq-bąrintò* (T.) voor *ḍąq-bąriją* (K.), *koqintò* (T.) en *kaqintò* (A.) voor *ḍinnaq* (K.), *satontò* (T.) voor het ongebruikelijke *satentò*, en dit voor *satèja*.

Aanmerking. Meestal echter zijn de woorden die tot de fijne of hooge taalsoort behooren, aan het Javaansch ontleend, zoodat hun vorming, daar zij alsdan van de Javaansche grove taalsoort afgeleid zijn, niet in de Madoereesche spraakkunst behandeld kan worden. Sommige daarvan zijn in het hedendaagsch Javaansch verouderd of nemen een gewijzigden vorm aan; zooals: *bhisaos* = West-Javaansch *bisaos* = Salasche Hoftaal *mbĕsejos*; *bhùntĕn* = Jav. *mbòtĕn*, van *tan wontĕn*. In 't algemeen zijn de vormen van de middeltaalsoort verkorte of verdofte vormen der fijne; bijv.: *ĕntĕn* (T.) van *bhùntĕn* (A.), *nèkò* (T.) van *puniku* (Jav.).

§ 100. *Beginletters*. Een lettergreep begint niet met twee medeklinkers. Uitgezonderd de gevallen, dat de tweede consonant een vloeiletter is. Evenwel bestaan in het Madoereesch de volgende klankverbindingen niet: *lr*, *ḍr*, *ḍhr*, *ṭr*, *rl*, *ḍl*, *ḍhl* en *ṭl*.

Wat de halfklinkers betreft, zoo kent men nog verbindingen van een lip- of keelletter met een volgende *j*, zooals in: *pja*, *kjaè*; en van een keel- of verhemelteletter met een volgende *w*, bijv. in *kwaddhą* (van *kuwat*), *swara*.

Ook de klankverbindingen *mb*(*h*), *nd*(*h*), *nḍ*(*h*), *ndj*(*h*), *ngg*(*h*) bestaan dus niet in de Madoereesche *uitspraak*. Waar in deze taal zulke letters samenkomen, is de eerste sluitletter van een lettergreep en de laatste beginletter van de volgende.

Daarentegen bestaan de klankverbindingen *ngr*, *ngl*, *nr* en *nl*, ten minste in verbale vormen (§ 103*c*).

Behalve de *h* als spiritus asper en de halfklinkers *j* en *w*, kan elke medeklinker (zelden echter ook de *q*) als beginletter van een woord dienst doen.

Midden in een woord kan elke consonant als beginletter voorkomen; uitgezonderd de *h* als spiritus asper tusschen twee klinkers, dan de *q*, wanneer zij niet tusschen twee gelijke klinkers staat; de *w*, wanneer zij zich niet tusschen een *oe*- en een anderen klank bevindt; de *j*, wanneer zij niet tusschen een *i*- en een anderen klank wordt aangetroffen.

Aanmerking. Interjecties kunnen echter op den regel een uitzondering maken; bijv.: *hąrra*, *hĕqĕ*, *hósé* (= *ósé*), *hóré* (= *óré*). Ook *aha* (§ 50). In *alhang* is mede de *h* een spiritus asper, omdat de *l* anders niet gemakkelijk als sluitletter alleen zou kunnen worden uitgesproken.

§ 101. *Sluitletters*. Als zoodanig kunnen in een lettergreep twee medeklinkers niet tegelijk optreden. Zie echter § 63 en § 103*c* Aanm. 2.

Behoudens het medegedeelde omtrent de uitspraak van sluiters als scherpe consonanten (§ 91) en behalve de *h* of *q* na *ĕ*, dan de *verhemelteletters* en de *niet-nasale tongletters*, kan elke consonant een woord sluiten.

Midden in een woord kan elke medeklinker als sluiter van een lettergreep worden aangetroffen, behalve *h*, dan weder *q* na *ĕ*. Ook de *verhemelteletters* en de *niet-nasale tongletters* kunnen niet als zoodanig optreden, tenzij ze mede als beginletter van de volgende lettergreep, d. i. als dubbele consonanten, optreden.

In den regel is evenwel de eerste lettergreep van een twee-lettergrepig stamwoord open, d. i. niet door een medeklinker

gesloten. En waar die lettergreep gesloten is, komen (gevallen van geminatie en wortelverdubbeling daargelaten) als sluiter vooral in aanmerking:

1°. Een neusklank, namelijk *m* vóór *b*(*h*) of *p*, bijv.: *lambąq*, *tembhąng*, *tompang*; *ng* vóór *g*(*h*) of *k* en ook vóór *r*, *l*, *s* of wel vóór een tandletter, bijv.: *tangghąl*, *sengkoq*, *tangres*, *anglò*, *sengsę̆t*, *tangdhąng*.; *n* vóór *ḍ*(*h*) of *ṭ*, vóór *d*(*h*) of *t*, en ook vóór *dj*(*h*) of *tj*, bijv.: *panḍąq*, *sonḍhąng*, *kanṭa*, *andhę̆l*, *entę̆n*, *ę̆ndjaq*, *endjhąm*, *antjor*. (Zie ook § 103*c* Aanm. 2).

2°. Een *r*, *l* of *s* vóór een andere consonant; bijv.: *kornoq*, *sarsè*, *serghing*, *lorghą*, *talpos*, *kolsat*, *kę̆lpes*, *pę̆lkaq*, *djhąlbhùk*, *tesneng*, zelfs *alhang*.

Aanmerking. Het Javaansch, Soendaneesch en Maleisch kennen evenmin de klankverbindingen *ę̆h* en *ę̆q*, als gevolg hiervan dat er aan het eind van een open lettergreep geen *ę̆* voorkomt; *h* en *q* toch kunnen een woord niet dan onvolkomen sluiten. Alleen Mad. *hę̆qę̆* = Jav. *hę̆qę̆* is als een interjectie een uitzondering op den regel, doch ook hier heeft het Soendaneesch althans zelfs *hę̄qę̄*(*h*) met lange *ę̄* in plaats van de korte *ę̆*.

Om dezelfde reden is de vóórslag van *ha* geen *ę̆* maar *a* (§ 50), en is het *ę̆nḍi* in plaats van *ę̆nḍę̆* voor *ę̆nḍę̆r*, *tolghę̆s* in plaats van *tolghę̆* (Jav. *tugę̆l*) en *tampę̆s* in plaats van *tampę̆* (Jav. *tampu*).

§ 102. Nieuwe woorden worden gevormd door vóór- of achtervoeging van klanken: *afleiding*; door herhaling, hetzij van de eerste lettergreep eens woords: *reduplicatie*, of van het woord zelf: *woordherhaling*; en door verbinding van verschillende woorden tot één: *samenstelling*.

Aanmerking. Woordvormen met het invoegsel *om* of *en* komen zelden voor en zijn daarom waarschijnlijk uit het Javaansch overgenomen; zooals: *lòmampa*, *pènarę̆ng*. Daartoe zijn wellicht ook te rekenen vormen als *mangkat*, *mongkor*. Doch de Madoerees behandelt zulke vormen òf als stamwoorden, zooals *mangkat* (en vandaar ook *alòmampa*), òf (voor zoover laatstgenoemde vormen betreft) als afgeleid van grondwoorden die met *p* beginnen, zooals *mongkor* van *pongkor*, ofschoon wel aan te nemen is dat juist *pongkor* van *mongkor* afkomstig is; immers in het Javaansch is *mùngkur* van *ùngkur*, evenals *mangkat* van *angkat*.

Daarentegen stelt de Madoerees een vorm als *matè*, sterven, van *patè*, op één lijn met een vorm als *moppò*, slaan, van *poppò*. Zie ook Aanm. 2 onder § 98.

§ 103. *Afleiding*. Omtrent den *vorm* van afgeleide woorden, of

meer bepaald, omtrent de wijze van verbinding der vóór- en achtervoegsels is er, na hetgeen in de vorige hoofdstukken medegedeeld is, nog het volgende aan te teekenen.

a. Een eenlettergrepig grondwoord wordt eerst door een vóórslag, *ḝ*, tweelettergrepig gemaakt alvorens het van een prefix of suffix te voorzien; zooals van *djhḝn: ḝddjhḝn,* en hiervan weder niet alleen *ngḝddjhḝnnaghi*, maar ook *èḝddjhḝnnaghi, aḝddjhḝn* of *addjhḝn,* en *djhḝn-ḝddjhḝnnan.* Doch bij het gebruik van het pronominaal suffix *a* kan de vorm zonder vóórslag voorkomen naast dien met den vóórslag, welke toch meer gebruikelijk is; bijv.: *palla* = *ḝppalla, massa* = *ḝmmassa.* Zoo ook: *pallèpon,* enz.

b. Het prefix *a* wordt niet vóór een woord gevoegd, dat zelf met een *a* begint. Zoo bestaat *a'adjhq̧r* niet, wel *adjhq̧r.*

Aanmerking. Een enkelen keer gebeurt dat toch wel, maar dan wordt er tusschen beide *a's* een *r* ingelascht, of misschien liever: een bijvorm *ar* van het prefix gebezigd: *aranaq* of *aranaqan* van *anaq* en *arapa* van *apa.*

c. Het andere verbaal prefix komt in den vorm van een neusklank voor, die (behoudens § 101) van hetzelfde of ten minste van ongeveer hetzelfde geslacht is als de beginletter van het grondwoord; en wel met een vóórslag (*ḝ*), wanneer deze dienen moet om met behoud van de beginletter des grondwoords, zijnde een zachte klemletter, de uitspraak van den neusklank, zij het ook dan als sluitletter, gemakkelijk te maken; doch zonder vóórslag, wanneer die beginletter, zijnde een *h*, een scherpe of ook wel een zachte klemletter, verdwijnen moet, aangezien de vóórslag overbodig zou zijn. Is echter de beginletter van het grondwoord zelf een nasaal, dan moet het prefix daarmede tot één en dezelfde nasaal ineensmelten, tenzij de vóórslag, wat wel eens gebeurt, gevoegd wordt.

Begint het grondwoord met *r* of *l*, dan treedt de tongnasaal als het prefix op waarmede de *r* of *l* echter zich moeielijk laat vereenigen, tenzij de vóórslag gevoegd wordt, hetgeen dan ook in dit geval gebeuren moet.

Voorbeelden:

De lipnasaal vóór of in de plaats van een lipletter: van *pèghq̧q, mèghaq*; van *bhúntḝl, múntḝl* of *ḝmbhúntḝl*; van *mongmong, mongmong* of *ḝmmongmong.*

De tongnasaal vóór of in de plaats van een tong- of ook wel een tandletter: van *tòles, nòles;* van *dhąbúq, nąbúq* of *ĕ̜ndhąbúq;* van *teḳteḳ, neḳteḳ;* van *ḍąḍḍąr, nąḍḍąr* of *ĕ̜nḍąḍḍąr;* van *ròsak, ĕ̜nròsak;* van *lĕ̜ddjhúr, ĕ̜nlĕ̜ddjhúr;* van *nangghąlą, (ĕ̜n-) nangghąlą.*

De verhemeltenasaal in de plaats van-, of *n* vóór een verhemelteletter: van *soqon, njoqon;* van *tjòtjor, njòtjor;* van *djhĕ̜lling, njĕ̜lling* of *ĕ̜ndjhĕ̜lling;* van *njata, njataqaghi* of *ĕ̜nnjataqaghi.*

De keelnasaal vóór of in de plaats van een keelletter (waaronder de stomme *h* is te rekenen): van *kakan, ngakan;* van *ghąnḍhúq, ngąnḍhúq = ngànḍhúq* of, *ĕ̜ngghąnḍhúq,* van *addhu, ngaddhu;* van *ngoqngoq, ngoqngoqè* of *ĕ̜ngngoqngoqè.*

Dezelfde veranderingen van de nasaal en het grondwoord hebben ook plaats waar ten minste samensmelting van het prefix *pa* en het nasaal verbaal prefix voorkomt; bijv.: *pangangkoq* van *angkoq, panjarè* van *sarè, pandjhuwąl, pambĕ̜lli* of *pamĕ̜llè*, enz. Vóór *r, l* of *n* van het grondwoord is het prefix echter niet *pan*, maar *pang;* zooals: *pangrabąt, panglèpor, pangnèsĕ̜r.*

Aanmerking 1. Wanneer de beginletter van het grondwoord een zachte medeklinker is, kan zij bij de toevoeging van het nasaal prefix doorgaans behouden worden. Voor 't overige leert het spraakgebruik of naast zulk een vorm bijvormen bestaan.

Aanmerking 2. In het Madoereesch is *ĕ̜njdjhĕ̜lling* (met *nj*) in plaats van *ĕ̜ndjhĕ̜lling, ĕ̜ndhąbúq* met tandnasaal in plaats van met de tongnasaal *n* ongehoord, evenals *ghąnjtjang* voor *ghąntjang, bąnjnjaq* voor *bąnnjaq.* Wel komt het niet zelden voor dat zulke woorden, namelijk bij een gerekte uitspraak, toch een *nj* vóór de *nj, dj(h)* of *tj* van de volgende lettergreep hebben, en zelfs een tandnasaal *n* vóór de volgende tandletter *d(h)* of *t,* evenwel blijft daarbij de tongnasaal *n(ṇ)* steeds gehandhaafd, als volgt: *ĕ̜ṇnjdjhĕ̜lling, ĕ̜ṇndhąbúq, ghąṇnjtjang, bąṇnjnjaq* (¹).

In het Javaansch daarentegen is zoo in uitspraak steeds volkomen gelijkheid in geslacht van twee in een woord samenkomende medeklinkers te constateeren. Dat zulks in die taal eer verwacht kan worden van woorden met het nasaal prefix dan in het Madoereesch, is wel natuurlijk; immers in het Javaansch is de verbinding van een nasaal met een zachte klemletter inniger, zoodat het nasaal prefix vóór een zachte consonant geen vóórslag

---

(¹) Vandaar dat sommigen in 't geheel geen tongnasaal *ṇ* vóór de sluitletter *nj* bijv. meenen te hooren, d. i. geen *bąṇnjnjaq* maar *bąnjnjaq.* Ja, zelfs zijn er Madoereezen die, misleid bovendien door de Javaansche spelling, van die meening zijn, hoewel zij zich gemakkelijk van hunne dwaling laten afbrengen, als zij op de uitspraak met twee sluitletters gewezen worden.

behoeft; bijv.: Jav. *ndadar*, in uitspraak nooit *ĕndadar;* daarentegen: Mad. *ĕndhąddhąr*, in uitspraak nooit *ndhąddhąr*.

Ook elders blijkt uit verkortingen de verbinding van een neusklank met een niet-neusklank in het Javaansch meer volkomen te zijn dan in het Madoereesch. Immers terwijl in het Javaansch de neusklank dan niet wegvalt, maar ten minste met de volgende zachte consonant verbonden blijft, verdwijnt die klank in het Madoereesch; bijv.: Jav. *ngghih* van *ĕnggih*, doch Mad. *ghi* van *ĕngghi;* Jav. *mbòtĕn* (*tan wontĕn*), maar Mad. *bhúntĕn;* Jav. *ndikå* (*andikå*), maar Mad. *dhika*.

Alleen wanneer twee dergelijke verbindingen van klanken van hetzelfde geslacht op elkander zouden volgen, kan het eerste woord in het Javaansch zijn neusklank verliezen; bijv.: *pun-mbòtĕn* naast *ĕmpun-mbòtĕn*. Daarentegen steeds *nggih-ĕmpun*. Over deze klankwet zie vooral § 104 3e.

Dat het Javaansch voor 't overige vormen als het Madoereesche *mĕllè* voor *ĕmbĕlli* niet kent, is een bewijs te meer dat een nasaal in die taal zich gemakkelijker dan in het Madoereesch met een zachte niet-nasaal laat verbinden; immers te gemakkelijk, dan dàt zich de behoefte aan een uitstooting van de niet-nasaal zou doen gevoelen.

Aanmerking 3. Soms bestaat het verbaal prefix uit een *a* + een nasaal, niet alleen waar de vóórslag *ĕ* niet zou behoeven te verdwijnen en dus in diens plaats, maar ook wanneer die vóórslag per se moet wegvallen; zooals: van *djhĕlling, andjhĕlling,* voor *ĕndjhĕlling;* van *saksè, anjakseqè,* voor *njakseqè* (¹).

Begint het grondwoord zelf met een neusklank, dan laat zich dat nasaal prefix niet meer van het andere prefix *a* dat uit zijn aard niet door een neusklank gevolgd wordt, onderscheiden; zooals: *amongmong* = *ĕmmongmong*.

En die verwarring wordt grooter door de omstandigheid dat het prefix *a* zonder nasaal in de plaats van het nasaal prefix *kan* treden, zelfs wanneer de vorm mede het suffix *aghi* of *è* achter zich heeft; bijv.: *alakònè* = *ĕnlakònè, adjhĕmmorraghi* = *njĕmmorraghi*.

Aanmerking 4. In plaats van *pangangkoq* zegt men soms ook *pangngangkoq*, enz. Zoo ook soms *pangdjhuwąl* voor *pandjhuwąl*, enz.

d. Opmerkelijk is het dat woorden die op *q* eindigen en het achtervoegsel *è, an* of *ĕn* achter zich hebben, soms *t* in plaats van *q* vertoonen, welke *t* dan tot *dh* verzacht kan worden; bijv.: van *tòdjúq, katòdjudhąn* of *katòdjúqąn;* van *takoq, patakòdhąn* of *patakoqan;* van *tĕppaq, katĕppadhąn* of *katĕppaqan* en *nĕppadhi* of *nĕppaqè;* van *sakeq, kasakèdhĕn* of *kasakeqĕn*.

Aanmerking. Van *takoq, sakeq,* enz. is het door vergelijking met verwante talen duidelijk dat de oorspronkelijke letter *t* is. Doch van *tòdjúq* bijv. kan zulks niet blijken, zoodat *katòdjudhąn* naar analogie met *katakòdhąn*, enz. kan zijn ontstaan.

(¹) Zie ook V*b* 2e van de Inleiding.

e. Is het *grond*woord reeds van het aanhechtsel *an* voorzien dat ten minste niet onzichtbaar wordt door samensmelting, dan wordt bij de aanhechting van het suffix *è* het suffix *an* afgeworpen; zooals: van *ghĕḍḍhughąn, ĕngghĕḍḍhughi;* van *kĕmmasan, ngĕmmasè* (1).

§ 104. *Reduplicatie.* Bij de herhaling van de eerste lettergreep eens woords valt het volgende op te merken.

1°. De herhaalde klinker komt daardoor in de derde lettergreep van achteren van het geheele woord te staan en kan dus een verandering in *ĕ* of een *a* ondergaan (§ 71); zooals: van *sasaka, sĕssaka;* van *lalana, lĕllana;* van *tjòtjòpò, tjĕttjòpò* en *tjatjòpò;* van *ḍuḍuwąq, ḍĕḍḍuwąq* en *ḍąḍuwąq;* van *lèlèmaq, lĕllèmaq* en *lalèmaq.* De vorm met een *a* komt vaak voor (dissimilatie). Doch vooral de herhaalde *ĕ* wijzigt zich gaarne in een *a;* bijv.: van *tĕttĕlloq, tatĕlloq.*

2°. Begint het grondwoord met een consonant, gevolgd door een vloeiletter, dan wordt het behandeld als kwam het steeds in zijn verlengden, d. i. drielettergrepigen vorm voor, zoodat de vloeiletter voor de herhaling niet mede in aanmerking komt; en zulks om in elk geval niet meer dan één lettergreep te herhalen; bijv.: van *brĕngngos* = *bąrĕngngos: abąbąrĕngngos* = *abĕbbrĕngngos* = *abąbrĕngngos* = *abąbbrĕngos* (§ 110).

3°. De onmiddellijke herhaling van een opeenvolging van twee medeklinkers wordt vermeden. Vandaar dat bij werkwoordelijke vormen met het nasaal prefix alleen sprake kan zijn van een herhaling van de eerste lettergreep des grondwoords, wanneer zijn beginletter niet wegvalt; bijv.: van *ghubhĕk, ĕngghughubhĕk,* van *raoq, ĕnraraoq.* Daarentegen van *ghubhĕk,* ook *ngungubhĕk* of *ngòngòbhĕk,* evenals van *sareng, njanjareng,* enz. aangezien de beginletter des grondwoords verdwijnt.

En zoo ook, doch nu in afwijking van het Javaansch, zelfs van *angkaq, ngangangkaq;* van *angkoq, ngangangkoq;* van *eddhąq, ngèngeddhąq;* van *ator, ngangator;* van *ètong, ngèngètong,* enz.; niettegenstaande *èa'angkaq,* enz. niet kan bestaan (§ 105 1°).

Vandaar ook dat de sluitconsonant van de eerste lettergreep niet mede herhaald wordt; zooals: van *pottra, pòpottra;* van *sombhąr, sòsombhąr;* van *bąllùq, bąbąllùq.*

(1) Evenwel heeft het Soemĕnĕpsch bijv. ook *ngĕmmasanè* naast *ngĕmmasè.*

Daarentegen *kan* de herhaalde lettergreep door denzelfden medeklinker gesloten zijn als waarmede de eerste lettergreep van het grondwoord begint; zooals: *tjettjèrè* = *tjètjèrè*, enz. (§ 47).

§ 105. *Woordherhaling.* Begint het grondwoord met een *stomme h*, dan kan men niet meer volstaan met de eerste lettergreep alleen te herhalen, maar moet men dit welluidendheidshalve met het geheele woord doen, zij het ook dat de woordherhaling meestal toch slechts in haar verkorten vorm voorkomt; bijv.: *paq-ęmpaq*, en niet *ę'ęmpaq; nęm-ęnnęm*, en niet *ę'ęnnęm* (zie ook § 101 Aanm.); *kaq-angkaq*, en niet *a'angkaq; tong-ètong*, en niet *è'ètong*.

Achtervoegsels worden evenwel nooit mede herhaald; bijv.: *djhąm-saddjhąmma*, *ṭek-ęnṭèghąn*, *ènja-tanjaè*, *ènjaq-tanjaqaghi*.

Een *j* of *w* moet als beginletter in de eerste lettergreep van het herhaald woord (wanneer dit namelijk in zijn verkorten vorm gebruikt wordt), en daardoor in den regel ook in het grondwoord zelf, als een ingevoegde letter uitgesproken worden; zooals: van *bųq* of *buwq*, *waq-buwqqąn*, zelden *waq-buqqąn*, van *iq* of *ijq*, *jqq-ijqqąn*, zelden *jqq-iqqąn*. Intusschen kan ook hier de onverkorte vorm van de herhaling in gebruik zijn, hetgeen echter niet of zoo goed als nooit het geval is, wanneer in een woordvorm met het achtervoegsel *an* geen halfklinker ingelascht kan worden; alzoo ook: *buwqq-buwqqąn* of *buqqbuqqąn*, *ijqq-ijqqąn* of *iqq-iqqąn*, doch doorgaans niet *tjèleng-tjèlèngan*, wel *leng-tjèlèngan*, enz. Van een woord dat met een stomme *h* begint, kan de onverkorte herhaling ook vaak voorkomen; zooals: *ęnṭek-ęnṭèghąn* naast *ṭek-ęnṭèghąn* (¹).

Iets dergelijks als met de *j* of *w* heeft plaats met een ingevoegde *q*, met dien verstande dat zij mede altijd in het grondwoord voorkomt, en zulks onverschillig of de herhaling zich in haar verkorten dan wel onverkorten vorm vertoont; zooals: *wqq-buwqqąn* of *buwqq-buwqqąn*, *ènjaq-tanjaqaghi* of *ètanjaq-tanjaqaghi*. Zelfs wanneer de *q* van het grondwoord verdwijnen moet (§ 59), blijft zij in de herhaalde lettergreep behouden; zooals van *bhùngka*, *kaq-bhùngkanna*.

Voor 't overige geldt ook hier de vraag of van een woord met

(¹) Vergelijk: Inleiding, Vc 6ᵉ.

een prefix eerst het grondwoord moet worden verdubbeld, dan wel of de woordherhaling plaats moet vinden, nadat het grondwoord van het prefix is voorzien.

1°. Wat nu het gebruik van het nasaal prefix betreft, beide vormen kunnen naast elkander bestaan, wanneer ten minste bij de (verkorte) herhaling van het *grondwoord* de medeklinker achter het prefix niet hoeft te verdwijnen; zooals: van *budjúq*, *ĕndjúq-budjúq* en *djúq-ĕmbudjúq* of *djúq-mudjúq;* van *ḍhibing*, *ĕmbing-ḍhibing* en *bing-ĕnḍhibing* of *bing-nibing*; van *lĕddjhúr*, *ĕndjhúr-lĕddjhúr* en *djhúr-ĕnlĕddjhúr*.

Anders komt alleen de herhaling van het door middel van het prefix afgeleid woord voor; zooals: van *ghĕttjok*, *tjok-ĕngghĕttjok* of *tjok-ngĕttjok;* van *rampas*, *pas-ĕnrampas;* evenals van *kakan*, *kan-ngakan*, enz.

2°. In 't algemeen kan dan ook gezegd worden dat de herhaling alleen wordt toegepast op het door middel van een prefix afgeleid woord; zooals: *soq-tamasoq*, *lĕng-ngatjĕllĕng*, *ngal-mabqngal*, *tor-katjĕttòran*, *par-kalaparĕn*, *ka-pratengka*, *tang-paòtangnga* of *tang-pèòtangnga*, *njè-apa'anjè*, *djhqm-saddjhqmma*.

3°. Het prefix *a*, zoo het ten minste alleen staat, en het prefix *è* maken evenwel op den regel een uitzondering; zij kunnen wel aan een onverkorte en vooral aan een verkorte stamwoordverdubbeling gevoegd worden, doch een vorm met een dier prefixen kan als zoodanig niet herhaald worden; bijv.: *atanja-tanja* of *anja-tanja*, maar niet *atanja-atanja*, evenmin als *nja-atanja;* en zoo ook wel: *ètanja-tanjaè* of *ènja-tanjaè*, maar niet: *ètanja-ètanjaè*, noch *nja-ètanjaè*.

Ook het voorvoegsel *sa*, ten minste wanneer het de eenheid niet beteekent, behoort tot de uitzonderingen; zooals: *sapentĕr-pentĕrra* of *satĕr-pentĕrra*, *sasala-salana* of *sala-salana*.

4°. Verder is het gebruik van de verbale prefixen *pa* en *ka*, wanneer ten minste ook het prefix *è* moet worden gebezigd, in dezen willekeurig, d. i. zoowel de herhaling van het grondwoord als die van het afgeleid woord is gebruikelijk; doch in het laatste geval slechts in haar verkorten vorm; bijv.: *èpadjhqlqn-djhqlqn* of *èpalqn-djhqlqn* en *èlqn-padjhqlqn*, *èka'anḍiq-anḍiq* of *èkaḍiq-anḍiq* en *èḍiq-ka'anḍiq*. Zoo ook is: *ngal-mabqngal* = *mangal-bqngal* = *mabqngal-bqngal*.

§ 106. *Woordherhaling met verandering van klinkers.* De laatste klinker van het grondwoord wordt in zulk een woordherhaling met een *a* verwisseld. Ook de eerste vocaal kan, wanneer zij ten minste een *a* is, soms in een *oe*-klank gewijzigd worden. Een grondwoord dat voor een herhaling met verandering van klinkers vatbaar is, heeft namelijk tot vocaal in de eerste lettergreep een *a*-klank, wanneer de volgende klinker een *i*-klank is; en een *i*-klank, wanneer de volgende vocaal een *oe*-klank is; zooals: *kantjer,* waarvan *kantjar-kantjer; kantel,* waarvan *kantal-kantel* of *kontal-kantel; kaler,* waarvan *kalar-kaler; katjer,* waarvan *katjar-katjer* of *kòtjar-katjer; kaṭel,* waarvan *kaṭal-kaṭel* of *kòṭal-kaṭel; lambing,* waarvan *lambàng-lambing; kanṭeng,* waarvan *kanṭang-kanṭeng; ghạdjhir,* waarvan *ghạdjhạr-ghạdjhir.* Verder: *kèṭok,* waarvan *kèṭak-kèṭok; kètong,* waarvan *kètang-kètong; sèkò,* waarvan *sèka-sèkò.*

Het behoeft nauwelijks gezegd te worden dat ook van zulk een woordherhaling de verkorte vorm vaak voorkomt; bijv.: *tjar-kantjer,* enz.

§ 107. *Samenstelling.* Twee woorden die een samenstelling uitmaken, kunnen niettemin als afzonderlijke woorden uitgesproken worden; bijv.: *mata(h)-arè(h),* nevens *mata'arè* of *mataqarè.*

Omgekeerd kan zelfs de beginconsonant van het laatste lid eener samenstelling mede als sluitletter van het eerste lid optreden, wanneer althans een daarop volgende *r* of *l* als een vloeiletter wordt uitgesproken; zooals: *bhạlạk-krabạ* = *bhạlạ-karabạ, tatak-krama* = *tata(h)-krama(h).*

Daarentegen kan of moet de sluit-*q* van het eerste lid wegvallen, wanneer ten minste het tweede lid ook door *q* gesloten is, terwijl de samenstelling slechts uit twee lettergrepen bestaat; bijv.: *ghitaq* = *ghiqtaq, mataq* = *maqtaq, taḍạq;* doch *taqpa.* Voor 't overige ook: *ka'ĕmbhùk* = *kaqĕmbhùk, tĕllò-pòlò,* niet *tĕlloq-pòlò,* enz. (§ 62 4°).

Het spreekt wel van zelf dat, aangezien de samenstellende deelen één geheel uitmaken, een prefix alleen vóóraan het eerste deel, een suffix daarentegen alleen achteraan het laatste deel der samenstelling geplaatst kan worden; zooals: *mata-arèna, èpĕddhĕm-patèjaghi.* Zie verder § 109 en § 120.

§ 108. *Onderlinge betrekking van de lettergrepen.* Als gevolg van de nauwe verbinding der voorlaatste met de laatste lettergreep zijn de hierna te noemen gevallen te constateeren.

Is een stamwoord gesloten en krijgt het een éénlettergrepig met een stomme *h* beginnend aanhechtsel achter zich, dan wordt de sluitconsonant als beginletter van het aanhechtsel uitgesproken, terwijl de sluiting van de vorige lettergreep vervalt: *tòlè-san, nangè-sè, enta-ra.* Een *q* blijft echter als sluiter fungeeren: *nòroqa.* En waar de etymologie of de aard van een klank zulks eischt, daar blijft ook de vorige lettergreep gesloten: *abiddhq* (§ 46), *pangètęgghqn* (§ 42*a*).

§ 109. Woorden die door een of meer achtervoegsels of wel door herhaling of samenstelling vierlettergrepig zijn, worden in de uitspraak in twee deelen van twee lettergrepen gescheiden. Deze scheiding doet dan ook de deelen eenigermate als afzonderlijke woorden uitspreken, wat echter niet wegneemt dat zij, als één geheel uitmakende, min of meer nauw met elkander blijven verbonden. Vandaar dat het tweelettergrepig stamwoord, eindigt het op een medeklinker, gesloten blijft, terwijl zijn sluitletter nu eens mede als beginletter van de volgende anders met een klinker beginnende lettergreep wordt vernomen, dan weder niet; zooals: *ngondjhùk-aghi* of *ngondjhùk-kaghi, abit-abit* of *abit-tabit, konkon-anna* of *konkon-nanna.*

§ 110. Met dat al kan de etymologie van het woord haar invloed doen gelden, met het gevolg: 1°. dat van een afgeleid woord, door een *prefix* drielettergrepig geworden, hoewel het in één opzicht (zie § 71) als een *drielettergrepig stamwoord* behandeld wordt, het prefix, in de uitspraak van de volgende lettergreep immers meer afgescheiden, van deze geen invloed ondergaat of behoeft te ondergaan; bijv.: *tabhlusok* = *tabbhlusok* (§ 42*b*), *katrangan* = *kattrangan* (§ 42*b*), *paradhqdhqn,* d. i. *par-adhqdhqn* of *pa-radhqdhqn.* Zie ook § 55 en § 57. En 2°. dat een afgeleid woord, door een *suffix* drielettergrepig geworden, ten aanzien van de onderlinge betrekking der lettergrepen zich in den regel als het *tweelettergrepig stamwoord* gedraagt; bijv.: *laqangnga,* evenals *laqang,* met een ingelaschte letter; zoo ook: *dhùquman,* evenals *dhùqùm; ḍuwqqqn,* evenals *ḍuwqq*; *sijangnga,* evenals *sijang* (zie ook § 71 Aanm.).

Op zijn beurt verhoudt zich zulk een afgeleid woord tot een ander suffix gewoonlijk als een stamwoord tot zijn suffix; vandaar bijv.: *konkònan-na* voor *konkon-nanna, dhùquman-na* voor *dhùqùm-manna; bqgijqn-na* voor *bqgi-qnna* (nominaal).

§ 111. *Klemtoon* (accent). Onder klemtoon hebben we te verstaan de versterking van de expiratie, dat is de nadruk waarmede een lettergreep wordt uitgesproken (emphatische syllaben-accent).

Ieder woord moet in mindere of meerdere mate een klemtoon hebben om zich gemakkelijk van andere woorden te laten onderscheiden. Niettemin is de klemtoon in het Madoereesch meer dan in Europeesche talen slechts iets accidenteels. Niet alleen toch kan men in die taal geen woord aantreffen dat, zooals bijv. het Hollandsche *onderhouden*, op tweeërlei wijzen geaccentueerd, dan ook tweeërlei beteekenissen heeft; maar vooral met betrekking tot de onvastheid van den toon kan zulks gezegd worden, hetgeen zal blijken.

Eenlettergrepige vóórvoegsels worden evenwel aan een woord procletisch verbonden, d. i. zij verliezen, zelfs wanneer zij als *woord* nog herkend worden, hun zelfstandigheid en daarmede ook den klemtoon. (Vandaar § 71).

In de eerste plaats kenmerkt zich de uitspraak van de twee laatste lettergrepen van een door een prefix drielettergrepig geworden woord, doordat zij *langzamer, gerekter* worden uitgesproken dan de eerste (§ 108). Doch daartusschen en, wat op hetzelfde nederkomt, tusschen de syllaben van een tweelettergrepig woord bestaat, wat den klemtoon aangaat, geen essentiëel verschil. Dat wil zeggen: *het accent heeft er geen vaste plaats;* want bijkomende omstandigheden bewerken dat het nu eens op de vóórlaatste dan weder op de laatste lettergreep wordt waargenomen. Op de keper beschouwd kent het Madoereesch, behoudens hetgeen omtrent de derde lettergreep van achteren is medegedeeld, derhalve geen eigenlijken syllaben-klemtoon; de nadruk op een lettergreep in een bepaald geval is niets anders dan een uitvloeisel van de gemoedsgesteldheid of bijzondere inzichten van den spreker (oratorisch accent).

Intusschen spreekt het wel van zelf dat de klemtoon althans van een drielettergrepig stamwoord of van een woord, door een prefix

drielettergrepig geworden, neiging heeft op de vóórlaatste te vallen, zijnde deze immers de lettergreep die op de zonder nadruk uitgesproken syllabe volgt, hetgeen echter niet wegneemt dat zulk een drielettergrepig woord den klemtoon op de laatste lettergreep *kan* hebben.

Aanmerking. De lettergreep, volgende op die waarop de nadruk valt, wordt echter niet kort uitgesproken; zelfs *marèna* (¹) bijv. (zie beneden) wordt nooit op de Hollandsche wijs, zooals *testament*, geaccentueerd. Evenwel kan een overmaat van accent op de vóórlaatste de laatste lettergreep geheel doen verdwijnen (§ 118).

§ 112. Is een woord drielettergrepig door een achtervoegsel, ook dan bestaat de neiging om de vóórlaatste lettergreep te accentueeren; bijv. *mentaqa*. Doch ook hier sluit de accentuatie van de vóórlaatste geenszins die van de laatste syllabe uit; immers ook: *mentaq*a. Ja zelfs soms: *ghaḍhuwqn* voor *ghḍḍhu*w*an*, *sampijan* voor *sampijan*, *marèna* voor *marèna*. En zoo ook soms *kaloppaè* voor *kaloppaè*.

Hier zij echter aangeteekend dat wanneer er geen *j* of *w* als een overgangsklank tusschen het aanhechtsel *an* en het stamwoord kan worden ingelascht, de derde lettergreep van achteren nooit geaccentueerd wordt. Zoo is bijv. *kompòlan* in plaats van *kompòlan* niet bekend.

Aanmerking. In het Balineesch hebben we *Bŭngkulan* (een plaatsnaam) kunnen vernemen. Dat het Javaansch waarvan de accentuatie der woorden trouwens op hetzelfde beginsel berust als het Madoereesch, zich in dit en in andere opzichten als deze taal gedraagt, mag hier nog even worden aangestipt (²); met eenig onderscheid evenwel, (doch een onderscheid dat het beginsel niet raakt, als zijnde het slechts quantitatief), hetwelk beneden zal worden ter sprake gebracht (§ 113 Aanm.).

§ 113. Vooral bij een uitroep van verwondering, waarbij zij naar de mate van verbazing vaak zeer gerekt wordt uitgesproken, krijgt de vóórlaatste lettergreep den klemtoon. Zulks geschiedt mede door, is de lettergreep open, den klinker; en is zij gesloten, den

---

(¹) De romeinletters duiden de plaats van den klemtoon aan.

(²) Zoo in het Javaansch wel *sampejan* naast *sampejan* en *sampejan*, echter slechts bij groote uitzondering (en geaffecteerd) *Madijun* i. pl. van *Madijun* of *Madijun* (vergl. Roorda, Bekn. Jav. Grammatica, § 80); en nooit *patjitan*.

sluitmedeklinker buitengewoon lang aan te houden; bijv.: *bęnni-..... jan, dęq-ręm-.........ma, kab-.........bhi*, enz.

Aanmerking. Duidelijk maakt zich hier de accentuatie in verband met de modulatie kenbaar als een gevolg van den hartstochtelijken volksaard. Zóó, met zulk een emphase, spreekt de Javaan niet, ofschoon hij in hetzelfde geval verkeerende, ook die wijs van accentueeren kent. Bij den Madoerees wordt dat zulk een sterke gewoonte, dat de Europeesche waarnemer van diens taal licht den indruk kan verkrijgen alsof de ook voor verwante talen algemeen aangenomen, doch daarom nog niet geheel juiste regel: »de klemtoon valt op de vóórlaatste lettergreep, behalve wanneer deze *ĕ* heeft, en alsdan valt hij op de laatste" vooral op het Madoereesch van toepassing zou zijn; te meer omdat hij, gewoon als hij is het accent in zijn eigen taal een vaste plaats te geven, van zelf reeds al te zeer geneigd is, zoo te zeggen de predispositie heeft om al dadelijk aan een vaste plaatsing van het accent ten opzichte van het voorwerp zijner waarneming te denken. Bovendien laat zich de klemtoon op de *ĕ* door den geringen omvang van dezen klank niet zoo gemakkelijk als die op andere vocaal-klanken opmerken, terwijl ook de toonshoogte in ruimere mate dan de nadruk in 't oor valt en daardoor de opmerkzaamheid van den waarnemer afleidt van de expiratie-beweging die den nadruk bepaalt ([1]). Intusschen, zelfs een door een vóórslag (*ĕ*) tweelettergrepig gemaakt woord kan den nadruk op den vóórslag, daarentegen een woord als *bhùntĕn* bijv. hem op de laatste lettergreep hebben, ofschoon, voor zoover een woord met den vóórslag betreft, als regel kan gelden dat de stam het accent heeft.

§ 114. Anders valt de klem, waar bijzondere nadruk op het woord gelegd wordt, op de laatste syllabe, namelijk bij aanroepen of uitroepen: *katjong, pateq* (als schelwoord), *ròtè* (bij het rondventen).

§ 115. Daar vier- of meerlettergrepige woorden in de uitspraak in minstens twee deelen verdeeld worden (§ 109), kan ieder deel zijn eigen accent hebben. Men kan dus daarbij vaak een bijaccent van het hoofdaccent onderscheiden; bijv. *nòroq-aghìjq*, waarin *ghi-* het hoofd- en *nò* het bijaccent heeft, of omgekeerd. Doch vooral van zulke veellettergrepige vormen evenals van twee syntaktisch met elkander nauw verbonden woorden is de neiging tot accentuatie van de laatste lettergreep van het eerste deel of woord merkbaar, en niet zelden laat zich dan ook *nòroq-aghìjq*, evenals *sakeq-tabùq, bęllùng-sen*, enz. vernemen.

([1]) Doch heel beleefd sprekende laat men naar de Soerakartasche »lagoe" (modulatie) bijv. in *mbòtĕn* zelfs een zeer gerekte *ĕ* hooren. Zoo ook bijv. in het Mad. *tĕn* als een weigerend antwoord op een bod.

§ 116. *Verkorte woordvormen.* **De verkorting van woorden berust op het verschil van den nadruk waarmede de lettergrepen worden uitgesproken; de lettergreep die den klemtoon heeft, blijft gehandhaafd, terwijl de vorige of de volgende lettergreep of wel beide kunnen verdwijnen.**

§ 117. Alzoo kan de derde lettergreep van achteren van een stamwoord of van een door middel van een prefix afgeleid woord, of wel het prefix van een woord dat mede van een suffix is voorzien, wegvallen; zooals: *lqgghq*, van *ghqlqgghq*; *lqggkúq*, van *ghqlqgghúq*; *mèrè*, van *kamèrè*; *mòḍúng*, van *kamòḍúng*; *sangghrqqn*, van *pasangghrqqn*; *Mĕkkasan*, van *Pamĕkkasan*.

Aanmerking. In den regel wordt echter een drielettergrepig stamwoord nooit zoo verkort, dat een medeklinker die vóór een smeltletter staat, verdwijnt.

Het spraakgebruik duldt echter geen *tjòbhúng* voor *katjòbhúng*, evenmin *tjapè* voor *katjapè*, enz.

§ 118. Bij een uitroep van verbazing kan de geheele voorraad accent, zoo te zeggen, zich op de vóórlaatste lettergreep ophoopen, met het gevolg dat de volgende en soms zelfs ook de vorige verdwijnt (§ 113): *pòna* voor *pònapa*, *ara* of *ra* voor *arapa*, en soms ook *ḍqq-rqm* voor *ḍqq-rqmma*.

§ 119. Vocatieven worden daarentegen verkort door de andere lettergrepen dan de laatste te doen verdwijnen (§ 114):

Jà van *Sabijà*, *Hawijà*, *Habijà*, *Sijà*, enz.; *Man* van *Salèman*, *Liman*, *Samman*, enz.; *naq* van *anaq*, *tjong* van *katjong*, *bhing* van *djhĕbbhing*, *leq* van *aleq*, *kaq* van *kakaq*, *bhúk* van *ĕmbhúk*, *búq* van *ĕmbúq*.

§ 120. Het verkorten van een woord dat door een ander woord nader wordt bepaald en gevolgd, hetzij als een deel eener samenstelling of anderszins, heeft plaats door de eerste lettergreep te doen wegvallen (§ 115): *eng òdjhqn* van *aeng*, *reng ghilq* van *òreng*, *tar kamma* van *entar*, *ghún ḍissa* van *ĕngghún*, *pon ollè* van *ĕmpon*.

Op dezelfde wijs worden partikels (voorzetsels, bijwoorden, enz.) verkort; immers ook zij worden door een ander woord waarmede

zij in betrekking staan, gevolgd; dus: *biq* van *labiq*, *djhqq* van *addjhqq*, *bqn* van *labqn*, *pas* van *lĕppas*, *sò* van *mòsò* (prepositief), *tas* van *attas*, enz.

En zoo is de verkorting van woordverdubbelingen zelfs algemeen; *bit-abit* voor *abit-abit*, *tjar-katjer* voor *kòtjar-katjer*, enz.

Vandaar ook *mas tuwa* voor *ĕmmas*, *djhqm lèmaq* voor *ĕddjhqm*.

De door een vóórslag (ĕ) tweelettergrepig gemaakte stamwoorden verliezen den vóórslag gemakkelijk, ook zelfs wanneer zij achter een ander woord komen te staan: *bqrqmpa pal*, *ghĕllqng mas*.

HOODSTUK VIII.

SCHRIFT.

§ 121. Een eigen schrift heeft de Madoerees niet; hij bedient zich van het Javaansche (d. i. oorspronkelijk Indische), evenwel met een paar afwijkingen in de toepassing (§ 125 *a* en *b*, en § 126).
Het wordt van de linker- naar de rechterhand geschreven.

Aanmerking. Niet zelden treft men in handschriften vooral die van godsdienstigen aard zijn, Arabisch schrift aan.

§ 122. *Schriftsoorten.* Het Javaansch-Madoereesch schrift is òf staand òf loopend. Het laatste is niets anders dan een vereenvoudiging van het eerste waaruit het is ontstaan. Vandaar dat het zich in vorm van het eerste onderscheidt: 1°. doordat het schuins met eenige overhelling naar de rechterhand wordt geschreven; en 2°. doordat de ophaal die op een neerhaal volgt en hiervan in het staand schrift slechts door een kleine tusschenruimte wordt gescheiden, geheel ontbreekt, met andere woorden: door den neerhaal wordt getrokken. Immers het loopend schrift, met onze schrijfletters te vergelijken, is op vlug schrijven berekend. Vandaar dan ook dat het, wat nu het gebruik betreft, vooral in gewone brieven en andere stukken van weinig blijvende waarde wordt gevonden; terwijl het staand schrift, met onze (staande) drukletters te vergelijken, in documenten en handschriften, vooral in oude manuscripten op Inlandsch papier of palmbladeren, en anders ook als opschriften wordt aangetroffen.

§ 123. *De aksara's.* Elk schriftteeken van het alphabet vormt op zich zelf reeds een lettergreep, uit een medeklinker en een *a*-klank bestaande; zoodat een medeklinker die als sluitletter moet optreden, niet enkel door de plaatsing achteraan, maar bovendien nog op de eene of andere bijzondere wijs moet worden aangegeven.

Die schriftteekens heeten *aksara* (van het Sankritsch *akshara* dat echter niet alleen *lettergreep*, maar ook *woord*, *brief* of *geschreven stuk* beteekent), en meer bepaald: *aksara ghqdjqng* (Jav. *aksårå lęgĕnå*), dat is »ongehuwd", ter onderscheiding van lettergrepen met een anderen klank, welke dan van een vokaalteeken (*pangangghúij*, Jav. *sanḍangan*) zijn voorzien.

Aanmerking. Het Indisch schrift is dus wel geen zuiver letterschrift, maar het kan toch weder bezwaarlijk een syllaben-schrift genoemd worden. In twee opzichten vertoont het dan ook duidelijk het karakter van het schrift waaruit het is ontstaan, namelijk het zoogenoemde indifferente syllaben-letterschrift, het Oud-Semitische; en wel door de wijs waarop de vocaal met betrekking tot de consonant aangegeven wordt, en door de omstandigheid dat de *a*-klank in 't geheel niet wordt uitgedrukt ([1]).

§ 124. *Vorm der aksara's*.

Staand.	Loopend.	Klankwaarde.	Staand.	Loopend.	Klankwaarde.
ꦲ	ꦲ	*a*, soms *q*.	ꦥ	ꦥ	*pa*.
ꦤ	ꦤ	*na*, soms *nq*.	ꦣ	ꦣ	*ḍq* of *ḍhq*.
ꦕ	ꦕ	*tja*.	ꦗ	ꦗ	*djq* of *djhq*.
ꦫ	ꦫ	*ra*, soms *rq*.	ꦪ	ꦪ	*ja*, soms *jq*.
ꦏ	ꦏ	*ka*.	ꦚ	ꦚ	*nja*, soms *njq*.
ꦢ	ꦢ	*dhq*, zelden *dq*.	ꦩ	ꦩ	*ma*, soms *mq*.
ꦠ	ꦠ	*ta*.	ꦒ	ꦒ	*ghq*, zelden *gq*.
ꦱ	ꦱ	*sa*.	ꦧ	ꦧ	*bq* of *bhq*.
ꦮ	ꦮ	*wa*, soms *wq*.	ꦛ	ꦛ	*ṭa*.
ꦭ	ꦭ	*la*, soms *lq*.	ꦔ	ꦔ	*nga*, soms *ngq*.

Aanmerking 1. Het alphabet (*tjarákan* of *anatjaraka*) luidt in den mond van den Madoerees als volgt: *a, na, tja, ra, ka, dq, ta, sa, wq, la, pa, ḍq, djq, jq, nja, ma, gq, bq, ṭa, nga*.

Waarbij op te merken valt dat de ꦣ en ꦗ met een zachten klinker worden uitgesproken, alsof zij zelve zacht waren (§ 29 Aanm. 2). Ook de ꦭ wordt niet zelden als *lq* uitgesproken, en zulks door den invloed van de zachte uitspraak der voorgaande ꦮ.

Spreekt de Madoerees echter van een bepaalde aksara, dan heet het gewoonlijk met een vóórslag: *aha, ęnna, ęttja, ęrra, ękka, ęddhq*, soms

(¹) Dr. Friedrich Müller, Grundriss der Sprachwissenschaft, Einleitung.

Eveneens is er een *panganggh'uj* voor *r* als vloeiletter, d. i. wanneer zij met een vorigen beginmedeklinker in de uitspraak en zoo ook in het schrift wordt verbonden: , de *mèdhĕr* of *mèdhĕrrqn* (Jav. *tjåkrå*), welk teeken echter door een ander vervangen wordt, wanneer de lettergreep *ĕ* tot klinker heeft, namelijk door , de *sòkò-kĕrkĕr* (Jav. *kĕrĕt*) die dan als *rĕ* wordt uitgesproken.

Ook de *j* heeft bij de verbinding met een vorige beginconsonant een eigen teeken: , de *sòkò-maldjq* (Jav. *péngkal*).

Aanmerking 1. De *bisat* heet ook *bhisat* of *bhisadhqn*, en de *sòkò-kĕrkĕr* (of *sòkò-pĕrpĕr*) ook *sòkò-ghĕmbhúng*.

Aanmerking 2. Een aksara, bijv., heet *tja njèṭak*, wanneer zij voorzien is van de *tjèṭaghqn*, alzoo: ; heet *tja njòkò*; *tja njòkò-maldjq*; *tja mĕtpĕt*; *tja mèdhĕr*; *tja njòkò ngĕrkĕr* of kortweg: *tja ngĕrkĕr*; *tja njĕktjĕk*; *tja taleng* of *tja naleng* (¹); *tja taleng-tarong* of *tja naleng-tarong* (²); *tja ladjqr*; *tja bisat* (³).

Aanmerking 3. De *tjèṭaghqn* wordt niet zelden achter de *tjĕktjĕk* geschreven, aldus: in plaats van daarvoor: .

De *sòkò-kĕrkĕr* heeft wel eens de waarde van *ĕr*, d. i. van de *pĕtpĕt* en de *ladjqr*, bijv.: voor .

§ 127. *De papaten en de pasangan's.* Moet een aksara als sluitmedeklinker optreden, en volgt daarop geen andere syllabe die met de vorige tot één en dezelfde zinsnede of althans tot een en hetzelfde woord behoort, dan bedient men zich, behalve in geval men met een sluit-*q* of *-h*, sluit-*r* of sluit-*ng* te maken heeft (§ 126), van een teeken, *paten* of *papaten* of ook wel *langpaten* (Jav. *paten*) genaamd, welk teeken achter de zoo »gedoode" of »verdoofde" aksara wordt geplaatst: . Anders wordt de medeklinker (alweder voor zoover deze geen *q*, noch *h*, noch *r*, noch *ng* is) als sluiter aangegeven door de aksara die de beginletter van de volgende lettergreep voorstelt en die *pasangan* wordt geheeten, hetzij in een gewijzigden of in zijn gewonen vorm, achter- of onder- of wel onderaan de aksara die dan de vorige lettergreep sluit, te plaatsen. Zulks geschiedt ook met de *w* en *l* (omtrent de *j* en *r* zie § 126), wanneer

(¹) Naar den anderen naam van de *panganggh'uj* natuurlijk ook: *tja lèngè*.

(²) Zie bovenstaande noot.

(³) In het West-Madoereesch ook: *tja ĕmbisat* of *-misat*.

de vorige aksara als beginletter daarmede in de uitspraak wordt verbonden, d. i. alweder wanneer de vorige aksara zijn klinker moet verliezen. Bevindt zich vóór zulk een letterverbinding evenwel een sluitletter, dan dient men om opeenhooping van letters te voorkomen, een *pasangan* die ter aanduiding van de sluiting *onder* de sluitletter zou moeten worden geplaatst, toch te vermijden, en wel door zich weder van de *papàten* te bedienen.

§ 128. *Vorm van de pasangan's.*

Staand.	Loopend.	Klankwaarde.	Staand.	Loopend.	Klankwaarde.
[illegible]	[illegible]	Zie § 124.	[illegible]	[illegible]	Zie § 124.
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	

Aanmerking 1. Een *pasangan* die achter een sluitletter wordt geschreven, heet *ghąmpen* of *ḍhąmpeng* ([1]); die onder een sluitletter heet *ghąntong* of *ghąntòngan;* bijv.: [illegible], *aha ghąmpen*; [illegible], *ĕnna ghąntong* of *ĕnna ghąntòngan,* enz.; terwijl een *aksara* met de onder haar geplaatste *pasangan*, *tompang-tenḍhi* wordt genoemd; bijv.: [illegible], *ĕkka bąn ĕlla tompang-tenḍhi* of *ĕkka tompang-tenḍhi ĕlla* of wel *ĕlla tompang-tenḍhi ĕkka.*

Aanmerking 2. Men spelt (*ngèdjhą*) op de volgende wijs: [illegible] *ĕkka ghądjąng mateqè* (of *mòkol*) *ĕnna: kan*; *ĕḍḍhą njĕktjĕk: ḍhąng;* d. i. de ongehuwde *ka, na* doodende (of slaande): *kan*, enz. — [illegible] *aha mĕlpĕt mateqè* (of *mòkol*) *ĕmma: ĕm; ĕbbhą njòkò bisat: bùq.*

([1]) De naam *ghąmpen* is meer West-Madoereesch, *ḍhąmpeng* Soemĕnĕpsch.

Aanmerking 3. Over de oorspronkelijke klankwaarde van [illegible] en [illegible], zie § 131 Aanm.

Aanmerking 4. De *sa-pasangan* wordt in oude handschriften vooral, soms zóó geschreven, dat men in plaats van den dóórhaal van de *pa ghqmpen* de *sòkôwan* onderaan de sluit-aksara te zien krijgt (de *på-suti* der Javaansche spraakkunst), aldus: [illegible] voor [illegible] (¹).

De *mèdhęrrqn* treedt in een woord dat door een ander woord wordt voorafgegaan, soms in de plaats van de *ra-pasangan*, evenals dę *sòkò-maldjq* in de plaats van de *ja-pasangan*. Zie verder § 143 Aanm. 1.

De [illegible] komt in oude handschriften als sluitletter in plaats van de *tjęktjęk* voor; zeldzamer is [illegible] als sluit-*q* in plaats van de *bisadhqn*.

De [illegible] wordt ook als *pasangan* in plaats van [illegible] aangetroffen, evenals de *la-pasangan* niet zelden geheel den vorm heeft van de aksara.

§ 129. Omtrent de plaatsing van een *pangangghúj* ten opzichte van de *pasangan* waartoe zij behoort, dient opgemerkt:

1°. Dat een *pangangghúj* die men anders onmiddellijk boven- of vóór- of achter de *pasangan* zou verwachten, boven- of vóór- of achter de *aksara* waaronder de *pasangan* staat, wordt geplaatst; bijv.: [illegible] = *ondęm*, [illegible] = *andiq*, [illegible] = *rambing*, [illegible] = *kęmbhqr*, [illegible] = *kantong*.

2°. Dat een *pangangghúj* die onderaan de *aksara* wordt geschreven, namelijk de *sòkôwan*, ook onderaan de letter als *pasangan* blijft geplaatst; bijv.: [illegible] = *kęmbhúl*.

3°. Dat de *talèngan* ook vóór de sluitconsonant geplaatst wordt, zelfs wanneer de *pasangan* achter die sluitletter wordt geschreven; bijv.: [illegible] = *kampong*.

4°. Dat een andere *pangangghúj* dan de *talèngan*, in sub 3 genoemd geval evenwel bij de *pasangan* waartoe zij behoort, wordt geschreven: [illegible] = *sampijan*, [illegible] = *tompęng*.

Aanmerking. De onder 1 en 2 besproken schrijfwijzen worden door de duidelijkheid vereischt. Doch de onder 3 behandelde komt alleen met het Javaansch klanksysteem overeen; immers in het Javaansch zijn verbindingen van een neusklank met een niet-neusklank van zijn geslacht niet onmogelijk: aan het begin van werkwoordelijke vormen komen ze zelfs geregeld voor. Vandaar dat ten minste andere klinkers dan een *a* in dergelijke gevallen in het Javaansch zacht blijven, alsof de lettergreep niet gesloten was; bijv.: [illegible] = *rúmpùl*, [illegible] = *kémpol*, [illegible] = *sénté*.

(¹) Naar een mondelinge mededeeling van Dr. Brandes moet de laatste vorm zich uit den eersten hebben ontwikkeld.

Zoo laat zich de Jav. schrijfwijs [illegible] dan nog begrijpen als die van een complex dat bestaat uit *ka* en *mpong*, en niet uit *kam* en *pong;* echter luiden zulke woorden in het Madoereesch als *kam* + *pong*, enz.

Dat een Javaansche *å* die door een verbinding van een neusklank en een niet-neusklank met een andere *å* wordt gevolgd, door de *taling-tarung* wordt wedergegeven, bijv.: [illegible] in plaats van [illegible], is een inconsequentie bij de toepassing van bedoelde spelling, welke inconsequentie daarom alleen begrijpelijk is, omdat de uitspraak: *rúm* + *pùt* en dus ook *kånj* + *tjå* in het Javaansch ook niet ongehoord is (1).

Inderdaad is in het Javaansch een weifeling tusschen de uitspraak: *rúm* + *put* en *rú* + *mpùt* enz. te bespeuren hetgeen in het Madoereesch niet 't geval is.

§ 130. *Op zich zelf staande vocaalteekens* (Jav. *sastrå swårå*), *rę̆* en *lę̆*. De Madoerees die evenmin als de Javaan een duidelijk hoorbare *h* als beginletter kent, kan evenals deze, en doet zulks dan ook in werkelijkheid, een op zich zelf staande vocaal, d. i. een die door geen als zoodanig hoorbare consonant wordt voorafgegaan, door middel van de [illegible] met of zonder vocaalteeken wedergeven, als volgt: een *a*-klank door [illegible], een *i*-klank door [illegible] of [illegible], een *oe*-klank door [illegible] of [illegible]. Niettemin bestaan er nog andere klinkerteekens die, omdat zij niet in eenig verband tot elkander staan, op zich zelf staande vocaalteekens (de Jav. *sastrą swąrą*) worden genoemd, namelijk: [illegible] voor een *a*-klank (*a kĕmbhąng*), [illegible] (*bhą ètjĕrrĕk*) en [illegible] voor een *i*-klank, [illegible] en [illegible] voor een *oe*-klank.

Een vrij vast gebruik althans van de eerste dier letterteekens vindt men enkel in den van het Arabisch overgenomen naam *Alla:* [illegible]. Zoo ook [illegible] voor *Ibbràhìm*, ofschoon [illegible] even gebruikelijk is. Voor 't overige is het gebruik van de op zich zelf staande klinkers in handschriften geheel willekeurig. De Javaansche gewoonte om interjecties die met een stomme *h* beginnen, daarmede aan te duiden, welke gewoonte voortspruit uit de omstandigheid dat de [illegible] als beginletter van *interjecties* als *h* duidelijk *kan* worden vernomen, kent de Madoerees niet, ofschoon dezelfde omstandigheid zich ook in zijn taal zou kunnen doen gelden. Wil hij in een interjectie de [illegible] toch als een duidelijk hoorbare *h* uitgesproken hebben, dan plaatst hij er liever drie stippels (*naktò*) boven, evenals overal elders.

(1) In handschriften van den Oosthoek van Java en in Javaansche manuscripten van Madoera is de spelling van *å* in een dergelijk geval zonder [illegible] evenwel algemeen.

Naar de opvatting van de Indische grammatici zijn ook de lettergrepen *rḝ* en *lḝ* onder de klinkers te rekenen. Voor die opvatting is veel te zeggen, als ten minste de *r* of *l vloei*letters zijn; in het Madoereesch vertoonen die letters evenwel niet geheel den aard van een vloeiletter, zoodat men ze moeielijk anders dan als medeklinkers kan aanmerken (§ 20). Doch als gevolg van den Indischen oorsprong van het schrift zijn zoowel in het Javaansch als in het Madoereesch de afzonderlijke teekens voor *rḝ* en *lḝ* in gebruik; namelijk voor *rḝ:* ꦉ, de *pa ètjḝrrḝk*, en voor *lḝ:* ꦊ, *nga njòkò lollò* (Jav. *ngå lḝlḝt*) (1).
Ter vermijding van opéénhooping van drie letters alweder, (want ꦊ bestaat uit twee) wordt echter midden in een woord de *la-pasangan* met de *pḝlpḝt* in plaats van ꦊ gebezigd.

§ 131. *Kapitale letters.* Ook de kapitale letters gebruikt de Madoerees in handschriften zonder zich daarbij aan eenigen regel te binden. Het is echter verkiezelijk het gebruik daarvan tot eigennamen te beperken. Niet elke klank heeft zijn hoofdletter; er bestaan slechts de volgende kapitale letters:

Aksara		Pasangan		Naam.	Waarde.
staand.	loopend.	staand.	loopend.		
ꦟ	ꦟ	꧀ꦟ	꧀ꦟ	*na radją* of *na rambhąt,* ook *na larlar.*	*na.*
—	—	꧀ꦖ	꧀ꦖ	*tja radją.*	*tja.*
ꦑ	ꦑ	꧀ꦑ	꧀ꦑ	*ka radją.*	*ka.*
ꦡ	ꦡ	꧀ꦡ	꧀ꦡ	*ta radją* of *wą ètjḝrrḝk.*	*ta.*
ꦯ	ꦯ	—	—	*sa radją = pa ètjḝrrḝk* (2)	*sa.*
ꦰ	ꦰ	꧀ꦰ	꧀ꦰ	*sa radją = ghą ètjḝrrḝk.*	*sa.*
ꦦ	ꦦ	꧀ꦦ	꧀ꦦ	*pa radją.*	*pa.*
ꦘ	ꦘ	꧀ꦘ	꧀ꦘ	*nja radją = djhą ètjḝrrḝk*	*nja.*
ꦓ	ꦓ	꧀ꦓ	꧀ꦓ	*ghą radją.*	*ghą* of *gą.*
ꦨ	ꦨ	꧀ꦨ	꧀ꦨ	*bhą radją.*	*bą* of *bhą.*

(1) In het West-Madoereesch ook wel: *nga njòkò mèlḝt* of *nga mèlḝt,* en in het Soemĕnĕpsch: *nga njòkò lḝtlḝt* geheeten.

(2) In het Soemĕnĕpsch ook *sa sempeng* genoemd.

Aanmerking. is oorspronkelijk het teeken voor den lingualen neusklank, maar hiervoor bezigen zoowel de Madoerees als de Javaan die beiden immers geen onderscheid tusschen een tand- en een tong-neusklank kennen (§ 22 Aanm. 2), het meer eenvoudige letterteeken (en als *pasangan:*); hoewel dit oorspronkelijk het teeken voor den tandneusklank is. Dat de Javaan, althans de geleerde Javaan, toch tandletter noemt (*aksårå dĕntå*) en tongletter (*aksårå murdhå*), zulks bewijst alleen dat hij, het schrift aan de Indiërs ontleenende, ook de Indische indeeling der letters naar het geslacht (*wargå*) slaafs navolgt. Zoo kent hij in schrift en in theorie zelfs de drie soorten *s's*, namelijk de palatale , de linguale en de dentale (¹), ofschoon hij evenals de Madoerees in uitspraak slechts de palatale *s* kent die in hun taal evenwel in den vorm van de oorspronkelijk dentale , en als *pasangan* in den vorm van de oorspronkelijk linguale , d. i. , wordt geschreven.

§ 132. *Vreemde letters.* Om de vreemde uitspraak vooral van uit het Arabisch overgenomen woorden aan te geven, bedient de Madoerees zich van de eigen *aksara's* die met den vreemden klank in geslacht zooveel mogelijk overeenkomen, maar hij plaatst daarbij boven de *aksara* drie stippels, *naktò* of *nattò* genaamd, als volgt:

Aksara.	Pasangan.	Waarde.
of	of	voor de Arabische *hha* (ح) of *cha* (خ), ook voor de Hollandsche *h* of *ch*.
		voor de *dzal* (ذ).
		voor de *fa* (ف) en voor de Hollandsche *f* of *v*.
of	of	voor de *za* (ز).
		voor de Arabische *ghain* (غ) en ook voor de Hollandsche *g*.
		voor de Arabische *ain* (ع).

§ 133. *Angka's (cijfers).* Behalve de Javaansche cijfers zijn ook de Hollandsche in gebruik:

staand:

(¹) Een palatalen medeklinker noemt een Javaansche »*Parâmå sastrå*", van Sâlâ afkomstig, *aksårå kalpå prånå*, een gutturale consonant: *aksårå måhå prånå*, en een lipletter: *aksårå talawjå*, van het Sankritsch *tālawja* dat nota bene *palataal* beteekent.

loopend: ꧑ ꧒ ꧓ ꧔ ꧕ ꧖ ꧗ ꧘ ꧙ ꧐

waarde: 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 0.

Aangezien de Madoerees en Javaan, evenals ieder ander volk van het Maleisch-Polynesisch ras, het tientallig stelsel kennen en bovendien van links naar rechts schrijven, wordt een getal door cijfers geheel op dezelfde wijs als bij ons uitgedrukt; bijv: ꧑꧘꧙꧓ = 1893.

Bovendien maakt de Madoerees van het Arabisch cijferteeken (٢), de *angka ḍuwąq*, gebruik om een woord of een lettergreep te verdubbelen.

§ 134. *Het afbreken der woorden.* Daar zelfs de woorden van een zin of zinsnede in schrift niet van elkander gescheiden worden, is het niet te verwachten dat er een teeken zou bestaan om aan te duiden dat de gescheiden lettergrepen tot één woord behooren; zulk een verbindingsteeken kent het Javaansch-Madoereesch schrift niet. Wat evenwel niet wegneemt dat bij het afbreken van een woord het een en ander wordt in acht genomen ten einde het lezen te vergemakelijken; alzoo:

1°. Een *pangangghùj* wordt niet van de *aksara* gescheiden; is er na de *talèngan* geen plaats voor de *aksara,* dan wordt de *pangangghùj* in den volgenden regel herhaald. Een sluitletter die geen *pangangghùj* is, kan echter van de vorige *aksąra* die als beginletter van de lettergreep optreedt, gescheiden worden.

2°. De *papaten* moet steeds de *aksara* die de sluitconsonant voorstelt, onmiddellijk volgen. Zóó ook een *pasangan* die des noodig dan *onder* de sluitconsonant wordt geschreven om ze beide in denzelfden regel bij elkander te hebben.

§ 135. *Interpunctie.* De teekens daarvoor in gebruik dragen den algemeenen naam van *paddhą* (Jav. *pådå*).

Aan het begin van een artikel of een brief schrijft de Madoerees, hoewel niet zoo vaak als de Javaan, de *dhęk-adhęk,* ook *mòmòlan* geheeten, niet zelden voorzien van drie stippels, aldus: ꧋ of ꧋.

Hetzelfde teeken vindt men zoo ook in gedichten tusschen de versmaten (*paddhą*) in plaats van de *paddhą-anḍhęgghąn.* Deze

bestaat in haar eenvoudigen vorm uit twee *dhĕk-adhĕk's* en een *nul* of *nga-mèlĕt* daartusschen: // o // of wel / ꦒ /. In haar samengestelden vorm ziet zij er als volgt uit: , of met een *pasangan:* of .

Aan het begin van een gedicht of van een nieuwe versmaat wordt echter de *panĕmbhąngan,* of wel *pòpôwan* genaamd, geschreven: // o // // o // of / ꦒ / / ꦒ /, dat is in den vorm van een dubbele *paddhà andhĕgghąn,* en anders: of .

Ook hier worden boven de ꦟ evenals boven de *dhĕk-adhĕk* niet zelden de drie stippels aangetroffen.

Tusschen zinsneden plaatst de Madoerees het teeken: \, *paddhą lingsa* of *-lengsa* (de Jav. *pådå lingså*), wanneer ten minste het vorige schriftteeken geen *papaten* is. In het bevestigend geval toch is het scheidteeken niet altijd in gebruik, en behoeft dat ook niet, daar immers de *papaten* alleen reeds voldoende het einde van een zinsnede kan aangeven. Ook aan het einde van een volzin wordt van dat zinteeken gebruik gemaakt.

Van een grootere scheiding evenwel, bijv. na een opschrift of titel, aan het einde van een artikel of paragraaf of van een geheel geschrift is het sluitteeken dit: \\ *paddhą lùngsi* of *longsè* ook: *lingsi* (de Jav. *pådå-lùngsi*), in de plaats waarvan echter na de *papaten* het vorige teeken (\) wordt gebezigd, hoewel het gebruik van het dubbele teeken daarbij niet wordt uitgesloten. Ook vóór en achter een cijfer wordt dit teeken soms geschreven, in plaats van: :, de *pangkat* van het Javaansch; terwijl aan het slot van een artikel of een brief hetzelfde teeken eens of meermalen herhaald voorkomt, welke herhalingen, wijd uit elkander geschreven, ten minste dienen om den onbeschreven gebleven regel te vullen. Om dezelfde reden gebeurt zulks eveneens elders midden in een brief of artikel. Doch in plaats daarvan bedient men zich ter vulling van den regel wel eens van één lange of van twee lijnen waartusschen dan de *lùngsi* wordt geschreven, aldus:

— ——————————\\——————————

Het scheidteeken : (de Jav. *panggkat*) is in het Madoereesch zoo goed als onbekend; in den laatsten tijd echter wordt het door den invloed der Gouvernements scholen meer toegepast in de beteekenis van ons dubbelpunt.

Een vraagteeken bestaat er niet hetgeen, in aanmerking genomen

dat zelfs een subjectieve vraag uit het aanwezig zijn van een vraagwoord is op te maken, niet volstrekt noodig is om misvatting te voorkomen.

Een uitroepteeken evenmin, daar het gebruik van een interjectie als anderszins (het verband) den aard van den zin voldoende kan aangeven.

Alzoo heeft de *paddhą lingsa* (\) niet alleen de beteekenis van ons komma, kommapunt of punt, maar ook die van ons vraag- en uitroepteeken, terwijl de *paddhą lúngsi,* zoowel laatstgenoemde beteekenissen als die van ons punt heeft.

Aanmerking. De samengestelde vorm van de *paddhą* namelijk ꧅ of ꧅, zeldzamer ꧅, komt enkel aan het begin van Javaansche brieven voor. Het onderscheid dat de Javaan maakt tusschen de *pådå anḍap:* ꧅ (in gebruik wanneer de brief gericht is tot een meerdere) — *madya:* ꧅ (tot zijns gelijke), en *-luhur:* ꧅ (tot een mindere), is onder de Madoereezen dan ook niet algemeen bekend: de kennis daarvan bepaalt zich tot leerlingen van Gouvernements scholen, die ze respectief *paddhą panḍhąp,* — *sḛḍḍhḛng* en — *tengghi* noemen.

Soms wordt er in gedichten aan het eind van een vers ook wel gebruik gemaakt van de volgende teekens: —ɔ achter een *aksana ghądjąng* (Jav. *ras-wadi*), ꦺ— voor ꦺ— (Jav. *dirgå mure*), —ꦼ voor —ꦶ (Jav. *ulu mḛliq* of *dirgå mḛliq*), —ꦸ voor —ꦹ (Jav. *suku mḛndut* of *dirgå mendut*) (¹).

§ 136. *Beoordeeling van de bestaande spelling.* De Madoerees heeft blijkbaar geen behoefte om de *i*-klanken (*è*, *é* en *i*) in schrift van elkander te onderscheiden, evenmin de *oe*-klanken (*ò*, *ó* en *ú*), om niet te spreken van de beide *a*-klanken (*à* en *ą*) waarvoor in het Javaansch schrift trouwens in 't geheel geen teeken bestaat. Voornamelijk zal zulks wel toe te schrijven zijn aan de omstandigheid dat de klank van een klinker in den regel door den aard van de vorige consonant wordt beheerscht (§ 27 en § 28). Toch let althans de geschoolde Madoerees wèl op het verschil dat er oorspronkelijk, d. i. in het Javaansch, bestaat tusschen —ꦶ en ꦺ—, en tusschen —ꦸ en ꦺ—ꦴ, zoodat hij —ꦶ en —ꦸ schrijft respectief voor de zachte *i* en de zachte *oe* (*ú*), maar ꦺ— en ꦺ—ꦴ respectief voor de scherpe *e* (*è*) en de scherpe *o* (*ò*). Deze schrijfwijze verdient alzoo nagevolgd te worden.

(¹) Roorda heeft *mḛnḍut*, met een *linguale ḍ*. Een drukfout?

Wat de middelsoortige klinkers aangaat, met name *é* (*i*) en *ó* (*u*), welke trouwens in het Madoereesch slechts bij uitzondering voorkomen, zoo volgt de geschoolde Madoerees gewoonlijk dezen regel: komen zulke klinkers in een gesloten lettergreep voor (*i* en *u*), dan worden daarvoor naar de Javaansche spelling uitsluitend [Javanese script] en [Javanese script] geschreven; en anders [Javanese script] of [Javanese script] en [Javanese script] of [Javanese script] naar verkiezing, hoewel [Javanese script] en [Javanese script] toch weder vaker worden gebezigd.

Voor zoover de lettergreep open is, komt het echter verkiezelijk voor [Javanese script] of [Javanese script] te schrijven bij een anders *scherpe* aksara, omdat die teekens daarbij (immers anders voor *zachte* klinkers gebruikelijk) in den regel niet behooren, zoodat reeds hun ongewoon gebruik op de ongewone uitspraak der aksara kan doelen. Om dezelfde reden zou daarentegen [Javanese script] of [Javanese script] bij een anders *zachte* aksara dienen te worden geschreven, om er de middelsoortige uitspraak dier aksara mede aan te geven. Daarvan moet echter het geval uitgesloten worden, dat de klinker oorspronkelijk scherp of zacht is en zijn middelsoortige uitspraak aan den invloed van een volgenden scherpen of middelsoortigen klinker is toe te schrijven; want alsdan is het wenschelijk naar de oorspronkelijke uitspraak te schrijven; te meer omdat deze uitspraak doorgaans nog naast de middelsoortige kan worden vernomen; bijv.: [Javanese script], ten minste voor *bạnnéjan* (naast *bạnnèjan*) beter dan [Javanese script], en [Javanese script] voor *bóriung* (naast *buriung*), beter dan [Javanese script]. Ook het volgende geval is als een uitzondering aan te merken. Daar namelijk de middelsoortige uitspraak van een klinker eener interjectie, juist omdat het een interjectie is, zeer natuurlijk is, behoeft die uitspraak niet meer op bovenbedoelde wijs aangegeven te worden, althans wanneer de interjectie éénlettergrepig zijnde reeds gemakkelijk als zoodanig is te herkennen; trouwens men kan volstaan met het algemeen gebruik te volgen en te schrijven bijv.: [Javanese script] voor *ó* (een uitroep), in plaats van [Javanese script].

§ 137. Niet zelden worden in West-Madoera twee medeklinkers waartusschen *ĕ* gehoord wordt, onder elkander geschreven (de eene als *aksara*, de andere als *pasangan*), alsof het woord één lettergreep minder telt. En dit gebeurt niet alleen, wanneer de andere medeklinker een smeltletter is, maar ook wanneer hij het niet is;

bijv.: [illegible], [illegible], [illegible] enz. Tot die verkorte schrijfwijze geeft de aard van de *ĕ* als een klank van geringen omvang aanleiding; de Madoerees bedoelt met [illegible] en [illegible] dan ook twee- in plaats van drielettergrepige woorden; ofschoon de *ĕ* in dergelijke gevallen toch te duidelijk gehoord wordt om die woorden gemakkelijk als tweelettergrepig op te vatten. Het beste is zich te houden aan de oorspronkelijke uitspraak en dienvolgens aan de spelling [illegible], en ook [illegible], welke spelling immers om haar eenvoud de voorkeur verdient boven die met *pĕtpĕt*, zooals: [illegible], enz., hoewel deze laatste voor zoover er van een smeltletter geen sprake is, duidelijker, d. i. meer overeenkomstig de gewone uitspraak is en daarom verkiezelijker dan [illegible], enz.

§ 138. Het wedergeven van de sluit-*q* door [illegible] is meer in overeenstemming met het klankstelsel van het Madoereesch dan de Javaansche spelling met [illegible], die in handschriften dan ook zoo goed als niet voorkomt (¹). Vooreerst toch wordt een oorspronkelijke eind-*k* in het Madoereesch meestal als *k* uitgesproken (§ 89), zoodat er èn uit een etymologisch èn uit een phonetisch standpunt geen reden bestaat om de eind-*k* anders dan door [illegible] weder te geven. Daarbij, zelfs een oorspronkelijke sluit-*g* wordt als *k* uitgesproken, zoodat de Madoerees geneigd is ook dan [illegible] te schrijven. De Javaansche spelling van eind-*q* met [illegible] zou dus den vreemdeling in veel gevallen aanleiding tot verwarring van haar uitspraak met die van sluit-*k*, oorspronkelijk = *k* of *g*, geven; terwijl de schrijfwijs althans van eind-*k*, oorspronkelijk = *k*, met [illegible], om die verwarring te voorkomen, in geen enkel opzicht, d. i. noch etymologisch noch phonetisch, zou zijn te verdedigen.

Wel moet ook de spelling van de sluit-*q* met [illegible] voor den vreemdeling verwarrend zijn, wanneer ten minste de eind-*h* mede in schrift wordt uitgedrukt, hetgeen immers ook door [illegible] geschiedt. Maar die eind-*h*, immers een accidenteele klank, behoeft ook niet in schrift te worden wedergegeven; te minder omdat een dialect

---

(¹) Men treft ze toch hier en daar aan, bijv. in de *Tjarèta Brąkaj* uitgegeven door Prof. VREEDE. En als resultaat van de Javaansche opvoeding van den schrijver of bewerker doorgaans ook in andere werken die, geheel naar de Javaansche spelling geschreven, in druk zijn uitgegeven.

van het Madoereesch, namelijk het Soemĕnĕpsch, die *h* in 't geheel niet kent.

Voor 't overige laat zich het algemeen Madoereesch gebruik van ꦃ, oorspronkelijk het teeken voor de eind-*h*, voor de sluit-*q* in zoover verklaren, dat immers *h* en *q* als keelleters bij uitnemendheid verwante klanken zijn; en wel in dezer voege: In een zoogenaamden hiaat-vorm als *la-ang* bijv. ontwikkelt zich gemakkelijk een *q* tusschen de gelijke klinkers, als het gevolg van de neiging om de klinkers duidelijk als afzonderlijke klanken te doen hooren, zoodat wel beschouwd daartusschen de hiaat toch weggenomen wordt. Alzoo komt de Madoerees van *la-ang*, d. i. ꦭꦲꦁ, onwillekeurig tot *la-qang*, zonder dat hij zich van de verandering in de uitspraak goed bewust kan zijn; dank zij de ijlheid (onvolkomenheid) van de *q*, gevoegd bij de omstandigheid dat hij ze anders alleen als sluitletter kent. Zoo blijft hij dan ꦭꦲꦁ voor *la-qang* schrijven. Maar van *la-qang* komt hij spoedig tot de uitspraak *laq-ang*, juist omdat hij gewoon is de *q* als sluitletter uit te spreken. En nu, doch ook nu eerst, kan hij de verandering in de uitspraak gemakkelijk opmerken, een verandering die zich bepaalt tot de uitspraak van de vroegere begin-*q* als sluitletter. Wat is nu echter natuurlijker dan dat hij, immers uitgaande van *la-qang* = ꦭꦲꦁ, er toe komt ook maar ꦭꦃꦲꦁ voor *laq-ang* of *laq-qang* te schrijven, juist omdat ꦃ en ꦲ oorspronkelijk denzelfden klank, d. i. *h*, vertegenwoordigen?

Aanmerking. Doch ook *q* en *k* zijn als klemletters aan elkander verwant; vandaar dat een oorspronkelijke *k* als sluitletter van een woord in het Javaansch zich in een *q* kan wijzigen. Daar die verandering zich echter overal aan het eind van een woord vertoont (midden in een woord blijft een sluit-*k* die trouwens weinig voorkomt doorgaans onveranderd), kan het verschil tusschen een sluit-*q*, door ꦏ꧀ wedergegeven, en een sluit-*k* (nog dialectisch = *g*?), door ꦏ꧀ wedergegeven, nog uit het schrift blijken, zoodat die historische spelling in het Javaansch is te handhaven.

§ 139. Eigenaardig is de wijze waarop de *n* in West-Madoera als de verkorte uitspraak van het possessief aanhechtsel *na* wordt geschreven, of liever niet wordt geschreven; bijv.: *anaqn*, met den naslag *ḡh* uitgesproken: *anaqn-ḡh* = ꦲꦤꦤꦃꦒꦃ.

In zoover is er tegen deze schrijfwijs niets in te brengen, dat zij

geen aanleiding kan geven tot de uitspraak *anaq-ĕ̤h* als een drielettergrepig woord, mits men op den voorgrond stelle, dat *ĕ̤*, alleen staande of enkel door een sluit-*h* of- *q* gevolgd, geen lettergreep kan vormen (§ 101). Men zou, de *h* als een accidenteelen sluiter niet aangevende, echter kunnen volstaan met te schrijven: [illegible], welke schrijfwijs soms ook wordt gevonden ([1]). Het beste is echter om ook in dit opzicht de Soemĕnĕpsche spelling te volgen, d. i. het woord steeds in zijn vollen vorm te schrijven, bijv.: [illegible], te meer omdat de uitspraak: *anaqna* in West-Madoera toch ook bekend is.

§ 140. In handschriften vindt men geheel zonder regelmaat nu eens een scherpe dan weer een zachte sluitconsonant voor een oorspronkelijk zachten of scherpen medeklinker, waaruit blijkt dat de taal niet alleen thans geen zachte sluitconsonant in uitspraak kent, maar dat haar zulk een medeklinker, zoo ooit bekend, reeds tijdens de invoering van het schrift vreemd moet geworden zijn. Daarom is de spelling met een zachte *aksara* als sluitletter alleen daar goed te keuren, waar deze nog gemakkelijk als een oorspronkelijk zachte consonant is te herkennen, namelijk in overgenomen woorden; zooals: [illegible] [illegible] [illegible].

Aanmerking. Hoewel het Javaansch van Midden- en Oost-Java in uitspraak ook geen onderscheid meer maakt tusschen een zachte en een scherpe sluitconsonant, en zulk een medeklinker er altijd scherp wordt uitgesproken, zoo bestaat dat onderscheid er nog wel in schrift. De Javaansche spelling met een *zachte aksara* als sluitmedeklinker is dus als een historische spelling nog te verdedigen, om niet te spreken dat de dialecten van het Javaansch (van West-Java) een zachte sluitconsonant ook nog in uitspraak moeten kennen.

§ 141. Niet zelden schrijft de Madoerees een dubbele *aksara* daar, waar de uitspraak zulks niet kan gedoogen. Bij vormen met een aanhechtsel dat met een stomme *h* begint, als bijv.: [illegible], heeft de verdubbeling nog eenigen zin; immers om den vorm van het grondwoord te behouden. Maar ook elders wordt

---

([1]) Een enkelen keer wordt ook een spelling als [illegible] (d. i. [illegible]) aangetroffen.

De schrijfwijs [illegible] [illegible] vindt men als een ingevoerde nieuwigheid soms in voor den druk bewerkte stukken; evenwel niet in handschriften.

in strijd met de uitspraak een consonantverdubbeling in schrift aangetroffen; bijv.: [illegible] voor *njama,* [illegible] voor *trèma,* [illegible] voor *panèka,* [illegible] voor *òneng,* [illegible] voor *kaulą,* [illegible] voor *pòlè,* enz.

Dit feit laat zich niet anders verklaren dan door de zucht van den schrijver tot onnoodigen omhaal.

Omgekeerd wordt een consonantverdubbeling uit nalatigheid soms niet in schrift uitgedrukt. Vooral wanneer van een *papaten* zou moeten worden gebruik gemaakt om twee *pasangan's* niet onder elkander te moeten plaatsen, worden èn de sluit-*aksara* èn de *papaten* vaak uitgelaten; bijv.: [illegible] voor [illegible].

Daar het Madoereesch in uitspraak een scherp onderscheid maakt tusschen een enkelvoudige en een dubbele consonant, is het echter wenschelijk ten deze uitsluitend op de uitspraak af te gaan en dus zelfs te schrijven [illegible] bijv. in plaats van [illegible], [illegible] in plaats van [illegible], enz. (§ 108).

§ 142. De omstandigheid dat het Madoereesch in uitspraak geen zachte sluitletter kent, is oorzaak dat de verdubbeling van een zachte consonant vaak geschiedt door een scherpe consonant van haar geslacht als sluitletter te schrijven, bijv.: [illegible], enz.; doch daarnaast bestaat toch ook de schrijfwijze: [illegible], enz. Zulks ook in afgeleide vormen; bijv.: [illegible] of [illegible] van [illegible]. De spelling: [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] is echter overal te verkiezen boven: [illegible], [illegible], enz. om althans de verdubbeling van de zachte consonant beter te doen uitkomen. Een dergelijke verdubbeling van een scherpe consonant aan te geven met [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] of [illegible], in plaats van met [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] en [illegible] is daarom af te keuren, te meer omdat een sluitletter naar de uitspraak steeds scherp is. In 't algemeen dienen dus consonantverdubbelingen ook in schrift als zoodanig door twee geheel gelijke *aksara's* te worden uitgedrukt. Toch is het verkiezelijker de [illegible] aldus: [illegible] te verdubbelen dan door middel van [illegible]. Want om niet te spreken dat men in zoo'n geval ook *n* + *nj* of anders *n* + *nj* + *nj* in plaats van *nj* + *nj* te hooren krijgt, is de eerste schrijfwijs korter en eenvoudiger niet alleen, maar zij is, wel beschouwd, ook nog in overeenstemming met de schrijfwijze van de andere consonantverdubbelingen; ook [illegible]

immers vertegenwoordigt twee geheel gelijke *aksara's*. Om dezelfde reden verdient de schrijfwijze [illegible] boven [illegible] de voorkeur, en [illegible] boven [illegible] (§ 144).

§ 143. In vier- of meerlettergrepige, door een of meer achtervoegsels afgeleide woorden waarvan het stamwoord op een consonant uitgaat en het eerste suffix met een stomme *h* begint; in woordherhalingen waarvan het stamwoord met een stomme *h* begint en op een andere consonant eindigt; en in samenstellingen waarvan het eerste lid op een consonant eindigt en het laatste met een stomme *h* begint; ja zelfs bij een samenkomst van twee dergelijke, doch niet tot een samenstelling met elkander verbonden woorden, treft men in schrift niet zelden dezelfde *aksara* als bedoelde sluitletter in plaats van de *h* in het begin van het achtervoegsel of van het volgende lid of woord aan; bijv.: [illegible], doch ook: [illegible]; [illegible], doch ook: [illegible]; [illegible], doch ook: [illegible]; [illegible], doch ook: [illegible].

Met 't oog op de gewone wijze waarop de lettergrepen van een woord in de uitspraak worden gescheiden, komt het verkiezelijk voor ten minste [illegible], [illegible], enz. te schrijven, te meer omdat hier nog duidelijk twee woorden zijn te onderkennen. Iets anders is het echter met de vormen, door middel van een of meer suffixen afgeleid, want zij kunnen niet meer dan één woord uitmaken en dienen dus als één woord te worden geschreven; bijv. [illegible].

Aanmerking 1. Op hetzelfde beginsel als de verdubbeling in een woord van een medeklinker die vóór *r* of *l* staande hiermede in de uitspraak is verbonden (§ 42*b*), berust de uitspraak, en in verband daarmede ook de spelling als: *aòḍhĕ̆t trenḍą* = [illegible] ([1]). Doch aangezien men hier met twee woorden in plaats van met één te doen heeft, is zulk een innige verbinding der laatste lettergreep van het eene woord met de eerste van het volgende zeldzaam; trouwens de spelling zelfs is geen gewone. Daardoor is het evenwel begrijpelijk dat de *mèdhĕ̆rrąn* in een dergelijk geval soms als de *ra-pasangan* gebezigd wordt, en dat verder [illegible] in [illegible], als de geminatie niet meer als zoodanig begrepen wordt, zelfs in dezelfde functie van een *papaten* kan treden; bijv.: [illegible] d. i. *kaghit rakaèpon* ([1]).

([1]) Naar de spelling van het handschrift.

Aanmerking 2. In handschriften wordt de medeklinker die op een eind-*r* volgt, soms verdubbeld; bijv.: [illegible] ([1]). Hoewel deze spelling een navolging is van de Indische, is de verdubbeling van de consonant zoo niet geheel te motiveeren, dan toch eenigermate te begrijpen, en wel als volgt: tusschen de *r* als triller en de volgende consonant laat zich de *ĕ* gemakkelijk hooren, maar juist deze korte klank eischt de geminatie van de volgende consonant.

§ 144. Men vindt in Madoereesche handschriften vaak niet alleen [illegible], [illegible], (evengoed als [illegible] en [illegible]), maar ook [illegible] en [illegible] in plaats van [illegible] en [illegible], hoewel deze laatste voor het Madoereesch niet voldoende te motiveeren schrijfwijze door den invloed van de Javaansche spelling soms in handschriften wordt aangetroffen.

Aanmerking. De Madoerees kan, wanneer hij [illegible], [illegible] of [illegible] schrijft, met [illegible] niet anders dan de kapitale letter bedoelen; daarom komt in Madoereesche handschriften de schrijfwijze [illegible], [illegible] niet minder vaak voor dan [illegible], [illegible]. Zoo kent hij [illegible], zooals in de Javaansche schrijwijs [illegible], enkel als een kapitale *aksara* ([2]).

§ 145. In West-Madoera, waar de [illegible] èn voor sluit-*h* èn voor eind-*q* dienst doet, kunnen homogrammen (d. i. gelijk geschreven, maar anders uitgesproken) voorkomen, die van elkander alleen in de uitspraak van de sluitletter verschillen; bijv.: [illegible] = *arè(h), dag;* en *areq, grasmes.*

Deze homogrammen vervallen natuurlijk, zoodra de eind-*h* niet in schrift wordt uitgedrukt, maar hierdoor kunnen er dan andere, hoewel in uitspraak minder van elkander verschillend, voor in de plaats komen; zooals bijv.: [illegible] = *kòkò* of ook *kòkoh, nagel;* en *kòkò, vast, hecht.*

Voor 't overige kunnen overal woorden voorkomen die, gelijk geschreven, van elkander verschillen in de uitspraak van de zachte medeklinkers, namelijk als geaspireerd en niet-geaspireerd; zooals:

[illegible] I. *ambąq, ngambąq,* 1. afwachten. 2. tegemoet gaan; afhalen.

II. *ambhąq,* in ° *tuwa,* als een oudje van aard; ° *patè,* den dood verachten; iemands leven niet tellen.

([1]) Naar de spelling van het handschrift.

([2]) Alleen in voor den druk bewerkte stukken die trouwens geheel naar de Javaansche spelling geschreven worden, komen zulke onderscheidingen voor.

I. *èbu,* moeielijk te doen; aarzelen.
II. *èbu(h),* duizendtal.
III. *èbhu(h),* A. T. van *ę̆mbúq,* moeder.

I. *òbą, aòbą,* 1. verwisselen; verwisseld. 2. Zie II.
II. *obhą, aòbhą,* veranderen, anders worden.

I. *òbúr, ngòbúr,* strooien.
II. *òbhúr,* fakkel.

I. *radją(h),* groot.
II. *radjhą,* een Arabisch schrift op een ziek lichaamsdeel als geneesmiddel.
III. *radjhą(h),* vorst.

I. *rę̆bbą,* Arab. de 8e maand; offermaal.
II. *rę̆bbhą,* gras.

I. *ròbą(h),* gedaante.
II. *ròbhą(h), raròbhą,* rijk onthaal; geschenk om iemand gunstig vóor zich te stemmen.

I. *kondąng, akondąng,* met afhangende beenen zitten.
II. *kondhąng, akondhąng,* steeds bij elkander, onafscheidelijk van elkander.

I. *kę̆mbąng,* opzwellen, bijv. van rijstkorrels bij het koken; *djhąghúng* °, gebraden mais.
II. *kę̆mbhąng,* bloem, bloesem.

I. *kambąng, ngambąng,* drijven.
II. *kambhąng,* in: *bhąląj* °, een paviljoen op een vijver.

I. *kòbąl,* touw van de vezels van den waaierpalm.
II. *kòbhąl, ngòbhąl,* opvlammen, van vuur; warm worden, van de huid van een zieke.

I. *kòbúng,* hol.
II. *kòbhúng,* een ruimte door schutsels of doeken afgesloten.

I. *tandą,* zwarte blijvende vlek op het lichaam.
II. *tandhą(h),* teeken.

I. *tambąng, nambąng,* iemand laten varen, verwaarloozen.
II. *tambhąng,* 1. in: *tę̆llak* °, echtscheiding op verzoek van de vrouw. 2. *nambhąng,* met een huurvaartuig oversteken.

I. *tę̆bbąs,* voordeel, voorspoed.
II. *tę̆bbhąs, nę̆bhhąs,* afkoopen.

I. *sanḍąng, asanḍąng,* met een doek over de schouders geslagen.
II. *sanḍhąng,* 1. in: ° *pangan,* kleeding en voedsel. 2. *njanḍhąng sakeq,* aan een ziekte lijden.

I. *sombąng,* met vooruitstekende lippen, van den mond.
II. *sombhąng,* 1. niet passend, niet op zijn plaats. 2. *njombhąng,* iemand tot een feest een bijdrage leveren.

I. *sabą,* nat rijstveld.
II. *sabą(h),* een slang.
III. *sabhą(h), ghĕḍḍhąng* °, een soort pisang.

I. *sabút,* fijne streepjes in de figuren van een batiksel.
II. *sabhút, njabhút,* naar iets met geweld grijpen, wegrukken.

I. *sòbąl,* Arab., *njòbąl,* examineeren.
II. *sòbhąl,* wat in iets gelascht wordt.

I. *sabúng, adjąm* ° of — *sabungan,* vechthaan met kunstsporen.
II. *sabhúng, njabhúng,* aaneenhechten.

I. *ladju(h),* oud.
II. *ladjhu(h),* voortgaan, doorgaan, vervolgens.

I. *lambąq, ghiq* °, vroeger, van oudsher; *bąq-lambąq,* ten langen leste.
II. *lambhąq,* mild, goedgeefsch.

I. *labu,* vallen.
II. *labu(h),* kalebas.
III. *labhu, ĕnlabhuwi,* kleuren mengen.

I. *lèbąt,* voorbijgaan.
II. *lèbhąt, alèbhąt,* met excrement bevuild.

I. *pĕnding,* ziekelijk dik, van den buik.
II. *pĕndhing,* metalen buikband voor vrouwen.

I. *panḍi(h), manḍi,* zich baden.
II. *panḍhi(h),* smid.

I. *panḍąq,* kort, niet lang.
II. *panḍhąq,* kort, niet hoog.

I. *penḍąq,* zie *panḍąq.*
II. *penḍhąq,* beterende, van een zieke.

I. *paḍąng, rĕbbhą* °, een soort gras.
II. *paḍhąng, maḍhąng,* eten.

I. *padjqng*, een treknet.
II. *padjhqng*, *madjhqng*, een huis versieren, drapeeren.

I. *ḍqpor*, keuken.
II. *ḍhqpor*, vorm, gedaante.

I. *ḍqdjq(h)*, het noorden.
II. *ḍhqdjq(h)*, in: *angen* °, noordenwind.

I. *djuli*, Holl. Juli.
II. *djhuli(h)*, *tanḍhu* °, palankijn.

I. *djqgq(h)*, *adjqgq*, waken, oppassen.
II. *djhqghq(h)*, opstaan.

I. *djhqbq(h)*, Java; gierst.
II. *djhqbhq(h)*, ook: *kadjhqbhq*, behalve.

I. *ghqnḍing*, een groote hamer.
II. *ghqnḍhing*, ook: *tanḍhing*, wedergade.

I. *gqrqng* of *gàràng*, deftig gekleed.
II. *ghqrqng*, 1. bedorven, van een ei. 2. *aghqrqng*, vechten, van een kat of een hond.

I. *gimbúl*, *ĕnggimbúl*, in den gordel steken.
II. *ghimbhúl*, met gekrulde vezels of aderen, van hout.

I. *gubqng*, tweeduitenstuk.
II. *ghubqng*, *aghubqng*, een gat in den grond graven, in den muur ondergraven.

I. *búq*, 1. een uitroep. 2. Holl., *ĕbbûq*, boog. 3. van *ĕmbûq*, moeder.
II. *bhúq*, *ĕbbhúq*, eekhoorn.

I. *bqu(h)*, reuk; *abqu*, ruiken.
II. *bhqu(h)*, 1. een vlaktemaat. 2. schouder.

I. *bĕrri(h)*, *bqbĕrri*, streng, zorgvuldig in het bewaken van al wat men bezit om het buiten bereik van anderen te houden.
II. *bhĕrri(h)*, *manoq* °, een fabelachtige vogel.

I. *bqrq*, opgezwollen; gezwel.
II. *bqrq(h)*, in: *pantja* °, de vijfdaagsche week.
III. *bhqrq*, 1. de longen. 2. een opzwelling door een liesontsteking.
IV. *bhqrq(h)*, een uitroep: al heel mooi, al heel wel is het dat.......

I. *buru(h)*, hard wegloopen.
II. *bhuru*, daglooner.
III. *bhuru(h)*, 1. *abhuru*, jagen. 2. pas. 3. *bhùbbhuru*, een soort kleine vleermuis.

I. *bąriq*, gisteren.
II. *bhąriq*, avond.

I. *bąrąna(h)*, schutsel.
II. *bhąrąna(h)*, 1. zich verergeren, van een wond. 2. in: *radjhą* °, schatten.

I. *bąris*, Arab. erfenis.
II. *bhąris*, 1. lijn, streep. 2. *abhąris*, exerceeren, van een troep soldaten.

I. *bàràng*, Jav., *ę̆mbàràng*, rondtrekken, van een troep kunstenaars.
II. *bhąrąng*, iets, goed.

I. *birąng*, beschaamd.
II. *bhirąng*, een kapmes.

I. *burùng* of *bûrùng*, niet doorgaan.
II. *bhurùng*, 1. in: *mangsa bhurunga*, het zij aan u overgelaten. 2. *bhurungan*, aanbesteding, aannemerswerk.

I. *bukong*, een vogel.
II. *bhukong*, achterste, van een dier.

I. *buta(h)*, blind.
II. *bhuta(h)*, titan.

I. *butò*, gaaf.
II. *bhutò*, *bhubhutò*, leider bij een spel of bij een rechtsgeding.
III. *bhutò(h)*, aan iets gebrek hebben.

I. *bątę̆k*, 1. aard. 2. *ę̆mbątę̆k* = *mątę̆k* = *màtę̆k adjhi*, een tooverformulier uitspreken.
II. *bhątę̆k*, *ę̆mbhątę̆k* = *mątę̆k* = *màtę̆k*, met kracht trekken.

I. *bątang*, boom, van een vaartuig.
II. *bhątang*, lichaamsbouw.

I. *bąsbąs*, scherpziend, scherpe oogen hebben.
II. *bhąsbhąs*, *abhąsbhąs*, gras of onkruid vlug afsnijden of uittrekken; het eten spoedig opmaken.

I. *búsbús*, in: *kalang* °, wervelwind.
II. *bhúsbhús*, met scheuren aan den rand, van een kleed.

I. *buwąng*, *ę̆mbuwąng* = *muwąng* = *mówàng*, wegwerpen.
II. *bhuwąng*, *abhuwąng*, vechten, van dieren.

I. *bę̆lli(h)*, *mę̆lli* = *mę̆llè*, koopen.
II. *bhę̆lli*, voor: *sambhę̆lli*, *ę̆mbhę̆lli* = *mę̆lli*, slachten.

I. *bąlą*, *abąlą*, zeggen.
II. *bhąlą(h)*, volk, onderdaan; bloedverwant.

I. *bąli(h)*, *abąli*, terugkeeren.
II. *bhąli(h)*, het eiland Bali.

I. *billa(h)*, Sanskr. *wilwa*, een vrucht.
II. *bhillą* of *lą-bhillą*, weerlicht.
III. *bhillą(h)*, *abhillą*, voor iemand of iets zich in gevaar brengen.

I. *bąliq*, *abąliq*, iets omkeeren; zich wentelen.
II. *bhąliq* of *bhąliqąn*, iets liever doen.

I. *bąląka(h)*, grof; leelijk; ongemanierd.
II. *bhąląka(h)*, slechts, maar.

I. *bąląng*, sprinkhaan.
II. *bhąląng*, een vrucht.

I. *buḍu(h)*, bedorven, rot, van een lijk.
II. *bhuḍhu(h)*, dom.

I. *bąḍhúk*, maag.
II. *bhąḍhúk*, *abhąḍhúk*, vreten.

I. *bądją*, 1. tijd van den dag. 2. A. T. van *kompoj*, kleinkind.
II. *bądjhą(h)*, staal; A. T. van *ghighi*, tand.
III. *bhądją(h)*, krokodil.

I. *bądjhiq*, afkeerig.
II. *bhądjiq* = *bhąbhądjiq*, wicht, pas geboren kind.

I. *budjúq* = *bûdjùq*, *ę̆ndjúq-budjúq*, bepraten.
II. *bhudjúq*, voorouders.

I. *bądjąng*, pop bij 't Jav. tooneel.
II. *bądjhąng*, *abądjhąng*, hard loopen.
III. *bhądjąng*, *abhądjąng*, bidden.
IV. *bhądjhąng*, 1. *nangka* °, een kleine soort nangka-vrucht. 2. in: *lòpot* ° *sabąn*, voor kwalen en ongelukken behoed. 3. in: *mangsa bhądjhąnga sampêjan*, u zal het wel klaar spelen (ik laat het geheel aan u over).

I. *biją(h)*, een plant.
II. *bhiją(h)*, cijns.

I. *bągi* = *bàgi* = *bhąghi*, *ę̆mbągi* = *màgi*, enz., verdeelen; *bągiją̆n* = *bhąghiją̆n*, aandeel.
II. *bąghi*, *ę̆mbąghi* = *mąghi* = *màghi*, geven; toestaan.
III. *bąghi(h)*, de 4e dag van de vijfdaagsche week.

I. *bąbą*, onder, beneden.
II. *bàbà*, een betiteling van een Chinees.
III. *bhąbą*, *kabhąbą*, ressorteeren.
IV. *bhąbą(h)*, handelwijs.

I. *bąbbąr*, *ę̆mbąbbąr* = *mąbbąr*, uitspreiden.
II. *bàbbàr*, Jav. in: *bàbbàr lajar*, een schertsende uitdrukking omtrent een mooie vrouw.
III. *bhąbbhąr*, *ę̆mbhąbbhąr* = *mąbbhąr òbùq*, het haar los doen hangen.

I. *bibit*, *ę̆mbibidhi* = *mimidhi*, beginnen.
II. *bhibhit*, stek, kweekplant ter overplanting, dier ter voortplanting.

I. *bubùl*, vermeerdering.
II. *bhubhùl*, een zweer aan de voetzool.

I. *bąngket*, grens.
II. *bhąngket*, kundig.

I. *bąngbąng*, vleugel.
II. *bàngbàng* = *bąngbąng*, zoon of kleinzoon van een kluizenaar.
III. *bhąngbhąng*, 1. in: ° *abąk*, lichtbruin, van een huidskleur. 2. *djhukoq bhąngbhąngan*, een zeevisch.

Zulke homogrammen zijn niet te vermijden, tenzij men het verschil tusschen geaspireerde en niet-geaspireerde consonanten door het plaatsen van een diacritisch teeken, bijv. een punt boven of onder de geaspireerde, mede in schrift wilde uitdrukken. Doch zulk een verandering van het bestaande schrift zou geen ingang bij den Inlander vinden, zoolang deze zonder die verandering geen moeilijkheid in de opvatting van een woord ondervindt, daar hij diens beteekenis licht uit het verband kan opmaken.

Geheel anders is het echter met het gebruik van de ȩ voor eind-*q* en eind-*h* gesteld; licht zal hij er zich voor laten vinden om de eind-*h* die hij toch al niet altijd in schrift aangeeft of behoeft aan

te geven, aangezien ze niet constant in de uitspraak wordt vernomen, in schrift *geheel* te doen wegvallen ten einde de [illegible] uitsluitend voor de sluit-*q* te kunnen bezigen.

§ 146. Waar van een inlassching eens medeklinkers sprake kan zijn, daar wordt gewoonlijk de vorm met ingelaschte letter geschreven; bijv.: [illegible], doch ook [illegible]. Vooral tusschen de vóórlaatste en laatste lettergreep wordt zoo ook in schrift een ingelaschte medeklinker aangetroffen; bijv.: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Verkiezelijk is het echter de inlassching al of niet in schrift uit te drukken, naarmate zij meer of minder natuurlijk is (§ 110 en § 143), en alzoo te schrijven: [illegible] in plaats van [illegible], [illegible] in plaats van [illegible]. Daarentegen: [illegible] in plaats van [illegible], [illegible] in plaats van [illegible], [illegible] in plaats van [illegible], [illegible] in plaats van [illegible], [illegible] in plaats van [illegible]. Ook [illegible] in plaats van [illegible], en [illegible] in plaats van [illegible]. Dan nog [illegible] in plaats van [illegible] (nominaal), en zelfs [illegible] in plaats van [illegible] (verbaal). Verder niet alleen van [illegible] [illegible] in plaats van [illegible], maar ook van [illegible] [illegible] in plaats van [illegible], zulks tevens met 't oog op: [illegible] (§ 105). Desgelijks van [illegible] [illegible] in plaats van [illegible], en van [illegible] [illegible] in plaats van [illegible].

§ 147. *Proeve van spelling.*

a. OOST-MADOEREESCH.

1. (Soeměněpsch).

[illegible]

Nabbhi Èsa.

[illegible]

Katjatòra è-wąktò settong arè bąḍą pangandhikana ghùstè Alla ka nabbhi Èsa, èpakon ngòladhi bhąrąng anè è dhùnnja. È-ḍiją kêja nabbhi Èsa pas adjhąląn asangò ròti tęllò bìgghiq, è-ḍiją

adjhạlạn saparan-paran. Taq abít atĕmmò bạn santrèna ladjhu njapa, òtjaqna: ḍu, nabbhi Èsa, pandjhĕnnĕngngan mêjòsa kaqamma? Nabbhi Èsa ngandhika: sengkoq èpakon Alla nengghuwạ bhạrạng anè è dhúnnja. Santrè mator: aḍu, kaulạ ngèrènga. Nabbhi Èsa ngandhika: ĕlla, bạqna djhạq nòroq. Santrè maksa: saollè-ollè bhạdhạn-kaulạ ngèrènga. È-ḍijạ nabbhi Èsa kasòkan adjhạlạn labạn santrèna. Taq katjator sè adjhạlạn sijang arè malĕm. Pas nĕmmò sòngaj. Nabbhi Èsa arassa lĕssò, ambu labạn santrèna è-pengghírrạ sòngaj. È-ḍijạ pas makalôwar ròti tĕllò megghíq. Ngandhika nabbhi Èsa ka santrèna: arijaq sè settong kakan bạqna, settong èkakana sengkoq, settongnga èsabạqạ è-ḍijạ: lamon bạḍạ òreng ḍạtĕng, arijaq bạgijạnna. Ròti pas èḍhạqạr sampè taḍạq; santrè ngakan kêja ròti; sa'ĕllana nabbhi Èsa marè aḍhạqạr ròti, pas alongghu ka sòngaj aḍhạqạr aeng. Sa'ĕllana marè aḍhạqạr aeng, abạli, ngòladhi ròtina taḍạq, amarghạ èkètjoq santrè. Nabbhi Èsa mareksa ka santrèna: sapa sè ngètjoq ròti? Sokkor bạqna abạlạ, sengkoq taq sĕḍḍhi. Santrè mongker, sambi mator: bhúntĕn, kaulạ taq ngalaq; djhạq sakènga kaulạ ngalaq, tantò mator sadjhạrbạna. Nabbhi Èsa angandhika: sapa sè ngalaqa kadjhạbhạ bạqna, òtabạ

ameq ba̧ḍa̧ òreng ngalaq? Njama ba̧ḍa̧ è sḝddhíqna ba̧qna, mòhal ba̧qna sè ngòtjaqa taq nangaleqè. Santrè mator: kaula̧ taq nangalè sarta taq ngalaq. Nabbhi Èsa pas adjha̧la̧n kalaba̧n santrèna sijang arè malḝm. Pas nḝmmò sòngaj radja̧. Nabbhi Èsa ngandhika ka santrèna: kannaq ba̧qna èkètènga. Santrè pas èkèteng. Nabbhi Èsa alòmampa è (j)aeng taq ba̧ssa; napaq ka tenggha̧ngan ambu è-pengghírra̧ sòngaj laba̧n santrèna. Nabbhi Èsa ngandhika: sapa sengkoq? Santrè mator: pandjhḝnnḝngngan nabbhi Èsa. Ngandhika pòlè nabbhi Èsa: arapa sengkoq adjha̧la̧n è (j)aeng ma-taq ba̧ssa? Santrè mator: aḍu, pandjhḝnnḝngngan kan taq ba̧ssa, amargha̧ apangkat nabbhi kalaba̧n moqdjiza̧t. Nabbhi Èsa ngandhika: ija̧ bhḝnḍḝr ba̧qna, santrè. Sengkoq atanjaqa saongghuna: sapa ghḝlla̧q sè ngalaq ròti? Sokkor aba̧la̧, sengkoq taq sḝḍḍhi. Santrè mator taq ngalaq. Pas adjha̧la̧n pòlè nabbhi Èsa laba̧n santrèna. Taq abít nabbhi Èsa sè adjha̧la̧n, santrèna nḝmmò bha̧bha̧ta̧ngnga mandjha̧ngan; kalaba̧n nabbhi Èsa pas èghḝppaq; mandjha̧ngan òḍíq sarta djha̧gha̧. È-ḍija̧ nabbhi Èsa atanja: sengkoq sapa? Mandjha̧ngan mator: sampijan nabbhi Èsa. Nabbhi Èsa ngandhika pòlè: ba̧ra̧mma ba̧qna maq taò, sarta ba̧qna sè matè pas

òḍíq pòlè? Mandjhąngan mator: engghi, kalabąn moqdjiząt-sampijan kaulą èpaòḍíq pòlè. Ngandhika nabbhi Èsa ka santrèna: sapa ghĕlląq ngalaq ròti? Sokkor bąqna abąlą, sengkoq taq sĕḍḍhi. Santrè mator taq ngalaq: djhąq sakènga kaulą ngalaq, mator sadjhąrbąna. Nabbhi Èsa adjhąląn pòlè labąn santrèna saparan-paran. Taq abít sè adjhąląn, pas nĕmmò ĕmmas tĕllò rembhąk. Nabbhi Èsa ambu bąn santrèna; ĕmmas èkalaq èpakompol; settong èbąghi ka santrèna: arijaq kalaq bąqna; settong èkalaqa sengkoq; settongnga èsabąqą è-ḍiją, èbąghiją ka òreng sè ngalaq ròti sè ghĕlląq. Santrè mator: bhądhąn-kaulą sè ngalaq ròti sè ghĕlląq. Nabbhi Èsa pèrak mêjarsa atorra santrè; pas ngandhika: iją, ĕmmas sarembhąkka arêja kalaq bąqna, karana ghĕlląq sè ngalaq ròti; sarta sengkoq talèbąt pèrak; ĕmmas bągiją-sengkoq arijaq kalaq bąqna; ĕlla sengkoq mòlêja ka-'aḍąq. È-ḍiją nabbhi Èsa pas bhubhąr. Santrè atòghu ĕmmas sè tĕllò rembhąk.

Katjatòra bąḍą maleng katĕllò entar mamaleng taq ollè. Sa'ĕllana napaq ka djhąląn, pas atĕmmò bąn santrè sè atòghu ĕmmas. Santrè ngòtjaq ka maleng: é, paman, maḍḍhą dhika èdhĕrrĕbbhą aghibą ĕmmas ka bĕngkò-bulą. Maleng ngòtjaq: ĕngghi, nangeng

bulḁ mentaqa tòlong ghḁllu mĕ̥l-lèjaghi naseq, bulḁ talèbḁt laparra; bilḁ pon kĕ̥nnjang, maḍḍhḁ, bulḁ pon kĕ̥llar. Maleng adjhulu pessè ka santrè; santrè pas adjhḁlḁn ka pasar mĕ̥llè naseq; pekkerra santrè tòroq djhḁlḁn: mon ollè naseq, èpòbuwḁna ratjon, sòpajḁ maleng matè, taq kangsè mèkol ĕ̥mmas, sabḁb sengkoq kasòrangan, tantò sengkoq ètjò-kòtjò; amòsò òreng katĕ̥llò tantò sè kala. Sanapaqna ka pasar ghḁntjang mĕ̥llè naseq; saollèna naseq ghḁntjang entar ka tòkò mĕ̥llè ratjon; saollèna ètjambúrraghi ka naseq; ladjhu adjhḁlḁn, abḁli ka kĕ̥nnĕ̥ngngnganna sè ghĕ̥llḁq.

Taq kaòtjaq santrè sè adjhḁlḁn; kaòtjaq maleng sè katĕ̥llò arĕ̥mbhḁkan sabhḁrĕ̥ngnga. Maleng ngòtjaq ka bhḁrĕ̥ngnga: dhḁgghíq santrè mon ḍḁtĕ̥ng sè mĕ̥llè naseq, mara pĕ̥ḍḍhḁng bhḁi sòpajḁ matè; bilḁ la matè, ĕ̥mmassa tatĕ̥lloq ghĕ̥nnaq settong èbḁng. Bhḁrĕ̥ngnga paḍḁ rĕ̥mbhḁk. Santrè sè mĕ̥llè naseq pas ḍḁtĕ̥ng; napaq pas èdjhuluwaghi; santrè labḁn maleng ghḁntjang èpĕ̥ḍḍhḁng, èkĕ̥nneng leqerra tòghĕ̥l; santrè pas matè. Maleng sè katĕ̥llò paḍḁ ngakan; pekkerra maleng sè katĕ̥llò: bilḁ marè ngakan, ĕ̥mmas arija èghibaqḁ mòlè, paḍḁ ghĕ̥nnaq settong èbḁng. Sa'ĕllana marè ngakan, maleng sè katĕ̥llò paḍḁ ngaq-kalĕ̥ngngaqan, matè èkĕ̥nneng ratjon.

Katjatòra nabbhi Èsa sè adjhąląn abąli pòlè, amarghą èpakon ghùstè Alla sòrò ngòladhi pòlè; lamon bąḍą menta tòlong, èkarsaqaghi tòlong. Abít-(t)abít sè adjhąląn pas bąḍą manoq òlaq, èsę̆rsę̆r manoq radją, buru saparan-paran. Manoq òlaq napaq ka nabbhi Èsa; pas menta tòlong. Ghąntjang manoq ètòlong labąn nabbhi Èsa sarta èpareksa. Manoq òlaq mator: aḍu, ghùstè, kaulą èkakana manoq radją. Nabbhi Èsa ngandhika: iją, bąqna ngètę̆k è sangdjubą. Manoq òlaq pas ngètę̆k è djubąna nabbhi Èsa. Taq abít ḍątę̆ng manoq sè nję̆rsę̆r. Napaq pas atanja: nabbhi Èsa, manoq sè bhuru, sè ka sampijan, èsoqòna, èkakana, sę̆bbąb kaulą lapar; lamon taq sampijan sè bę̆lląsą, kaulą matè kalaparę̆n. È-ḍiją nabbhi Èsa èbu: manoq èbąghi nèsę̆r, taq èbąghi nèsę̆r ka manoq sè nję̆rsę̆r amarghą lapar; taq mangghą ngabąssaghi ròbąna; dhąddhi nabbhi Èsa pòkangnga èkę̆rraq èbąghi ka manoq; bąn manoq pas èkakan. Samarèna ngakan pas ondhùr. Nabbhi Èsa adjhąląn pòlè. Èkèra djhąu, manoq òlaq èpakalôwar ḍąri djubąna. Sa'ę̆llana ka-lôwar manoq pas mator: aḍu, ghùstè, ampon sakalangkong kasoqon è bùn-ę̆mbunan, bhądhąn-kaulą è(j) òrep djuuan-sampijan. Manoq pas ondhùr.

Nabbhi Èsa kan atòlong, èngaq ka pangandhíkana Alla. Dhineng santrè sè ghḝlla̧q, sè ngètjoq ròti taq ollè mongker, saba̧b ghuruna sarta èkanabbhi; taq ollè bha̧dha̧nna agha̧ba̧j lètjek, mon agha̧ba̧j lètjek ḍa̧qka òreng sè taq parlò. Dhineng ḝmmas sè ghḝlla̧q paghíndhíngnga dhúnnja, sampè bha̧dha̧nna èkapatè, sakeng talèba̧t tḝrròna.

b. WEST-MADOEREESCH.

2. (Pamĕkasansch).

Nabbhi Mòsa.

Kaòtjaq nabbhi Mòsa njoqon tḝrrò tauwa adhíl sè mongghu ḍa̧q Pangèran sè lḝbbi molḍja̧(h). Taq antara abít ḍa̧tḝng malaèkat Djàbàra'il sarta aḍha̧bu: salamma Pangèran sè lḝbbi aghúng ḍa̧q sampijan; ḍa̧ri panjoqonna sampijan sè tḝrrò ònènga adhíl sè mongghu ḍa̧q Pangèran sè lḝbbi aghúng, engghi kalellan; adjunan-sampijan ngerrḝḿ nḝng patamanan bíq samar. Nabbhi Mòsa mator engghi; ladjhu ngerrḝm nḝng patamanan. Taq antara abít ḍa̧tḝng kasòrang òreng lakeq, bha̧kal manḍija̧(h) sarta ngèba̧ dinar sapondjhín, èsaba̧q nḝng pengghírra̧ taman. Samarèna manḍi(h) ladjhu mòlè; dinarra èkaloppaè(h). Taq abít ḍa̧tḝng òreng ba̧nnêjan, bha-

[illegible]

kal manḍijạ ḍạq taman djạrijà(h); nẹ̆mmò dinar sapondjhín; pas èkalaq, taq dhạddhi manḍi(h), ladjhu mòlè. Taq antara abít ḍạtẹ̆ng òreng bạnnêjan pòlè; ladjhu manḍi ḍalẹ̆m taman.

[illegible]

Kaòtjaqa òreng sè manḍi ḍạq-aḍạq ḍạtẹ̆ng pòlè, sabạb dinarra èkèngaqè(h) tjettjer è-pengghír taman. Bhạrẹ̆ng èdjhẹ̆llíng pondjhínna taḍạq è-pèngghír taman, pas atanja ḍạq òreng sè prẹ̆ppaqn(a) manḍi(h): kẹ̆mma sang-dinar sapondjhín, bhuru èsabạq nẹ̆ng pengghír taman bạn sengkoq. Òreng sè manḍi njambhít: ijạ, sengkoq taq taò(h). Sè anḍíq dinar ngòtjaq pòlè: ẹ̆lla, djhạq ngaleng, ḍạgghíq bạqn(a) mon taq èbạghijạ(h), èpateqè(h). Òreng sè mandi njambhít: maskè èpateqè, ijạ(h), òreng sengkoq taq ngalaq. Òreng sè anḍíq dinar pas mẹ̆ḍḍhạng ḍạq òreng sè manḍi(h); òreng sè manḍi matè(h).

[illegible]

Kaòtjaqa nabbhi Mòsa sè ngerrẹ̆m palasdhạ kabbhi ḍạq pòlana òreng sè katẹ̆llò bhuru(h); nabbhi Mòsa pẹ̆k-kèpẹ̆gghạn, ghẹ̆ttonna taq djhạmaq; ladjhu aḍhạbu: ḍạq-rạmma òreng sè manḍi ḍi-buḍi meq pas èpateqè(h), òreng taq taò pa-'apa(h). Taq antara abít ḍạtẹ̆ng malaèkat Djàbàra'il, ladjhu aḍhạbu: taq sapanèka nabbhi Mòsa; djhạlạnna sapanèka(h): dinar saradjhút sè èkèbạ òreng sè ḍạq-aḍạq panèka ollè ngètjoq anḍíqn(a) òreng

tuwana sè ḍatĕ̥ng nga-tĕ̥ngnga; dhineng òreng sè ḍi-buḍi(h), mèla èpateqè bḁn òreng sè ḍḁq-aḍḁq, sabḁb lambḁq òtang patè ḍḁq òreng sè ḍḁq-aḍḁq; mangken panèka tèbhḁna hòkomma Pangèran sè lèbbi aghúng ḍḁq òreng sè katĕ̥llò, nangeng para nabbhi taq kèngeng ĕ̥ndjhḁlḁnnaghi hòkom sè kadhi panèka(h).

3. (Pamĕkasansch).

Ĕ̥mmaq bḁn anaq-lakeqna kasòrang.

Kaòtjaqa bḁḍḁ kasòrang òreng sòghi, anḍíq anaq neng kasòrang lakeq. Ĕ̥mmaqn(a) sakeng nèsĕ̥rra bḁn estòna ḍḁq anaqn(a)(h), artana pas èbḁghi kabbhi sarta òtjaqn(a)(h): rijaq tjong, sang-ḍíq-anḍíq la kalaq kabbhi; bhḁdjhḁnga bḁqn(a) bḁn binèna(h); sengkoq ngakana ḍḁq katjong bhḁi(h); lagghu bhḁríq sengkoq kèrem. Anaq bḁn mantò paḍḁ mator engghi; ladjhu sabḁnnjaqn(a) artana ĕ̥mmaqn(a) pas èkèbḁ mòlè. Kaòtjaqa sabbhḁn lagghu ṭak-kèṭok sè ala-òla djhukoq, kakanan, èkèremmaghi ḍḁq-mattuwana(h); taq kaḍhík tjokbḁ sè lagghu bhḁríq. Taq antara bḁrḁmpan bulḁn pangèremma sadjḁn ghḁn sakòneq; sabbhḁn sijang malĕ̥m mantòna ngòtjaq ḍḁq lakèna(h): non, kaqíntò kadhi panapa(h), bḁddhinna pon taq kaṭègbḁ ambu sè

ngèrem. Sè lakeq njambhít: kasôkanna sampijan non, èkèrem engghi, taq èkèrem ampon. Dhḁddhi pas ambu sè èkèrem. Kaòtjaqa ĕ̥mmaqn(a) bhḁrĕ̥ng taq èkèrem bḁn anaqn(a)(h), pas ròmasa ḍḁq abḁqn(a) dhibíq: kastana sang arta sè èbḁghi kabbhi; bḁddhínna sangmantò ghíq-bilḁn ten-maparaten ruwa ghíq bḁuna arta(h). Ĕ̥mmaqn(a) pòsang pekkerra sabḁb taḍḁq sè èkakana(h), ladjhu nĕ̥mmò tarèka: bḁḍḁ karèna pĕ̥ṭṭè-radjḁna síttùng è(j)esseqè bḁtò kaleṭṭak ebbhḁq; ladjhu entar en-maen ḍḁq rĕ̥ng-bhḁrĕ̥ngngĕ̥nna anaqn(a)(h), pas ngòtjaq: sang-arta satija karè neng sapĕ̥ṭṭè-radjḁ, essè ĕ̥mmas ebbhḁq; sijang malĕ̥m èkatèḍungè bḁn sengkoq ḍi-attassĕ̥nna(h), takoq èlang; dhineng sang-karĕ̥p arta sè è pĕ̥ṭṭè-radjḁ ruwa èbḁghijḁ ḍḁq òreng sè paraten ḍḁq sengkoq, sabḁb sang-anaq la taq paraten ḍḁqka sengkoq. Samarèna ngòtjaq pas mòlè.

Kaòtjaqa kalagghúqĕ̥nna rĕ̥ng-bhḁrĕ̥ngngĕ̥nna buru en-maen ḍḁq anaqn(a) sarta atòtòran òtjaqn(a) ĕ̥mmaqn(a) sè bḁríq. Dhineng sè bineq ngòtjaq ḍḁq lakèna(h): non, kadhi panapa rama taq èkèrèma(h); mangken artana sè sapĕ̥ṭṭè-radjḁ meq pas èkaollè òreng. Sè lakeq njambhít: engghi non, mangken èbḁghi ḍḁq òreng bḁnnijan. Sè bineq ngòtjaq pòlè: ampon, rama èkèrèma

pòlè, pon dhíngghḁl, maskè arta sè nĕ̥ng kaqíntò taḍḁq, kaqissa ghíq karè sapĕ̥ṭṭè-radjḁ(h). Dhḁddhi pas ṭak-kèṭok pòlè, mattuwana èkèrem taq kaḍhík tjokbḁ(h). Bhḁrĕ̥ng mattuwana èkèrem pòlè, ròmasa òtjaqn(a) djhḁq la èkèḍíng bḁn anaqn(a)(h).

Kaòtjaqa abít-abít arta sè ḍḁri ĕ̥mmaqn(a) taḍḁq, èghḁbḁj ngèrem ḍḁq ĕ̥mmaqn(a)(h). Taq antara abít ĕ̥mmaqn(a) ghĕ̥rríng, ladjhu matè(h); dhineng anaq bḁn mantòna talèbḁt bhunganа(h). Antara ollè bḁrḁmpan arè pĕ̥ṭṭè-radjḁna èbúkkaq; bhḁrĕ̥ng la abúkkaq essè bḁtò kaleṭṭak, anaq bḁn mantòna paḍḁ kalĕ̥ngngĕ̥r, sabḁb artana la taḍḁq kabbhi.

4. (Bangkalansch).

Tòkang mantjeng djhukoq.

Kaòtjaqa lambḁq bḁḍḁ kasòrang ratò, ka'aghungan sĕ̥ller bhḁngĕ̥t atongnga bḁn èkaseqè(h); sabhḁrḁngbhḁrḁng kalakonna ratò taq èdjhḁlḁnnaghi mon ghíq-taq arĕ̥mbhughḁ ḍḁq njaè sĕ̥ller; dhḁddhi ratò mènangka nadjḁkana njaè sĕ̥ller.

Kalana síttùng arè(h) ḍḁtĕ̥ng tjòbhḁna Pangèran sè lĕ̥bbi aghúng; bḁḍḁ kasòrang tòkang mantjeng atjabís ḍḁq ratò ngatòrè síttùng djhukoq. Kalana tòkang mantjeng atjabís ḍḁq ratò njaè sĕ̥ller bḁḍḁ

è pongkòran; dhineng ratò sakeng bhungana ghạlina(h), tòkang mantjeng pas èghạndjhạr pessè dinar satos, taq kaḍhík arĕ̤mbhúk ḍạq njaè sĕ̤ller. Tòkang mantjeng talèbạt pèragghạ(h), ladjhu njoqon pamèdhạn. Taq antara abít njaè sĕ̤ller ngèḍíng bĕ̤rta(h); pas ngaḍhạbạl atjabís ḍạq ratò(h); sanapaqn(a) mator: ghạghĕ̤bbhạl-dhạlĕ̤m mèrĕ̤ng bĕ̤rta(h), kangdjĕ̤ng sampêjan-dhạlĕ̤m tjaqèpon ĕ̤ngghạndjhạr pessè satos dinar ḍạq tòkang mantjeng. Ratò aḍhạbu: ijạ bhĕ̤nḍĕ̤r, sakeng bhungana sangghạli. Njaè sĕ̤ller mator pòlè: kangdjĕ̤ng sampêjan-dhạlĕ̤m apanapa meq-taq mareksa ḍạq ghạghĕ̤bbhạl-dhạlĕ̤m ḍìngen; tòkang mantjeng bhạlạka(h) èparèngè sapanèka bạnjaqn(a)(h), ĕ̤ngghạndjhạr ḍạq ardjạ, pandjhi pòlè taq aèbuna(h). Ratò njambhít: ijạ, sengkoq la talandjúk. Njaè sĕ̤ller mator pòlè: tòkang mantjeng sarĕ̤ng ghạghĕ̤bbhạl-dhạlĕ̤m èkatonna(h); ghạghĕ̤bbhạl-dhạlĕ̤m sè ngakalla(h), sòpadjạ kaghungan-dhạlĕ̤m ghạndjhạrạn abạlijạ(h). Mon tòkang mantjeng ḍạtĕ̤ng, ghạghĕ̤bbhạl-dhạlĕ̤m atanjaqa sapanèka(h): djhukoq sè ê(j)atorraghi ḍạq ratò apa lakeq apa bineq? Mon tòkang mantjeng mator ngatòrè djhukoq bineq, ghạghĕ̤bbhạl-dhạlĕ̤m njambhidhạ sapanè-

(1) Ook [illegible] = aèbúnna (§ 59 Aanm.).

Dhineng ratò sakabuḍina pas djhĕ̥rrḁ(h) sè monḍhudhḁn atorra njaè sĕ̥ller.

Tammat.

REGISTER.

(B. = Bangkalansch, P. = Pamĕkasansch, S. = Soemĕnĕpsch).

I. *a* § 103*b*, een prefix.
II. *a*(*h*) § 46, een suffix.
III. *ha*(*h*), *aha*, de eerste aksara.
I. *è*, 1. een voorzetsel van plaats: te, op, in. 2. een prefix vóór een passief.
II *è*(*h*), een suffix.
III. *é*, een uitroep.
ó, een uitroep.
hḝqḝ(*h*), (Jav. idem) een interjectie: ja.
aha(*h*), zie *ha*.
aé, zie *óré*.
aop, (Jav. *aub*) schaduwrijk.
aeng, (Mal. *ajar*) water.
an, een suffix.
en, B. P. een suffix; zie ook *è*.
ḝnna, Kang., zie *rija*.
anè, (Jav. *aneh*) vreemd.
ani, een meisjesnaam.
hąni, een jongensnaam.
ḝnnaq, *ḍąq*-°, zie *kannaq*.
anaq, (Jav. idem) kind in betrekking tot de ouders.
annaq, *ḍąq*-° = *ḍąq-ąnnaq*, zie *kannaq*.
èneq, zie *kèneq*.
antjor, 1. (Jav. *antjur*) lijm. 2. (Mal. *antjur*) = S. *atjor*, verbrijzeld.
anatjaraka(*h*), zie *tjarakan*.
entjeng, B., zie *kentjeng*.
òner, B. zwak, niet sterk (= *lḝmmer* B. P. S.).
ondhąr, *ngondhąr*, iemand van zich af slingeren.
onder, B., zie *ondhąr*.
ondhúr, (Jav. *úndur*) weggaan.
andhḝl, *ngandhḝl pòloq* bijv., een pot op het vuur zetten.
antò(*h*), *koq*-° T. van *ḍąq-annaq*; zie ook *kantò*.
intò(*h*), in: *ḍąq*-°; *kaq*-°, *koq*-°, zie bij *bąrintò* en *ḍintò*.
ḝntḝn, T. van *ḝndjąq*.
entḝn, diamant.
entar, gaan; *sengkoq entara*.
antara(*h*), (Jav. *antårå*) tusschentijd, tusschenplaats.
antiró(*h*) = *antiru*, B. P. Port. gansch (= *antèrò* S. P.).
ontal, *ngontallaghi*, iets werpen.
ònos, (Jav. *unus*), *ngònòs*, een »kḝrres" uit de scheede trekken.
ònel, B., zie *òner*.
ḝnḍi, zie *ḝnḍḝr*.
anḍhi(*h*), (Jav. *anḍe*), *ḍhi-anḍhi*, vergelijking.
ḝnḍąq, 1. zie onder *karsa*. 2. *ngḝnḍąqi*, voor iemand zich bukken.
anḍiq, bezitting; bezitten; *èka'anḍiq-anḍiq*, enz. § 105, 4°.
ḝnḍḝr, in: *djhąq*-°, niet dadelijk.
anḍhḝk, (Jav. *anḍḝk*), *nganḍhḝk*, iemand ophouden, niet laten gaan; *paddhą anḍhḝgghąn* § 135.
onḍhąk, (Jav. *únḍaq*, *pḝnḍaq*), *aonḍhąk*, telkens.
onḍḝm, betrokken lucht.
onḍhąng, (Jav. *únḍang*), *ḍhąng-onḍhąng*, publicatie, verordening.
andją(*h*), *ḍąq*-° = *ḍąq-ąndją*, zie *kandją*.
ḝndjąq, neen.
ondjhúk, (Jav. *úndjuq*), *ngondjhúk*, ergens boven brengen; *ngondjhúkkaghi*.

endjhqm, (Mal. *pindjam*), *ngendjhqm*, leenen, te leen vragen.
ondjhqng, (vergl. Jav. *úndang*), *ngondjhqng*, uitnoodigen.
ènom, (Mal. *minum*), *ngènom*, drinken.
ĕnțek (B.) = *ĕnțek-ĕnțèghqn* (B. P. S.), (Jav. *ĕnțiq*) pink.
ĕnneng, zie *bhĕnneng*.
òneng, (Jav. *uning*, *uningå*) A. van *taò*.
òtjaq, (Jav. *utjap*) gezegde; *èkaòtjaq* = *èkòtjaq*.
attjen, zie *assen*.
attjon, Arab. (*afiun*) amfioen.
atjor, S., zie *antjor*.
òtjĕl, (Jav. *ujĕl*), *ngòtjĕl*, knijpen, kneden.
attjĕm, zie *assĕm*.
ara(h), zie *arapa*.
hqrra(h) = *hàrra(h)*, een uitroep.
arè(h), dag; zon; *mata'arè* § 107, zonnebloem.
óré, B. S. hoezee (= *ùrré* of *hùrré* S.), zie ook *aé*.
hóré, B., zie *óré*.
areq, (Jav. *arit*) grasmes.
èroq, (vergl. Mal. *irup*), *ngèroq*, in een opgelosten toestand innemen.
òraq, (Jav. *urat* of *uwat* in *kuwat*) spier.
hqrùn, een jongensnaam.
aranaq = *aranaqan* § 103*b* Aanm, van een kind bevallen.
arak, (Jav. *araq*) 1. een sterke drank. 2. *ngarak*, in optocht rondgaan.
òrok, (Jav. *urug*), *aòrok*, vermeerderd; *ngòròghi*.
arta(h), (Mal. *arta*) schat.
artalè(h), (Jav. *artati*) een zangwijs.
arsina, een meisjesnaam.
èruwan = *èrôwan*, B., zie *njèruwan*.
òrep, (Jav. *urip*), *ngòrep* = *ngòrèbhi*, iemand aan een kostwinning helpen; iemand het leven laten; *kaòrèbhqn* = *kòrèbhqn*.
arapa(h) § 103*b* Aanm., waarom? eigenlijk: wat heb je? wat is er?
ardjq(h), (Jav. *arjå*) een adellijke titel.
èraj, B. P., zie *òraj*.
òraj, streng, van ineengedraaid garen.
arija(h) = *aréja*, zie *rija*.
arijaq = *arejaq*, zie *rijaq*.
ĕrrĕm, zie *errĕm*.
haram, Arab. verboden.
arim, een jongensnaam.
errĕm, *ngerrĕm*, zich verschuilen.
èreng, (Jav. *iring*) kant; *ngèreng*, meegaan, meedoen met een meerdere.
òreng, (Jav. *wong*, Mal. *orang*) mensch; immers: *òreng sengkoq taq ngalaq* § 147.
ĕkku, een jongensnaam.
èkaq, *ngèkaq*, binden; *ngèkaqè*; *èkaqan*.
akĕn, (veelal Kang.) een suffix, zie *aghi*.
òkos, S., zie *kòkos*.
aksara(h), (Jav. *aksårå*) letter.
akal, Arab. list; *ngakalè*.
okkel, (Jav. *úngkil*, *óngkel*), *ngokkel*, met een hefboom wrikken.
hòkom, Arab. straf.
addhu(h), (Jav. *adu*), *ngaddhu*, een haan bijv. laten vechten.
eddhqq, (Jav. *idaq* of *idĕk*), *ngeddhqq*, trappen; *ngèngeddhqq*; (= *teddhqq* B. P. S.).
adhqn, Arab. (*adzan*) oproeping tot het gebed.
eddhĕr, (Jav. *idĕr*), *aeddhĕr*, draaien; rondgaan.
òdhúr, zie *udzùr*.
udzùr, Arab. (verontschuldiging), verhindering.
adhĕk, (Jav. *adĕk*) statuur; *paddhq dhĕk-adhĕk* § 135.
adhqt, Arab. gewoonte; ook: *paradhqdhqn*.
òdhút, (vergl. Jav. *udud*), *aòdhút*, amfioen schuiven.
oddhút, (Jav. *dudut*), *ngoddhút*, uittrekken.
adhil, Arab. rechtvaardig.
hidqjqt, Arab. zegen.
it, een tusschenwerpsel als antwoord wanneer men geroepen wordt (= *hit* B.).
út, zie *it* (= *hút* B.).

ator, (Jav. *atur*) 1. wat een meerdere gezegd wordt; ook: *pêatòran; mator*, tot een meerdere iets zeggen; *ngatorraghi*, iets aan een meerdere aanbieden. 2. *ngator*, regelen; *ngangator*.
ètęk, *ngètęk*, zich verschuilen; *pangètęgghąn*, schuilplaats.
attas, (Mal. *atas*) boven; *tas* § 120.
atos, (Jav. *atus*), zie *ratos*.
òtabą(h), (Jav. *utåwå*) of.
atong, eensgezind.
ètong, (Jav. *itung*), *ngètong*, tellen; *kaètong* = *kètong* (= *kètang-kètong* B.), gerekend onder; *ngèngètong*.
òtang, (Jav. *utang*) schuld; *pêòtang* = *paòtang*, schuldvordering; *tang-pêòtang*, enz.
assa(h), *ḍąq-°* = *ḍąq-ąssa*; *koq-assa*, zie *kassa*.
asè, (Jav. *asih*) gunst, liefde; *kasè*, *ngaseqè*.
èsa, Jezus.
essè(h), (Jav. *isi*) inhoud; *ngesseqè*.
issa(h), *koq-°*; *kaq-°*; zie *ḍissa*.
ûsé, B. S., zie *hûsé*.
hûsé, B. hoezee.
assen, (Jav. *asin*) zout van smaak.
assra, (Jav. *srah*) = *passra*, overgeven.
òsok, (Jav. *usuq*) dakrib.
estò(h), (Jav. *estu*) trouw, genegen.
asten, Holl. assistent.
esten, zie *asten*.
eslam, Arab., *òreng* °, Mohammedaan.
esslam, zie *eslam*.
osslìm, B., zie *mosslìm*.
aspiran, Holl. aspirant.
assęm, (Jav. idem) tamarinde.
asma(h), Arab. A. T. van *njama*.
awwą, B., een uitroep.
awwąl, Arab. begin.
uwàj = *ôwaj*, *auwaj*, geeuwen; *wajôwajan*.
hawìjà, een meisjesnaam.
uweng = *ôweng*, *auweng*, het hoofd schudden; *weng-ôwèngan*.
alla, Arab. Allah.
ali, een jongensnaam.
èlò(h), Holl. el; *èlôwan*.
òla, (Jav. *olah*), *ala-òla*, eten koken.
ollè, (Jav. *oleh*) krijgen; *kaollè* = *kollè*.
aleq, (Jav. *aḍi*) jongere broer of zuster.
alìq, B. P., zie *aleq*.
òlaq, (Jav. *ulęr*) worm; *manoq* °, een vogel.
alhang, B. P. grooten dorst hebben (= *ahang* S.).
òlar, (Jav. *ulå*) slang.
alok, (Jav. *aloq*) geroep.
òlęk, zie *ghulęk*.
òlok, *ngòlok*, roepen.
òlat, (Jav. *ulat*) voorkomen; *ngòladhi*, A. T. van *adjhęlling* en van *nengghu*.
alos, (Jav. *alus*) fijn; *lús-alús* § 32, B.
èlop, (Jav. *alum*) verwelkt.
aleng, 1. Kang., zie *aleq*. 2. (Jav. *aling*), *ngaleng*, zich achter iets verbergen.
èlang, (Jav. *ilang*) verdwijnen.
èlong, (Jav. *irung*, Mal. *idung*), neus.
apa(h), (Jav. *åpå*) 1. wat? 2. een vraagwoord.
apęn, (Jav. *apęm*) een lekkernij.
èpon, (Jav. *ipun*) een pronominaal suffix, A. van *a* of *na*.
èpar, (Jav. *ipe*, Mal. *ipar*) schoonbroer of -zuster.
apek, (Jav. *apiq*) kieskeurig.
aḍu(h), verkort tot *ḍu*, een uitroep.
aḍąq, 1. (Jav. *aręp*), *è-°* vóór; *ka-'aḍąq*. 2. zie *taḍąq*.
òḍiq, (Jav. *urip*) leven.
òḍhęt, B. P., (Jav. *uḍęt*) band om de middel (= *sabbhúq* B. P. S.); *aòḍhęt*.
ęḍḍhęp, B., zie *eḍḍhęp*.
eḍḍhęp, (Jav. *iḍęp*) verstaan; weten.
aḍḍhąng, (Jav. *aḍang*), *ngaḍḍhąng*, tegenhouden; *ka'aḍḍhąngan* = *kaḍḍhąngan*.
èḍąng, B. P. (Jav. *eḍang*), zie *èbąng*.
èḍing, *kèḍing*, *ngèḍing*, hooren.
òḍhęng, (Jav. *uḍęng*) hoofddoek; *aòḍhęngngan*.
òḍąng, (Jav. *urang*, Mal. *udang*) garnaal.
haddjhi(h), Arab. bedevaart; bedevaartsganger.

adju(h), (Jav. *aju*;, *mas-adju*, een titel van een getrouwde vrouw; *radhin-adju*, de hoogste adellijke titel van een vrouw.
èdjhq, Arab., *ngèdjhq*, spellen.
addjhqq, (Jav *ådjå*), verkort tot *djhqq*, ter uitdrukking van de verbiedende wijs.
òdjhqn, (Jav. *udan*, Mal. *udjan*) regen.
adjunan, (Jav. *ajunan*) A. T. van *ạdqq*; *adjunan-sampijan*, UHEdG.
adjhqr § 103*b*, (Jav. *adjar*) leeren, van den leerling.
adjhqk, (Jav. *adjaq*), *ngadjhqk*, voorstellen iets mede te doen.
hadjhqt, Arab. voornemen, verlangen.
adjqm, (Mal. Jav. *ajam*) kip.
adjhúm, *ngadjhúm*, bijeenschikken.
òdjhúng, (Jav. *udjung*) een plechtig eerbewijs.
ijq(h). 1. (Jav. *ijå*) ja; *jqq-ijqqqn*, telkens „ja" zeggen. 2. *kaq-°*; *koq-°*; zie *ḍija*; *ḍqq-°*, zie *bqrijq*.
ajûq, een uitroep tot opwekking om iets mede te doen.
ijqt, B., zie *ijût*.
ijût, ja.
anjè(h), (Jav. *ani*) padisnijden; *apa'anjè*, padi laten snijden; *njè-apa'anjè*.
anjar, (Jav. idem) nieuw.
anjot, (Jav. *anjut*), *ka'anjot* = *kanjot*, B. door den stroom medegevoerd (= *ka'anjoq* B. P. S).
anjong, S., zie *annjong*.
annjong, B. P. S. = *anjong* S., dun, van een vloeistof.
ham, Holl., *ĕhham*, ham.
ĕmma(h). *kaq-°*; *koq-°*; zie *kĕmma*.
amma(h). 1. *kaq-°*; *koq-°*; *ḍqq-°* = *ḍqq-qmma*; zie *kamma*. 2. *ḍqq-qmma*, zie *bqrqmma*.
imma(h). *kaq-°*; *koq-°*; zie *ḍimma*.
ameq, zie *meq*.
amin, Arab. amen; *ngamini* = *ngaminè*.
èman, jammer; *èman-kaèmanè*.
amina, een meisjesnaam.
...*r*, Arab. ouderdom.

amok, Jav. *amuq*), *ngamok*, woedend aanvallen.
ĕmmĕt, zie *ghĕmmĕt*.
amet, (Jav. *amit*), *pamet* = *pa'amèdhqn* = *pamèdhqn*, afscheid nemen.
ĕmpaq, (Jav. *papat*, Mal. *ĕmpat*) = *paq-ĕmpaq*, vier.
ĕmpeq, B. P. S. = *ĕmpok* S., (Jav. *ĕmpuq*) zacht, van een bultzak bijv. of van een vet mensch.
ampeq, *peq-ampeq*, B. P. = *ampek* S., duiventil aan den wand van een huis.
ĕmpon, (Jav. *ĕmpun*), verkort tot *pon*, T. van *la*, reeds.
ampon, (Jav. *sampun*) A. van *la*; zie *ĕmpon*.
amper, (Jav. *emper*), *per-amper*, afdak.
ĕmpok, S., zie *ĕmpoq*.
ampek, S., zie *ampeq*.
ampas, (Jav. idem) uitgeperste kokosnoot, katjangnoten, suikerriet, enz.
ompos, B. P. S. = *pòpos* S., jong, pas ontloken blad van een pisang- of palmboom.
ambu, ophouden.
ĕmbeq, 1. een klanknabootsing van het blaten. 2. zie *ĕmbiq*.
ĕmbiq, geit, schaap.
ĕmbúq, (Jav. *ĕmboq*) moeder (= *ĕmbùq* B.).
I. *ambqq*, *ngambqq* § 145.
II. *ambhqq*, ° *luwa*, ° *patè* § 145.
ombqq, (Jav. *òmbaq*) golf.
ĕmbhqn, (Jav. *ĕmban*) kinderoppasser of -oppasster.
ambhĕn, (Jav. *ambĕn*) buikriem.
ĕmbunan,. *ĕmbùn-ĕmbunan*, (Jav. idem) fontanel.
ambri, (Jav. *amrih*) opdat.
ĕmbhúk, (Jav. *ĕmboq aju*), *kaq-ĕmbhúk* A. T., oudere zuster (= *ĕmbhùk* B.).
ombhqt, (Jav. *umbal*), *ombhqlqn*, dagloon.
aghq(h), B., zie *agghq*.
agghq(h), *ngagghq*, een dier verdrijven.
aghi, (Jav. *ake*) een aanhechtsel.
agghu(h). *ghiq-°*, zie *laggku*.
aghqq, zie *agghqq*.

agghqq, 1. B. = *aghqq* B. P. S., (Jav. *agag*) op 't punt staan iets te doen. 2. B. = *aghqq* B. P. S., (Jav. *agag*), *ngagghqq*, dreigen.
agghiq, B. P. S. = *lagghiq* S., nog, daarbij; zooals in: *ḍuwqq* °.
aghĕn, (veelal Kang.) een suffix, zie *akĕn*.
aghin, B. P. een suffix, zie *aghi*.
agghrĕm, S. P., zie *abbhrĕng*.
èghĕm, (Jav. *ingkĕm*), *aèghĕm*, den mond dicht houden.
aghqma(h), (Jav. *agâmâ*) godsdienst.
aghúng, (Jav. *agung*) aanzienlijk; *ka'aghungan* = *kaghungan*, A. T. van *anḍiq*.
abbhq(h), B. P. S. = *ĕbbhq(h)* S. P., (vergl. Jav. *abab*) stinkende adem.
I. *abu*, B. P. pokken (= *tjatjar* B. P. S.).
II. *abu(h)*, stof; asch.
I. *èbu*, (Jav. *ewuh*) § 145; *kaèbuwan* = *kèbuwqn*.
II. *èbu(h)*, (Jav. *èwu*) § 145; *saèbu*; *aèbún* = *aèbuwqn*.
III. *èbhu(h)*, (Jav. *ibu*) § 145.
I. *òbq*, (Jav. *owah*), *aòbq* § 145.
II. *òbhq*, *aòbhq* § 145.
abqq, (Jav. *awaq*) lichaam; *bqqna*, (veelal S. P.) jij.
ebbhqq, (Jav. *kĕbaq*) vol.
òbqq, (Jav. *uwâ*) oudere zuster of broer van een der ouders.
òbúq, haar.
abún, *bún-abún*, B. = *bún-arbún* S. P., (Jav. *awun-awun*) mist.
obbhqr, (Kawi *obar*, Jav. *òbong*). *ngobbhqr*, branden.
I. *òbúr*, (Jav. *uwur*), *ngòbúr* § 145.
II. *òbhúr*, (Jav. *òbor*) § 145.
abbhrq(h), in 't oog loopend groot of ruim.
ibbràhìm, Arab. Abraham.
abbhrĕng, B. = *agghrĕm* S. P., (Jav. *brĕm*) een soort koek.
abqk, eenigszins.
òbhĕk, zie *ghubhĕk*.
abdhi(h), Arab. dienaar.
abit, (Jav. *awet*) duurzaam, lang van duur; duur; *bit-abit*, ten langen leste.

abqs, (Jav. *awas*) scherp ziende; *ngabqssaghi*, scherp zien.
abbhlqk, B. P., (Jav. *ĕblaq*), *ngabbhlqk*, een deur wagenwijd openen, of wagenwijd open, van een deur; zonder omheining, van een woonerf. Zie ook *ṭaṭṭang*.
habijà, een meisjesnaam.
habibà, een meisjesnaam.
abqng, B., zie *abqk*.
èbqng, (Jav. *ewang*) ieder.
òbqng, (Jav. *uwang*) geld; *sòbqng* = *saòbqng*, tien duit.
òṭèghqn, B., zie *tjòṭek*.
angaq, (Jav. *angĕt*) lauw; *ma'angaq*.
angoq, (Jav. *anguq*), zie *angor*.
èngaq, (Jav. *èngĕt*) zich herinneren; *maèngaq*.
angĕn, (Jav. idem), *ngĕn-angĕn*, gedachte.
angor, (Jav. *angur*) iets liever hebben of doen.
angka(h), (Jav. *ongkâ*) cijferteeken; *angka ḍuwqq* § 133.
ĕngkoq, (Jav. *aku*) ik.
angkaq, (Mal. *angkat*), *ngangkaq*, optillen; *ngangangkaq*.
angkoq, (vergl. Jav. *angkut*), *ngangkoq*, vervoeren; *ngangangkoq*; *pangangkoq* § 103c Aanm. 2.
angkat, (Jav. *kangkat*), ook: *ngangkat*, tot iets in staat.
anglò, B. = *nganglò* B. P., A. van *sakeq*.
ĕngghi, (Jav. *ĕnggih*) T. van *ijq*; *ghi* § 103c Aanm. 2.
engghi, (Jav. *inggih*) A. van *ijq*.
ongghu, (Mal. *sungguh*) echt; *ongghuwqn*, wezenlijk; *saongghuna*, naar waarheid.
onggúq, *aonggúq*, met het hoofd knikken; *gúq-onggúqqn*.
ĕngghún, (Jav. *ĕnggon*) plaats.
angghúj, (Jav. *anggo*) = *angghujqn*, dracht; *pangangghúj* § 125 en § 126.

na(h), 1. een aanhechtsel. 2. *ĕnna*, de 2e aksara; *na radjq* § 131.
na'isa, een meisjesnaam.
non, (Jav. *nun*) met Uw permissie.

nana, (Jav. *nanah*) etter.
nanas, S. = *lanas* B. P. S., ananas.
naraktak, B. = *narektek* B. P. S., in menigte.
narektek, zie *naraktak*.
nèkò(h), T. van *rija*.
nèkoq § 62, 6°.
naktò(h) § 130 en § 132.
nattò(h), zie *naktò*.
nattol, B., zie *dhúttol*.
naseq, (Mal. *nasi*) gekookte rijst.
nèsĕr, medelijden hebben; *pangnèsĕr*, het middel daartoe.
napaq, zie *ḍqpaq*.
napas, Arab. adem.
nafas, zie *napas*.
naḍḍhq(h), (Jav. hoftaal *nĕḍå*) T. van *ajúq*.
naddjhqn = *naddjqn*, (Kawi *nadyan*) = *sanaddj(h)qn*, ofschoon.
nadjqka(h), (Jav. *najåkå*) een ambtenaar.
nĕm, (Jav. idem), *ĕnnĕm* = *nĕm-ĕnnĕm*, zes.
nompa, zie *ḍúmpa*.
nammang, zie *ḍhqmmang*.
naghqrq(h), (Jav. *nagårå*) rijk, land.
nabbhi(h), Arab. profeet.
nĕng, (Jav. idem), *ĕnnĕng*, blijven; *kĕnnĕngngan*, plaats.
neng, slechts.
nengngĕp, onderste boven.
nongngĕp, zie *nengngĕp*.
nangghqlq(h), Sanskr. ploeg; *(ĕn-)nangghqlq*.
nangeng, (Jav. *nanging*) maar.

tja(h), *ĕttja*, de 3° aksara; *tja radjq* § 131.
tjeqè, S., zie *seqè*.
tjaoq, (Jav. *tjawuq*), *njaoq*, met de holle hand scheppen.
tjèna(h), (Jav. *tjinå*) chinees.
tjanḍiq, B. S., (Jav. *tjanḍiq*) bosje, van sirihbladeren (= *ghqbhúng* P.).
tjĕnḍhĕk, (Jav. *tjĕnḍaq*, *tjĕnḍĕk*) in: ° *òmor*, kort.
tjanḍhqk, (Jav. *tjanḍaq*), *njanḍhqk*, grijpen.
tjonḍhúk (B. P. S.) = *tjòtjònḍhúk* (S.), (Jav. *tjúnḍuq*) haarsieraad.
tjenḍhúl, (vergl. Jav. *tjénḍol*), een drank.
tjanṭek, 1. (Jav. *tjanṭiq*) de vooruitstekende punt voor- of achter aan een vaartuig. 2. zie *tjanṭok*.
tjanṭok, (Jav. *tjanṭuq*) met de punt gebogen.
tjòtjò, (vergl. Jav. *djòdjoh*), *njòtjò*, steken.
tjottjò, (Jav. *tjòtjoh*), *njottjò*, fijn stampen.
tjattjaq, B. (Jav. *tjĕtjĕk*), *njattjaqè*, indruksels met den nagel op het lichaam maken ter opwekking van een aangenaam gevoel; (= *djhittjaq* S. = *ghĕttjaq* P.).
tjettjer, achtergelaten.
tjòtjor, (Jav. idem), *njòtjor*, pikken, van ganzen en eenden.
tjatjat, (Jav. *tjatjad*) gebrekkig; gebrek.
tjattjap, B. P., zie *tjaptjap*.
tjettjep, B. P., zie *tjeptjep*.
tjottjop, B. P., zie *tjoptjop*.
tjèrè(h), *tjètjèrè*, B. een soort vleermuis (= *kengkeng* S.).
tjèrèq, (Jav. *tjirit* of *tjerit*) dunne afgang; *atjèreq*.
tjartjar, (Jav. *kĕtjer*) een muziekinstrument.
tjertjer, zie *tjartjar*.
tjĕrrĕk, (Jav. idem), *njĕrrĕk*, met iets puntigs krassen; *bhq ètjĕrrĕk* § 130; *pa ètjĕrrĕk* § 130 en § 131; *wq ètjĕrrĕk* § 131; *ghq ètjĕrrĕk* § 131; *djhq ètjĕrrĕk* § 131.
tjarek, (Jav. *tjariq*) schrijver.
tjarakan, (Jav. idem) het alphabet.
tjarèpet, *njarèpet*, trompetteren.
tjaròpot, *njaròpot*, z. v. a. *njarèpet*, doch doffer; zie *tjarèpet*.
tjarabqk, B. P., zie *tjaròbqk* (= *tjalama* S.).
tjaròbqk, B. P., *njaròbqk*, in het voedsel met de hand woelen, wroeten. Zie ook *tjarabqk*.
tjĕktjĕk, (Jav. *tjĕtjaq* of *tjĕtjĕk*) 1. hagedis. 2. = *tjĕktjĕgghqn* § 126; *njĕktjĕk* § 126 Aanm. 2.
tjĕkkor, Kang., zie *kĕntjor*.
tjĕkkek, (vergl. Jav. *tjĕkeq*) een booze geest die den mensch met den hoest bezoekt.

tjòkĕ̤p, B. P. = *dhùngghĕ̤p* S., *njòkĕ̤p*, met iets hols, zooals een bord, met den hollen kant naar beneden, bedekken.
tjòkaj, *njòkaj*, in iets wroeten.
tjokbq̤(h), (Jav. *tòwong*), zie *ambu* (= *tjobbq̤* B.).
tjeddrq̤(h), (Jav. *tjidrå*) bedrog, verraad; klein gebrek.
tjita(h), sits.
tjator, (Jav. *tjatur*), *atjator*, praten; *ngatjator*, bespreken; *(è-)katjatòra* § 147.
tjĕ̤lla(h), (Jav. *tjĕ̤lå*) vergrijp; gebrek.
tjalè(h), fout; gebrek.
tjòloq, mond, bek.
tjalaet, B. P. = *tjalamet* S., *atjalaet* of *et-tjalaèdhq̤n*, niet met graagte eten.
tjalana(h), (Jav. *tjlånå*) een lange broek.
tjalanṭaq, B., *atjalanṭaq*, verward dooreen, van een touw, van iemands woorden; (= *salengkaq* B. P. S.).
tjalanṭeq, B., zie *tjalanṭaq*.
tjĕ̤llot, modder.
tjèlat, B. P. = *mantjèlat* S., *lat-tjèladhq̤n* = *patang katjèlat*, de voeten vlug bewegen, bij het klimmen of bij het loopen.
tjòlat, B., zie *tjèlat*.
tjĕ̤llĕ̤p, (Jav. idem) koud; koude.
tjellĕ̤p, B., zie *tjĕ̤llĕ̤p*.
tjalpĕ̤k, zie *tjalpok*.
tjalpok, het geluid van iets kleins dat op den grond valt.
tjolpak, zie *tjopplak*.
tjalòpak, S. = *tjalòpaghq̤n* S. = *talòpaghq̤n* B. P., (Jav. *tjlupaq*) oliebakje van aarde.
tjĕ̤llĕ̤ng, (Jav. idem) zwart; *ngatjĕ̤llĕ̤ng*, er zwart uitzien; *lĕ̤ng-ngatjĕ̤llĕ̤ng*.
tjellĕ̤ng, B., zie *tjĕ̤llĕ̤ng*.
tjèleng, (Jav. idem) wild varken; *leng-tjèlengan*, voetzoeker (vuurwerk).
tjòpa, spog.
tjòpò(h), (Jav. *tjupu*), *tjòtjòpò*, een doosje.
tjapoq, *njapoq*, achterhalen; treffen; overvallen; *ètjapoq òdjhq̤n*.
tjòpeq, nauw; *piq-tjupiq* § 32, B.
tjoppeq, Kang., zie *tjòpeq*.
tjĕ̤ptjĕ̤p, B. = *antjĕ̤p* S. P., (Jav. *katjĕ̤p* of *katjĕ̤b*) vast en diep in iets gestoken zitten.
tjaptjap, *njaptjap*, druppelen.
tjeptjep, (Jav. *tjitjip*), *njeptjep*, proeven.
tjoptjop, (Jav. *tjutjup*), *njoptjop*, uitzuigen.
tjapplak, B., *njapplak*, in een stuk hout een inkeping maken; (= *tjakklaq* S. P.).
tjepplĕ̤k, een zeevisch.
tjopplak, (Jav. *tjòploq*) er af, losgeraakt.
tjĕ̤pplas, een klanknabootsing van een slag bijv. met de vlakke hand op het lichaam.
tjĕ̤pplos, z. v. a. *tjĕ̤pplas*, maar doffer.
tjaḍhq̤ng, (Jav. *tjaḍang*), *njaḍhq̤ngè*, 1. voor iemand iets gereed houden. 2. B. P. tegemoetgaan, afhalen.
tjadja(h), B. P. S. = *tjahjq̤* S., (Jav. *tjåjå*, *tjahjå*) glans, blos, van het gelaat.
tjija = *tjêja*, zouteloos, smakeloos.
tjĕ̤mmĕ̤r, (vergl. Jav.), *tjatjĕ̤mmĕ̤r*, A. van *taè*, drek.
tjampar, zie *tjemper*.
tjemper, (Jav. *tjèper*) vlak, ondiep, niet erg hol.
tjampĕ̤llaq, zie *pantjĕ̤llaq*.
tjamplang, (vergl. Jav. *tjĕ̤mplang*), *rassana* °, vreemd en onaangenaam op het gevoel uit ongewoonte.
tjambùr, (Jav. *samur*) niet te onderkennen, vermengd.
tjabbhi(h), 1. (Kawi *tjabya*), ° *ongghu* B. = ° *djhq̤mò* B. P. S., staartpeper. 2. spaansche peper.
tjòbhq̤(h), (Jav. *tjobå*) proef, beproeving; ook: *tjòtjòbhq̤n*.
tjabis, (vergl. Jav. *tjawis*), *atjabis*, voor een meerdere verschijnen.
tjabhùt, (Jav. *tjebol*) dwergachtig.
tjĕ̤ṭṭar § 98, (Jav. idem).
tjĕ̤ṭṭer § 98, (Jav. idem).
tjĕ̤ṭṭor § 98, (Jav. idem); *ṭor-katjĕ̤ṭṭòran*.
tjèṭak, (vergl. Jav. *paṭaq*) hoofd, kop; *tjèṭaghq̤n* § 125; *njèṭak* § 126 *Aanm.* 2.

kandhibq(h), zie *ghqndhibq*.
kandhibqs, zie *kadhibqs*.
kĕndĕng, B., zie *gĕndĕng*.
kandhqng, (Jav. *kandang*) hok, kraal.
I. *kondqng*, *akondqng* § 145.
II. *kondhqng*, *akondhqng* § 145.
kandjq(h) of *dqq-kandjq* = *ka-kandjq* = *dqq-andjq* = *dqq-qndjq*, duidt een beweging van of naar den spreker aan: hierheen, daarheen; bijv. *kandjq ra*, kom toch wat nader; of ook wel: ga toch een weinig op zij, schuif toch een weinig op.
kanta(h), wijze; *akanta*, op de wijze als, zooals.
kanteq, (Jav. *kanti*), *akanteq*, vergezeld door.
kantong, (Jav. idem) zak.
kĕnneng, (Jav. *kĕnå*), *ngĕnneng*, raken, treffen.
kònang, (Jav. *konang*), *nang-kònang* (B. P. S.) = *kòkònang* (S.), vuurvlieg.
kòneng, (Jav. *kuning*) geel; *ning-kuning* § 32, B.
kĕnnĕngngan, zie bij *nĕng*.
kottja, B. P. Arab. (*kufiah*) pet, hoed (= *songkoq* B. P. S.).
kòtjò(h), *tjò-ngòtjò*, 1. B. P. S. beschaamd maken, aan de kaak stellen. 2. S. P. foppen, bedriegen.
kètjoq, (vergl. Jav. *kètju*), *ngètjoq*, stelen.
katjer, 1. (Jav. *kiwå*) links. 2. *kòtjar-katjer*, (Jav. *kotjar-katjir*) overal gestort.
kètjĕr, (Jav. *kijĕr*), *ngètjĕr*, de oogen eenigszins toeknijpen.
kètjĕk, (Jav. *pitjaq*) blind.
katjapè(h), (Jav. *kĕtjapi*) een vrucht.
katjòbhùng, (Jav. *kĕtjubung*) doornappel.
katjong, knaap, jongen.
kòtjeng, (Jav. *kutjing*) kat.
karè(h), (Jav. *kari*) overblijven.
kèra(h), (Jav. *kirå*) meening; meenen.
kèrè, Kang., zie *kèrek*.
kĕrraq. *ngĕrraq*, snijden.
karùn, een jongensnaam.
karana(h), (Jav. *krånå*) want, omdat.
kerneq, *ngerneq*, iets langzaam naderen om het te pakken of te slaan.
kartjĕk, het geluid van het indringen van een scherp wapen in iets.
kartjok, B., zie *kartjĕk*.
kĕrrek. (Jav. *kĕriq*), *ngĕrrek*, 1. afschrapen, radeeren. 2. piepen, van een krekel.
kèrek, *akèrek*, met uitgespreide vlerken een hen naderen, van een haan.
kĕrkĕr, *sòkò* * § 126; *njòkò ngĕrkĕr* § 126 *Aanm.* 2.
karkar, *ngarkar*, 1. gekookte rijst uitleggen om ze af te koelen. 2. den grond uitkrabben.
korkor, (Jav. *kukur*), *akorkor*, zich krabben.
karekkek, een klanknabootsing; *ngarekkek*, een geluid voortbrengen, zooals van een muis bij het knagen, of van iemand bij het krassen met een pen op papier.
karokkok, *ngarokkok*, z. v. a. *ngarekkek*, maar doffer.
karaddhu(h), aangenomen, gewild, doorgaan.
kĕrtĕp, B. naar de diepte, naar binnen, zooals een spijker in het hout geslagen; zie ook *kertĕp*.
kertĕp. zie *kĕrtĕp*.
karĕttep, B. P. § 98 *Aanm.* 2.
karòtop, *ngaròtop* § 98 *Aanm.* 2.
karatòjan, B. S., *akaratòjan*, in menigte, van vruchten aan den boom (= *akarantòjan* P. = *akarantòngan* S).
karòtòjan, B., zie *karatòjan*.
kĕrres, (Jav. *kĕris*) een dolk.
karsa(h), (Jav. *karså*) A. T. van *ĕndqq*, wil; willen.
karòsò, *ngaròsò*, ruischen, van door den wind bewogen bladeren bijv.
karsina, een meisjesnaam.
karsidin, een jongensnaam
karsiman, een jongensnaam.
karĕp, (Jav. idem) begeerte; plan.
karìp, een jongensnaam.
kĕrpak, zie *kĕrpok*.
kĕrpok, B. = *kĕrpak* B P. S., het geluid van een slag.

karoduq, B. P., *ngaròdúq*, knetteren, van het vuur; kletteren, van den regen; klotsen, van de golven; zie ook *ghąrudúq*.
karęddhąp, *ngarędḍhąp* § 98 *Aanm.* 2.
kerdjhęp, B. (Jav. *kędjep*), *ngerdjhębbhi*, met de oogen een wenk geven; zie ook *kęddhęp*.
karęnnjęp, *ngaręnnjęp* § 98 *Aanm.* 2.
karìm, een jongensnaam.
kèrem, (Jav. *kirim*), *akèrem*, zenden.
karama(h), (Jav. *kråmå*), *tata-karama* § 107, welvoegelijkheid.
kęrbhi, Kang., zie *kęrbhúj*.
karabą(h), (Jav. *kuråwå*), *abhąlą-karabą* § 107, veel bloedverwanten hebben; (= *kòrabą* S. P.).
kęrbhąj, B., *ngęrbhąj*, een kleed uitkloppen, uitschudden.
kęrbhúj, (Mal. *kęrbo*) buffel.
karòbúng, (Jav. *rubung*, *krubung*), *ngaròbúng*, om iets in een kring zich bevinden; (= *karebbhúng* S.).
I. *kòkò*, (Jav. *kukuh*) stevig, onwrikbaar.
II. *kòkò(h)*, (Jav. *kuku*) nagel.
kakaq, (Jav. *kåkå* of *kakang*) oudere broer.
kakan, (Jav. *pangan*, Mal. *makan*), *ngakan*, eten; *kan-ngakan*; *kakanan*, lekkernij.
kakak, (Jav. *ngakaq*), *ngakak*, schateren, met ha ha lachen.
kòkos, (Jav. *kukus*) rook, damp.
kadhi(h). (vergl. Jav. *kadi*) A. van *akanta*, evenals.
kęddhąq, vuil, onrein.
kaddhúq, (Jav. *kadut*) geweven vezelstof van palmbladeren.
kadhúk, (Jav. *kaduq*) wat te veel.
kęddhęp, zie *kèdhęp*.
kèdhęp, *akèdhęp*, blikken.
katè(h), (Jav. *kati*) Chineesch pond; *kakatêjan* = *kakaten*, een maat; een unster.
katò(h), *ngatò* = *ngatôwè*, roepen.
kataq, (Mal. idem, Jav. *kòdoq*) kikvorsch.
katònon, verbrand, in brand.
kęttar, (Jav. *gętir*) wrang.
katara(h), (Jav. *kętårå*) blijkbaar.
kòtok, (Jav. *kutuq*) een zoetwatervisch.
kotkot, (Jav. *kukud*), *ngotkot*, verzamelen.
kattòlan, B., *tol-kattòlan* te kort en daardoor niet goed dekkend, van een kleedingstuk of een dakbedekking; *túl-kattuląn* § 32.
kęttep, B. P., *tip-ngęttip* § 32, B., zie *karęttep*.
katìm, een jongensnaam.
kètab, Arab. boek.
katteng, zie *kanteng*.
kattong, zie *kantong*.
kèteng, S. P., *ngèteng*, aan de hand dragen; (= *tengteng* B. P. S.).
kassa(h), (Mal. *kasana*) = *ka-* ° = *dąq-* ° = *dąq-àssa* = *dąq-ąssa*, daarheen.
kasar, (Jav. idem) ruw, grof.
kòsek, (Jav. *koseq*), *ngòsek*, afvegen.
kęssot, (Jav. *kęsud*), *ngęssot*, afwrijven.
kasta(h), spijt.
kasòsò(h), B. (Jav. *kasusu*) gehaast; *sukasusu* § 32; (= *kasusu* S. P.).
kasìm, een jongensnaam.
kasembhúqąn, B. P. = *kasembhughąn* S., (Jav. *kasembúqan*) een plant.
kasembhughąn, S., zie *kasembhúqąn*.
kuwat = *kôwat*, (Jav. idem) sterk; bij machte; kracht; *kwaddhą* § 100.
kęlla(h), (Jav. *kęlå*), *akęlla*, koken; *kęllaqan*.
I. *kala*, (Jav. *kalah*) verliezen.
II. *kala(h)*, (Jav. *kålå*) tijd, tijdens.
kulą(h), B. P., zie *bulą*.
kalaq, (Jav. *alap*), *ngalaq*, nemen; *ngalaqaghi*.
kòleq, (Jav. *kulit*) huid.
kalanon, B., 1. zie *non* (= *ghąląnon* P. = *pangapòra* B. P. S.). 2. dank.
kalendjąr, *akalendjąr* § 98 *Aanm.* 2.
kalòtjer, (Jav. *karutjil*), *bądjąng* °, houten wajang-pop; (= *kalutjir* P.).
kęllar, (Jav. idem) sterk genoeg voor iets.

kaler, *kalar-kaler*, herhaaldelijk heen en weder gaan.
kalèrò(h), (Jav. *klèru*) verkeerd.
kalarkar, *ngalarkar* § 98 *Aanm*. 2.
kalerbè, B. P. Jav. (*klèwer*), *ngalerbè*, los en sleepend nederhangen, van een kleed; (= *kalerbi* S. P.).
kòlĕk, (Jav. *kolaq*) met suiker gestoofde vruchten.
kòlak, (Jav. *kulaq*), *ngòlak*, iets opkoopen om mede handel te drijven.
kalekker, *ker-kalekker*, rond, bolvormig, van iets kleins.
kalokkor, z. v. a. *kalekker*, maar ook van grootere voorwerpen.
kalekkek, *ngalekkek*, schaterend lachen.
choldi(h), Arab. de Paradijsboom.
kolsat, geschaafd, ontveld.
chèlap, Arab. (Jav. *kilap*) niet weten.
kòlap, *ngòlap*, overslaan, van een vlam; (= *òlap* S.).
kalĕppĕr, (Jav. idem), *ngalĕppĕr* § 98 *Aanm*. 2.
kĕlpĕs, B. (Jav. *impĕs*) ingekrompen, slinken; zie ook *kelpĕs*.
kĕlpes, (Jav. *kĕmpes*, *kimpes*) plat, ingevallen, van den buik, van een ledige geldbeurs.
kelpĕs, zie *kĕlpĕs*.
kĕllĕm, (Jav. idem) in het water zinken.
kellĕm, zie *kĕllĕm*.
kolbąq, zie *kolbąt*.
kalabąn, zie *labąn*.
kolbąt, *akolbąt*, gapen; geschaafd, afgestroopt, van de huid of de bast.
kolbit, B., zie *kolbąt*.
kaloṭṭaq, B. (Jav. *klòṭoq*) schilfers.
kaleṭṭak, B., *bątò* *, een zware soort steen.
kalong (B. P.) = *kakalong* (S.), (Jav. *kalung*) halsband, halsketting.
kalĕngngaq, *akalĕngngaq*, naar den adem snakken; *ngaq-kalĕngngaqan*.
kalĕngngĕr, (Jav. idem) in zwijm.
kalangkong of *sakalangkong*, (Jav. *klangkung*) A. = *kalèbąt* of *talèbąt* K. A., zeer, erg.

kapò(h), (vergl. Jav. *kapuq*) katoenboom.
kèpè (B.) = *kèkèpè* (B. P.). = *pè-kèpè* (B. P. S.), doornat; zie ook *kòpò*.
kòpò, (Jav. *klĕproh*), zie *kèpè*.
kĕppeq, (Jav. *kĕmpit*), *ngĕppeq*, onder den arm dragen.
kapor, (Mal. *kapur*, Jav. *apu*) kalk; *kapor-kapòran*, Kang. de grijze reiger.
kappra, (Jav. *kaprah*) algemeen, gewoon.
kapok, Kang., zie *kapò*.
kèpĕk, *akèpĕk*, het hoofd schudden.
kòpĕk, B., zie *kèpĕk*.
kĕpkĕp, (Jav. *kĕkĕp*), *ngĕpkĕbbhi*, in de armen of vleugels sluiten.
kèpet, B. (vergl. Jav. *kopet*) met zijn eigen ontlasting bezoedeld doordat men zich niet gereinigd heeft (= *tjatjèpek* S. = *kèpek* P.).
kòpot, B., zie *kèpet*.
kapèteng, B. P., zie *kapèṭeng*.
kèpas, B., zie *gèbàs*.
kapèṭeng, S. (Jav. *kĕpiṭing*) zeekrab.
kĕppong, (Jav. *kĕpung*), *ngĕppong*, omringen; zie ook *keppong*.
keppong, zie *kĕppong*.
kòḍhiq, (Jav. *kuḍi*) een groot krom kapmes.
kĕḍḍhĕk, B. S., zie *ghĕḍḍhĕk*.
kaḍhik, zie *kaṭek*.
kaḍhąli(h), B. S. (Jav. *kĕnḍali*) gebit (= *kaḍḍhąli* B. P.).
kaḍuḍu, een oplossing van zout en tamarinde als geneesmiddel.
kĕḍḍhughąn, B. S., zie *ghĕḍḍhughąn*.
kaḍhibąs, B. een platte ronde zeevisch; zie ook *kanḍhibąs*.
kaḍhąbąl, B. P. (Jav. *gurawal*), *ngaḍhąbąl*, zich reppen (= *ngama* S.).
kĕḍḍhąng, B. S., zie *ghĕḍḍhąng*.
kòḍúng, (Jav. *kuḍung*) hoofdbedekking; deksel.
kadją(h), (Jav. *kâjâ*) 1. *dją-kadją*, krachtig, sterk, van een geluid; met alle macht. 2. B. P. middel van bestaan (= *kuwat-kadją* S. P.).
kadju(h), (Jav. *kaju*) hout; *kakadjuwąn* (= *kakadjún* B.), boom.

kĕddjhudhĕn, (Jav. *kĕdutĕn*) een trillende beweging van de zenuwen ergens hebben.
kadjhąmaq, zie *djhąmaq*.
kadjhąbhą(h), (Jav. *kĕdjåbå*) behalve.
kadjhąng, (Jav. *kadjang*) aaneengeregen palmbladeren tot verpakking of bekleeding van wanden.
kèdjhúng, (vergl. Jav. *kidung*) liedje op rijm.
kija(h) = *kêja*, ook.
kêjaè(h) = *kijaè*, (Jav. *kijai*) een beleefdheidstitel; *kjaè* § 100.
kĕnnjang, (Mal. idem) verzadigd van het eten of drinken.
kĕmma(h), K., *koq-ĕmma* T., *kaq-* ° = *kaq-ĕmma* A., welk, welke.
kamma(h), (Mal. *kamana*) = *ka-kamma* = *dąq-kamma* = *dąq-amma* = *dąq-ąmma* K., *koq-amma* T., *kaq-amma* = *kaq-*° A., waarheen.
kĕmmor, (Jav. *kĕmu*), *akĕmmor*, den mond spoelen.
kamèrè(h), (Jav. *kĕmiri*), verkort tot *mèrè*, een vrucht.
kamarok, B. P. = *kòmarok* B. P, (Jav. *kĕmaruq*) erg belust (= *ghąląpghąbhĕn* S. = *ghąrąpghąbhĕn* B.).
kĕmmasan, (Jav. idem) goudsmid; *ngĕmmasè*, aan iets als zoodanig werken.
kempoq, *ngempoq*, afval, zooals droge bladeren enz., bijeenzamelen.
kompoq, B., zie *kempoq*.
kempĕt, (vergl. Jav. *úmpĕt*), *ngempĕt*, onder het kleed verbergen.
kompĕt, B., zie *kempĕt*.
kĕmpĕl, B. (vergl. Jav.) vast aan elkander kleven; zie ook *kompĕl*.
kĕmpal, B., zie *ghĕmpal*.
kompĕl, zie *kĕmpĕl*.
kompol, (Jav. *klúmpuq*), *akompol*, vereenigd; *kompòlan*, vergadering.
kampong, (Jav. *kampung*) wijk.
kamòdúng (B.) = *kamòdhúng* (S. P.), een zure vrucht.
kĕmbhąr, (Jav. *kĕmbar*) paar; tweelingen.
kĕmbhúl, B. P. (vergl. Jav.), *ngĕmbhuli*, iets met zijn velen doen; (= *kambhúl* S.).
I. *kĕmbąng* § 145.
II. *kĕmbhąng*, (Jav. *kĕmbang*) § 145; *a* ° § 130.
kĕmbúng, (Jav. *kĕmbung*) ziekelijk dik, van den buik.
I. *kambąng*, (Jav. *kambang*), *ngambąng* § 145.
II. *kambhąng*, (Jav. *kambang*), *bhąląj* ° § 145.
kombąng, (Jav. *kómbang*) een hommel.
kaghit, B. P. (Jav. *kaget*) schrikken (S. kent het als A. van *takĕrdjhąt* B. P. S.).
kabbhi, (Jav. *kabeh*) alles, allen; (*sa-*) *kabbhijąnna*, alles of allen te samen.
kèbą(h), B. P., zie *ghibą*.
kabąq, (Jav. *kawat*) metalen draad.
kabin, (Jav. *kawin*), *akabin*, trouwen.
kòbhĕr, (Jav. *kòbĕr*) tijd hebben voor iets (= *kèbhĕr* P.).
kabidhąn, (Jav. *awit*, *kawitan*) begin; *kabidhąnna* = *kabitanna*, enz.
kĕbbhąt, B. P. (Jav. *kĕbat*) spoedig (= *ghąntjang* B. P. S.).
kabąter, (Jav. *kuwatir*) duchten.
kabąsa(h), (Jav. *kuwåså*) macht.
kèbúl, B. P., zie *ghąbúl*.
I. *kòbąl* § 145.
II. *kòbhąl*, (Jav. *ubal*), *ngòbhąl* § 145.
kabulą(h), (Jav. *kawulå*) 1. B. P. S. dienaar. 2. B., zie *kaulą*.
kabąbą(h), (Jav. *kuwåwå*), zie *kĕllar*.
I. *kòbung*, B. P. (Jav. *kuwung*) § 145 (= *kòmoq* B. P. S.).
II. *kòbhúng*, (vergl. Jav. *kobongan*) § 145.
kĕṭṭè(h), (Jav. *kĕṭi*) honderdduizendtal; *akĕṭṭen* = *akĕṭṭêjan*.
koṭṭĕr, B., zie *koṭṭĕng* (= *kòṭĕr* S. P.).
kĕṭṭok, (Jav. *kĕṭoq*), *ngĕṭṭok*, afsnijden.
kaṭek, (Jav. *kaṭiq*) met, benevens.
kaṭok, (Jav. *kĕṭog*) een klanknabootsing van een harden slag.
kèṭok, *kèṭak-kèṭok*, druk in de weer.
kaṭel, *kaṭal-kaṭel* = *kòṭal-kaṭel padjhąląnna*, vlug, met korte stappen, van iemands gang.

kòṭol, (Jav. *pòṭol*), zie *koṭṭḝng*.
kḝṭṭang, B. P. (Jav. *kḝṭeq*) aap (= *mòṭak* S. P.).
kaṭing, B., *ṭing-kaṭing*, bel, klokje aan den hals van een dier, waarvan de klepel buiten hangt.
kaṭùng, B., *ṭùng-kaṭùng*, z. v. a. *ṭing-kaṭing*, maar met een doffer geluid.
koṭṭḝng, er af, afgesneden; zie ook *koṭṭong*.
koṭṭong, zie *koṭṭḝng*.
kangan, rechts.
kangsè(h), 1. *ngangsè*, onderzoeken, nagaan. 2. (Jav. *kangsi*) tot dat, tot aan.
kongsè(h), (Jav. *kongsi*), zie *kangsè* 2.
kangseq, B. P., zie *kangsè* 2.
kongseq, B. P., zie *kongsè*.
kangdjḝng, Jav. een titel van aanzienlijke personen.
kèngeng, (Jav. *kenging*) A. van *kḝnneng*.

dq̧ = *dhq̧(h)*, *ḝḍdq̧* = *ḝddhq̧*, de 6e aksara.
dhùqùm, (Jav. *dum*), *adhùqùm*, verdeelen; *dhùquman*.
dinar, Arab. een gouden muntstuk.
dhineng, (Jav. *dene*) wat betreft.
dhq̧rq̧q, S. P., zie *dhq̧rq̧t*.
dhùrrùn, B. P. bijdrage; zie ook *dhurùm*.
dhq̧rq̧t, S. P., zie *ḍhq̧rq̧t*.
dhḝrrḝp, *ḝndhḝrrḝp*, iemand tegen loon laten werken.
dhurùm, S., zie *dhùrrùn*.
dhùk, (Jav. *duq*), *ḝddhùk*, harenvezels van den arren-palm.
dhika(h), (Jav. *ndikå*, *andikå*) T. van *dhibiqna*, *bq̧qna*.
dhuka(h), (Jav. *dukå*) A. T. van *sḝḍḍhi*.
dhikdjhq̧djq̧(h), (Jav. *digdjåjå*) machtig in den strijd.
dhq̧ddhi(h), (Kawi *dadya*) worden.
dhq̧ddhq̧r, (Jav. *dadar*), *ḝndhq̧ddhq̧r*, 1. van een ei een struif maken. 2. toetsen.
dhùttol, B., zie *ḍq̧paq*.
dèwi, Jav. een titel van aanzienlijke vrouwen in de oudheid.

dhuwq̧(h), Arab. gebed; *ḝndhuwq̧i*.
dhuwq̧q, (Jav. *ḍuwḝt*) een vrucht.
dq̧l of *dàl*, Arab., *ḝddq̧l* = *ḝddàl*, een letter; een jaar.
dhq̧li(h), *dhq̧dhq̧li* = *dhq̧ddhq̧li*, (Jav. *ḍḝḍali*) een vogel.
dhq̧lò, Kang. (Jav. *dalu*) avond, nacht.
dhq̧llu(h), 1. vooraf, eerst. 2. zeer, te.
dhillu(h), zie *dhq̧llu*.
dhuli(h), (Jav. *tuli*) spoedig; *nulijaghi* § 146.
dhq̧llùq, zie *dhq̧llu*.
dhq̧lq̧ten, B. P., zie *talaten*.
dhilḝp, S., zie *dhilḝm*.
dhq̧lḝm, (Jav. *dalḝm*) A. T. van *bḝngkò*; ook: UHEdGs.
dhilḝm, B. P. = *dhilḝp* S., (Jav. *dilḝm*) de bladeren van een zekere plant.
dhq̧lbi, (Jav. *dómble*) naar buiten omgebogen, van een onderlip.
dhulq̧ng, (Jav. *dulang*), *ḝndhulq̧ng* = *nulq̧ng*, iemand het eten in den mond steken; *adhudhulq̧ng*.
dhudjq̧n, (vergl. Jav. *dojan*) ergens van houden; met graagte.
dhùnnja(h), Arab. (*dunya*) wereld.
dìm, Holl., *ḝddìm*, duim als lengtemaat.
dhumen, als, wanneer.
dumḝng, S. P., zie *ghumḝng*.
dhumeng, zie *dhumen*.
dhq̧gghiq, zie *ḍq̧gghiq*.
dhigghq̧l, (vergl. Jav. *tinggal*), *ḝndhigghq̧l*, laten, verzuimen.
dhq̧ghq̧ng, (Jav. *dagang*), *adhq̧ghq̧ng*, handeldrijven; *dhq̧ghq̧ngan*.
dhq̧bùq, *ḝndhq̧bùq* = *nq̧bùq*, uittrekken.
dhibiq, (Jav. *ḍewe*) alleen, zelf; *dhibiqna* (veelal B.), zie *bq̧qna* onder *abq̧q*. (In S. is *dhibiqna* een weinig fijner dan *bq̧qna*).
dhq̧bḝk, B. P. (vergl. Jav. *ndhawḝg*) A. van *ajùq* (= *tòrè* B. P. S.).
dhibq̧sa(h), (Jav. *diwåså*) meerderjarig.
dhùngngoq, S., zie *tongngoq*.
dhùngkḝt, B. P., zie *tongkḝt*.
dhùngghḝp, S., zie *tjòkḝp*.

dhungeng, B. P., (Jav. *dongeng*) verhaal, vertelling; zie ook *dhúngngeng*.
dhúngngeng, S. P., zie *dhungeng*.

ta(*h*), *ĕtta* de 7e aksara; *ta radjq* § 131.
taq, (Jav. *tan*, *tar*) niet; immers; *ghitaq* = *ghiq-taq*, nog niet; *mataq* = *maq-taq*, opdat..... niet; toch niet.
taò(*h*), (Mal. *tau*) weten.
taĕn, S. vogelstrik; zie ook *tanĕn*.
taon, jaar.
taqat, iets gaarne doen.
toqot, knie.
taqal, (vergl. Jav. *tal*) de vrucht van den lontarpalm.
taqpa, (Jav. *tanpå*) zonder.
tana, (Jav. *tanah*) aarde; land.
tanaq, (vergl. Jav.), *atanaq*, koken.
tanĕn, zie *taĕn*.
tantjĕk, B. S., zie *tantjĕp*.
tantjĕp, B. S. (Jav. *tantjĕb*), *nantjĕbbhi*, ergens in vast zetten; zie ook *tattjĕk*.
tantò(*h*), (Mal. *tĕntu*) bepaald.
tanalè(*h*), B. P. (Jav. *tlale*) de slurf van een olifant (= *tònalè* S.).
I. *tanḍq* § 145.
II. *tanḍhq*(*h*), (Jav. *tonḍå*) § 145.
tanḍhu(*h*), (Jav. *tanḍu*) draagstoel.
I. *tenḍi* = *tenḍhi*, (Jav. *tinḍih*), *nenḍ*(*h*)*i*, een plaats bezetten; *tompang-tenḍ*(*h*)*i* § 128 *Aanm.* 1.
II. *tenḍhi*, 1. zie *tenḍi*. 2. B *nenḍhiqi pangghqbqjqn*, over een werkzaamheid het oppertoezicht houden.
tanḍhing, (Jav. *tanḍing*) wedergade.
tonḍhúng, (Jav. *túnḍung*), *nonḍhúng*, weg doen gaan.
tanĕm, B. S. (Mal. idem), *nanĕm*, planten; zie ook *tamĕn*.
tanang, (Jav. *tangan*) hand.
tattjĕk, zie *tantjĕk*.
tĕrrò, verlangen.
tarò, (Jav. *toh*) inzet bij een spel; *narôwè*; *ataróẉan* (= *atataròwan* Kang.).
tèrò(*h*), (Jav. *tiru*), *nèrò*, navolgen.
tòra, teeken; *nòraè*.
tòroq, (Jav. *turut*), *nòroq*, volgen; *nòroqaghyjq*.
tarnaq, B. = *tarnjaq* S. P., een soort groente, het Jav. *bajĕm*.
tĕrrak, (Jav. *tĕraq*), *nĕrrak*, ergens recht opaan of doorheen loopen.
tarok, B., *tatarok*, zie *tarop*.
tarèka, Arab. handelwijs.
taretteq, B., *naretteq*, gespikkeld; *tiqnarittiq* § 32.
tartar, zie *terter*.
terter, *nerter*, op een rij plaatsen of zaaien.
taratas, (Jav. *tarètes*), *naratas entĕn*, met diamanten bezetten.
tarò'è(*h*), (Jav. *trusi*, *prusi*) kopergroen; *naròsè*.
tarop, (Jav. *tarub*), *tatarop*, loods, tent.
tòroj, (Jav. *turi*) een boom.
tarnjaq, S. P., zie *tarnaq*.
tarom, (Jav. *tom*) indigoplant.
tarèma(*k*), (Jav. *trimå*), *narèma*, ontvangen.
tarĕmtĕm, (Jav. *tĕntrĕm*) vreedzaam.
taramtam, *naramtam*, een zieke bij het gaan leiden.
taremtem, B., zie *taramtam*.
tĕrbiq, (Mal. *tĕrbit*) geboren worden.
tĕrrang, (Jav. idem) helder, duidelijk; *katĕrrangan*, verklaring.
tarong, *taleng-tarong* = *taleng-taròngan* § 125; *naleng-tarong* § 126 *Aanm.* 2.
tarongghu, B. P. in ernst (= *ongghuwqn* B. P. S.).
tòkò, Holl. toko.
takoq, (Mal. *takut*) bevreesd; *patakodhqn* § 103*d*, waarvoor men bang is.
tèkeq, B., zie *tèket*.
tòkar, (Jav. *tukar*), *atòkar*, twisten.
tèket, B., *aket-tèket*, dicht bijeen; (= *rèkeq* B. P. S.).
takal, B., *nakal*, planken recht maken.
tòkal, B., zie *takal*.
tòkol, zie *pòkol*.
tòkang, (Jav. *tukang*) werkman.
tòdhu, (Jav. *tuduh*), *atòdhu*, aanwijzen; *nòdhuwaghi*.

tata(h), 1. (Jav. *tâtâ*) orde, regel; zeden. 2. (Jav. *tetah*), *atata*, aan een leiband leeren loopen, van een kind.
tatò(h), (Jav. *tatu*) wond; *natòwè* = *natònè*.
tettè, 1. een woekerplant. 2. *nettè*, stuk of plat slaan.
tattaq, (Jav. *těłaq*), *nattaq*, houwen, afsnijden.
tottaq, (Jav. *túntaq*, *súntaq*), *nottaq*, uitstorten.
tòtor, (Jav. *tutur*), *atòtor*, mededeelen.
tútting, B. een klanknabootsing voor: *saron*, een muziekinstrument.
tesneng, B. P. op; niet aanwezig (= *lesneng* B. P. = *losneng* B. P. S.).
tasěrnaq, (Jav. *kěsělaq*) zich verslikken.
tasmak, Perz. (Jav. *těsmaq*) bril.
tasengsal, verlegd, te zoek geraakt.
tuwa(h) = *tôwa*, (Jav. *tuwâ*) oud; *(a)tôwaqan*.
tělłò(h) § 61, 1ᵉ, zie *tělloq*; *katěllò*, met zijn drieën.
tòlè(h), B., zie *dhuli*.
tělloq, (Jav. *tělu*) = *tatělloq*, drie; *satatělloq*, juist drie.
talùn, een jongensnaam.
talandjúk, reeds te ver gekomen.
těllor, (Oud-Jav. *hantělū*) ei.
těllak, Arab. verstooting, echtscheiding.
těllek, (Jav. *těliq*) spion.
těllok, (Jav. *těluq*), *atěllok*, zich onderwerpen.
talak, zie *těllak*.
talaten, (Jav. *tlaten*) onverdroten.
tòles, (Jav. *tulis*) geschrift; ook: *tòlèsan*; *nòles*, schrijven: *nòlessaghi* § 145.
talpeq, (Jav. *tempel*, *templeq*), *nalpeq*, tegen iets aan zitten of staan.
talpos, gebroken, stuk, van een touw, enz.
talòpaghąn, B. P., zie *tjalòpak*.
talambhąk, bij ongeluk een plaats als zijn doel voorbijgaan.
talembhąk, zie *talambhąk*.
tolghěs, zie *tòghěl*.
taleng, (Jav. *taling*), *talèngan* § 125; *naleng* § 126 *Aanm.* 2.
talong, zie *tarong*.
tèlang, (Jav. *tilang*), *nèlang*, nauwkeurig bekijken.
tèleng, scheef; met een scheeven nek; *nèleng*, het oor spitsen.
tòlong, (Jav. *tulung*), *atòlong*, helpen.
těppaq, juist; *katěppadhąn* § 103*d*, het treft juist; *něppadhi*.
tòpaq, (Jav. *kupat*, Mal. *kětupat*) gaar gestoomde rijst in gevlochten kokosbladeren.
tapok, (vergl. Jav. *tapuq*) slag op het hoofd of het aangezicht met de vlakke hand.
tèpes, (Jav. *tipis*) dun; *pis-tipis* § 32, B. P.
těppong, (Jav. *těpung*) meel.
teppang, (Jav. *pintjang*) mank.
těḍḍhą(h), (Jav. *těḍâ*) A. van *kakan*.
taḍąq, (vergl. Mal. *tiada*) er niet zijn.
tòḍùs, beschaamd; *ngatòḍusi*.
tèḍùng, (Mal. *tidur*, Jav. *turu*) slapen.
tèdjhą(h), (Jav. *tedjâ*) glans.
tidjà, een meisjesnaam.
toddjhu(h), (Jav. *tudju*) = *noddjhu* = *noddjhunè*, het treft juist.
tòdjúq, (Mal. *duduq*) zitten; *katòdjudhąn* § 103*d*, zitplaats.
tadjhin, (Jav. *tadjin*) brij, pap.
toddjhin, S., zie *soddjhin*.
tadjąp, 1. B. (Jav. *sajab*), *nadjąp*, tusschen licht en donker of over dag door insluipen stelen. 2. iemand zijn schuld niet betalen.
tanja(h), (Mal. *tanja*), *atanja*, vragen; (*atatanja* Kang.); *anja-tanja*; *ènjatanjaè*; *ènjaq-tanjaqaghi*.
těmmò(h), (Jav. *těmu*), *atěmmò*, ontmoeten; *ètěmmò abu*, door depokken aangetast.
taměn, zie *taněm*.
taman, (Jav. idem) lusttuin; = *patamanan*.
tèmor, (Mal. *timur*) het oosten; zie verder onder *djhą*.
tammat, Arab. einde.
tomtom, B. P., zie *tarěmtěm*.
tampa(h), (Jav. *tompâ*), *atampa*, ontvangen; *nampanè*.

tampek, (vergl. Jav. *tampiq*) kieskeurig.
tampĕs, (Jav. *tampu*) inregenen.
tompĕng, (Jav. *túmpĕng*) kegel van gekookte rijst.
tompang, (Jav. *túmpang*), *atompang*, op elkander liggen.
tembq(h), (Jav. *tímbå*) emmer.
tambhru, (Jav. *tanwruh*), *matambhru*, doen als of men iemand niet kende of iets niet wist.
tombhqk, (Jav. *túmbaq*) piek.
tambikar S., zie *tabingkar*.
tĕmbhqng, (Jav. *tĕmbang*) zangwijs; *panĕmbhqngan* § 135.
I. *tambqng*, *nambqng* § 145.
II. *tambhqng*, 1. *tĕllak* ° § 145. 2. (Jav. *tambang*), *nambhqng* § 145.
tembhqng, (Jav. *tímbang*), *atembhqng*, evenaren, in overeenstemming.
tamĕngghúng, (Jav. *tumĕnggung*), een ambstitel.
taghi, (Jav. *tagih*), *naghi*, manen; *kataghijqn*, sterken trek tot iets krijgen.
tegghu(h), B. P., zie *tengghu*.
tòghu)h), (Jav. *túnggu*), *atòghu*, toezicht houden.
tĕgghiq, Kang., zie *tĕgghúq*.
tĕgghúq, *nĕgghúq*, in de hand hebben.
tĕggĕr, niet beducht, gerust.
tòghĕl, (Jav. *tugĕl*) afgebroken, afgesneden.
tabi, Kang. (ook S.), zie *tabingkar*.
tabbhu, (Jav. *tabuh*), *nabbhu*, door slaan doen klinken.
tèbhq(h), (Jav. *tibå*) uitkomen; ten deel vallen; nederkomen; *tètèbhqn*, wat iemand ten deel valt; *nèbhqnè; katèbhqnan*.
tobbhq(h), (Jav *tubå*) een gewas waarvan de wortel bedwelmend werkt.
tabúq, buik; *sakeq* •, buikpijn.
tabqr, (Jav. *tawar*, *tåwå*) zonder bijsmaak, van water; zonder uitwerking.
I. *tĕbbqs*, (Jav. *tuwas*) § 145.
II. *tĕbbhqs*, (Jav. *tĕbqs*), *nĕbbhqs* § 145.
tabhqlusok, (Jav. *kĕblusuq*) ergens met de voeten in geraken.
tabqng, B. P., *nabqng*, naloopen; (= *oddhqk* B. P. S.).
tabhúng, zie *sabhúng*.
tabingkar, B. P. S. = *tambikar* S., scherf van gebroken aardewerk.
tang, *ĕttang*, zie *tong*.
tong, Holl., *ĕttong*, ton, emmer.
tĕngnga, (vergl. Jav. *tĕngah*), half, midden; middellijf.
tangngè(h), (vergl. Soend. *tanghi*) den nacht opblijven; waaksch.
tòngò(h), B. (Jav. *tĕngu*) een zeer klein lichtrood insect. (Zie ook *tongngò*).
tongngò(h), S. P., zie *tòngò*.
tongngoq, *nongngoq*, reikhalzend naar iets zien.
tangres, B. P. spits toeloopend (= *parseng* S.).
tengka, (Mal. *tingkah*) handelwijs; ook *pratengka; ka-pratengka*.
tongkĕt, (Mal. *túngkat*) stok.
tangdhqng, (vergl. Jav. *tandang*), *nangdhqng ghqbqj*, aan het werk gaan.
tengteng, zie *kèteng*.
tongtong, zie *tengteng*.
tanges, (Jav. *tangis*), *nanges*, weenen; *atangèsan*, vaak weenen, een huilebalk zijn; *nges-tangèsan*, doen alsof men weende; *pananges*, het weenen; *nangèsè*.
tangalè, S., (vergl. Jav. *tingali*), zie *kanalè*.
tengghi(h), (Mal. *tinggi*) hoog.
tengghu(h), *nengghu*, naar iets kijken.
tangghql, (Jav. *tanggal*) datum.
tengghqngan, vaste wal.

I. *sa*, een prefix; zie ook *saq*.
II. *sa(h)*, *ĕssa*, de 8e aksara; *sa radjq* § 131.
sè, (Jav. *sing*) het betrekkelijk voornaamwoord: die, dat.
sò, zie *mòsò*.
saq, (vergl. Jav. *sa*) eenheid.
seqè, B. P. (Jav. *etje*) een kleine ronde mossel. Zie ook *tjeqè*.

soqon, (Jav. *suwun*), *njoqon*, op het hoofd dragen; A. T. van *menta* (van een mindere).
saĕrrèna(h), (Jav. van *reh*) omdat, dewijl.
saèkĕt, (Jav. *sèkĕt*) vijftig.
sa'idà, een meisjesnaam.
sa'iman, een jongensnaam.
saeng, werpspies met een weerhaak.
sen, Holl., *ĕssen*, cent.
sanarbhq(h), B. P. alle, alles (= *samarbhq* S.).
sqnerbhq(h), B., zie *sanarbhq*.
sonnat, Arab. niet verplicht, maar verdienstelijk.
sĕntaq, zie *sĕndhql*.
sentaq, B., zie *sĕntaq*.
santrè(h), (Jav. *santri*) priesterleerling.
sandqr, (Jav. *sénde*), *njandqr*, met den rug ergens tegenaan leunen.
sender, (Mal. *sindir*), *njender*, op zijn liefde voor iemand zinspelend zingen.
sonder, B., zie *sender*.
sandhĕkka, Arab. (*sadqka*) offermaal.
sandhĕt, (vergl. Jav. *sindĕt*), *njandhĕt* = *tasandhĕt*, verward raken, vastraken in iets, van de voeten; ook van wat is afgedreven door den stroom.
sendhĕt, (Jav. *sindĕt*), *njendhĕt*, met een touw wurgen; een plaats van een afsluiting voorzien; *tasendhĕt* = *tasandhĕt* bij *sandhĕt*.
sĕndhql, (Jav. *sĕndal*), *njĕndhql*, met een ruk trekken.
I. *sandqng*, *asandqng* § 145.
II. *sandhqng*, (Jav. *sandang*) 1. in: *sandhqng pangan* § 145. 2. *njandhqng sakeq* § 145.
sandhing, (Jav. *sanding*), *asandhing*, nevens zich hebben.
sondhqng, (Jav. *sùndang*), *njondhqng*, een zieke liggende tegen zich laten rusten.
sanaddjhqn = *sanaddjqn*, zie *naddjhqn*.
sattja(h), (Jav. *sĕtjå*, *sĕtyå*), trouw.
sarè(h), 1. (Mal. *tjari*), *asarè*, zoeken; *panjarè*, het zoeken. 2. (Jav. *sare*), *asarè*, A. T. van *tèdùng*; *asasaren*, A. T. van *dùng-tèdungan*, ergens liggen.
sari, een meisjesnaam.
sòrò, (Mal. *suruh*), *asòrò*, gelasten.
sarrèna(h), zie *saĕrrèna*.
sarintò(h), B. = *sabqrintò*, zie onder *bqrintò*.
sarondùt, B., *njarondùt* = *tasarondùt* § 98 *Aanm.* 2. (= *tasarondùk* S. = *tasarondùp* P.).
sòrak, (Jav. *suraq*), *asòrak*, juichen.
sĕrrĕt, (Jav. idem) stroef, strak.
sèrĕt, zie *sĕrrĕt*.
sòrat, (Mal. *surat*) brief, schriftuur.
sarta(h), (Jav. *sartå*) en, daarbij.
sarsè, B. P. met voorkennis van ..... (= *tĕrrang* B. P. S.).
sĕrsĕr, *njĕrsĕr*, vervolgen; in beweging brengen, van den wind.
sarèpò(h), B. P., *njarèpò*, blazen; (= *sĕrrop* B. P. S.).
sòroj, (Jav. *suri*) kam.
I. *sarìja*, een meisjesnaam.
II. *sarìjq(h)*, B. P. = *sabqrìjq*, zie onder *bqrìjq*.
sarmina, een meisjesnaam.
sĕrgùt (B. P.) = *sĕrghùt* (S.), (Jav. *sĕnggruq*), *asĕrg(h)ùt*, snikken.
serghing, *njerghing*, schampen.
sarbìjà, een meisjesnaam.
sarètot, *njarètot*, drinken met een smak; zie ook *saròtot*.
saròtot, zie *sarètot*.
sarĕng, (Jav. idem) A. van *labqn*.
sareng, (Jav. *saring*), *njareng*, zeven, door laten zijgen; *njanjareng*.
sèrang, *njèrang*, schuins gaan; schuins snijden of knippen.
sèrong, (Jav. *serong*), zie *sèrang*.
sòrang, (Jav. *sowang*) = *kasòrang*, eenig, alleen.
I. *saka*, Kang., zie *sòkò*.
II. *saka(h)*, *sasaka*, pilaar.
sòka(h), (Jav. *sukå*) ergens lust in hebben; *kasòkan*, A. T. van *aghĕllqq*.

sòkò(h), (Jav. *suku*) voet; *sòkôwan* § 125; *njòkò* § 126 *Aanm.* 2.
sakeq, (Mal. *sakit*) ziek; pijn hebben; *kasakèdhĕn* § 103*d*, B. pijn hebben (= *kasakeqĕn* B. P. S.).
sòkaq, zie *sòka*.
sokkor, Arab. (dank aan Allah) als een uitroep: goddank! gelukkig!
sakòdhiq, (vergl. Jav. *sakĕdiq*) weinig.
sèkĕt, zie *saèkĕt*.
saksè(h), (Jav. *sĕksi*) getuige; *njakseqè*: *anjakseqè*.
seksek, (vergl. Jav. *sisiq*), *njeksek*, kerven.
sakalè(h), te eenen male.
sakalen, B. P., zie *sakalè*.
sekklak, (Jav. *tjengklaq*), *njekklak*, ergens schrijlings op gaan zitten.
sakibà, een meisjesnaam.
sakeng, (Jav. *saking*) van wege.
sèkang, *njèkang*, iemand de beide beenen van elkander breugen.
sòkang, B., zie *sèkang*.
sĕddhiq, nabijheid.
soddhùq, 1. (Jav. *sùnduq*), *njoddhùq*, bloemen bijv. rijgen; de ooren doorboren. 2. (Jav. *suduq*), *asoddhùq*, zich dood steken.
sadhqdjq(h), (Jav. *sĕdåjå*) A. van *kabbhi*.
sati, een meisjesnaam.
sattò(h), Arab. *sabtu* (Jav. *sĕtu*) zaterdag.
satontò(h), T. van *satìja*.
settor, B., zie *settong*.
sattrò(h), persoonlijke vijand; (*a*-)*tron-sattron* = (*a*)*ton-sattron*, met elkander in vijandschap leven.
satos, honderd; zie ook *atos*.
setset, (Jav. *ḍiḍis*), zie *sotsot*.
sotsot, B. P., *njotsot*, op het gevoel af luizen; zie ook *setset*.
satìja(h) = *satêja*, nu.
settong, (Jav. *sitoq*) een.
sittùng, B. P., zie *settong*.
sassa, *njassa*, wasschen.
sasar, (Jav. *kĕsasar*) simpel, niet wijs, halfgek.
suwara(h) = *sôwara*, (Jav. *suwårä*) geluid.
suwak = *sôwak*, (vergl. Jav. *suweq*) met een groote scheur.
sawwql, Arab. de tiende maand.
sala, (Jav. *salah*) fout; een fout begaan; *njalaqaghi*; *sa*(*sa*)*la-salana*.
salaò(h) = *tasalaò*, B. P. (Jav. *kĕslìjo*) verzwikt (= *tasalêjò* S.).
sĕller, (Jav. *sĕlir*) bijwijf.
salak, (Jav. *salaq*) een vrucht.
salèkarang, (vergl. Jav. *selåkarang*) kwade droes.
saloksak, *njaloksak*, overal doorzoeken, snuffelen.
sĕlteq, (Jav. *slĕnṭiq*), *njĕlteq*, een knip met duim en vinger geven.
saletset, B. P., zie *saloksak*.
salotsot, B. P., zie *saletset*.
salasa(h), Arab. dinsdag.
salasar, B. P., *njalasar*, iets trachten te ontdekken; zie ook *salòsor*.
salòsor, (Jav. *tlusur*), zie *salasar*.
salep, *njalep*, ongemerkt iets doen, z. a. weggaan; komen; overspel plegen; bij dag of op een vroegen avond stelen.
sèlep, (Jav. *silib*), zie *salep*.
sĕlpat, uit zijn verband.
sĕlpet, (Jav. *slĕmpit*), *njĕlpet*, ergens ingeschoven.
solpat, zie *sĕlpat*.
salam, Arab. groet.
salèman, een jongensnaam.
saliman, een jongensnaam.
salbhi, met een groot afhangend lap vleesch, van een wond; zoo gewond, van een lichaamsdeel.
selbhq, zie *salbhi*.
salĕbbqr, Arab. (Jav. *sruwal*) korte broek, tot boven de knie reikende.
salongkaq, B., *njalongkaq*, zie *songkaq*.
sapa(h), (Jav. *såpå*) wie; *njapa*, aanroepen.
sapò(h), (Jav. *sapu*), *pò-sapò*, bezem; *njapôwè*; *njapôwaghi*.
sèpè(h), 1. B. = *sempè*, *njèpè*, onverhoeds slaan. 2. een tooverformulier.

sòpak, (vergl. Jav. *sopaq*) valsch haar; *njòpak*, ergens een verlengstuk aanhechten.
sèpet, dun geworden door het gebruik, bijv. van schoenzolen.
sòpot, B., zie *sèpet*.
sĕpsĕp, (Jav. *sĕsĕp*), *njĕpsĕp*, uitzuigen; *njĕpsĕbbhi*, (veel objecten).
sĕpplak, een klanknabootsing van een slag bijv. met de vlakke hand op het hoofd.
sĕpplok, zie *sĕpplak*.
sòpadjq(h), (Jav. *supåjå*) opdat.
sòpajq, S. P., zie *sòpadjq*.
sĕḍḍhi, (vergl. Jav. *sĕḍih*) toornig.
sòḍu(h), (Jav. *suru*) lepel.
sĕḍḍhqq, (vergl. Jav. *sĕḍĕp*) aangenaam van smaak of geur; lieftallig.
sĕḍḍhĕk, B. S., zie *ḍhĕssĕk*.
saḍhĕkka, S., zie *sanḍhĕkka*.
sĕḍḍhút, (Jav. *sĕḍot*), *njĕḍḍhút*, opium schuiven.
sĕḍḍhĕng, (Jav. *sĕḍĕng*) middelmatig; juist van pas.
siḍàng, B., *njiḍàng*, omwroeten, bijv. van een varken; (= *sòḍhqng* S. = *sèḍhqng* P.).
suḍàng, B., zie *siḍàng*.
saddjhq(h), (Kawi *sadya*) oogmerk.
sadjhi(h), (Jav. *sadji*), *njadjhi*, iets voor een gast gereed zetten.
sadjqq, (Jav. *sadjaq*) handelwijs.
sadjqn, (Jav. *såjå*) hoe langer, hoe meer.
soddjhin, (Jav. *sudjen*) spit.
I. *sija*, een meisjesnaam.
II. *sija(h)* = *sêja*, (Jav. *sijå*), *ĕn-ja-sija* = *ja-njija*, willekeurig of hardvochtig behandelen.
sajûran, Mal. Europeesche groenten.
sijang = *sêjang*, (Mal. *sijang*) dag.
sĕmmaq, dichtbij.
samman, een jongensnaam.
samar, (Jav. idem) duister; verborgen; niet duidelijk zien, van de oogen.
samak, (Jav. *samaq*), *samaghqn*, gelooid leder.
sĕmpò, (Jav. *sĕpuh*), *njĕmpò*, goud bruineeren; ijzer harden.
sampè(h), bereiken; totdat.
sempè(h), zie *sèpè*.
sampijan = *sampêjan*, (Jav. *sampejan*) A. van *bqqna*, *dhibiqna*.
sempeng, *sa* • § 131, 2e noot, S.
sòmadjq(h), (Jav. *sĕmåjå*), *asòmadjq*, afspreken.
sambi(h), (Jav. *sambi*) tegelijk, terwijl.
sembu(h), (Jav. *imbuh*), *njembu*, vermeerderen; *njembuwaghi* § 146.
sĕmbhúr, (Jav. *sĕmbur*) wat met den mond gespoten wordt, vooral als geneesmiddel.
sambĕr (P.) = *sambhĕr* (B.), (Jav. *sambĕr*), *njamb(h)ĕr*, op iets aanvliegen; (= *saop* B. P. S.).
sombhqr, (Jav. *súmbar*), *asòsombhqr*, zwetsend uitdagen.
sambhurughqn, B. P. (Jav. *wúqan*) bedorven, van een ei (= *tamburughqn* S.).
sambhqt, (Jav. *sambat*), *asambhqt*, om hulp roepen; zich beklagen; *njambhqdhi*.
sambhit, *njambhit*, antwoorden.
sambhút, (Jav. *sambut*) 1. *njambhút ghqbqj*, werken. 2. *njambhút*, A. van *ngendjhqm*.
sombql (B.) = *sombhql* (S. P.), een zeevisch.
sambhúng, *njambhúng*, aaneenhechten, een verhaal vervolgen.
I. *sombqng* § 145.
II. *sombhqng*, 1. § 145. 2. (Jav. *súmbang*), *njombhqng* § 145.
samangka(h), B. P. (Jav. *sĕmongkå*) watermeloen; ook *sòmangka* B. P. S.
sòghi, (Jav. *sugih*) rijk.
sigqr, S. Jav. halve duit (= *kèṭeng* B. P. S.).
I. *sabq*, (Jav. *sawah*) § 145.
II. *sabq(h)*, (Jav. *såwå*) § 145.
III. *sabhq(h)*, *ghĕḍḍhqng* • § 145.
sobbhu, Arab. de tijd van het morgengebed.
sabqq, *njabqq*, plaatsen.
sabbhqn, (Jav. *sabĕn* en *sambĕn*) elk; telkens.

sabbhqr, Arab. verdraagzaam.
sabbhrqng, (Jav. *sabrang*), *njabbhrqng*, naar overzee gaan.
sabqk, B. P., zie *sabqb*.
sabidhqk, (Jav. *suwidaq*) zestig.
sĕbbhút, (Jav. *sĕbut*), *njĕbbhút Alla*, Allah aanroepen.
I. *sabút*, (Jav. *sawut* of *sawud*) § 145.
II. *sabhút*, *njabhút* § 145.
sĕbbhúl, B. P. (Jav. *sĕbul*), zie *sarèpò*.
I. *sòbql*, Arab., *njòbql* § 145.
II. *sòbhql*, (Jav. *subal*) § 145.
sobbhlúk, *sobbhlughqn*, een aarden kookpot waarin rijst gestoomd wordt (*èsobbhlúk*).
sĕbbqb, zie *sabqb*.
sabqb, Arab. want, omdat.
I. *sabúng*, (Jav. *sawung*), *adjqm* ° = — *sabungan* § 145.
II. *sabhúng*, (Jav. *sambung*) § 145.
sòbúng, (Jav. *suwung*) stil, ledig, verlaten.
sòṭok, (Jav. *sòḍoq*), *njòṭok*, voortduwen.
sang, een bezittelijk voornaamwoord van den 1e persoon: mijn.
sangò(h), (Jav. *sangu*) reisgeld, teerkost; ook: *sasangon* = *sasangôwan*.
sengnga(h), Sanskr. (*singha*) een mannennaam.
sangaq, (Jav. *sångå*) = *sasangaq*, negen.
sengkoq, zie *ĕngkoq*.
songkaq, *njongkaq*, open maken door omslaan, wegschuiven of oplichten, bijv. een onderkleed.
sengsĕt, (Jav. *singsĕt*) strak aangehaald.
senglon, B. P., *njenglon*, iets stilletjes met iets anders verwisselen.
sanglor, B., zie *senglon*.
sengler, zie *lengser*.
senglor, zie *senglon*.
sanglong, *njanglong*, iemand zich in den weg stellen om hem den weg af te snijden.
senglong, B., zie *sanglong*.
sòngaj, (Mal. *sungai*) rivier.
sangghu, (Jav. *sĕngguh*), *njangghu*, het er voor houden.
sangghrqqn, zie *pasangghrqqn*.
sangghirqng, B., zie *tjangghirqng*.
sangang § 60, zie *sangaq*.

wq(h), *uwq*, de 9e aksara.
wqktò(h) = *wàktò(h)*, Arab. tijd.

I. *la*, *ĕlla*, zie *ĕmpon*.
II. *la(h)*, *ĕlla*, de 10e aksara.
III. *lq*, een uitroep: zoo! wel!
lò, B., zie *lq*.
laq, (Jav. *lĕt*), *ĕllaq*, met tusschenruimte of — tijd.
loq, (veelal B.), zie *taq*.
laoq, (vergl. Mal. *laut*) het zuiden; zie verder onder *djhq*.
laon, (Jav. *alon*) = *laònan*, langzaam aan; zachtjes.
lèhan, S., zie *rèhan*.
leqer, (Mal. *leher*) hals.
laqas, (Jav. *las*) onontborstelde rijstkorrel.
laqdjqn, (Jav. *lajan*) wat met iets anders een tegenwicht, een paar vormt; zie ook *laddjqn*.
laqdjún, (Jav. *lajon*) lijk.
laqang, het zoete sap van den bloesem van palmboomen.
lĕnna(h), B., zie *rĕnna*.
lana(h), (Jav. *lånå*), *alalana*, rondtrekken.
lentjak, (Jav. *lintjaq*) rust- of toonbank.
lontjong, (Jav. *londjong*) langwerpig rond.
landhĕp, B. = *lanḍhĕp* S. P., (vergl. Jav. *lanḍĕp*) gevat, bevattelijk.
lantè(h), B. P. van uit de verte hoorbaar; zie ook *lantò*.
lantò(h), zie *lantè*.
lenteng, B. P., *alenteng*, zich onrustig bewegen, zooals wanneer men op vuur trapt (= *abhqlinteng* S.).
lontong, B. P., zie *lenteng*.
lanas, (vooral B. P.) (Jav. *nanas*), zie *nanas*.
lanlan, *alanlan*, zich uitrekken, langer worden, bijv. van een touw.
lenlen, B. P., zie *lanlan*.
lenḍhu(h), (Jav. *linḍu*) aardbeving.
lanḍúq, houweel.

lanḍhĕ̦p, S. P., zie *landhĕ̦p*.
lanḍhĳq̦n, (Jav. *lanḍejan*) piekstok, gevest van een »kĕ̦rres".
lattjar, *ĕ̦nlattjar* = *talattjar*, uitglijden.
lettjer, zie *lattjar*.
lètjek, onwaarheid spreken.
lètjĕ̦ng, (veelal B. P.), zie *lèngĕ̦s*.
lèrè, zie *rèrè*.
lèren, zie *rèren*.
lèrek, (Jav. *liriq*), *ĕ̦nlèrek*, schuins aankijken.
larlar, zie *lerler*; *na-larlar* § 131.
lerler, *ĕ̦nlerler talè*, touw vieren.
larpaq, B. P., *alarpaq*, vóór iemand op den grond zitten om hem vergiffenis te vragen.
lerpaq, B., zie *larpaq*.
lardjq̦q, B. P., *alardjq̦q*, zich in de richting van het hoofdeind verplaatsen, van een slapende; zie ook *lordjúq*.
lordjúq (B.) = *lordjhúq* (S. P.), zie *lardjq̦q*.
lorghq̦, (Jav. *logro*) wijd, ruim.
lakè(h), (Mal. *laki*) de man van een vrouw.
lakò(h), (Jav. *laku*) werk; *ĕ̦nlakònè* § 103c *Aanm.* 2.
lòka(h), (Mal. *luka*) wond; gewond; *ĕ̦nlòkaè*.
lakeq = *lalakeq*, mannelijk.
laksa(h), (Jav. *lĕ̦ksȧ*) tienduizendtal; *alaksan* = *alaksaqan*.
lĕ̦ttaq, B., *alĕ̦ttaq*, met sprongen zich bewegen, van een rups bijv.; zie ook *lĕ̦tteq*.
lĕ̦tteq, zie *lĕ̦ttaq*.
lĕ̦ttek (B.) = *kalĕ̦ttek* (B. P. S.), (Jav. *klĕ̦ntiq*), *mennjaq* °, kokosnootolie.
lĕ̦ssò(h), (vergl. Jav. *lĕ̦su*) vermoeid.
lossa, Kang., *alossa-lossa*, zie *sassa*.
lĕ̦sseq, B. P. duidelijk van teekening, van een gebatikt doek; *siq-lĕ̦ssiq* § 32, B.
lesles, B., *ĕ̦nlesles*, alles wegnemen; zie ook *loslos*.
loslos, *aloslos*, 1. los, losgaan, van een touw. 2. = *lesles*.
lèsĕ̦ng, B. P., zie *lèngĕ̦s*.
luwar = *lòwar*, *è-luwar*, buiten; *kaluwar*; *ngaluwarè*.
lella(h), Arab. vergunning; met iets vrede hebben; *kalellan*.
lollò, genoegzaam wijd, juist van pas, van een opening; *nga njòkò lollò* § 130.
lalaq, (Jav. *lalĕ̦r*) vlieg.
lĕ̦llĕ̦t, S. P. (Jav. idem), *nga njòkò lĕ̦llĕ̦t* § 130.
loppa(h), (Kawi *lupwa*) vergeten; *kaloppaè*.
lapar, (Mal. idem) honger; *kalaparĕ̦n*, honger lijden; *par-kalaparĕ̦n*.
lèper (B. P.) = *lèlèper* (S.), (Jav. *lepeq*) schoteltje bij een theekopje.
lèpor, (Jav. *lipur*) vertroost; *panglèpor*, middel daartoe.
lĕ̦ppet, (Jav. *lĕ̦mpit*), *ĕ̦nlĕ̦ppet*, vouwen.
lapat, 1. B. P. spoor; voetspoor. 2. *pat-lapat*, (Jav. *lamat-lamat*) niet duidelijk zichtbaar, van blanketsel.
lèpĕ̦t, B. P., *ĕ̦nlèpĕ̦t*, zie *lĕ̦ppet*.
lĕ̦ppas, (Mal. idem) ontslag; vervolgens.
ladjq̦(h), kant; in: *saladjq̦*.
I. *ladju(h)*, (Jav. *laju*) § 145.
II. *ladjhu(h)*, (Mal. *ladju*) § 145.
laddjq̦n, zie *laqdjq̦n*.
lĕ̦ddjhq̦r, 1. vergruizen. 2. zie *lĕ̦ddjhúr*.
lĕ̦ddjhúr, (Jav. *djur*), *ĕ̦nlĕ̦ddjhúr*, smelten; oplossen; *ĕ̦ndjhúr-lĕ̦ddjhúr*, enz.
ladjq̦r, (Jav. *lajar*) zeil; *ladjq̦rq̦n* § 126.
ladjq̦ngan, (Jav. *lajangan*) vlieger.
lènjè(h), schoon; schoon op.
lònjò(h), zie *lènjè*.
lèma(h) § 62, 1°., zie *lèmaq*; *kalèma*, met zijn vijven.
lamaq, (Jav. *lemeq*) = *lalamaq*, onderlegsel.
lèmaq, (Jav. *limȧ*) = *lalèmaq*, vijf.
lamon, (Jav. *lamun*) = *kalamon*, verkort tot *mon*, als, wanneer.
liman, een jongensnaam.
lommra, (Jav. *lumrah*) gewoon, niet vreemd.
lúmmra, B. P., zie *lommra*.
lòmok, (Jav. *muluq*) hoog, van de vlucht eens vogels bijv.

lampò(h), B. (Jav. *lampu*), zie *palaor*.
lampat, zie *lapat* 1.
lempĕt, zie *lèpĕt*.
lòmampa, *alòmampa*, A. T. van *adjhq-lqn*, gaan.
I. *lambqq*, *ghiq* °, *bqq-lambaq* § 145.
II. *lambhqq*, B. P. § 145 (= *mòra* B. P. S.).
lambqr, (Jav. *lĕmbar*) stuk, van iets plats.
lúmbrà, B. P., zie *lúmmra*.
lambìng, B., *lambàng-lambìng* wispelturig (= *bqqqmbing* S.).
lqgghq, B., zie *ghqlqgghq*.
lıghu(h), (Jav. *lagu*) handelwijs, zangwijs, melodie.
lagghu(h), morgen, ochtend, 's ochtends; *lagghuna*, den volgenden dag; *ghiq-lagghu*, nog vroeg in den morgen.
lagghiq, 1. = *salagghiq*, verkort tot *ghiq*, nog. 2. bijna.
lqgghúq, B., zie *ghqlqgghúq*.
lĕgghis, B. P., zie *ghĕllis* (= *laghis* S.).
lĕbbi, (Jav. *luwih*) meer; uitermate.
I. *labu*, (Kawi *labuh*) § 145.
II. *labu(h)*, (Mal. *labu*) § 145.
III. *labhu*, (vergl. Jav. *labuh*), *ĕnlabhuwi* § 145; *ĕnlabhuwaghi*.
labiq, verkort tot *biq*, een voorzetsel; zie *labqn*.
labqn, (Jav. *lawan*) = *kalabqn*, verkort tot *bqn*, met; en; (bij het passief:) door.
lĕbbhqr, (vergl. Jav. *lĕbar*) weg; op; vernietigd.
labúr (S.) = *labhúr* (B. P.), *alab(h)úr*, met kalk witten.
lèbúr, van iets houden; *(a)lèburqn dqq rijà*, liever dit.
I. *lèbqt*, (Jav. *liwat*) § 145; *ĕnlèbqdhi*.
II. *lèbhqt*, B., § 145; zie ook *lèbhit*.
lèbhit, B. P., *alèbhit*, met excrement bevuild (= *alèbhút* S.).
labqj, (Jav. *lawe*) garen.
lèngè(h) = *lèngèjan* § 125 *Aanm.* 1.
lòngò(h) = *lòngòwan* § 125 *Aanm.* 1.
lĕngngĕn, (vergl. Jav.) arm.
langka, (Jav. *langkah*) *alangka*, overschrijden.
lengka, zie *langka*.
lĕngker, B. een kleine soort van *ghqlúddhru*, het Jav. *tjeme*; zie ook *langker*.
langker, zie *lĕngker*.
lengkĕr, *alengkĕr*, zich kronkelen, van een slang.
longkĕr, B., *alongkĕr*, z. v. a. *alengkĕr*, doch van een grootere slang.
langkep, zie *lengkap*.
lengkap, B. P. (Jav. *lingkap*), *alengkap*, iets, zooals een mat, opslaan, oplichten; opgeslagen, opgelicht.
langĕs, S., zie *lèngĕs*.
lèngĕs, B. S. roet.
lengsa)h) § 135, S. P.
lingsa § 135, B. S.
lingsi § 135, B. S.
longsè(h) § 135, S. P.
lúngsi § 135, B. S.
lengser, (Jav. *lingsir*) namiddag.
lengghi, B. P. = *longghu* S. P., *alengghi*, A. T. van *tòdjúq*.
longghu, S. P., zie *lengghi*.

I. *pa*, een prefix.
II. *pa(h)*, *ĕppa*, de 11e aksara; *pa radjq* § 131,
paò, (vergl. Jav. *poh*) de mangga.
paqaq, beitel.
paeq, (Jav. *pait*) bitter.
poqon, (vergl. Mal. *pohon*) stuk, van gewassen.
pen, Holl., *ĕppen*, pen; *ngaĕppen*, een pen voor het gebruik bestemmen.
pon, zie *ĕmpon*.
pana, (Jav. *panah*) pijl.
pòna, zie *pònapa*.
pantjĕrrĕng, zie *pantjòrĕng*.
pantjòrĕng, *mantjòrĕng*, groote strakke oogen opzetten van toorn.
pantjĕllaq, *mantjĕllaq*, groote oogen opzetten.
pantjeng, (Jav. *pantjing*) hengel; *mantjeng*.
pènarĕng, zie bij *parĕng*.
pònok, (vergl. Jav. *punuq*) bult van iemand.

panèka(h), zie *pònèka*.
pònèka(h), B. (Jav. *punikâ*) A. van *rija* en *ruwa*.
panèkaq § 62, 6e.
pandhĕllik, (Jav. *pĕndĕliq*), *mandhĕllik*. groote strakke oogen opzetten.
I. *pĕnding* § 145.
II. *pĕndhing*, (Jav. *pĕnding*) § 145.
penta(h), (Mal. *pinta*), *menta*, vragen.
pentĕr, (Jav. *pintĕr*) knap; *sa(pen)tĕr-pentĕrra*.
pantĕllĕng, B. (Jav. *pantĕllĕng*), zie *pantjòrĕng*.
panapa(h), zie *pònapa*.
pònapa(h), A. van *apa*; *apònapa*, verkort tot *pòna*, A. van *arapa*.
I. *panḍi(h)*, *manḍi*, (Mal. *mandi*) § 145
II. *panḍhi(h)*, (Jav. *panḍe*) § 145.
I. *panḍqq* § 145.
II. *panḍhqq* § 145.
I. *penḍqq* § 145.
II. *penḍhqq* § 145.
panḍqn, (Jav. *panḍan*) een plant.
panḍirq, S. = *manḍirq* B. P., vaandel (ook: *manḍirq* S.).
pĕnḍhúk, (Jav. *pĕnḍoq*) metalen overscheede.
ponḍhúk, (Jav. *ponḍoq*) verblijf.
ponḍhút, (Jav. *punḍut*), *monḍhút*, A. T. van *menta* (van een meerdere).
panḍhita(h), (Jav. *pĕnḍitâ*) geestelijke, leeraar.
panḍhqp, B., zie *penḍhqp*.
penḍhqp, B., zie *panḍhqq*.
pandjhi(h), (Jav. *pandji*) een adellijke titel.
pondjhin, (Jav. *pondjen*) geldbeurs.
pandjhĕnnĕngngan, (Jav.) UEd.
pandjhĕr, (Jav. *pandjĕr*), *pessè* °, voorschot.
pandjhqlin, B. P. S. = *mandjhqlin* S., (Jav. *pĕndjalin*) rotan.
pandjhilqn, P. = *mandjhilqn* S. = *bighilqn* B., pit van de *nangka*- of de *dhurin*-vrucht.
pendjhúng, (vergl. Jav. *pindjung*) borstkleed.
patjarren, (Jav. *patjĕren*) stinkend vuil slik.
pòtjok, (Jav. *putjuq*) = *pòpòtjok*, punt, top.
pètjĕt, (Jav. *pidjĕt*), *mètjĕt*, masseeren.
pra, een voorvoegsel, zooals *sapratĕllon*, een derde. Zie ook *para*.
para(h), 1. verkort tot *pra* of *par*, een collectief woord voor benamingen van standen: *para nabbhi*. 2. B. P. = *paraj* S., (Mal. *para-para*) rek, stellage.
paraq, (Jav. *pĕraq*, *pĕrĕk*) dichtbij; bijna.
paraò(h), (Jav. *prau*) vaartuig.
paran, (Jav. idem), *saparan-paran* overal been.
pèrak, (Jav. *berag*) vroolijk, blij.
parkèkeq, *markèkeq*, er stumperig uitzien van de koude of van een ziekte.
parkòkoq, zie *parkèkeq*.
pareksa(h), (Jav. *priksâ*) onderzoek; *mareksa*.
paraten, vol zorg voor iemand of iets.
paras, (Jav. *pères*) boordevol.
parlò(h), Arab. iets dringend noodig hebben.
parĕppaq, *parĕppaqna*, zie *noddjhu*.
pĕrpĕr, *sòkò* ° § 126 *Aanm*. 1.
pardjughq(h) = *pradjughâ*, (Jav. *prajogâ*) geschikt, uitstekend.
paraj, S., zie *para*.
praghqta(h) = *parghqta*, B. (Jav. *pradâtâ*) een rechtbank.
pĕrghĕm, (Jav. *tĕkĕm*). *mĕrghĕm*, iets in de vuist vasthouden.
parabqn, (Jav. *prawan*) maagd.
parĕng, (Jav. idem) A. T. van *maghi*, toestaan; *pènarĕng*, toegestaan.
pareng, (Jav. *paring*) A. T., *marèngè*, een mindere iets geven.
pèrĕng, *mèrĕng*, A. van *ngèḍing*, hooren.
pĕkka, zie *pòka*.
pakò(h), (Jav. *paku*) spijker; *makò*.
pòka, *mòka*, in tweeën splijten, splitsen of opensnijden.
pakon, (Jav. *akon*), *makon*, A. T. van *asòrò*.

pekker, Arab. gedachte, oordeel.
pĕkkĕk, (Jav. *pĕkaq*), *mĕkkĕk*, intoomen, bedwingen; verbieden.
pèkot, (veelal B. P.) (Jav. *pikut*), *mèkot*, knevelen; zie ook *pengkot*.
paksa(h), (Jav. *pĕkså*), *maksa*, dwingen; tegen wil en dank.
pèkol, (Jav. *pikul*), *mèkol*, aan een draagstok dragen; *pamèkol*, architraaf.
pòkol, (Mal. *pukul*), *mòkol*, slaan.
pĕkpĕk, (Jav. *pĕpaq*) voltallig bijeen.
pòkang, (Jav. *pukang*) dij.
pĕddhi, (Jav. *pĕrih*) een bijtend gevoel ondervinden; hartzeer hebben.
paddhq(h), (Jav. *pådå*) § 135.
pĕddhĕm, (Jav. *rĕm*, *mĕrĕm*), *mĕddhĕm*, de oogen sluiten; *èpĕddhĕm-patèjaghi*, van een handeling die, niettegenstaande men daartoe geneigd is, toch nagelaten wordt, of van een handeling die, niettegenstaande men voor de gevolgen er van vreest, toch verricht wordt.
patè(h), (Jav. *pati*) de dood; *papaten* = *lang-paten* § 127; *matè*, sterven; *måteqè*; *tè-matêjĕn*, verstijfd, als dood, van een lichaamsdeel; *èkapatè*, *bhqdhqnna* —, van iemand die als gevolg van zijn eigen verkeerde handeling dood gaat.
pòtè, (Jav. *putih*) wit; *ti-puti* § 32, B.
pateq, hond.
pèteq, (vergl. Jav. *pitiq*) kuiken; *tiqpitiq* § 32.
pettoq, (Jav. *pitu*) = *papettoq*, zeven.
pottra(h), (Jav. *putrå*) A T. van *anaq*; *(a)pòpottra*, gewinnen.
pĕttes, (Jav. *pĕtis*) een soort gelei.
pĕtpĕt, (Jav. *pĕpĕt*) = *pĕtpĕddhqn* § 125; *mĕtpĕt* § 6, de noot; § 126 *Aanm.* 2.
patang, (vergl. Jav. *pating*) aan alle kanten; wederkeerig. (Ook: *pateng*).
pettong § 60, zie *pettoq*.
pas, zie *lĕppas*.
pessè, (Jav. *pitjis*, *pisis*) geld.
pèsò, (Jav. *pisuh*), *mèsò*, uitschelden; *pèpèsò*, het schelden.
pasar, (Jav. idem) markt.
pèsĕr, B. een stok om boomwol van de korrels te zuiveren (= *pèsĕt* S. = *palèsĕr* B. P.).
pòsĕr, B., zie *pèsĕr*.
pasang, (Jav. idem), *masang*, iets ergens met een doel plaatsen; *pasangan* § 127 en § 128.
pòsang, verbijsterd.
pasangghrqqn, (Jav. *pasanggrahan*) een openbaar gebouw tot logi's van reizigers.
pal, Holl., *ĕppal*, paal.
palò(h), B. P., *lò-palò*, (Mal. *palu*) wat dient om er mede te slaan; *malò*; (= *pòkol* B, P. S.).
pèlè, (Jav. *pilih*), *mèlè*, kiezen; *pèlêjan*.
pòla, (Jav. *polah*) wijze van doen.
pòlè, (vergl. Jav. *pulih*) weder, meer.
pòlò, (Jav. *puluh*) tiental; *apòlôwan*; *du pòlò*; *tĕllò pòlò*.
pèleq, B. P. klein van de oogen; *liqpiliq* § 32, B.
palaor, (Jav. *plaur*). iets liever doen.
pèlĕr, *mèlĕr*, iets afdraaien, afschroeven; touw draaien.
pòlĕr, B. P., zie *pèlĕr*.
pòlok, (Jav. *puluq*), *mòlok*, rijst met de vingers nemen bij het eten.
pĕlkaq, dorstig.
palĕddhĕn, B. P. = *malĕddhĕn* S., zich verslikken; bij ongeluk iets in de keel krijgen.
pèlet, Kang., *pèlet-pèlet*, een lekkernij.
pèlĕs, *mèlĕs*, touw draaien.
pòlĕs, B., zie *pèlĕs*.
palèsĕr = *palèsĕrran*, kronkels in het haar van een mensch of een paard. Zie ook *pèsĕr*.
palòsĕr, B., zie *palèsĕr*.
palasdhq(h), duidelijk zichtbaar; duidelijk zien.
pĕllang, *mĕllang*, verbieden.
palang, zie *pĕllang*.
palĕngpĕngngĕn, B. doof worden van een rumoer; zie ook *palengpèngĕn*.
palengpèngĕn, zie *palĕngpĕngngĕn*.

I. *pappa*, (Jav. *papah*) middennerf of bladsteel van een pisang- of samengesteld palmblad.
II. *pappa(h)*, zie *peppè*.
peppè(h), een uitroep.
poppò, (Jav. *pupuh*), *moppò*, met iets herhaaldelijk slaan, beuken.
peppaq, plat.
peppeq, zie *peppaq*.
pòpok, (Jav. *pupuq*) smeersel op het hoofd.
pòpos, S. (Jav. *pupus*), zie *ompos*.
pòpuwan = *pòpôwan* § 135.
paḍq(h), (Jav. *påḍå*) gelijk; gelijkelijk.
paḍi(h), (Jav. *pari*) onontbolsterde rijst.
pĕḍḍhĕs, (Jav. *pĕḍĕs*) scherp, bijtend van smaak, heet op de tong.
pĕḍḍhqs, (Jav. *tĕḍas*), *mĕḍḍhqs*, uitwerking hebben.
pĕḍḍhqng, (Jav. *pĕḍang*) zwaard.
I. *paḍqng*, *rĕbbhq* * § 145.
II. *paḍhqng*, *maḍhqng*, (Jav. *maḍang*) § 145.
paḍḍhqng, (Jav. *paḍang*) helder.
I. *padju*, *madju*, met een danseres dansen.
II. *padju(h)*, (Jav. *paju*) gezocht, aftrek vinden, van een koopwaar.
pòdjhq(h), B. (Jav. *pudjå*), *mòdjhq*, bidden; *anaq pòpòdjhqn*; (= *poddjhq* S. P.).
padjùn, B. P. (vergl. Jav. *pajon*), *papadjùn*, gebouw.
padjhĕr, zie *pèdjhĕr*.
pèdjhĕr, (Jav. *pidjĕr*) steeds.
I. *padjqng* § 145
II. *padjhqng*, (Jav. *padjang*), *madjhqng* § 145.
padjùng, (Jav. *pajung*) regen- of zonnescherm.
pya(h), S. P. cen interjectie (= *pah* B.).
pijarsa(h) = *pêjarsa*, *mijarsa*, A. T. van *ngèḍing*, vernemen; en van *taò*, weten.
pijak = *pêjak*, (Jav. *pijaq*), *mijak*, ergens een scheiding in maken.
pijol = *pêjol*, een krom mesje.

paman, (Jav. idem) jongere broer van den vader of de moeder (S. P.); oom in 't algemeen (B.).
pamĕkkasan, de hoofdplaats der residentie.
pèghqq, *mèghqq*, vangen, opvatten.
pagghùn, bestendig.
paghqr, (Jav. *pagĕr*) heining.
pòghùk, (vergl. Jav. *mògoq*), *mòghùk*, iemand niet gehoorzamen.
pĕgghĕl, (Jav. *pĕgĕl*) onvoldaan, van het hart.
pòghĕm, S., zie *bhughĕm*.
pòbu, *mòbu*, plaatsen.
pĕṭṭè(h), (Jav. *pĕṭi*) kist.
pĕṭṭek, (Jav. *pĕṭiq*), *mĕṭṭek*, plukken.
pĕṭṭok, B., zie *bhĕṭṭok*.
pèṭek, S., zie *pèṭet*.
pòṭak, B. P., *mòṭak*, met de hand afbreken; (= *poṭṭak* S.).
pòṭek, B. P., *mòṭek*, z. v. a. *mòṭak*, doch iets kleins; (= *poṭṭek* S.).
pĕṭṭèdhqn, (Jav. *pĕṭetan*) sierplant, potgewas.
pèṭet, B. P. bindrotan aan een dakbedekking. Zie ook *pèṭek*.
pangèran, (Jav. idem) prins; heer.
pongker, Arab. (*mùngkir*), *mongker*, ontkennen.
pongkor, *pongkòran*, A. T. van *òlôwan*, achtererf; *mongkor*, iets den rug toekeeren.
pangkat, (Jav. idem) rang; betrekking.
pengkot, (veelal S.), zie *pèkot*.
pengghir, (Jav. *pinggir*) rand, kant.

I. *ḍq*, S. (gewestelijk) een suffix, Vc 7e, *Aanm.*
II. *ḍq* = *ḍhq(h)*, *ĕḍḍq* = *ĕḍḍhq*, de 12e aksara.
ḍi, Kang. 1. een voorzetsel, plaatsaanduidend; zie *è*. Ook B. P. S. in uitdrukkingen als: *ḍi attassĕnna*. 2. vóór een passief; zie *è*.
I. *ḍu*, een verkorting van *ḍuwq*.
II. *ḍu(h)*, zie *aḍu*.
ḍqq, een voorzetsel: naar.

ḍąún, (Jav. *ron*) boomblad.
ḍhąqąr, (Jav. *ḍahar*), *aḍhąqąr*, A. T. van *ngakan; aḍhąqąr aeng*, A. T. van *ngènom; aḍhąqąr ròkoq*, A. T. van *aròkoq*, rooken.
ḍiqḍiq, *ĕnḍiqḍiq* = *niqḍiq*, rijst wannen om ze van het kaf te zuiveren.
ḍąqąng, B. P. het van zich kunnen verkrijgen; *ĕnḍąqąngngaghi*; (= *tèghą* B. P. S.).
ḍinna, Kang., zie *ḍinnaq*.
ḍinnaq, hier.
ḍintò(h), 1. in: *(è)koq-°* = *koqintò*, T. van *ḍinnaq; (è)kaq-°*, A. van *ḍinnaq*. 2. in: *ḍąq-°*, zie *bąrintò*.
ḍhątjen, (Jav. *ḍątjin*) unster.
ḍąrą, (Jav. *rah*) bloed.
ḍąri(h), (Mal. *dari*) van uit; wat betreft.
ḍuri(h), (Jav. *ri*) doorn.
ḍĕrrąk, B. P., *aḍĕrrąk*, ruischen, van den wind of van de zee; (= *ḍąrąk* B. S.).
ḍĕrrúk, zie *ḍĕrrąk*.
ḍhąrąt, B. P. = *dhąrąt* S. P., (Jav. *ḍarat*) = *ḍhąrąḍhąn* B. P., vaste wal.
ḍąrĕsḍĕs, *aḍąrĕsḍĕs*, vaak uitkomen, van veesten; zie ook *ḍąrúsḍús*.
ḍąrúsḍús, zie *ḍąrĕsḍĕs*.
ḍąrḍąr, 1. = *ḍąḍḍąr*, *ĕnḍąrḍąr* of *nąrḍąr labąng*, wagenwijd openen. 2. = *ḍąḍḍąr*, *ĕnḍąrḍąr* = *nąrḍąr*, een kleed uitspreiden.
ḍąrąng, *aḍąrąng*, hard huilen.
ḍąrúng, zie *ḍąrąng*.
ḍąkka(h), met graagte eten; hebzuchtig.
ḍhukò, (vergl. Jav. *ḍukuh*), *aḍhuḍhukò*, zich ergens op een onbewoonde plaats metterwoon vestigen, van een leermeester, waarzegger, wondergeneesheer.
ḍhukon, (Jav. *ḍukun*) Inlandsche dokter of dokteres.
ḍhikker, Arab., *aḍhikker*, Allah loven.
ḍhąkḍhąk, *ĕnḍhąkḍhąk* = *nąkḍhąk labąng* bijv., aan de deur kloppen.
ḍhúkḍhúk, zie *ḍhąkḍhąk*.
ḍąḍhĕng, zie *ḍątĕng*.
ḍątĕng, komen.
ḍissa(h) = *è-°*, (Mal. *disana*) daar; *(è)koq-°* = *(è)koqissa*, T.; *(è)kaq-°* = *(è)kaqissa*, A.
ḍissaq § 62, 6°, zie *ḍissa*.
ḍhąsar, (Jav. *ḍasar*) 1. het onderste deel van iets; wezenlijk. 2. *aḍhąsar*, koopwaren uitstallen.
ḍhĕssĕk, B. P. (Jav. *ḍĕsĕk*), *ĕnḍhĕssĕk* = *nĕssĕk*, dringen. Zie ook *sĕḍḍhĕk*.
ḍuwą(h) § 62, 1°; *kaḍuwą; ngaḍuwąi*.
ḍuwąq, (Mal. *duwa*) = *ḍąḍuwąq*, twee; *saḍąduwąq*, juist twee; *ḍuwąq-èpon*; *ḍuwąqąn*, twee in 't geheel.
ḍhąli, *ḍhąḍḍhąli*, S., zie *dhąli*.
ḍąllu(h), zeer, te.
ḍúllò, S. P., zie *lollò*.
ḍhąlpok, zie *ḍhąpplok*.
ḍąlĕm, (Mal. *dalĕm*) diep; *è-ḍąlĕm*, binnen, in; *ka-ḍalĕm*.
ḍuląng, (Jav. *ḍulang*) groote houten bord.
ḍĕppa(h), (Jav. *ḍĕpå*) vadem.
ḍhąpa(h), B. P., zie *manḍhąpa*.
ḍąpaq, aangekomen.
I. *ḍąpor*, (Mal. *ḍapur*) § 145.
II. *ḍhąpor*, (Jav. *ḍapur*) § 145.
ḍhąpĕt, B., zie *rapĕt*.
ḍhąpplok, (Jav. *ḍaploq*) (plat:) oud.
ḍąḍą(h), (Jav. *ḍåḍå*) borst.
ḍhuḍhą(h), (Jav. *ḍuḍå*) weduwnaar.
I. *ḍiḍḍiq*, B. P., zie *ḍiqḍiq*.
II *ḍhiḍḍhiq*, B. P. (Jav. *ṭiṭiq*). = *saḍhiḍḍhiq*, zie *sakòdhiq* (= *sakòneq* S. P.).
ḍąḍḍąr, *ĕnḍąḍḍąr* = *nąḍḍąr*, zie *ḍąrḍąr*.
ḍhąḍḍhąk, B. P., zie *ḍhąkḍhąk*.
ḍhúḍḍhúk, B., zie *ḍhúkḍhúk*.
ḍhiḍhis, (Jav. *ḍèḍes*) muskus.
I. *ḍąḍją(h)*, (vergl. Mal. *daja*) § 145.
II. *ḍhąḍją(h)*, in: *angen °* § 145.
ḍhąḍjúng, (Jav. *ḍajung*) roeiriem.
ḍhuḍjúng, (vergl. Jav. *ḍojong*) zeer overhellen.
ḍijją(h), 1. *è-°*; *(è)koq-°* = *(è)koqijją*, T.; *(è)kaq-°* = *(è)kaqijją*, A. In beteekenis verhoudt het zich tot *ḍinnaq* en *ḍissa* als *kandją* tot *kannaq* en *kassa;* zie *kandją*. 2. *ḍąq-°*, zie *bąrijją*.

ḍqmma(h), *ḍqq-°*, zie *bqrqmma*.
ḍimma(h) = *è-°*, (Mal. *dimana*); *(è)koq-°* = *(è)koqimma*, T.; *(è)kaq-°* = *(è)kaqimma*, A., waar, welk, welke. Zie ook *kĕmma*.
ḍhqmoq, B. P. ik denk, ik dacht. Zie ook *kèra*.
ḍhimen, (Jav. *ḍimin*) A. van *lambqq*, vroeger. en van *dhqllu*, eerst.
ḍúmpa, B. P. gestort (= *nompa* B. P. S.).
ḍúmpò, S. (Jav. *djómpo*) gebrekkig door ouderdom of anderszins; zie ook *ròpò*.
ḍhimpok, B. P. (Jav. *ḍepoq*), *gĕllàs* °, glas zonder voetstuk (= *ghĕllqs búngbúng* S.)
ḍhqmpet, B. (Jav. *ḍempet*), zie *rampet*.
ḍĕmpĕl (S. P.) = *ḍhĕmpĕl* (B.), olie van de palma Christi als haarolie.
ḍhqmpeng, S. P. § 128 *Aanm*. 1.
ḍhqmmang, (vergl. Jav. *ḍamang*) = *nammang*, licht, niet zwaar; aangenaam; beterende, van een zieke.
ḍqgghiq (B. P. S.) = *ḍhqgghiq* (B. P.), straks.
ḍhqbu, (Jav. *ḍawuh*) A. T. van *òtjaq*, gezegde; en van *parenta*, bevel.
ḍhibing, *ĕnḍhibing* = *nibing*, iemand bij beide handen vasthouden; *ĕmbingḍhibing*, enz.
ḍqnga, (Jav. *ḍangaq*), *aḍqnga*, het hoofd achterover houden.
ḍhingen, (Jav. *ḍingin*), zie *ḍhimen*.
ḍhqngka(h), (Jav. *ḍongkå*) kot; (plat:) woning.
ḍhqngkeq, zie *rangkeq*.
ḍhúngkol, (Jav. *ḍungkul*) naar beneden hangend, van de horens eens buffels.
ḍhingḍhing, (Jav. *ḍenḍeng*) vleesch in dunne lapjes.

I. *djq*, in: *djqdijq*, *djqrijà*, *djqrunà*.
II. *djq* = *djhq(h)*, *ĕddjq* = *ĕddjhq*, de 13e aksara.
III. *djhq*, in: *djhqlqúq*, ten zuiden van: *djhqrqdjq*, ten noorden van; *djhqdhimor*, ten oosten van; zie verder *djhu*.

djhu, in: *djhubqrqq* = *djhqbqrqq*, ten westen van; *djhulqúq*, enz.
djhqq, 1. zie *addjhqq*. 2. *djhqq sakènga* = *sakènga*, indien.
djhqu, (Jav. *doh*) ver.
djhqiq, (Mal. *djait*), *ĕndjhqiq* = *njqiq*, naaien.
djhĕn, (Jav. *djĕn*), *ĕddjhĕn*, *aĕddjhĕn*, drukken, persen, zooals bij de ontlasting; *ngĕddjhĕnnaghi*, enz. § 103*a*.
djhĕnnĕng, (Jav. *djĕnĕng*) rang.
djhĕrrq(h), afgeschrikt.
djhirqq, (Jav. *djirĕt*), strik die men in de hand houdt.
djhqrqn, (Jav. *djaran*) paard.
djhĕrrúk, (Jav. *djĕruq*) een vrucht.
djhqrqk, S. (vergl. Jav. *djaraq*), *kalèkè* °, het Jav. *djaraq tjinå*, een plant; (= *djàràq* B. P.).
djhurúk, B. P., zie *djhurút*.
djhurút, S. ingezakt, van een graf.
djhqrdjhqr, (Jav. *djadjar*), *adjhqrdjhqr*, in een rij.
djhirdjhir, zie *djhqrdjhqr*.
djqrijà(h) = *djqrêjà*, een aanwijzend voornaamwoord. Het doelt op iets dat zich wel in de nabijheid van den toegesproken persoon bevindt, maar dat op eenigen afstand van den spreker verwijderd is.
djhqrúm, (Jav. *dom*) naald.
djqrĕmmot, P., zie *djqrumĕt*.
djqrumĕt B. = *djhqrumĕt* B. S., = *djqrĕmmot* P., onduidelijk, onleesbaar, van een schrift.
djhqrmòḍhi(h), zie *djhúrmòḍhi* (= *djhqrmoḍḍhi* S. P.).
djhúrmòḍhi(h), voor *djhurumòḍhi*, stuurman (= *djhúrmoḍḍhi* S. P.).
djhqrbq(h), (vergl. Jav. *djarwå*), duidelijk, van het schrift of de taal.
djhqrqbqq, (Jav. *djrawat*) puistje in het aangezicht.
djhqrqbhqt, het geluid van iemands afgang.
djhqrubhút, zie *djhqrqbhqt*.

djąriţęt (B.) = *djhąriţęt* (B. P. S.). (vergl. Jav. *djriţęt*) oneffen door een litteeken, van de huid; met knoopen, van een touw; oneffen door het dichtnaaien van een scheur.
djhąring, (Jav. *djaring*) net; *ęndjhąring* = *njąring*.
djhąrąngò(h), (Jav. *dlingo*) de wortel van een zekere plant.
djhęk, (Jav. *djęg*), *sadjhęgghą* of *saęddjhęgghą* (= *saddjhęgghą*), aanhoudend, bestendig.
djòkò, een jongensnaam.
djhukoq, visch; vleesch.
djhękdjhęk, *ęndjhękdjęk* = *njękdjhęk*, vaststampen.
djàkdjàk of *djąkdjąk*, B. lang en groot van gestalte (= *djhądjhąk* S.).
djikdjik, *adjikdjik*, op een sukkeldraf loopen, van een paard; ook van iemand.
djùkdjùk, 1. B., zie *djàkdjàk*. 2. (B.) = *djùkdjùk* (B. P. S.), zie *djikdjik*.
djita(h), zie *tjita*.
djuta(h), (Jav. *jùtå*) millioental; *adjutan* = *adjutaqan*.
djątna(h), = *pradjątna*, (Jav. *jatnå*) waakzaam.
djhiteng, B. P., zie *bhiteng*.
djhuwąl, (Jav. *dol*), *ęndjhuwąl* = *njuwąl*, iets verkoopen; *pandjhuwąl* § 103c *Aanm.* 2, verkoop.
djhąlą(h), (Jav. *djålå*) werpnet.
djhilè, Kang., zie *djhębbhing*.
I. *djuli*, Holl. § 145.
II. *djhuli(h)*, (Jav. *djòli*), *tanḍhu* ° § 145.
djhulu(h), *adjhulu*, overhandigen.
djhąląn, (Jav. *dalan*) weg; *adjhąląn*, gaan; *èpa(djhą)ląn-djhąląn*, enz. § 105, 4e.
djhulùk, (Jav. *djuluq*), *djhudjhulùk*, eigennaam dien men met de betrekking van den vorst krijgt; *adjhudjhulùk*.
djhiląt, (Jav. *dilat*), *ęndjhiląt* = *njiląt*, likken.
djhąltoq, zie *djhùltoq* (= *djhąltok* S.).
djhùltoq, *adjhùltoq*, opspringen om naar iets te grijpen; (= *djhùltok* S.).
djhąląpeng, een stuk hout aan iets dat gebroken is vastgehecht ter versterking.
djhąlipeng, zie *djhąląpeng*.
djhąląddjhą, B. P. (Jav. *djaladjah*), *ęndjhąląddjhą* = *njąląddjhą*, van het een op het andere, van de eene werkzaamheid op de andere; (= *tjalattja* S.).
djhąliddjhi, B. P., zie *djhąląddjhą*.
djąlma (S.) = *djhąlma(h)* (B. P.), (Jav. *djalmå*) mensch; *èḍhęp* °, tam; gehoorzaam. (Vergl. *eḍḍhęp*).
djąlumęt, B., zie *djąrumęt*.
djhąlbhùk, het geluid van een vallend groot voorwerp.
I. *djhęllìng*, B. een uitroep van verbazing: kijk!
II. *djhęlling*, B. P. (Jav. *dęlęng*), *adjhęlling*, zien; *ęndjhęlling* = *ngęlling* = *andjhęlling* (= *abąs*, *ngabąs* B. P. S.).
djhąląng, *djhądjhąląng* (B.) = *djhąddjhąląng* (B. P. S.), (vergl. Jav. *sulung*) witte mier.
djhąpet, (Jav. *djapit*) nijper, tang.
djhipet, zie *djhąpet*.
djhuḍhu(h), (vergl. Jav. *djoḍo*) wijfjesduif; paar van een man en zijn vrouw.
djąḍjiq, (Jav. *jaji*) A. T. van *aleq*.
djhądjhąr, zie *djhąrdjhąr*.
djhądjhąl, (Jav. *djadjal*), *ęndjhądjhąl* = *njądjhąl*, beproeven, aanpassen; (= *tjatjak* S. P.).
djìjà(h) = *djèja*, B. P., zie *djąrìjà*.
djhąm, (Jav. *djam*), *ęddjhąm*, uur; *saęddjhąm*; *djhąm-saddjhąmma*.
djàmi, een meisjesnaam.
djhąmaq, (Jav. *djamaq*) gemeenlijk, geen wonder.
djhąmoq, B., zie *ḍhąmoq*.
djhąman, Arab. tijd, tijdvak.
ząman, zie *djhąman*.
djàmina, een meisjesnaam.
djhęmmor, (Mal. *'djęmur*), *ęndjhęmmor* = *njęmmor*, in de zon drogen of luchten; *njęmmorraghi* § 103c *Aanm.* 2.

djhąmbúq, (Jav. *djúmput*), *ę̆ndjhąmbúq* = *njąmbúq* = *njàmbúq*, met de vingertoppen grijpen, nemen.
djhúmbúq, *ę̆ndjhúmbúq* = *njúmbúq*, zie *djhąmbúq*.
djhę̆mbhę̆r, (Jav. *dję̆mbę̆r*) morsig, vuilnat (= *tję̆mmę̆r* S.).
djúmblę̆ng, B. Jav. secreet (= *kakos* S. P. = *kakùs* B.).
djhąmang, (Jav. *djamang*) diadeem.
I. *djąqą(h)*, (Mal. *djaga*), *adjąqą* § 145.
II. *djhąqhą(h)* § 145.
djąqir, kalf, jonge koe of jonge buffel.
dję̆qqek, B. het geluid van een slag met de vuist of met iets anders (= *dję̆qqik* B. P. S.).
dję̆qqok, B., zie *dję̆qqek* (= *dję̆qqúk* B. P. S.).
I. *dję̆qqúk*, zie *dję̆qqek*.
II. *djhę̆qqhúk*, B., *ę̆ndjhę̆qqhúk* = *nję̆qqhúk*, stom van verdriet of verbazing (= *mę̆qqhúk* B. P. S.).
djąqąl (S.) = *djhąqhąl* (B. P.), (Jav. *djagal*) slachter.
djhąqhúng, (Jav. *djagung*) mais.
I. *djhąbą(h)* § 145; *djhąqhúng* ° (B. P.) = *djhąbą* (B. P. S.).
II. *djhąbhą(h)* § 145.
djubą = *djubà*, Arab. tabbaard.
djàbàrà'il, B. P. de aartsengel Gabriël (= *djąbbrą'il* S. P.).
djhubądhą, (Jav. *djuwadah*) een lekkernij.
djąbblúng, het geluid van iets groots dat in het water valt.
djibblúng, zie *djąbblúng*.
djhę̆bbhing (B. P. S.) = *djhę̆bbhìng* (B.), (Jav. *dję̆beng*) meisje.
djhąngò(h), B. P., *ę̆ndjhąngò* = *njąngò*, naar iets de hand uitstrekken en grijpen; zie ook *djhąngngò*.
djhąngngò, S., zie *djhąngò*.
djhąngan, B. (Jav. *djangan*) groentesoep; zie ook *ghąngan*.
djhąngka(h), (Jav. *djongkå*) passer; *ę̆ndjhąngka* = *njąngka*.
djąngqúq, (Jav. *djénggot*) kinbaard.
djhąngqhąr, (Jav. *tjengger*) hanekam.
djhąngqhę̆rrę̆ng, (Jav. *dję̆ngqę̆rę̆ng*), *ę̆ndjhąngqhę̆rrę̆ng*, zich aan het oog vertoonen, van iets groots waar men tegen opziet, of van iemand die ergens staat.

ją(h), *ïją*, 1. de 14e aksara. 2. zie *iją*.

nja(h), *ę̆nnja*, de 15e aksara; *nja radją* § 131.
njaè(h), verkort tot *njè*, een betiteling van fatsoenlijke vrouwen.
njantę̆l, B. ergens als een weerhaak aan vastraken, van een doorn bijv.; zie ook *njantel*.
njantel, zie *njantę̆l*.
njèruwan = *njèròwan*, B. bijtje, honigbij (= *njaruwan* S. P.).
njata(h), (Jav. *njåtå*) werkelijk, blijkbaar; (*ę̆n*-)*njataqaghi*.
njèsę̆r, zie *nèsę̆r*.
nję̆llò(h), (Jav. *ngę̆lu*) hoofdpijn.
njèlò(h), (Jav. *linu*) sleeuw, van de tanden; een stroef en knagend gevoel in de tanden of in de beenderen.
njalèteng, niet recht doorloopen.
njalètong, zie *njalèteng*.
njijor = *njèjor*, (Mal. *njiur*) kokosnoot.
njèjong, Kang., zie *njijor*.
njanjar, B., zie *sasar*.
njama(h), (Mal. *nama*) naam.
njaman, (vergl. Mal.) aangenaam; lekker.
njabą(h), (vergl. Jav. *njåwå*) adem.

I. *ma*, een voorvoegsel in het actief; zie ook *pa*.
II. *ma(h)*, *ę̆mma*, de 16e aksara.
maq, 1. B. P. (Jav. *ramaq* van *råmå*), *ę̆mmaq*, vader (= *mamaq* S., doch *ę̆mmaq* S. = *ę̆mbúq* B. P. S.). 2. = *meq* = *pòla maq*, wellicht; (*sòpadją*) *maq* = (*sòpadją*) *meq*, opdat. 3. = *meq*, bij een uitroep van verrassing of verwondering: *meq èkalaq!*
meq = *ameq*, zie *maq*.
maen, (Mal. *main*) spel.
maqar, (Jav. *mangar*, *mangah*) gloeiend rood van kwaadheid of van een ziekte.

mòhal, Arab. onmogelijk.
ma'ila, een meisjesnaam.
moqdjizqt, Arab. wonder.
mon, zie *lamon*.
manoq, (Jav. *manuq*) vogel.
maneqneng § 98.
manoqnong § 98.
mandirq(h), B. P., zie *pandirq*.
mantò(h), (Jav. *mantu*) schoondochter, schoonzoon.
mantan, (Jav. *manten*) = *kamantan*, bruidegom, bruid.
manossa(h), Sanskr. (*manusya*), ook: *djhqlma* °, mensch.
mondhu(h), (Jav. *múndu*) een vrucht.
mandhqpa(h), (Jav. *pĕndåpå*) een open gebouw voor het huis van Inlandsche grooten.
mendjhĕn, (Jav. *mĕdjĕn*) dysenterie, bloeddiarrhee.
mandjhqlin, S., zie *pandjhqlin*.
mandjhilqn, S., zie *pandjhilqn*.
mandjhqngan, (Jav. *mĕndjangan*) hert.
manabi(h), A. van *pòla maq*, en van *lamon*.
mènangka(h) = *pènangka*, (Jav. *minongkå*) strekkende tot.
mara(h), (Jav. *mårå*) kom! welaan! 2. = *akanta*.
marè(h), (Jav. *mari*) klaar, af; *marèna*, daarna, en toen.
mèrè(h), zie *kamèrè*.
mĕrrak, (Jav. *mĕraq*) pauw.
marèja, Kang., zie *bqrĳq*.
marènjen, klein en mooi; *njin-marinjin* § 32, B.
marènjet, B., zie *marènjen; njit-marinjit* § 32.
marghq(h), (Jav. *margå*) reden; *amarghq*, omdat.
mèdhĕr, (vergel. Jav. *midĕr*) § 126 *Aanm.* 2; *mèdhĕrrqn* § 126.
madhqt, *amadhqt*, opium schuiven; *madhqdhi*.
mata(h), (Jav. *måtå*) oog.
matta, (Jav. *mĕntah*) rauw; onrijp.
mataq, zie bij *taq*.
mator, zie bij *ator*.
mattuwa(h) = *mattówa*, (Mal. *mĕrtuwa*) schoonouders (= *matuwa* B.).
mas, (Jav. idem), *ĕmmas*, goud.
masa(h), (Jav. *måså*, *mongså*) tijd; moesson.
mòsa, Mozes.
mòsò, (Jav. *múngsuh*) vijand (B. P. S.); als een voorzetsel vaak verkort tot *sò*, met; door (B. P.).
masoq, (Mal. *masuq*) ergens in gaan; *soq-tamasoq*.
mosslim, B. P. = *mosslem* S., mousseline.
masghi(h), B., zie *maskè*.
muwa(h) = *mówa*, gelaat.
mèla(h), (Jav. *milå*) daarom.
mòla(h), (Jav. *mulå*), zie *mèla; mòmòlan* § 135.
mòlè, (Jav. *mulih*) naar huis gaan.
mĕllaq, (Jav. *mĕleq*) de oogen openen.
malaèkat, Arab. aartsengel.
malan, (Jav. *malam*) was.
malĕnteng, B. P. (Jav. *mlĕnting*) § 98.
malĕntong, B. P. (Jav. *mlĕntung*) § 98.
mĕllek, (Jav. *pĕliq*), *lek-mĕllek*, flikkeren, van een klein licht.
mĕllok, (Jav. *mĕloq*), *lok-mĕllok*, zich duidelijk en mooi vertoonen, van het blanketsel; ook: van een vrouw met een lichte huidskleur.
malĕkkè, B. P. met een gaping, bijv. van een kleed waarvan de uiteinden van elkander gaan; met een scheur bijv. van een rijpen granaatappel (= *mĕlka* S. = *malĕkka* S. B.).
malòkè, B., zie *malĕkkè*.
malĕddhĕn, S., zie *palĕddhĕn*.
mèlĕt, *nga-mèlĕt* § 130, B.
maldjq(h), *sòkò* ° § 126; *njòkò* ° § 126 *Aanm.* 2.
moldjq(h), (Jav. *muljå*) welvarend; *djqmoldjq*, iemand luisterrijk ontvangen.
malĕm, (Mal. *malam*) nacht.
malmal, B., *amalmal*, zaniken, zeuren.
melmel, zie *malmal*.
maleng, (Jav. *maling*) dief; *mamaleng*, stelen.

maḍḍhq(h), zie *naḍḍhq*.
maḍu(h), (Jav. *maru*) vrouw in betrekking tot een andere vrouw van een en denzelfden man.
mòḍq, (Jav. *murah*) goedkoop.
mòḍúng, B., zie *kamòḍúng*.
madjúq (B. P. S.) = *madjùq* (B.), zie *ajúq*.
madjhqḍiq, oom of tante.
majúq (B. P. S.) = *majùq* (B.), zie *ajúq*.
mijos = *mêjos*, A. T. van *entar*, gaan.
mònjò(h), B. P. beginnen uit te botten; even uit den grond of uit een gat schieten; *nju-munju* § 32; (= *njòmò* S.).
mannjaq, Kang., zie *bqnnjaq*.
mennjaq, (Mal. *minjaq*) olie.
mamma, Kang., zie *bqrqmma*.
magghq(h), B., zie *mangghq*.
megghiq, zie *bigghiq*.
mîgghiq, zie *megghiq*.
magghún, zie *pagghún*.
maḡrìb, Arab. zonsondergang. (Ook: *maḡḡrìb*).
mabi(h), (Jav. *mawi*) A. van *kalabqn*, met.
maṭeṭṭeng, B. P. 1. (Jav. *mĕṭinṭing*) nauwsluitend, van een kleedingstuk (= *maṭĕṭṭĕng* S.). 2. B. P. S., zie *malĕnṭeng*.
maṭoṭṭong, zie *malĕnṭong*.
mèngeq, B. P. op een kiertje staan, van een deur; *ngiq-mingiq* § 32; (vergl. *ngèmeq* S., even zichtbaar).
mangrò(h), niet zeker van zijn zaak.
mangken, (Jav. *mangke*) A. van *ḍqgghiq*.
mangkat, (Jav. idem) vertrekken.
mangkèlas B. P. (Jav. *kalis*) niet houden (= *ngales* S.).
mangsa(h), zie *masa*.
mongmong, (Jav. idem) = *ĕmmongmong* = *amongmong*, iemand verzorgen, oppassen.
mangghq(h), alsof.
mongghu, (Jav. *múngguh*) betreffen.

gq = *ghq(h)*, *ĕggq* = *ĕgghq*, de 17e aksara; *ghq radjq* § 131.
ghiq, zie *lagghiq*.
ghqn, van *ĕngghqn*, grens; ter waarde van . . . . het stuk.
ghĕnnaq, (Jav. *gĕnĕp*) voltallig.
ghqntjang, (Jav. *gantjang*) spoedig.
ghindhing, (vergl. Jav. *gendeng*), *ĕngghindhing* = *ngindhing*, iemand dringend vragen om samen te gaan; *paghindhing* § 147, middel om aan te trekken.
ghqntong, (Jav. *gantung*), *aghqntong*, hangen; *ghqntòngan* § 128 *Aanm.* 1.
ghĕnḍhi(h), zie *kĕnḍhi*.
ghĕnḍhiq, (Jav. *kĕnḍit*) streep of band om het lijf.
ghqnḍhúq, *ĕngghqnḍhúq* = *ngqnḍhúq* = *ngànḍhúq*, zie *kanḍhúq*.
ghúnḍhĕk, zie *ghuḍhĕk*.
ghinḍhql, B., zie *ghiḍhql*.
ghqnḍhibq(h), (Jav. *gĕnḍewå*) schietboog.
gĕnḍĕng, Jav. dom.
I. *ghqnḍing*, (vergl. Jav. *ganḍen*) § 145.
II. *ghqnḍhing* § 145.
ghqnḍhúng, zie *ghinḍhúng*.
ghinḍhúng, (Jav. *génḍong*), *aghinḍhúng*, op den rug gedragen.
ghqndjhqr, (Jav. *gandjar*), *ghqndjhqrqn*, geschenk.
ghúndjĕk, *ĕngghúndjĕk*, schudden; zie ook *ghúndjqk*
ghúndjqk, zie *ghúndjĕk*.
ghunĕm, (Jav. *gunĕm*), gesprek; *ngaghunĕm*.
ghqnṭĕq, zie *kanṭĕq*.
ghĕttjok, B., *ĕngghĕttjok* = *ngĕttjok*, afranselen; *tjok-ĕngghĕttjok* = *tjok-ngĕttok*.
I. *guru*, S. P. leermeester.
II. *ghuru*, (Jav. *goroh*), B. P., zie *lètjek*.
III. *ghuru(h)*, zie *guru*.
ghirĕn, *ghighirĕn*, wrevelig, driftig.
ghqrúndjhq(h), B. een grasmand van klapperbladeren; zie ook *ghqrúndjhu*.
ghqrúndjhu(h), zie *ghqrúndjhq*.
ghurok, Kang., *angghurok*, zie *bhĕlli*.
ghqrúksĕk, B. het geluid van iets dat door bladeren loopt bijv.; zie ook *ghqrúksak*.

ghąrúksak, zie *ghąrúksĕk*.
gąridúq, B. luidruchtig; zie ook *gąriddúq*.
gąriddúq, S. P., zie *gąridúq*.
gąrądąk, tromgeroffel.
ghurit, B. 1. *ĕngghurit*, over iets met iets anders strijken; krassen; (= *ghuriq* S. = *kòret* P.). 2. (Jav. *gurit*), *ghughuridhąn*, liedje, gedichtje; *ngaghurit*.
ghĕrta, B., *ĕngghĕrta* = *ngĕrta*, een dier wegjagen; zie ook *ghúrta*.
ghúrta, zie *ghĕrta*.
ghąrita(h), (Jav. *gàràità*), *ghĕddhąng* •, een soort.
ghąris, (Jav. *garis*) lijn, streep.
ghuris, zie *ghąris*.
ghĕrsa, zie *ghĕrta*.
ghúrsa, zie *ghĕrsa*.
ghirseng, zie *serghíng*.
ghąruwà(h), T. van *ruwa*.
I. *ghąruwąq*, gedruisch.
II. *ghąruwàq*, zie *ghąruwà*.
ghąruḍúq, *ĕngghąruḍúq* = *ngąruḍúq* = *ngąròḍúq* = *ngàròḍúq*; zie *karòḍúq*.
gąrijúng of *ghąrijúng*, B. P. *ag(h)ąrijúng* = *ĕng(h)ąrijúng* = *ngąrijúng*, enz., rumoerig, van het praten van veel menschen (= *bhąrijúng* S.).
ghĕrrĕm, (Jav. *bam*) hoektand.
gąrąmbąng, B., *ĕnggąrąmbąng*, verward, ongeordend, van het hoofdhaar; zie ook: *bąk-gąmbąk*.
gąrúmbúng, B., zie *gąrąmbąng*.
ghąrighiq, (Jav. *dridji*) vinger; teen.
ghąrughúq, B. de pootjes van een »*kapèteng*"; (plat voor:) *ghąrighiq*.
ghąrghąr, B. P., zie *ghúrghúr*.
ghúrghúr, zie *korkor*.
gąribàk = *gàribàk*, B. bedorven, beschadigd; het niet met elkander overweg kunnen, van echtgenooten (= *ròsak* B. P. S.).
gąrubàk = *gàrubàk*, B., zie *gąribàk*.
ghĕrbhąj, 1. B. een kapmes. 2. B. P. S., *ĕngghĕrbhąj* = *ngĕrbhąj*, zie *kĕrbhąj*.
ghĕrring, ziek; zie ook *sakeq*.

I. *gąrąng* = *gàràng* § 145.
II. *ghąrąng*, 1. § 145. 2. *ąghąrąng* § 145.
ghuring, (Jav. *goreng*), *ĕngghuring* = *nguring* = *ngòring*, braden; *aghughuring*.
ghądhĕbbhúng, (Jav. *gĕdĕbog*) pisangstam.
ghitaq, zie *bij taq*.
ghĕttoṇ, (vergl. Jav. *gĕṭun*) verbaasd.
ghitek, B. P. = *bhiṭek* S., (Jav. *gèṭeq*) vlot.
ghąttong, zie *ghąntong*.
gusir, B. P. Holl. koetsier (= *kòsèr* S.).
ghústè(h), (Jav. *gusti*) heer, mijnheer.
ghuwąr, *ĕngghuwąr* = *nguwąr*, het water met de pagaai wegduwen bij het sturen van een vaartuig.
ghąli, (Jav. *galih*) 1. A. T. van *pekker*. 2. merg, kern, van het hout.
ghąllu(h), zie *dhąllu*.
ghilą(h), (Mal. *gila*) gek, dol; *ngaghilą*.
ghillu(h), zie *ghąllu*.
ghulą(h), 1. B. P., zie *kulą*. 2. B. P. S. (Jav. *gulå*) suiker.
ghĕlląq, 1. onlangs, zooeven. 2. (vergl. Mal. *gĕlaq*), *aghĕlląq*, lachen.
ghąllúq (B. P. S.) = *ghąllùq* (B.), wacht, niet dadelijk.
ghillúq (B. P. S.) = *ghillùq* (B.), zie *ghąllúq*.
ghulúq, (Jav. *gulung*), *aghulúq*, rollen, zich wentelen; *(a)lúq-ghulúqąn*; *ĕngghulúq* = *ngulúq*.
gąląĕp = *ghąląĕp*, B. (Jav. *glagĕp*), *ĕngg(h)ąląĕp*, bijna stikken, blazen, proesten, van iemand in het water bijv.; (= *ghąląúp*).
ghąllún, zie *ghąllu*.
gąlúnḍúr = *gąlûnḍùr*, B., zie *gąlúnḍúng*.
gąlinḍing (B. P. S.) = *gąlinḍìng* (B.), Jav., *agąlinḍing* § 98 en § 98 *Aanm.* 2.
gąlúnḍúng (B. P. S.) = *gąlùnḍùng* (B.), Jav., *agąlúnḍúng* § 98 en § 98 *Aanm.* 2.
ghąlirąp, *ĕngghąlirąp* § 98 *Aanm.* 2.
ghulĕk, *ĕngghulĕk* = *ngulĕk*, iets in een vloeistof roeren.
ghąlúddhru(h), (Jav. *bludru*) 1. fluweel. 2. een vrucht.

ghąlteq, (Jav. *glaṭiq*) een vogel.
ghĕllis, B. (Jav. *gĕlis*) spoedig (= *lĕkkas* B. P. S.).
ghąlusĕr, *aghąlusĕr* § 98 *Aanm.* 2.
ghąląsat, B. geschaafd (= *ghąlsat* S. = *ghąlązrsat* B. P. S.).
ghąliset, B., zie *ghąląsat* (= *ghąlirset* P.).
ghąlsĕng, (Jav. *gĕsĕng*) geschroeid.
ghuląp, B., *ĕngghuląp* = *nguląp*, zie *kòlap*.
ghąlúj, *ĕngghąlúj* = *ngąlúj*, omroeren, zoodat het onderste boven komt; *paghąlująn*.
ghąlijąq, een krieuwelend, kittelig gevoel hebben; *ghąlijąqąn*.
ghąlèmaq, Kang., zie *ghąlijąq*.
ghąlimpoq, B. P., zie *ghąlúmpoq*.
ghąlúmpoq, (Jav. *klúmpuq*), *aghąlúmpoq*, zich verzamelen.
ghąlĕgghą, B., zie *ghąlągghą*.
ghąlągghą, eetbare aarde.
ghąlągghúq, B. P. = *lagghuna* B. P. S., zie bij *lagghu*.
ghąląghąs, (Jav. *glagah*) een rietsoort.
ghąlubhúk, (Jav. *klubuq*), *aghąlubhúk*, spartelen.
gąląṭak (B.) = *ghąląṭak* (S P.), *ĕngg(h)ąląṭak*, grof, ruw te werk gaan.
gąląṭek, B., zie *gąląṭak*.
ghąląṭat, B., zie *ghąląsat*.
ghąliṭet, B., zie *ghąląṭat*.
ghĕlląng, (Jav. *gĕlang*) armband.
ghąląng, een stellage van bamboe in de keuken om mais er op te plaatsen.
ghuląng, B., zie *ghąląng*.
ghĕppaq, *ĕngghĕppaq* = *ngĕppaq*, met de vlakke hand of met iets plats slaan.
ghąppor, *ĕngghąppor*, zie *pòkol*.
ghĕppok, (vergl. Jav. *gĕpoq*), *aghĕppok*, aantreffen; ontmoeten; *ĕngghĕppòghi*.
ghüpplĕng, zie *ghúpplong*.
ghúpplong, zonder bovendeel.
ghąḍhi(h), (Jav. *gaḍe*) pand.
ghĕḍḍhĕk, *ĕngghĕḍḍhĕk* = *ngĕḍḍhĕk*, door een loos alarm vrees aanjagen.
ghuḍhĕk, *ĕngghuḍhĕk* = *nguḍhĕk*, schudden; schommelen.
ghuḍhik, B. (Jav. *guḍig*) schurft (= *kòreng* B. P. S.).
ghiḍhąl, loszitten of afgescheiden, van de *ghąntja* eener *kĕrres* (het bovendeel bij het gevest); van den eigenaar afgescheiden, d. i. verkocht of weggegeven, van vee.
ghąḍhuwąn, (Jav. *gaḍuwan*) A. van *anḍiq*, bezitting.
ghĕḍḍhughąn, paardestal; *ĕngghĕḍḍhughi*, een plaats daarvan voorzien.
ghĕḍḍhąng, (Jav. *gĕḍang*) pisang.
ghĕḍḍhúng, (Jav. *gĕḍong*) 1. een steenen gebouw. 2. *ĕngghĕḍḍhúng* = *ngĕḍḍhúng*, een kind zwachtelen.
ghąḍḍhing, (Jav. *gaḍing*) ivoor.
ghąḍḍhúng, (Jav. *gaḍung*) 1. de wortel van een zekere plant. 2. een geneesmiddel.
ghiḍhąng, (B. P. S.) = *ghighiḍhąng* (B. P. S.) = *ḍhąng-ghiḍhąng* (S. P.), mat van gevlochten kokosbladeren.
I. *gąḍji* (B. P.) = *ghąḍjhi* (S. P.), Holl. gage, traktement.
II. *ghąḍjhi*, (Jav. *gaḍjih*) 1. B. P. S. vet. 2. S. P., zie I.
ghąḍjhir, *ghąḍjhąr-ghąḍjhir ḍąrą*, geheel met bloed bedekt.
ghĕḍdjhúk, B. P. (Jav. *gĕbjog*) beschot van planken; zie ook *ghĕbbhlúk*.
ghąḍjąng, (B.) = *ghąghąḍjąng* (B.) = *nangghąḍjąng* (B. P. S.), ongehuwd; *aksara* ° § 123.
gijà, een meisjesnaam.
ghĕmmĕt, ten einde, op.
ghĕmpoq, *ĕngghĕmpoq* = *ngĕmpoq*, verzamelen.
ghimpoq, zie *ghĕmpoq*.
ghąmpen, B. § 128 *Aanm.* 1.
ghĕmpal, (Jav. *gĕmpal*) met een stuk er af.
ghúmbhąq, *ĕngghúmbhąq* = *ngúmbhąq*, bij het haar trekken.
ghúmbhiq, B., zie *ghúmbhąq*.
ghąmbhąr, (Jav. *gambar*) teekening, schilderij, portret; *ĕngghąmbhąr* = *ngąmbhąr*.

gąmbąk (B. P. S.) = *ghąmbąk* (B.), *bąk-gąmbąk*, ongekamd en verwaarloosd, van het hoofdhaar.

ghimbąk, *aghimbąk*, van pret bewegingen maken.

ghúmbąk, B. 1. zie *ghimbąk*. 2. *bąk-ghúmbąk*, zie *gąmbąk*.

I. *gimbúl* § 145.

II. *ghimbhúl* § 145.

ghúmbhę̆l, (vergl. Jav. *gubę̆l*), *aghúmbhę̆l*, elkander vasthouden, omklemmen; fig. om hulp smeeken, alsdan = *ghubhę̆l*.

gîmbló, (Jav. *kimlo*) een soort soep.

ghę̆mbhúng, *sòkò* * § 126 *Aanm*. 1.

ghúmbing, (Jav. *goweng* en *guwing*) met een stuk er af, ook van de lippen; met schaarden.

ghumę̆ng, B. = *dumę̆ng* S. P., verlegen, in de war.

ghągghąq, stotteren; zie ook *ghúgghúq*.

ghighiq, *aghighiq*, knauwen.

ghughúq, B., zie *ghighiq*.

ghúgghúq, 1. B., zie *ghągghąq*. 2. onhandig.

ghągghąr, (vergl. Soend. *ragrag*) afvallen, neervallen, van iets.

ghughąt, (Jav. *gugat*), *aghughąt*, aanklagen.

ghibą(h), (Jav. *gåwå*), *ę̆ngghibą* = *ngibą*, medenemen; medebrengen; *bąn-ghibąn* = *ghighibąn* (*ghighibąqąn*), het medegenomene.

ghubhę̆k, *ę̆ngghubhę̆k* = *ngubhę̆k*, roeren, kloppen, bijv. eieren; *aghughubhę̆k* = *ę̆ngghughubhę̆k*.

gèbàs (B.) = *gibàs* (B. P. S.) = *gébàs* (B. P.) = *gibąs* (S. P.), Jav., *ę̆mbiq* *, een schaap met een dikke staart.

ghę̆bbhąl, (Jav. *gę̆bal*), *ghąghę̆bbhąl dhąlę̆m*, Uw onderdanige dienaar.

ghubhę̆l, zie *ghúmbhę̆l*.

ghę̆bbhlúk, S., zie *ghę̆ddjhúk*.

ghąbąj, (Jav. *gawe*) werk; *ę̆ngghąbąj* = *ngąbąj*.

ghibhę̆ng, *ę̆ngghibhę̆ng* = *ngibhę̆ng*, met de geslingerde hand slaan.

ghubhę̆ng, zie *ghibhę̆ng*.

I. *gubąng* (S. P.) = *góbàng* (B.) § 145.

II. *ghubąng*, B. P., *aghubąng* § 145; *aghughubąng*; (= *ghurąng* B. P. S.).

ghąṭṭò, B., *ę̆ngghąṭṭò*, tikken met de knokkels; zie ook *ghúṭṭò*.

ghúṭṭò, B. P., zie *ghąṭṭò* (= *ghúṭṭok* S.).

gę̆ṭṭę̆t (B.) = *ghę̆ṭṭę̆t* (B. P.), *ę̆ng-g(h)ę̆ṭṭę̆t* = *ngę̆ṭṭę̆t*, in een stuk hout een inkeping maken om bijv. het touw er aan bevestigd niet te doen afglijden; zie ook *gąṭę̆t*.

gąṭę̆t, B., zie *gę̆ṭṭę̆t* (= *ghąṭę̆t* S. = *ghę̆ṭṭę̆p* B. S.).

ghąngan, zie *djhąngan*.

ginggàng (B. P.) = *gingąng* (S. P.), *ṭjita* °, gestreepte sits.

bą = *bhą(h)*, *ę̆bbą* = *ę̆bbhą*, de 18e aksara; *bhą radją* § 131.

biq, zie *labiq*.

I. *bûq* § 145.

II. *bhúq*, *ę̆bbhúq* § 145.

bąqą, (Mal. *bah*) watervloed.

bhąi(h), (Jav. *bae*) maar.

I. *bąu(h)*, (Jav. *ambu*) § 145.

II. *bhąu(h)*, 1. (Jav. *bau*) § 145. 2. (vergl. Jav. *bau*) § 145.

búqúq, zemelen.

bhąin, B. P. (zelden S.), zie *bhąi*.

bąqna(h), zie bij *abąq*.

buhàr, een jongensnaam.

bą'ąriq, S. = *bąriq* B. P., (Mal. *kę̆lamari*) gisteren.

búqbúq, S., zie *búqúq*.

bąn, zie *labąn*.

bąnnè, (Kawi *wanya*) anders; ook: *bąnnéjan* = *bąnnijan*.

I. *binè*, (Jav. *winih*), *nè-binè*, kweekplant.

II. *binè(h)*, 1. (Mal. *bini*) de vrouw van een man. 2. *bibinè*, Kang., zie *bineq*.

bineq, = *bibineq*, vrouwelijk.

bhę̆ndhu(h), (Kawi *bę̆ndù*) A. T. van *sę̆ḍḍhi*; zie ook *dhuka*.

bhąndhąr, (Jav. *bandar*) bankhouder bij een spel.

bhúndhĕr, B. (vergl. Jav. *búndĕr*) in: *lombhúng°*, cilindervormige rijstschuur.
bàndreq, Jav. 1. B. P. S. valsche sleutel. 2. B. P., *abàndreq*, minnehandel drijven; *ĕmbàndregè* = *ĕmbàndreqi*; (= *amettra* S.).
bhantò(h), (Jav. *bantu*), *ĕmbhantò* = *mantò* = *mànlò*, helpen.
bhúntĕn, (vergl. Jav. *mbòtĕn*) A. van *ĕndjaq*, neen.
bhantĕr, (Jav. *bantĕr*) vurig, ijverig.
bhúntĕl, B. P. (zelden S.) (Jav. *búntĕl*), *ĕmbhúntĕl* = *múntĕl*, in iets wikkelen; zie ook *bhúntel*.
bhúntel, *ĕmbhúntel* = *múntel*, zie *bhúntĕl*.
bintĕp, B., *ĕmbintĕp*, de deur sluiten; (= *entĕp* B. P. S).
búntĕp, B., zie *bintĕp*.
bhanteng, (Jav. *banteng*), *ĕmbhanteng* = *manteng* = *mànteng*, nedersmakken.
binuwa(h) = *binówa*, (Jav. *mulwå*) een vrucht.
bhĕndhi(h), (Jav. *bĕnde*) bekken om er op te slaan tot sein.
bhandha(h), (vergl. Jav. *bondå*) kapitaal.
bhĕndĕr, (Jav. *bĕnĕr*) juist, goed.
bhúndhas, alles verliezen.
bhandhing, (Jav. *banding*), zie *ghandhing*.
bhĕnneng, (Jav *bĕning*) helder.
batja(h), (Jav. *wåtjå*), *ĕmbatja* = *matja* = *màtja*, lezen.
battja, zie *bassa*.
bĕttjeq = *bhĕttjeq*, (Jav. *bĕtjiq*) goed; *tjiq-b(h)ĕttjiq* § 32, B.
búttjoq, (Jav. *bòsoq*) rot, bedorven.
bĕttjat, (Jav. *bĕdjad*), *ĕmbĕttjat* = *mĕttjat*, opentrekken, uit elkander nemen.
búttjat, zie *bĕttjat*.
bor, Holl., *ĕbbor*, boor.
I. *bĕrri(h)*, *babĕrri* § 145.
II. *bhĕrri(h)*, (Jav. *bĕri*), *manoq°* § 145.
I. *bara* § 145.
II. *bara(h)*, in: *pantja bara*, (Jav. *pontjå wårå*) § 145.
III. *bhara*, 1. (Jav. *paru*) § 145. 2. § 145.
IV. *bhara(h)* § 145.
I. *buru(h)* § 145.
II. *bhuru*, (B. P.) = *òrang bhuruwan* (S.), (Jav. *buruh*) § 145.
III. *bhuru(h)*, 1. (Jav. *buru*), *abhuru* § 145. 2. § 145. 3. *bhubhuru* (B.) = *bhúbbhuru* (B. P. S.) § 145.
bĕrraq, (Mal. *bĕrat*, Jav. *awat*) zwaar.
bĕrriq = *bhĕrriq*, (Mal. *bĕri*, Jav. *weh*), *ab(h)ĕrriq*, geven; *ĕmb(h)ĕrriqi* = *mĕrriqi*.
baraq, het westen; zie verder onder *dàhu*.
I. *bariq*, B. P. § 145, zie ook *ba'aniq*.
II. *bhariq* § 145.
bhurúamaen, B., zie *bhurumaen*.
bhurún, (Jav. *buron*) op te vatten misdadiger.
barna(h), (Jav. *warnå*) kleur; soort; aard; bestanddeel.
I. *barna(h)*, (Jav. *wrånå*) § 145.
II. *bharana(h)*, 1. B. P. § 145. 2. *radjha°*, (Jav. *râdjå brânå*) § 145.
barintò(h), 1. = *daq-°* = *sabarintò* (B.) = *daq-sabarintò* (B.) = *daq-rintò* = *daq-intò*, T. van *barëja*. 2. *sabarintò*, T. van *sabarëja*.
birek, Kang., *abirek-birek*, in stukjes afscheuren.
burúk, (Jav. *wuruq*) onderricht; *ĕmburúk* = *murúk* = *mòrok*.
bĕrta(h), (Jav. *wĕrtå*) tijding.
bhúrtoq, door en door.
bhĕrras, (Jav. *bĕras*) ontbolsterde rijstkorrels.
baras, (Jav. *waras*) gezond; genezen.
I. *baris*, Arab. § 145.
II. *bharis*, 1. § 145, zie *gharis*. 2. *abharis* § 145.
bhúrdúq, S. P., zie *bhúrtoq*.
barëja(h), 1. = *daq-°* = *sabarëja* (B.) = *daq-sabarëja* (B.) = *daq-rëja* = *daqëja*, zóó, op de vorige of de volgende wijs. 2. *sabarëja*, zooveel als, zoo groot als.
baramma(h), = *daq-°* = *daq-ramma* = *daq-damma* = *daq-amma*, hoe?
bhurumaen, (Soend. *bĕrmaen*), *abhurumaen*, bedelen.

bąrąmpa(h), (Mal. *bĕrapa*) hoeveel.
bąrbąr, 1. = *birbir*, *ĕmbąrbąr* = *mąrbąr*, uitspreiden. 2. B. *ĕmbąrbąr*, enz. een deur wagenwijd openen.
birbir, *ĕmbirbir* = *mirbir*, zie *bąrbąr*.
bhąrĕng, (Jav. *barĕng*) tegelijk; toen; door; metgezel, alsdan = *rĕng-bhąrĕngngan*.
I. *bàràng*, B. P. Jav., *ĕmbàràng* § 145 (= *alalabąng* B. P. S.).
II. *bhąrąng*, (Jav. *barang*) § 145.
I. *birąng*, (Jav. *wirang*) § 145; *rąng-birąng*.
II. *bhirąng*, (Jav. *berang*) § 145.
I. *burúng* (B. P. S.) = *bûrùng* (B.), (Jav. *wurung*) § 145.
II. *bhurúng*, (Jav. *bòrong*) 1. in: *mangsa bhurunga* § 145. 2. *bhurungan* § 145.
bąrĕngngos, (vergl. Jav. *brĕngos*) bakkebaard; *abąbąrĕngngos*, enz. § 104, 2°.
bukò(h), (Jav. *wuku*) een tijdperk van zeven dagen; *sòrat bubukon*, horoskoop.
búkkaq, (Jav. *bukaq*), *abúkkaq*, open; *ĕmbúkkaq* = *mûkkaq* = *mokkaq*.
bąkkor, B. P. (Jav. *bĕkur*), *abąkkor*, koeren, van een duif (= *agúggĕr* S. = *apakpaggĕr* S.).
bhukor, (Jav. *bòkor*) een kom.
bhúkkak, open, gapend, van een wond of vrucht.
bhúkkek, B., zie *bhúkkak*.
bĕkkas, (Jav. *wĕkas*) 1. *bĕkkassanna* = *bąbĕkkasanna*, ten slotte. 2. *abĕkkas*, een commissie opdragen.
bhąkal, (Jav. *bakal*) wat voor iets bestemd is; ter uitdrukking van het futurum.
bąkkel, Arab. (*wakīl*) plaatsvervanger.
bąkbąk, B., *ĕmbąkbąk*, zie *bąrbąr* 2.
bhúkbhúk, *ĕmbhúkbhúk*, met de hand hard slaan.
I. *bukong* § 145.
II. *bhukong*, (B. P. S.) = *bhubhukong* (S.), (vergl. Jav. *bòkong*) § 145.
bhądhąn, (Jav. *badan*) A. van *abąq*.
bądhąna(h), (Jav. *wĕdånå*), 1. districtshoofd. 2. B. A. T. van *muwa*. (Als A. T. = *salèra* S. P.).
bidhąna(h), B., zie *bądhąna* 1.
biduri(h) (S. P.) = *bidhuri(h)* (B.), (Jav. *widuri*) een edelgesteente.
bidąddąri (S.) = *bidhąddhąri(h)* (B. P. S.), (Mad.-Jav. *widådyari*) hemelnimf.
bąddhijąn, (Kawi *wadya*), in: *bąddhijąnna* (S.) = *bąddhinna* (B. P., zelden ook S.) een uitroep van verrassing.
bĕtta, (Jav. *bĕtah*) uithouden, volhouden.
bątò(h), (Jav. *watu*) steen, rotssteen.
I. *buta(h)*, (Oud.-Jav. *wuta*) § 145.
II. *bhuta(h)*, (Jav. *butå*) § 145.
I. *butò*, (Jav. *wutuh*) § 145.
II. *bhutò*, *bhubhutò*, (Jav. *bòtoh*) § 145.
III. *bhutò(h)*, (Jav. *butuh*) § 145.
bątoq, (Jav. *watuq*) hoest.
I. *bątĕk*, 1. (Jav. *watĕk*, *wataq*) § 145. 2. *ĕmbątĕk* = *mątĕk* = *màtĕk adjhi*, (Jav. *mataq adji*) § 145.
II. *bhątĕk*, *ĕmbhątĕk* = *mątĕk* = *màtĕk* § 145.
bhutol, 1. (Jav. *butul*) door en door. 2. Holl. bottel.
I. *bątang*, (Jav. *satang*) § 145.
II. *bhątang* § 145.
bhiteng, (Jav. *biting*) speld of naald zonder oog.
bitong, *ĕmbitong* = *mitong* = *mêtong*, tellen, uitrekenen.
bĕssè(h), (Jav. *wĕsi*) ijzer.
I. *bhąsa*, B. P. (Jav. *pĕtjah*) kapot (= *bhĕntja* B. P. S.).
II. *bhąsa(h)*, (Jav. *båså*) taal; *abhąsa* IV *Aanm.*
bąssa, (Mal. *basah*) nat.
bąssò, (Jav. *wisuh* en *wasuh*), *abąssò*, de handen of voeten, een gedeelte van een kleed wasschen.
bhisaos, (dial. Jav. *bisaos*) A. van *bhąi*.
bhusina, een meisjesnaam.
bisat = *bhisat*, *bisadhąn* § 126 en § 126 *Aanm.* 2.
I. *bąsbąs* § 145.
II. *bhąsbhąs*, *abhąsbhąs* § 145.

I. *búsbús*, in: *kalang* ° § 145.
II. *bhúsbhús* § 145.
buwq, (Mal. *buwah*, Jav. *woh*) vrucht van een bepaalden boom; *wqq-buwqqqn*, vrucht in 't algemeen.
buwqq, (Mal. *muwat*) = *kabuwqq*, kunnen bevatten.
buwoq, Kang. (Balin. *bok*), zie *òbúq*.
I. *buwqng*, (Jav. *buwang*), *ĕmbuwqng* = *muwqng* = *môwàng* § 145.
II. *bhuwqng*, *abhuwqng* § 145.
I. *bĕlli(h)*, (Mal. *bĕli*, Oud-Jav. *wĕli*), *mĕlli* = *mĕllè* § 145; *mĕllèjaghi*; *bqbĕlliỳqn* = *bqbĕllin*, het ingekochte; *pambĕlli* = *pamĕlli*, koop.
II. *bhĕlli*, (Jav. *bĕleh*), voor: *sambhĕlli*, *ĕmbhĕlli* = *mĕlli* § 145.
I. *bqlq*, (Jav. *warah*), *abqlq* § 145.
II. *bhqlq(h)*, (Jav. *bålå*) § 145.
I. *bqli(h)*, (Oud-Jav. *wali*), *abqli* § 145; *bqbqliỳqn* = *bqbqlin*, het terug ontvangen geld bij koop.
II. *bhqli(h)* § 145.
I. *bilq*, (Jav. *wilah*) lat van bamboe.
II. *bilq(h)*, wanneer?; als; *ghiq bilq* = *ghiq bilqn*, vroeger.
I. *billq(h)*, Sanskr. (*wilwa*) § 145.
II. *bhillq* = *lq-bhillq*, B. P. § 145 (= *dhqp-kĕddhqp* B. P. S.).
III. *bhillq(h)*, (vergl. Jav. *belå*), *abhillq* § 145.
bòlà, Port. bal.
bulq(h), T. van *sengkoq*.
bĕlliq, (vergl. Jav. *wĕlit*) dakbedekking.
bĕllúq, (Jav. *wĕlut*) aal, paling.
I. *bqliq*, (Jav. *waliq*), *abqliq* § 145.
II. *bhqliq* of *bhqliqqn* § 145; zie ook *angor*.
bqllúq, (Jav. *wòlu*) = *bqbqllúq*, acht.
bilqq, (vergl. Jav. *bèleq*) vuil van de oogen.
bqliqbqq, *abqliqbqq*, zich in een andere richting bewegen, ook van een vlieger; zie ook *bqlúqbqq*.
bqlúqbqq, B., *abqlúqbqq*, alleen van een vlieger, zie *bqliqbqq*.
bulqn, (Jav. *wulan*) maand.

bhqlqrqk, (vergl. Jav. *blaraq*) de drooge bladeren van den pinang-palm.
I. *bqlqka(h)* § 145.
II. *bhqlqka(h)*, (B. P.) = *bhqlqkka(h)* (B. P. S.), (Jav. *blåkå*) § 145.
bhilqt, B., *ĕmbhilqt* = *milqt*, excrement of urine aanraken; (= *bhulit* S. P.).
bhulqt, B., zie *bhilqt*.
I. *bĕllqs*, (Jav. *wĕlas* en *las*), *sabĕllqs*, elf, enz.
II. *bhĕllqs*, (Jav. *bĕlas*), *ĕmpaq bhĕllqs*, veertien; *ĕnnĕm bhĕllqs*, zestien.
bqlĕs, (Jav. *walĕs*) vergelding; *bqlĕssqn*, antwoord.
bilĕs, B. P. mier; zie ook *bilis*.
bilis, zie *bilĕs*.
bhqlqsaran, (Jav. *blĕsar*), *abhqlqsaran*, zich verspreiden; verspreid.
bhqlusaran, B., zie *bhqlqsaran*.
bhqlulúk, (Jav. *bluluq*) zeer jonge, nog oneetbare kokosnoot.
bhĕllqj, B. bleek (= *pĕllaj* B. P. S.).
bhqlqj, (vergl. Jav. *bale*) ontvangplaats.
bhulqj, B., zie *bhĕllqj*.
bhqlibhqr, geel, bruin, van een rijpe vrucht; rood, van een dronken persoon.
bhqlubhqr, B., zie *bhqlibhqr*.
bhqlbhql, 1. met groote scheuren of met een groote wond. 2. zie *bhilbhil*.
bhilbhil, *ĕmbhilbhil* = *milbhil*, iets aftrekken, afpikken, zooals een kip een padihalm van een bos.
I. *bqlqng*, (Jav. *walang*) § 145.
II. *bhqlqng*, (Jav. *bèndå*) § 145.
bqllqng, S., zie *bqlqng*.
bqllúng § 60, zie *bqllúq*.
bilqng, (Jav. *wilang*), *ĕmbilqng* = *milqng* = *mèlang*, zie *ètong*.
bulqng, (Jav. *wulang*), *ĕmbulqng* = *mulqng* = *mòlqng*, onderrichten.
bhqlqngrat, zie *bhqngrqt*.
bhĕddhq, (Jav. *bĕdah*) gescheurd, doorgebroken.
bĕddhi(h), (Jav. *wĕdi*) zand.
bqdq(h), (Oud-Jav. *wwara*) er zijn, bestaan.

bąḍḍhą of *ḍhą-bąḍḍhą*, (Jav. *wadah*) bewaarplaats.
bhąḍhi(h), (Jav. *baḍe*) A. van *bhąkal*. Ook K.
buḍi(h), (Jav. *wuri*), *è-°* achter.
I. *buḍu(h)* § 145.
II. *bhuḍhu(h)*, (Mal. *boḍo*) § 145.
bĕḍḍhąq, (Jav. *wĕḍaq*) smeersel.
buḍúq, 1. jong van een dier, uitspruitsel van een plant; rente. 2. B. P. (nederig voor:) *anaq*.
I. *bĕḍḍąr*, S., zie II. 2.
II. *bĕḍḍhąr*, 1. (Jav. *mĕḍar*), *abĕḍḍhąr*, zacht galoppeeren, van een paard. 2. B. P. = *bĕḍḍąr* S., (Jav. *wĕḍar*), *ĕmbĕḍḍ(h)ąr* = *mĕḍḍ(h)ąr*, openbaren.
bhĕḍḍhúk, (Jav. *bĕḍug*) een groote trom.
I. *bąḍhúk*, (Jav. *waḍuq*) § 145.
II. *bhąḍhúk*, (Jav. *baḍog*), *abhąḍhúk* § 145.
bhuḍhąk, (Jav. *boḍag*) een groote mand.
bhúḍḍhąs, B., zie *bhúnḍhąs*.
bhĕḍḍhąl, (Jav. *bĕḍal*), *ĕmbhĕḍḍhąl*, op hol.
I. *bądją*, (Jav. *wajah*) § 145.
II. *bądjhą(h)*, (Jav. *wådjå*) § 145.
III. *bhądją(h)*, (Jav. *båjå*) § 145.
budją, (Jav. *ujah*) zout.
I. *bądjhiq* § 145.
II. *bhądjiq* = *bhąbhądjiq*, (Jav. *baji*) § 145.
I. *budjúq* = *bûdjùq*, (Mal. *budjuq*), *ĕndjúq-budjúq* = *djúq-ĕmbudjúq* = *djúq-mudjúq* § 145.
II. *bhudjúq*, (vergl. Jav. *bujut*) § 145.
biddjhąn, (Jav, *widjen*) een vrucht.
bądjąr (B. P. S.) = *bhądjąr* (B.), (Jav. *bajar*), *ĕmb(h)ądjąr* = *mądjąr* = *màdjąr*, betalen.
bądjhit, B. P. (Jav. *wadjiq*) een lekkernij (= *bądjhik* S. P.).
budjhĕl, (Jav. *wudĕl*) navel.
I. *bądjąng*, (Jav. *wajang*) § 145.
II. *bądjhąng*, B., *abądjhąng* § 145 (= *abądhąk* B. P. S.).
III. *bhądjąng*, van *sambhądjąng*, *abhądjąng* § 145.
IV. *bhądjhąng*, 1. (vergl. Jav. *badjang*) in: *nangka* ° § 145. 2. (Jav. *badjang*) in: *lòpot* ° *sabąn* § 145. 3. in: *mangsa bhądjhąnga sampêjan* § 145.
bhudjúng, 1. (Jav. *bòjong*), *ĕmbhudjúng* = *mudjúng*, tot buit maken. 2. (Jav. *bujung*) een pot.
bhudjhąngghą(h), (Jav. *budjonggå*) geleerde.
I. *bijją(h)*, (Mal. *bira*) § 145.
II. *bhijją(h)*, (Jav. *bejå*) § 145.
bąnnjaq, (Mal. *banjaq*) veel.
I. *bągi* = *bàgi* = *bhąghi*, (vergl. Mal. *bagai*), *ĕmbągi* = *màgi*, enz.; *bągijją n* = *bhąghijjąn* § 145.
II. *bąghi*, *ĕmbąghi* = *mąghi* = *màghi* § 145.
III. *bąghi(h)*, (Jav. *wage*) § 145.
bighi(h), (Jav. *widji*) inhoud; pit; kern.
bigghiq, stuk.
bhąghús, (Jav. *bagus*) mooi, van een man; mooi, netjes, van iets.
bhighąl, (Jav. *begal*), *ĕmbhighąl* = *mighąl*, op den weg aanranden en berooven.
bighiląn, B., zie *pandjhiląn*.
bhughĕm, een zure vrucht.
I, *bąbą*, (Mal. *bawah*) § 145; *màbą*, zich ergens beneden bevinden. Zie ook *bàbà*.
II. *bàbà* (B. P. S.) = *bąbą* (S. P.), (Jav. *babah*) § 145.
III. *bhąbą*, (Jav. *bawah*), *kabhąbą* § 145.
IV. *bhąbą(h)*, B. (Jav. *båwå*) § 145.
bąbi(h), (Jav. *babi*) tam varken.
bhibbhiq, (Jav. *bibi*) tante, jongere zuster van een der ouders (S. P.); tante in 't algemeen (B.).
bhúbbhúq, (Jav. *bubut*), *abhúbbhúq*, op een draaibank draaien.
bąbún, B. (Jav, *bawon*) paḍi-snijloon in natura (*dhĕrrĕp* B. P. S., loon).
bhąbhąr, (Jav. *babar*) A. T. van *tĕrbiq*, geboren worden.

I. *bąbbąr, ęmbąbbąr* = *mąbbąr* § 145, zie *bąrbąr*.
II. *bàbbàr*, B. Jav. in: ° *lajar* § 145.
III. *bhąbbhąr, ęmbhąbbhąr* = *mąbbhąr òbúq* § 145.
bhubhąr, A. T. van *mòlè*.
bąbbąk, B. P., zie *bąkbąk*.
bhibhik, B. = *ètek* S. P., (Jav. *bèbeq*) eend.
bhúbbhúk, B. P., zie *bhúkbhúk*.
I. *bibit*, B. P. (Jav. *wiwit*), *ęmbibidhi* = *mimidhi* § 145 (= *mèmètè* S.).
II, *bhibhit*, (Jav. *bibit*) § 145.
bhubhút, (Jav. *bòbot*) zwaar, van het gewicht; A. T. van *ngandúng*, zwanger.
bhąbhąs, zie *bhubhús*.
bhubhús, B., *ęmbhubhús*, door iets heen zich een weg banen.
bhąbhąl, B. (Jav. *babal*), *ęmbhąbhąl*, doorbreken, wegloopen (= *mabhąl* B. P. S.).
bhąbbhąl, B. P. (Jav. *babal*) jonge nangkavrucht (= *dhubhąbbhąl* S.).
I. *bubúl*, (Jav. *wuwul*) § 145.
II. *bhubhúl*, (Jav. *bubul*) § 145.
bubúng, (Jav. *wuwung*) nok.
bhęṭṭok, een zoetwatervisch.
bhąṭek, (Jav. *baṭiq*), *ęmbhąṭek* = *mąṭek* = *màṭek*, een doek beteekenen.
bhąṭok, (Jav. *baṭoq*) klapperdop.
bhiṭek, S., zie *ghitek*.
bhiṭṭas, (Jav. *peṭas*) een zichtbaar litteeken of wond op het hoofd.
bhąṭang = *bhąbhąṭang*, (Jav. *baṭang*) kreng.
bhunga, (Jav. *bungah*) blij.
bungò(h), (Jav. *wungu*) 1. paarsch. 2. *abungò*, A. T. van *djhąghą*, ontwaken.
bąngon (B.) = *bhąngon* (B. P. S.), (Jav. *wangun*) vorm.
bhąngrat, geschramd.
bęngkò(h), zie *ròma*.
bhąngka(h), (Jav. *bongkå*) (plat:) dood.
bingkeq, B. niet geheel bolvormig (= *bintjè* S.).
ingkeq, B., zie *bingkeq*.

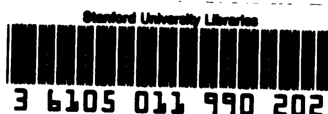
I. *bąngket*, S. P. (Jav. *wangkid*) § 145 (= *bąlęs* B. P. S.).
II. *bhąngket* § 145.
bhúngkas, (Jav. *púngkas*), *ęmbhúngkasè* = *múngkasè*, voltooien.
bhúngkos, (Jav. *wúngkus*, *búngkus*) pak; lijkkleed.
búngkal, (Jav. *wúngkal*) een kleine slijpsteen.
bhęngkong, 1. (Jav. *béngkong*) krom. 2. (B. P.) = *bhąbhęngkong* (S.), (Jav. *bęngkung*) een lange gordel.
bhąngęt, (Jav. *bangęt*) hevig, zeer, erg.
bąngal, durven; *ngal-mabąngal*, enz. § 105, 4e, zich voordoen als iemand die durft (zonder het te zijn).
bhąngghą(h), B. P. (Jav. *bonggå*) zich verzetten (= *bąghą* S. P.).
I. *bąngbąng* § 145.
II. *bàngbàng* (B. P.) = *bąngbąng* (S.), (Jav. *bambang*) § 145.
III. *bhąngbhąng*, 1. in ° *abąk*, (Jav. *bambang awaq*) § 145. 2. *djhukoq bhąngbhąngan* § 145.

ṭa(h), *ęṭṭa*, de 19e aksara.
ṭarṭar, B. P., *narṭar*, zie *bąrbąr* 2.
ṭekṭek, *nekṭek*, het geluid: »*ṭek*" voortbrengen, tikken.
ṭokṭok, *nokṭok labąng*, aan de deur kloppen.
ṭuwat = *ṭòwat*, *aṭuwat*, luid roepen; *nuwattaghi*.
ṭelṭel, *nelṭel*, onophoudelijk iets doen; zie verder *ṭolṭol*.
ṭolṭol, *aṭolṭol*, vlug praten, vlug eten.
ṭaṭṭar, B. P., zie *ṭarṭar*.
ṭèṭet, een vliegend insect (naar het geluid zoo genoemd).
ṭaṭṭang, zie *ṭaṭṭar*.
ṭùngṭùng, een houten blok om er alarm op te slaan.

nga(h), *ęngnga*, de laatste aksara.
ngoqngoq, *angoqnqoq*, mopperen; *ęngngoqngoqè*.
ngandhika(h), A. T. van *ngòtjaq*, spreken.

ngontop, een weinig zichtbaar; *túp-ngún-túp* § 32, B.
ngĕnnĕs, (Jav. idem) verdrietig.
ngonngon, zie *ngoqngoq*.
ngatjètjet, B. S. babbelen, onzinnig praten (= *ngatjòtjot* B. = *ngatjètjot* B. S. = *matjètjot* B. P. S.).
ngatjòtjot, B., zie *ngatjètjet*.
ngatjapak, zie *ngatjètjet*.
ngatjèpek, zie *ngatjapak*.
ngar, B. P., *ĕngngar*, *aĕngngar*, loeien, van een koe (= *aĕmma* S.).
ngaròneng, klinken, weergalmen.
ngĕrrĕs, zie *ngĕnnĕs*.
ngarsò, Kang., zie *ngangsor*.
ngarapkap, bij zwermen.
ngalòtjor, in menigte afzakken, afvallen of uitvloeien.
ngalampar § 98 *Aanm.* 2.
ngolbúq, dwarrelend opstijgen, van rook; opborrelen, van vocht.
ngolbĕk, zie *ngolbúq*.
ngòpĕng, op hol gaan; *ngòpĕngngaghi*.
ngòḍq(h), (Soend. *ngòra*) jong.
nganjap, 1. B. op. 2. B. = *ngènjep* B., scherp en glanzend, van een wapen.
ngènjep, B., zie *nganjap* (= *njènjep* S. P.).
ngangsor, (Jav. *ngangsur*) sterk naar adem hijgen.
ngangles, B. ontkennen; (= *aleng* B. P. S.).

Bladz. 58 regel 13 v. b. In pl. v. = *palang* = lees: *palang* =
» 61 » 14 » o. » » » *babún* lees: *bqbún*
» 62 » 3 » » » » » *ḍuri* lees: *ḍuri*
» 64 » 1 » » » » » *sqbhúng*, lees: *sabhúng*,
» 64 » 1 » » » » » *sajap*. lees: *sajab*.
» 74 » 8 » b. » » » *ĕndjaq* lees: *ĕndjqq*
» 79 » 17 » » *waq-buwqqqn*, lees: *wqq-buwqqqn*,
» 79 » 17 » » *wqq-buqqqn*, lees: *wqq-buqqqh*,
» 79 » 3 » o. Voeg in achter en onder *bhúngkanna*: Een smeltletter van het grondwoord, die met een vorige beginconsonant in de uitspraak is verbonden, wordt soms niet mede herhaald; bijv.: *ton-sattron* = *tron-sattron*, enz.
» 80 » 17 » b. In pl. v: *tor-* lees: *ţor-*
» 81 » 6 » » » » » heeft namelijk tot lees: heeft námelijk gewoonlijk tot
» 81 » 11 » » » » » *lambing*, lees: *lambìng*.
» 81 » 11 » » » » » *lambìng-lambing*; lees: *lambìng-lambìng*;
» 81 » 12 » » Moet vervallen: *kanţeng*, waarvan *kanţing-kanţèng*;
» 81 » 14 » » Moet vervallen: *sèkò*; waarvan *sèka-sèkò*
» 84 » 15 » » In pl. v. *ghadhuwqn* lees: *ghqdhuwqn*
» 84 » 15 » » » » » *ghqdhuwan* lees: *ghqdhuwqn*
» 86 » 20 » » » » » *pònapa*, lees: *apònapa*,
» 93 » 1 » o. | In pl. v: West-Madoereesch lees: Bangkalansch
» 96 » 3 en 2 v. o. | » » » Soemĕnĕpsch lees: Soemĕnĕpsch en Pamĕkasansch
» 100 » 17 v. o. In pl. v. *aksara* lees: *aksara*
» 100 » 15 » » » » » voor lees: voor
» 112 » 11 » b. » » » *billa(h)*, lees: *billq(h)*,
» 114 Voeg in als slot van § 140: Hoewel [illegible] een suffix is, zoodat *djhqrqn-èpon* bijv. als *djhqrqn-nèpon*, d. i. [illegible] dient geschreven te worden (§ 143), wordt dat possessief suffix toch licht als een deel eener samenstelling gevoeld; immers, zijn beteekenis, niet afhankelijk van die des grondwoords, is op zich zelf reeds duidelijk. Er is echter meer. De analogie met het gebruik als bezittelijk voornaamwoord van [illegible] bijv. dat toch als woord (persoonlijk voornaamwoord) nog in zwang is, kan hier haar invloed laten gelden. Daarom schrijve men bijv.: [illegible] in plaats van: [illegible]; ook: [illegible] voor: [illegible] en: [illegible] voor: [illegible].
» 119 regel 3 v. o. 2e kolom: In pl. v. è(j) lees: è(j)
» 122 » 12 » b. » » » » » bạn lees: bạn
» 127 » 10 » » » » » » » ghqghĕbbhal- lees: ghqghĕbbhql-
» 141 » 20 » o. » » Moet vervallen: *kèbùl*, ... enz.

Stanford University Libraries
3 6105 011 990 202